

ZİYA GÖKALP

TÜRKÇÜLÜĞÜN ESASLARI

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

TÜRKÇÜLÜĞÜN ESASLARI

Ziya Gökalp

Millî İçtimâiyât Kütüphânesi
Sayı: 1

Ocaklılara Armağan

Ankara-Matbûât ve İstihbârât Matbaası
1339 [1923]

Hazırlayan
Dr. Salim Çonoğlu

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1078
KÜLTÜR SERİSİ: 601

1. Basım: 2014
7. BASİM

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI
16267

ISBN 978-605-155-192-0

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12
İnternet: www.otuken.com.tr
E-posta: otuken@otuken.com.tr

Editör: Göktürk Ömer Çakır
Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz
Dizgi - Tertip: Ötüken
Kapak Baskısı: Yeditepe Ofset
Baskı: İmak Ofset Basım Yayın San. Ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika Numarası: 12531 Tel: (0212) 444 62 18
İstanbul- 2018

İÇİNDEKİLER

Sunuş 7
Önsöz 11

Birinci Kısım
Türkçülüğün Mâhiyeti

I. Türkçülüğün Tarihi 21
II. Türkçülük Nedir? 32
III. Türkçülük ve Turancılık 40
IV. Hars (Kültür) ve Medeniyet 46
V. Halka Doğru 62
VI. Garba Doğru 67
VII. Tarihî Maddecilik ve İçtimâî Mefkûrecilik (Sosyal İdealizm) 84
VIII. Millî Vicdanı Kuvvetlendirmek 95
IX. Millî Tesânüdü (Dayanışmayı) Kuvvetlendirmek 102
X. Hars (Kültür) ve Tehzib (Yüksek Kültür) 116

İkinci Kısım
Türkçülüğün Programı

Birinci Mebhas (Bölüm)
Lisanî Türkçülük

I. Yazı Dili ve Konuşma Dili 125
II. Halk Lisanına Girmiş Arapça ve Acemce Kelimeler 127
III. Türkçüler ve Fesahatçiler 133
IV. Sigalar (Kipler), Edatlar, Terkipler (Tamlamalar) 137
V. Yeni Türkçenin Harslaşması (Millileştirilmesi) ve
Tehzibi (İşlenmesi) 144
VI. Lisanî Türkçülüğün Umdeleri (İlkeleri) 150

İkinci Mebhas (Bölüm)
Bedil (Estetik)Türkçülük

I. Türklerde Bedîî (Estetik) Zevk 153
II. Millî Vezin 155
III. Edebiyatımızın Tahrîs (Millileştirilmesi) ve Tehzîbi (İşlenmesi) 157
IV. Millî Musiki 160
V. Sâir (Diğer) Sanatlarımız 162
VI. Millî Zevk ve Tehzib Olunmuş (İşlenmiş) Zevk 164

Üçüncü Mebhas (Bölüm)
Ahlâkî Türkçülük

I. Türklerde Ahlâk 167
II. Vatanî Ahlâk 168
III. Meslekî Ahlâk 172
IV. Aile Ahlâkı 176
V. Rahtî (Cinsî) Ahlâk 183
VI. İstikbalde Aile Ahlâkı Nasıl Olmalı? 186
VII. Medenî Ahlâk ve Şahsî Ahlâk 188
VIII. Beynelmilel (Milletlerarası) Ahlâk 191

Dördüncü Mebhas (Bölüm)

Hukukî Türkçülük 193

Beşinci Mebhas (Bölüm)

Dinî Türkçülük 195

Altıncı Mebhas (Bölüm)

İktisadi Türkçülük 197

Yedinci Mebhas (Bölüm)

Siyasî Türkçülük 202

Sekizinci Mebhas (Bölüm)

Felsefi Türkçülük 204

Kavramlar ve İsimler Sözlüğü 207

SUNUŞ

GEÇEN YÜZYILIN başlarında başlayan ve imparatorluğun yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna giden yıllarda etki derecesi en yüksek fikir ve bilim adamlarının başında hiç şüphe yok ki Ziya Gökalp gelmektedir. *"Bedenimin babası Ali Rıza Efendi, hislerimin Namık Kemal, fikirlerimin Ziya Gökalp'tır"* diyen Mustafa Kemal, aslında bir bakıma bu gerçeği ifade etmektedir. Ziya Gökalp, büyük bir fikir adamıdır. Ama aynı zamanda çağının bütün modern ve pozitif bilgilerini bilimsel bir disiplinle okuyup irdeleyen ve Türk toplumuna uyarlayan öncü bir bilim adamıdır. Sosyolojinin kurucusudur, kültür ve medeniyet tarihi biliminin öncülerindendir, Fuat Köprülü'yle beraber halk biliminin bilim olmasını sağlayan ilk isimlerdendir. Gökalp, çöküş ve kurtuluş döneminde ortaya çıkan siyasî lider Mustafa Kemal'in uygulayıcılığının arkasındaki fikrî ve teorik güçlerin en etkilisidir. Belki günümüzde Gökalp'a ihtiyaç duyulmasının sebeplerinden birisi de yeni yüzyılın başlarında toplumun aynı sancıları ve felaketleri yaşamama arzusu olmalıdır. Aslında bizi Gökalp'ın yeniden okunması, anlaşılması ve değerlendirilmesinin, dolayısıyla eserlerinin yeniden yayına hazırlamasının gerektiğine iten düşünce de budur.

23 Mart 1876'da Diyarbakır'da dünyaya gelen Ziya Gökalp, çalkantılı bir eğitim hayatının ardından bir yandan araştırmalar yapıp sosyoloji dersleri vermeye çalışırken, diğer yandan siyaset-

le de irtibat halinde olmuştur. Yaptığı araştırmalar ve yayımladığı eserler, onu üniversiteye çekerken siyasetle olan ilişkileri nedeniyle hapishane ve sürgün yılları da yaşamak zorunda kalmıştır. Diyarbakır'da otuz üç sayı çıkan *Küçük Mecmua*'nın hemen her sayısında araştırma yazılarını ve şiirlerini yayımlayan Ziya Gökalp, diğer yandan *Türk Yurdu, Halka Doğru, Türk Sözü, İslâm Mecmuası, İçtimâiyyat Mecmuası, Millî Tetebbûlar Mecmuası, Yeni Mecmua* gibi çeşitli dergilerde de yazılar yazmaya devam etmiştir. Atatürk'ün de isteğiyle *Hâkimiyet-i Milliye* Gazetesi'nde yazılar yazmış, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında ve kültür politikalarının geliştirilmesinde siyasî kadrolara önemli katkılar yapmıştır. Türkiye'de Türklük, İslamlık ve Batılılaşma gibi kavramları "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak" adlı kitabıyla tartışmaya açmış; Türkçülüğün tarihi, hars, medeniyet, millî vicdan, millî tesanüt kavramlarının izahını ve dilde, dinde, ahlakta, hukukta, felsefede, siyasette Türkçülüğü "Türkçülüğün Esasları" başlıklı çalışmasında anlatmıştır. Ölümünden sonra basılabilen "Türk Medeniyeti Tarihi" adlı kitabı ise Türklerin dini, bilimi, felsefesi, devlet ve aile yapısı üzerine hazırlanmış ciddi bir çalışmasıdır.

Gökalp 24 Ekim 1924 tarihinde vefat etmiştir. 2014 yılı vefatının 90. yılıdır. Asırlık döngü ve kırılmalara uğramadan önce geçmişin tecrübelerini birinci elden eserlerden okumak -her ne kadar okuyup hafızamızı canlı tutan bir toplum olmasak da- her halde yeni sıkıntılara karşı tedbir geliştirmeye yardımcı olacaktır.

Bu çerçevede Doç. Dr. Mustafa Özsarı, Dr. Salim Çonoğlu ve Doç. Dr. Halil İbrahim Şahin'le birlikte Gökalp'ın eserlerinin yeniden basımını bir proje olarak Ötüken Neşriyat'a götürdüğümüzde Nurhan Alpay Bey'in sıcak ve samimi ilgisiyle karşılaşmamız, eserlerin hazırlanmasında bize yol yordam göstermesi, düşüncelerimizde yalnız olmadığımızı göstermiş ve bizi teşvik edici olmuştur. Ötüken Neşriyat'ın gayretli editörü Kadir Yılmaz Bey de kitapların takibi konusunda ısrarıyla bu çalışmaların gün ışığına çıkmasında faydalı olmuştur. İlk etapta Gökalp'ın

en temel dört eserini, yani *Türkçülüğün Esasları*, *Türk Medeniyet Tarihi*, *Türk Töresi* ve *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak*'ı yayına hazırlamaya başladık. Gökalp'ın eserlerini yayımlayan Kültür Bakanlığı'nın kitaplarının bugün artık baskısı tükenmiştir. Gökalp'ı yeniden yayımlayan birçok yayınevi ise sadeleştirilmiş metinler neşretmektedir. Oysa bugün Gökalp'ın eserlerinin ilk baskıları da dâhil olmak üzere eski yazı metinlere daha rahat ve kolay ulaşabiliyoruz, internet ortamı önümüze son derece geniş bir bilgi ve kaynak birikimi seriyor. Bu yüzden özgün baskılardan yeniden okuyarak ve Nurhan Alpay Bey'in, İsmail Gaspıralı serisinde uyguladıkları yöntemi tavsiye etmesiyle, metinlerin bütünlüğünü bozmadan parantez içi açıklamalarla Gökalp'ı hem aslından okuma hem de küçük desteklerle anlama esaslı bir yöntem uygulamaya çalıştık. Daha geniş açıklama ve ayrıntı gerektiren durumlarda kullanılmak üzere her eserin sonuna birer "Kavramlar ve İsimler Sözlüğü" eklemeyi de amaca uygun gördük. Çünkü Gökalp'ı okumak sadece kelimelerin karşılıklarını bulmak ve bilmekle mümkün değildir, onun bilimsel terminolojisini ve özellikle eserlerinde çok sık kullandığı Batı ve Doğu'nun temel eser ve isimlerini tanımak da gerekecektir

Özellikle günümüzde yüzeysel, popüler ve politik bilgi kaynakları karşısında savunmasızca bilgi kirliliğine maruz kalmaları ve dolayısıyla millî kültür ve medeniyet tarihi konularında kimlik buhranı yaşamaları muhtemel ve mümkün olan gençlerin Gökalp okuması elzemdir. Aslında yaklaşık yüz yıl öncesinden, günümüz gençlerine, meraklılara, bilim ve düşünce dünyasından araştırmacılara, kısacası geniş bir okuyucu kitlesine Gökalp, Gökalp'ın eserleri "değişen bir şey yok" demek istiyor. Okuyucuyu Gökalp'la baş başa bırakıp Gökalp'ın bütün eserlerinin yeniden yayımlanmasının Ötüken Neşriyat'a pek yakıştığını vurgulamak istiyoruz.

Prof. Dr. Ali DUYMAZ
Ziya Gökalp Bütün Eserleri
Yayına Hazırlama Kurulu Adına

Önsöz

Ziya Gökalp, Cumhuriyet dönemi Türk milliyetçiliğinin kurucularından ve en tanınmış simalarındandır. 1920'lerde Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran siyasî aktörlerin ortaya koyduğu ve temellendirmeye çalıştığı Cumhuriyet ideolojisini siyasal, kültürel, sosyolojik, felsefî anlamda geliştiren, şekillendiren en önemli kaynaklardan birisi Ziya Gökalp'ın *Türkçülüğün Esasları* adlı kitabında oraya koyduğu Türkçülük ideolojisidir.

Ziya Gökalp'ı kendisinden öncekilerden ve çağdaşlarından ayıran en temel fark, içerisinden çıktığı milletin felsefesini ortaya koyması, millete benliğini öğretmesi ve ülküsünü göstermesidir. Gregory Jusdanis, "Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür, Milli Edebiyatın İcat Edilişi" adlı kitabında bir milletin millet olabilmesi için iki şeye ihtiyacı olduğunu söyler: "Sınırlarını genişletmek ve kendi edebiyatını yaratmak." Bu ifade, kültürel kimliklerin yeniden inşasında, edebiyatın bu inşa sürecine katkısı anlamına da gelmektedir. Millî kültür, toplumsal belleğin mülküyse ve insanların duyarlılığına etki ederek, toplumsal bir mutabakat oluşturmada bir araç olarak kullanılacaksa, bu etkilemenin edebiyatın katkısıyla olacağı açıktır. Toplumsal ve bireysel anlamdaki tüm kazanımların ortak ifadesi olan millî kültür, bu anlamda bireysel kimlikleri daha büyük bir birliğe bağlar. Bu bağlantıyı sağla-

yan şey, edebiyattır. Edebiyatın millî kimliği inşa sürecindeki katkısı, özellikle milletin çözülüş devirlerinde daha belirgindir. Açıkçası bir millet, millet olabilmek için fiziksel sınırlarını değil zihinsel sınırlarını genişletmek zorundadır. Ancak yukarıda ifade edilen birlikteliği sağlayacak edebiyata kılavuzluk edecek bir millî felsefenin de yapılması gerektiği ortadadır. Bu önemli görevi üstlenen ve *Türkçülüğün Esasları* adlı eseriyle ortaya bir "Türk Amentüsü" koyan Ziya Gökalp olmuştur.

1923 yılında yayınlanan ve Ziya Gökalp'ın Küçük Mecmua'yı çıkardığı üçüncü devrenin başlangıcı olarak kabul edilen *Türkçülüğün Esasları*, Ziya Gökalp'ın uzun yıllardır savunduğu düşüncelerinin derli toplu bir şekilde bir araya getirildiği ana metin özelliği gösterir. Ziya Gökalp düşüncesinde, Türkçülük ayrı bir yere sahiptir. Kaldı ki, *Türkçülüğün Esasları*'nda "Türkçülük Nedir?" sorusuna verdiği cevap da bu durumun açık bir sağlamasıdır: "Türkçülük, Türk milletini yükseltmek demektir."

Ziya Gökalp'ın ortaya koyduğu eserlere bakıldığında bütün çalışmalarının Türk toplumunun geçmişi, bugünü ve geleceği üzerinde özellikle "kültür" temelli olarak yoğunlaştığı görülecektir. İmparatorluğun dağıldığı bir dönemde artık Meşrutiyet yıllarında olduğu gibi farklı düşünceleri uzlaştırmaya gerek kalmamıştır. Turancılığın da uzak bir mefkûre olduğuna kanaat getirmiş olan Gökalp, böyle bir ortamda *Türkçülüğün Esasları*'nda Türkçülük mefkûresini büyüklüğü noktasında yeniden tespit eder ve bu mefkûreyi üç dereceye ayırır: 1- Türkiyecilik, 2- Oğuzculuk yahut Türkmencilik, 3- Turancılık.

Gökalp'a göre bugün gerçekleşen sadece Türkiyeciliktir. Yakın mefkûremiz ise Oğuz birliği ya da Türkmen birliği olmalıdır. Türkçülerin uzak mefkûresi ise Turan namı altında birleşen Oğuzları, Tatarları, Kırgızları, Özbekleri, Yakutları lisanda, edebiyatta, harsta birleştirmektir.

Ziya Gökalp, Türkçülüğün uzak ve yakın mefkûrelerini ortaya koyduktan sonra, Türkiye Türkçülüğünün temel ve amaçlarını tespit eder. Bunu tespit ederken önce milleti tarif eder: "Millet, dilce, dince, zevkçe ve ahlâkça bir olan, yani aynı şartlar altında yetişmiş fertlerden mürekkep bir topluluktur. Şu hâlde Türküm diyen her ferdi Türk tanımaktan başka çare yoktur."

Ziya Gökalp millet adı verilen zümrede ortaya çıkan bağlılıkların tamamını kültür olarak kabul etmekte; kültürü de hars ve medeniyet olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Gökalp'a göre hars millîdir, medeniyet uluslararasıdır. Hars, bir başka milletten alınamaz; millî topluluklara esas karakterini veren unsurların bütünüdür. Orijinal sanat eserleri kaynağını harstan alır. Harsı, halkın esas yaşama biçimini şekillendiren değerler bütünü olarak düşünür. Medeniyet ise, uluslararası olması bakımından aydınlar tarafından daha kolay ve çabuk benimsenir. İlim, teknik ve sanat formları medeniyet içinde düşünülür. Bunlar, bir milletten diğerine kolayca geçebilir. Hars, millete ait güzel sanatların, ahlâkın ve hukukun temeli durumundadır. Millet hayatının gelişmesi için harsla medeniyetin karşılıklı ilişki içinde bulunması üzerinde duran Gökalp, bir milletin harsının, farklı medeniyetlerden alacağı unsurlarla beslenip gelişeceğini ifade eder. Ona göre ancak, hars unsuru kuvvetli olan milletlerin sağlam esaslar üzerine kurulma şansı vardır.

Gökalp'a göre, bir milletin hem kendi manevî değerlerinin tümü olan harsa hem de bir medeniyet ailesine bağlanması için Türkçü aydınlara iki görev düşmektedir: 1. Halka Doğru, 2. Garba Doğru.

Halka doğru gitmek, milletin seçkinlerinin kendi harslarını aramalarıdır. Çünkü hars halktadır. Medeniyet ise seçkinlerdedir. Seçkinler halka iki maksatla gidebilirler: a) Halktan harsî bir terbiye almak için, b) Halka medeniyet götürmek için.

Batı'ya doğru gitmek ise, Batı ilim, fen ve tekniğini çelişkisiz şekilde ve ikiliğe düşmeksizin kabul etmek, öğrenmek ve bununla halkı yükseltmektir. Ancak, Batı taklitçisi olmamak için bu ortak medeniyet içinde millî şahsiyetin, yani harsın korunması şarttır.

Ziya Gökalp, "hars"ı meydana getiren millî değerleri de sekiz bölümde toplamış ve *Türkçülüğün Esasları* kitabının ikinci kısmında "Türkçülüğün Programı" başlığı altında incelemiştir. Bunlar; 1- Lisanî Türkçülük, 2- Bedii Türkçülük, 3-Ahlâkî Türkçülük, 4- Hukukî Türkçülük, 5- Dinî Türkçülük, 6- İktisadî Türkçülük, 7- Siyasî Türkçülük, 8- Felsefî Türkçülük'tür.

Bu sekiz konuda mutlaka millî harsa gitmek gerekir. Çünkü Batı medeniyetine bağlı olan bütün milletler de, kendi töre, gelenek ve ihtiyaçlarına göre hukuk, iktisat, sanat, dil sahibi olmuşlardır. Millî konularda, medenileşmek adı altında başkalarını taklit eden milletler, hars bakımından zayıf düşerek yabancıların kültür sömürgesi olurlar. Halk ile aydınların arası giderek açılır. Aydınlar millî harstan, halk da medeniyetten uzak yaşadığı için, o millet, gerçek anlamda çağdaş ve medenî olamaz.

Sonuç olarak, Türk düşünce, kültür ve siyaset tarihinin önemli simalarından biri olan Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* adlı eseriyle Türk milletindenim demenin ne demek olduğunu, Türk milletinin kim olduğunu, nereden geldiğini ve nereye gitmesi gerektiğini öğreten bir ilk öğretmendir. Bu çabalarıyla Türk milliyetçiliğinin ideologluğunu da yapan Gökalp, kendisine kadar dağınık bir halde gelen düşünceleri bir araya getirerek, gerçek anlamını bulan bu düşünceye *Türkçülük* adını vermiş ve milletin bundan sonra gideceği yolu tayin etmiştir. İmparatorluk sürecinden Ulus-Devlete geçiş döneminde yaşayan Gökalp'ın, insanların kafalarının karışık olduğu bir dönemde, bu karışıklığa çözüm bulmak amacıyla Türk toplumu ve kültürü üzerine

yaptığı sosyolojik, kültürel ve siyasal teori ve değerlendirmeler bugün de gerçekliğini devam ettirmektedir.

Son yüzyılda Türkiye'nin yetiştirdiği en büyük fikir adamlarından biri olan Ziya Gökalp'ın, içerisinde yaşadığımız çağda da bir takım yeni arayışlara ışık tutacak nitelik taşıyan *Türkçülüğün Esasları* adlı eserini yayınlayan Ötüken Neşriyat'a ve bu çalışmanın fikir babalığını yapan Prof. Dr. Ali Duymaz'a teşekkürü bir borç biliyorum.

Dr. Salim ÇONOĞLU

Ağustos 2014, Balıkesir

Türkçülüğün Esasları

Bu kitap, *Nazarî Kısım* (Teorik Kısım) ve *Amelî Kısım* (Uygulamalı Kısım) diye ikiye ayrılmıştır. Nazarî Kısım, Türkçülüğün mâhiyetini (niteliklerini) tetkik edecek (inceleyecek); Amelî Kısım, Türkçülüğün programını tespit etmeye çalışacaktır.

Birinci Kısım

Türkçülüğün Mâhiyeti

I. Türkçülüğün Tarihi

Türkçülüğün memleketimizde zuhurundan evvel (ortaya çıkışından önce) Avrupa'da Türklüğe dair iki hareket vücûda geldi. Bunlardan birincisi Fransızcada *Turquerie* denilen *Türkperestlik*tir (Türk hayranlığıdır). Türkiye'de yapılan ipekli ve yün dokumalar, halılar, kilimler, çiniler, demirci ve marangoz işleri; mücellitlerin, tezhipçilerin yaptıkları teclidler (ciltler) ve tezhipler, mangallar, şamdanlar ilh (vb). gibi Türk sanatının eserleri çoktan Avrupa'daki nefâisperestlerin (sanatseverlerin) dikkatini celp etmişti (çekmişti). Bunlar, Türklerin eseri olan bu güzel eşyayı binlerce liralar sarf ederek (harcayarak) toplarlar ve evlerinde bir Türk salonu yahut Türk odası vücûda getirirlerdi. Bazıları da bunları başka milletlere ait bedîalarla (estetik değeri yüksek sanat eserleriyle) beraber, bibloları arasında teşhir ederlerdi.

Avrupalı ressamların Türk hayatına dair yaptıkları tablolarla, şairlerin ve feylesofların (filozofların) Türk ahlâkını tavsîf yoluyla (anlatmak için) yazdıkları kitaplar da "Turquerie" dâhiline girerdi. Lamartine'in, Auguste Comte'un, Pierre Lafitte'in, Âlî Paşa'nın husûsî kâtibi bulunan Mismer'in, Pierre Loti'nin, Farrere'in Türkler hakkındaki dostane yazıları bu kabildendir. Avrupa'daki bu hareket, tamamıyla Türkiye'deki Türklerin bedîî sanatlarda (güzel

sanatlarda) ve ahlâktaki yüksekliklerinin bir tecellisinden (görünümünden) ibarettir.

Avrupa'da zuhur eden (ortaya çıkan) ikinci harekete de *Türkiyât* (Türkoloji) nâmı verilir. Rusya'da, Almanya'da, Macaristan'da, Danimarka'da, Fransa'da, İngiltere'de birçok ilim adamları eski Türklere, Hunlara ve Moğollara dair tarihî ve atîkıyâtî taharrîler (arkeolojik incelemeler) yapmaya başladılar. Türklerin pek eski bir millet olduğunu, gayet geniş bir sahada yayılmış bulunduğunu ve muhtelif zamanlarda cihângirâne (dünyaya hâkim olan) devletler ve yüksek medeniyetler vücûda getirdiğini meydana koydular. Vâkıâ (gerçi), bu sonki tetkiklerin mevzuu, (incelemelerin konusu) Türkiye Türkleri değil, kadim (eski) Şark (Doğu) Türkleriydi. Fakat birinci hareket gibi, bu ikinci hareket de memleketimizdeki bazı mütefekkirlerin (fikir adamlarının) ruhuna tesirsiz kalmıyordu. Bilhassa, Fransız müverrihlerinden (tarihçilerinden) Deguignes'in Türklere, Hunlara ve Moğollara dair yazmış olduğu büyük tarihle, İngiliz âlimlerinden Sir Davids Lumley'in Sultan Selim-i Sâlis'e (III. Sultan Selim'e) ithaf ettiği *Kitâbü'l-İlmü'n-Nâfi* ismindeki umumî Türk sarfı (Genel Türk Grameri), mütefekkirlerimizin ruhunda büyük tesirler yaptı. Bu ikinci eser, müellifi (yazarı) tarafından İngilizce yazılmıştı. Bir müddet sonra validesi (annesi) bu kitabı Fransızcaya tercüme ederek Sultan Mahmud'a ithaf etti. Bu eserde Türkçenin muhtelif şubelerinden (farklı dallarından) başka, Türk medeniyetinden, Türk etnografyasından ve tarihinden bahsolunuyordu.

Sultan Abdülaziz'in son devirleri ile Sultan Abdülhamid'in ilk devirlerinde İstanbul büyük bir fikir hareketine tecelligâh (sahne) olmuştu. Burada hem bir Encümen-i Dâniş (akademi) teşekküle (oluşmaya) başlamış hem de bir Dârülfünûn (üniversite) vücûda gelmişti. Bundan başka, askerî mektepler de yeni bir ruhla yükselmeye başlamıştı.

O zaman bu Dârülfünun'da *Hikmet-i Tarih* müderrisi (Tarih felsefesi profesörü) bulunan Ahmed Vefik Paşa idi. Ahmed Vefik Paşa, Şecere-i Türkî'yi, Şark (Doğu) Türkçesinden İstanbul Türkçesine tercüme etti. Bundan başka Lehçe-i Osmânî isminde bir Türk kamûsu (sözlüğü) vücûda getirerek, Türkiye'deki Türkçenin umumî (genel) ve büyük Türkçenin bir lehçesi olduğunu ve bundan başka Türk lehçeleri bulunduğunu aralarında mukayese (karşılaştırma) yaparak meydana koydu.

Ahmed Vefik Paşa'nın bu ilmî Türkçülüğünden başka, bir de bedîî (estetik) Türkçülüğü vardı. Evinin bütün mobilyaları, kendisinin ve ailesi fertlerinin elbiseleri umumîyetle (genellikle) Türk mamulâtındandı (ürünlerindendi). Hatta çok sevdiği kerimesi (kızı), Avrupa tarzında bir terlik almak için çok ısrar gösterdiği hâlde, "Evime Türk mamûlâtından başka bir şey giremez!" diyerek bu arzunun husûlüne (oluşmasına) mümânaat göstermişti (engel olmuştu). Ahmet Vefik Paşa'nın başka bir orijinalitesi de Moliere'in mudhikelerini (komedilerini) Türk âdetlerine adapte etmesi (uyarlaması) ve şahısların isimlerini ve hüviyetlerini (kimliklerini) Türkleştirmek sûretiyle Türkçeye nakletmesi ve millî bir sahnede oynatması idi.

Dârülfünûn'un (üniversitenin) bir müderrisi (profesörü), Türkçülüğün bu ilk esaslarını kurarken, askerî mekteplerin nâzırlığında bulunan Şıpka kahramanı Süleyman Paşa da Türkçülüğü askerî mekteplere sokmaya çalışıyordu. Süleyman Paşa'nın Türkçülüğüne Deguignes'in tarihi müessir olmuştur (etkili olmuştur) diyebiliriz. Çünkü memleketimizde ilk defa olarak Çin menba'larına (kaynaklarına) istinâden (dayanarak) Türk tarihi yazan Süleyman Paşa, bu eserinde bilhassa Deguignes'i mehaz edinmiştir (kaynak almıştır). Süleyman Paşa, *Tarih-i Âlem*'inin medhalinde (giriş kısmında), bu eseri niçin yazmaya teşebbüs ettiğini izah ederken diyor ki: "Askerî Mekteplerinin Nezaretine

geçince bu mekteplere lâzım olan kitapların tercümesini mütehassıslara (uzmanlarına) havale ettim. Fakat sıra tarihe gelince, bunun tercüme tarîkiyle (yoluyla) yazdırılamayacağını düşündüm. Avrupa'da yazılan bütün tarih kitapları ya dinimize yahut milliyetimize, Türklüğümüze ait iftiralarla doludur. Bu kitaplardan hiçbirisi tercüme edilip de mekteplerimizde okutturulamaz. Bu sebebe binaen (dayanarak) mekteplerimizde okunacak tarih kitabının telifini (yazılmasını) ben üzerime aldım. Vücûda getirdiğim bu kitapta hakikate mugayir (ters) hiçbir söze tesadüf olunamayacağı gibi, dinimize ve milliyetimize muhalif hiçbir söze de rast gelmek imkânı yoktur."

Avrupa tarihlerindeki Hunların, Çin tarihindeki Hiung-nular olduğunu ve bunların Türklerin ilk dedeleri bulunduğunu ve Oğuz Han'ın Hiung-nu Devleti'nin müessisi (kurucusu) (Mete) olması lâzım geldiğini bize ilk defa öğreten Süleyman Paşa'dır. Süleyman Paşa bundan başka, Cevdet Paşa gibi lisanımızın sarfına (gramerine) dair bir kitap da yazdı. Fakat bu kitaba Cevdet Paşa gibi *Kavâid-i Osmâniye* (Osmanlıca Kuralları) adını vermedi. *Sarf-ı Türkî* (Türkçe Gramer) nâmını verdi. Çünkü lisanımızın Türkçe olduğunu biliyordu ve Osmanlıca nâmıyla üç lisandan mürekkep (oluşmuş) bir dil olamayacağını anlamıştı. Süleyman Paşa, bu hususta kanaatini, *Talîm-i Edebiyât-ı Osmâniye* nâmıyla bir kitap neşreden Recaizade Ekrem Bey'e yazdığı bir mektupta açıkça meydana koydu. Bu mektupta diyor ki: "*Osmanlı Edebiyatı* demek doğru değildir. Nasıl ki lisanımıza Osmanlı lisanı ve milletimize Osmanlı milleti demek de yanlıştır. Çünkü *Osmanlı* tabiri yalnız devletimizin adıdır. Milletimizin ünvânı ise yalnız Türk'tür. Binâenaleyh (bundan dolayı), lisanımız da Türk lisanıdır, edebiyatımız da Türk edebiyatıdır. "

Süleyman Paşa, askerî rüştiyelerinde okunmak üzere, *Esmâ-yı Türkiye* (Türkçe İsimler) adlı kitabı da Osmanlıcanın tesiri altında Türkçe kelimelerin unutulmaması maksadıyla yazmıştı.

Görülüyor ki, Türkçülüğün ilk babaları Ahmed Vefik Paşa ile Süleyman Paşa'dır. Türk Ocakları'nda ve sâir Türkçü müesseselerde bu iki Türkçülük kılavuzunun büyük kıt'ada (boyda) resimlerini ta'lik etmek (asmak), kadirşinaslık (değerbilirlik) icabındandır.

Türkiye'de Abdülhamid bu kutsî cereyânı (kutsal akımı) durdurmaya çalışırken, Rusya'da iki büyük Türkçü yetişiyordu. Bunlardan birincisi Mirza Fethali Ahundof'dur ki Azerî Türkçesinde yazdığı orijinal mudhikeler (komediler), bütün Avrupa lisanlarına tercüme edilmiştir. İkincisi Kırım'da *Tercüman Gazetesi*'ni çıkaran İsmail Gasprinski'dir ki Türkçülükteki şiârı (ilkesi) "Dilde, fikirde ve işte birlik" idi. Tercüman Gazetesi'ni Şimal (Kuzey) Türkleri anladığı kadar Garp (Batı) Türkleri de anlardı. Bütün Türklerin aynı lisanda birleşmelerinin kabil (mümkün) olduğuna bu gazetenin vücûdu (varlığı) canlı bir delildi.

Abdülhamit'in son devrinde İstanbul'da Türkçülük cereyânı (akımı) tekrar uyanmaya başladı.

Rusya'dan İstanbul'a gelen Hüseyinzâde Ali Bey, Tıbbiye'de Türkçülük esaslarını anlatıyordu. *Turan* ismindeki manzûmesi, Panturanizm mefkûresinin (idealinin) ilk tecellisi (görünümü) idi. Yunan Harbi başladığı sırada, Türk şairi Mehmet Emin Bey:

"Ben bir Türküm dinim cinsim uludur. "

mısraıyla başlayan ilk şiirini neşretti. Bu iki manzûme, Türk hayatında yeni bir inkılâbın başlayacağını haber veriyordu. Hüseyinzâde Ali Bey, Rusya'daki milliyet cereyânlarının tesiriyle Türkçü olmuştu. Bilhassa, daha kolejde

iken, Gürcü gençlerinden son derece milliyetperver olan bir arkadaşı ona, milliyet aşkını aşılamıştı.

Türk şairi Mehmet Emin Bey'e Türkçülüğü aşılayan –mûmâileyhin beyânâtına göre (kendisinin söylediğine göre)- Şeyh Cemâleddin-i Afganî'dir. Mısır'da Şeyh Muhammed Abduh'u, Şimal Türkleri arasında Ziyaeddin bin Fahreddin'i yetiştiren bu büyük İslam müceddidi (yenilikçisi), Türk vatanında Mehmet Emin Bey'i bularak, halk lisanında, halk vezninde milliyetperverâne (millet sevgisiyle dolu) şiirler yazmasını teşvik etmişti.

Türkçülüğün ilk devrinde Deguignes tarihinin müessir (etkili) olduğunu görmüştük. İkinci devrinde de Leon Cahun'un *Asya Tarihine Medhal* (Asya Tarihine Giriş) ünvânlı kitabının büyük tesiri oldu. Necib Âsım Bey, birçok ilâvelerle bu kitabın Türklere ait olan kısmını Türkçeye nakletti. Necib Asım Bey'in bu kitabı her tarafta Türkçülüğe dair temâyüller (eğilimler) uyandırdı. Ahmet Cevdet Bey, *İkdam* gazetesini Türkçülüğün bir organı haline koydu. Emrullah Efendi, Veled Çelebi ve Necib Âsım Bey bu Türkçülüğün ilk mücahitleri idi.

Fakat İkdam gazetesi etrafında toplanan bu Türkçülerden bilhassa, Fuad Raif Bey'in Türkçeyi sadeleştirmek hususunda yanlış bir nazariyeyi (teoriyi) takib etmesi, Türkçülük cereyânının (akımının) kıymetten düşmesine sebep oldu. Bu yanlış nazariye *tasfiyecilik* fikriydi.

Tasfiyecilik, lisanımızdan Arap, Acem cezirlerinden (köklerinden) gelmiş bütün kelimeleri çıkararak bunların yerine Türk cezrinden doğmuş eski kelimeleri yahut Türk cezrinden yeni edatlarla yapılacak yeni Türk kelimelerini ikame etmekten (yerleştirmekten) ibaretti. Bu nazariyenin fiili tatbikatını (uygulamasını) göstermek üzere neşrolunan bazı makaleler ve mektuplar, zevk sahibi olan okuyucuları tiksindirmeye başladı. Halk lisanına geçmiş olan Arabî ve Farisî kelimeleri Türkçeden çıkarmak, bu lisanı en canlı

kelimelerinden; dinî, ahlâkî, felsefî tabirlerinden mahrum edecekti. Türk cezrinden yeni yapılan kelimeler, sarf (gramer) kaidelerini hercümerç (altüst) edeceğinden başka, halk için ecnebî (yabancı) kelimelerden daha yabancı, daha meçhuldü. Binâenaleyh (bundan dolayı), bu hareket, lisanımızı sadeliğe, vuzuha (açıklığa) doğru götürecek yerde, muğlakiyete (anlaşılmazlığa) ve zulmete (karanlığa) doğru götürüyordu. Bundan başka, tabiî (doğal) kelimeleri atarak onların yerine sun'î (yapay) kelimeler ikamesine (yerine koymaya) çalıştığı için hakikî bir lisan yerine sun'î bir Türk Esperantosu vücûda getiriyordu. Memleketin ihtiyacı ise, böyle bir yapma Esperantoya değil, bildiği ve anladığı munis (alışılmış) ve gayr-i sun'î (yapay olmayan) kelimelerden mürekkep (oluşmuş) bir müfâheme (anlaşma) vasıtasına idi. İşte, bu sebepten dolayı İkdam'daki tasfiyecilik cereyânından, fayda yerine mazarrat (zarar) husûle geldi (meydana geldi).

Bu sırada Tıbbiye'de teşekkül eden (kurulan) gizli bir inkılâp cemiyetinde *Pantürkizm, Panottomanizm ve Panislâmizm* mefkûrelerinden (ideallerinden) hangisi daha ziyade şe'niyete (gerçekliğe) muvâfık olduğu (uygun olduğu) münakaşa ediliyordu. Bu münakaşa, Avrupa'daki ve Mısır'daki Genç Türkler'e intikal ederek (geçerek) bazıları Pantürkizm mefkûresini, bazıları da Panottomanizm mefkûresini kabul etmişlerdi. O zaman Mısır'da çıkan *Türk* gazetesinde Ali Kemal, *Osmanlı ittihâdı* (Osmanlı birliği) fikrini ileri sürerken, Akçuraoğlu Yusuf Bey'le Ferit Bey, *Türk ittihâdı* (Türk birliği) siyâsetini tavsiye ediyorlardı.

Bu sırada Hüseyinzâde Ali Bey, İstanbul'dan, Ağaoğlu Ahmet Bey, Paris'ten Bakü'ye gelmişler ve orada mücâhede (mücadele) için el ele vermişlerdi. Topçubaşıyef de bunlara iltihak etti (katıldı). Bu üç zât, orada o zamana kadar hâkim bulunan Sünnîlik ve Şiîlik ihtilâflarını izale ederek (gidererek) Türklük ve İslâmlık câmiaları (toplulukları) etrafında bütün Azerbaycanlıları toplamaya çalıştılar.

24 Temmuz inkılâbından sonra Türkiye'de Osmanlılık fikri hâkim olmuştu. Bu esnada intişâra (yayımlanmaya) başlayan *Türk Derneği* Mecmûası gerek bu sebepten, gerek yine tasfiyecilik cereyânına kapılmasından dolayı hiçbir rağbet görmedi.

31 Mart'tan sonra Osmanlıcılık fikri eski nüfûzunu (gücünü) kaybetmeye başladı. Vaktiyle Abdülhamid'e İslam ittihâdı (İslam birliği) fikrini vermiş olan Alman Kayseri, bu fırsattan istifade ederek, Sultanahmet Meydanı'nda İslam ittihâdı nâmına bir miting yaptırdı. Bu günden itibaren, memleketimizde gizli İttihâd-ı İslam teşkîlâtı yayılmaya başladı. Genç Türkler, Osmanlıcı ve İttihâd-ı İslâmcı olmak üzere iki muarız (karşı) kısma ayrılmaya başladılar. Osmanlıcılar, kozmopolit (ulusal özelliklerini yitirmiş); İttihâd-ı İslâmcılar (İslam birliği taraftarları) ise ultramonten (milliyetlerine bakılmaksızın Müslüman olanların taraftarı) idiler.

Her iki cereyân da memleket için muzırdı (zararlıydı). Ben, 1326 (1910) Kongresi'nde Selanik'te Merkez-i Umûmî azalığına (genel merkez üyeliğine) intihâb olunduğum (seçildiğim) sırada siyâsî ahvâl (siyasî durum) bu merkezdeydi.

Bu sırada Selanik'te *Genç Kalemler* isminde bir mecmûa çıkıyordu. Mecmûanın sermuharriri (başyazarı) Ali Canip Bey'le bir gece Beyaz Kule Bahçesi'nde konuşuyorduk. Bu genç bana mecmûasının lisanda sadeliğe doğru bir inkılâp yapmaya çalıştığını, Ömer Seyfettin'in bu mücâhedede (mücadelede) pîşvâ (önder) olduğunu anlattı. Ömer Seyfeddin'in lisan hakkındaki bu fikirleri tamamıyla benim fikirlerime tevâfuk ediyordu (uyuyordu). Gençliğimde Taşkışla'da mahpus bulunduğum sırada, neferlerin mülâzım-ı evvele, evvel mülâzım (teğmen), mülâzım-ı sânîye, sâni mülâzım (üsteğmen), Trablusgarp'a Garb Trablusu (Libya), Trablusşam'a, [Şam Trablusu] demeleri bende şu kat'î kanaati (kesin düşünceyi) uyandırmıştı: Türkçeyi ıslah (sadeleştirme) için bu lisandan bütün Arabî ve Farisî kelime-

leri değil, umum (bütün) Arabî ve Farisî kaideleri (kuralları) atmak; Arabî ve Farisî kelimelerden de Türkçesi olanları terk ederek Türkçesi bulunmayanları lisanda ibka etmek (yerinde bırakmak).

Bu fikre dair bazı yazılar yazmış isem de neşrine (yayınına) fırsat bulamamıştım. Nasıl ki Türkçülük hakkında yazı yazmaya da henüz bir fırsat elvermemişti. Daha on beş yaşında iken Ahmed Vefik Paşa'nın *Lehçe-i Osmânî*'si ile Süleyman Paşa'nın *Tarih-i Âlem*'i bende Türkçülük temâyüllerini (eğilimlerini) doğurmuştu. 312'de (1896) İstanbul'a geldiğim zaman aldığım ilk kitap, Leon Cahun'un tarihi olmuştu. Bu kitap adeta Pantürkizm mefkûresini (idealini) teşvik etmek üzere yazılmış gibidir. O zaman Hüseyinzâde Ali Bey'le temas ederek, Türkçülük hakkındaki kanaatlerini öğreniyordum.

Hulâsa (kısaca) on yedi, on sekiz seneden beri Türk milletinin sosyolojisini ve psikolojisini tetkik için (incelemek için) sarf ettiğim mesainin mahsulleri (ürünleri) kafamın içinde istif edilmiş duruyordu. Bunları meydana atmak için yalnız bir vesilenin (sebebin) zuhuruna (ortaya çıkışına) ihtiyaç vardı. İşte Genç Kalemler'de Ömer Seyfeddin'in başlatmış olduğu mücâhede, bu vesileyi (sebebi) izhâr etti (açığa çıkardı). Fakat ben lisan meselesini kâfi (yeterli) görmeyerek Türkçülüğü bütün mefkûreleriyle (idealleriyle), bütün programıyla ortaya atmak lâzım geldiğini düşündüm. Bütün bu fikirleri ihtiva eden (içeren) *Turan* manzûmesini yazarak Genç Kalemler'de neşrettim. Bu manzume, tam zamanında intişâr etmişti (yayımlanmıştı).

Çünkü Osmanlıcılıktan da İslam ittihâdcılığından da (İslam birliği fikrinden de) memleket için tehlikeler doğacağını gören genç ruhlar, kurtarıcı bir mefkûre arıyorlardı. Turan manzûmesi bu mefkûrenin ilk kıvılcımı idi. Ondan sonra, mütemadiyen (sürekli) bu manzûmedeki esasları şerh ve tefsir etmekle (açıklamak ve yorumlamakla) uğraştım.

Turan manzûmesinden sonra, Ahmed Hikmet Bey Altın Ordu makalesini neşretti. İstanbul'da *Türk Yurdu* mecmûasıyla *Türk Yurdu Cemiyeti* (derneği) teşekkül etti (ku ruldu). Halide Hanım, *Yeni Turan* adlı romanıyla Türkçülüğe büyük bir kıymet verdi. Hamdullah Suphi Bey, Türkçülüğün faal (aktif) bir reisi oldu. İsimleri yukarıda geçen yahut geçmeyen bütün Türkçüler, gerek Türk Yurdu'nda gerek Türk Ocağı'nda birleşerek beraber çalıştılar. Köprülüzâde Fuat Bey, Türkiyât sahasında büyük bir mütebahhir (derin bilgili) ve âlim idi; ilmî eserleriyle Türkçülüğü tenvir etti (aydınlattı).

Yakup Kadri, Yahya Kemal, Falih Rıfkı, Refik Halid, Reşat Nuri Beyler gibi nâsirler (nesir ustaları) ve Orhan Seyfi, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Hikmet Nazım, Vâlâ Nureddin Beyler gibi şairler Yeni Türkçeyi güzelleştirdiler. Müfide Ferit Hanım da gerek kıymetli kitaplarıyla, gerek Paris'teki yüksek konferanslarıyla Türkçülüğün yükselmesine büyük himmetler (çabalar) sarf etti.

Türkçülük âlemi bugün o kadar genişlemiştir ki bu sahada çalışan sanatkârlar ile ilim adamlarının hepsinin isimlerini saymak ciltlerle kitaplara muhtaçtır. Yalnız Türk mimarlığında Mimar Kemal Bey'i unutmamak lazımdır. Bütün genç mimarların Türkçü olmasında mûmâileyhin (adı geçenin) büyük bir tesiri vardır.

Maamâfih (bununla birlikte), Türkçülüğe dair bütün bu hareketler akim kalacaktı (Sonuçsuz kalacaktı), eğer Türkleri Türkçülük mefkûresi etrafında birleştirerek büyük bir inkıraz (dağılma) tehlikesinden kurtarmaya muvaffak (başarılı) olan büyük bir dâhi zuhur etmeseydi! Bu büyük dâhinin ismini söylemeye hâcet yok (gerek yok). Bütün cihân bugün Gazi Mustafa Kemal Paşa ismini mukaddes bir kelime addederek her an hürmetle anmaktadır. Evvelce Türkiye'de, Türk milletinin hiçbir mevkii (yeri) yoktu. Bugün, her hak Türk'ündür. Bu topraktaki hâkimiyet Türk hâkimiyetidir;

siyasette, harsta (kültürde), iktisatta hep Türk halkı hâkimdir. Bu kadar kat'î (kesin) ve büyük inkılâbı yapan zât, Türkçülüğün en büyük adamıdır. Çünkü düşünmek ve söylemek kolaydır. Fakat yapmak ve bilhassa muvaffakiyetle (başarıyla) neticelendirmek (sonuçlandırmak) çok güçtür.

II. Türkçülük Nedir?

Türkçülük, Türk milletini yükseltmek demektir. hâlde, Türkçülüğün mâhiyetini (özelliklerini) anlamak iç evvelemirde (her şeyden önce) *millet* adı verilen zümren (topluluğun) mâhiyetini tâyin etmek lâzımdır. Millet ha kındaki muhtelif telâkkileri (çeşitli görüşleri) tetkik edeli (inceleyelim):

1. Irkî (ırkı esas alan) Türkçülere göre millet, *ırk* demel tir. *Irk* kelimesi esasen mevâşi fenninin (zooloji biliminin ıstılahlarındandır (terimlerindendir). Her hayvan nev'i (türü teşrihî vasıfları (anatomik özellikleri) itibarıyla birtakım er mûzeçlere (tiplere) ayrılır. Bu enmûzeçlere *ırk* adı verili Mesela, at nev'inin (türünün) Arap ırkı, İngiliz ırkı, Maca ırkı adlarını alan birtakım teşrihî enmûzeçleri (anatomik tip leri) vardır.

İnsanlar arasında da, eskiden beri beyaz ırk, siyah ırk sarı ırk, kırmızı ırk nâmlarıyla dört ırk mevcuttur. Bu tas nif, kaba bir tasnif olmakla beraber, hâlâ kıymetini muha faza etmektedir.

Beşeriyât ilmi (antropoloji bilimi), Avrupa'daki insanlar kafalarının şekli ve saçlarıyla ve gözlerinin rengi itibarıyla üç ırka ayırmıştır: Uzun kafalı kumral, uzun kafalı esmer yassı kafalı.

Maamâfih (bununla birlikte), Avrupa'da hiçbir millet, bu enmûzeçlerden (tiplerden) yalnız birini muhtevî değildir (içine almaz). Her milletin içinde, muhtelif nispetlerde (çeşitli oranlarda) olmak üzere bu üç ırka mensup fertler mevcuttur. Hatta aynı ailenin içinde bir kardeş uzun kafalı kumral, diğerleri uzun kafalı esmer ve yassı kafalı olabilirler.

Vâkıâ (gerçi) bir zamanlar, bazı beşeriyâtçılar (antropologlar), bu teşrihî enmûzeçlerle (anatomik tiplerle) içtimâî hasletler (sosyal özellikler) arasında bir münasebet bulunduğunu iddia ederlerdi. Fakat birçok ilmî tenkitlerin (bilimsel eleştirilerin) ve bilhassa bizzat beşeriyâtçılar arasında en yüksek bir mevkide bulunan Manouvrier ismindeki âlimin, teşrihî vasıfların (anatomik özelliklerin) içtimâî seciyeler (sosyal karakterler) üzerinde hiçbir tesiri olmadığını ispat etmesi, bu eski iddiayı tamamıyla çürüttü. Irkın, bu sûretle, içtimâî hasletlerle (sosyal özelliklerle) hiçbir münasebeti kalmayınca, içtimâî seciyelerin mecmûu (toplamı) olan milliyetle de hiçbir münasebeti kalmaması lâzım gelir. O halde milleti başka bir sahada aramak iktizâ eder (gerekir).

2. Kavmî Türkçüler de milleti *kavim* zümresiyle (topluluğuyla) karıştırırlar.

Kavim, aynı anadan, aynı babadan üremiş; içine hiç yabancı karışmamış kandaş bir zümre demektir.

Eski cemiyetler, umumîyetle (genellikle) saf ve yabancılarla karışmamış birer kavim olduklarını iddia ederlerdi. Hâlbuki cemiyetler kable't-tarih (tarih öncesi) zamanlarda bile, kavmiyetçe hâlis (saf) değildiler. Muhârebelerde esir alma, kız kaçırma, mücrimlerin (suçluların) kendi cemiyetinden kaçarak başka bir cemiyete girmesi, izdivâclar (evlilikler), muhâceretler (göçler), temsil ve temessül (benzetme ve başka bir topluluk içinde erime) gibi hâdiseler daima milletleri birbirine karıştırmıştı. Fransız âlimlerinden Camille Julian ile Meillet en eski zamanlarda bile saf bir kavmin bulunmadığını iddia etmektedirler. Kable't-tarih (tarih öncesi)

zamanlarda bile saf bir kavim bulunmazsa, tarihî devrel
deki kavmî hercümerçlerden (etnik karışıklıklardan) sonra,
tık saf bir kavmiyet aramak abes olmaz mı? Bundan başk
sosyoloji ilmine göre, fertler dünyaya gelirken *lâ-içtim*
(sosyal bir nitelik taşımadan) olarak gelirler, yani içtimâî (sosy
vicdanlardan hiçbirini beraberlerinde getirmezler. Mese
lisanî, dinî, ahlâkî, bedîî (estetik), siyasî, hukukî, iktisa
vicdanlardan hiçbirini beraber getirmezler. Bunların he
sini sonraları terbiye tarîkiyle (yoluyla) cemiyetten alırla
Demek ki içtimâî hasletler (sosyal özellikler) uzvî veraset
(kalıtımla) intikal etmez (geçmez), yalnız terbiye tarîkiyle i
tikal eder. O hâlde, kavmiyetin millî seciye (milli karakte
nokta-i nazarından da (bakış açısından da) hiçbir rolü yok de
mektir.

Kavmî safvet (saflık), hiçbir cemiyette bulunmamakl
beraber, eski cemiyetler, kavmiyet mefkûresini (idealin
takib ederlerdi. Bunun sebebi dinî idi. Çünkü o cemiyet
lerde ma'bûd (tapınılan varlık), cemiyetin ilk ceddinden (ata
sından) ibaretti. Bu ma'bûd, yalnız kendi zürriyetinden (so
yundan) bulunanlara ma'bûdluk etmek isterdi. Yabancıları
kendi mabedine girmesini, kendisine yapılacak ibâdetler
iştirâk etmesini, kendi mahkemelerinde kendi kanunları
na göre muhakeme olunmasını arzu etmezdi. Buna binaen
(dayanarak), cemiyetin içine muhtelif tebennî (evlat edinme)
yollarıyla girmiş birçok fertler bulunmakla beraber, bütün
cemiyet yalnız ma'bûdun zürriyetlerinden mürekkep (soy-
larından oluşmuş) itibar olunurdu. Eski Yunan medinelerin-
de (şehirlerinde), kable'l-İslâm (İslam'dan önce) Araplarda, eski
Türklerde, hulâsa (kısaca) henüz il devrinde bulunan bütün
cemiyetlerde şu yalancı kavmiyeti görürüz.

Şurası da var ki, içtimâî tekâmülün (sosyal gelişmenin) o
merhalesinde (aşamasında) yaşayan milletler için kavmiyet
mefkûresini takib etmek normal bir hareket olduğu hâl-
de, bugün içinde bulunduğumuz merhaleye nispetle ma-

razîdir (hastalıklıdır). Çünkü o merhalede bulunan cemiyetlerde içtimâî tesânüd (sosyal dayanışma) yalnız dindaşlık rabıtasından (bağından) ibaretti. Dindaşlık kandaşlığa istinâd edince (dayanınca), tabiîdir ki (doğaldır ki) içtimâî tesânüdün istinatgâhı (sığınağı) kandaşlık olur.

Bugünkü içtimâî merhalemizde (sosyal gelişmemizde) ise içtimâî tesânüd (sosyal dayanışma), harstaki (kültürdeki) iştirâke (ortaklığa) istinâd ediyor. Harsın intikal (aktarma) vasıtası terbiye olduğu için, kandaşlıkla hiçbir alâkası yoktur.

3. Coğrafî Türkçülere göre, millet, aynı ülkede oturan ahâlilerin (halkların) mecmûu (toplamı) demektir. Meselâ, onlara göre bir İran milleti, bir İsviçre milleti, bir Belçika milleti, bir Britanya milleti vardır. Hâlbuki İran'da Farisî, Kürt ve Türk'ten ibaret olmak üzere üç millet; İsviçre'de Alman, Fransız, İtalyan'dan ibaret olmak üzere yine üç millet; Belçika'da aslen Fransız olan Valonlarla aslen Cermen olan Flamanlar mevcuttur; Büyük Britanya adalarında ise Anglo-Sakson, İskoçyalı, Galli, İrlandalı nâmlarıyla dört millet vardır. Bu muhtelif cemiyetlerin lisanları ve harsları birbirinden ayrı olduğu için, heyet-i mecmûalarına (hepsine birden) *millet* adını vermek doğru değildir.

Bazen bir ülkede müteaddit (birçok) milletler olduğu gibi, bazen de bir millet müteaddit ülkelere dağılmış bulunur. Meselâ, Oğuz Türkleri'ne bugün Türkiye'de, Azerbaycan'da, İran'da, Harezm ülkesinde tesadüf ederiz. Bu zümrelerin (toplulukların) lisanları ve harsları müşterek (ortak) olduğu hâlde, bunları ayrı milletler telâkki etmek (kabul etmek) doğru olabilir mi?

4. Osmanlıcılara nazaran (göre) millet, Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan bütün tebaaya şâmildir (vatandaşları içine alır). Hâlbuki bir imparatorluğun bütün tebaasını (vatandaşlarını) bir tek millet telâkki etmek (kabul etmek) büyük bir hatadan ibaretti. Çünkü bu halitanın (karışımın) içinde

müstakil (bağımsız) harslara mâlik (sahip) müteaddit (birço milletler vardı.

5. İslâm ittihâdcılarına (İslâm birliği taraftarlarına) gö millet, bütün Müslümanların mecmûu (toplamı) demekt Aynı dinde bulunan insanların mecmûuna *ümmet* adı ver lir. O halde Müslümanların mecmûu da bir ümmettir. Ya nız lisanda ve harsta müşterek (ortak) olan millet zümre (topluluğu) ise bundan ayrı bir şeydir.

6. Fertçilere göre millet, bir adamın kendisini mensu addettiği (saydığı) herhangi bir cemiyettir. Filhakika (ge çekten), bir fert, kendisini zâhiren (görünüşte) şu yahut b cemiyete nispet etmekte (bağlı saymakta) hür zanneder. Hâ buki fertlerde böyle bir hürriyet ve istiklâl yoktur. Çünk insandaki ruh, duygularla fikirlerden mürekkeptir (olu muştur). Yeni ruhiyâtçılara (psikologlara) göre, hissî hayat mız asıldır, fikri hayatımız ona aşılanmıştır. Binâenaley (bundan dolayı), ruhumuzun normal bir halde bulunabilme si için, fikirlerimizin hislerimize tamamıyla uygun olma sı lazımdır. Fikirleri hislerine tevâfuk ve istinâd etmeye (uymayan ve dayanmayan) bir adam ruhen hastadır. Böyle b adam hayatta mesut olmaz. Meselâ, hissen dindar olan b genç, kendisini fikren dinsiz telâkki ederse (sayarsa), ruh bir muvazeneye (dengeye) mâlik (sahip) olabilir mi? Şüphe siz, hayır! Bunun gibi, her fert, hisleri vasıtasıyla muayye (belirli) bir millete mensuptur. Bu millet, o ferdin içind yaşadığı ve terbiyesini aldığı cemiyetten ibarettir. Çünk bu fert, içinde yaşadığı cemiyetin bütün duygularını terbi ye vasıtasıyla almış, tamamıyla ona benzemiştir. O hald bu fert ancak bu cemiyetin içinde yaşarsa mesut olabili başka bir cemiyetin içine giderse daüssılaya (vatan hasretine uğrar, hastalanır, hissen müşterek bulunduğu cemiyeti içine gitmek için hasret çeker. O hâlde, bir ferdin, istediğ zaman, milliyetini değiştirebilmesi kendi elinde değildi Çünkü milliyet de hâricî (dış) bir şe'niyettir (gerçekliktir). İn

san, milliyetini cehaletle tanıyamamışken sonradan taharrî (araştırma) ve tahkik (soruşturma) vasıtasıyla keşfedebilir. Fakat bir fırkaya (partiye) girer gibi sırf iradesiyle şu yahut bu millete intisap edemez (bağlanamaz).

O hâlde, millet nedir? Irkî, kavmî, coğrafî, siyasî, iradî (iradeye bağlı) kuvvetlere tefevvuk (üstün gelebilecek) ve tahakküm edebilecek (hükmedebilecek) başka ne gibi bir râbıtamız (bağımız) var?

İçtimâîyat ilmi (sosyoloji bilimi) ispat ediyor ki, bu râbıta terbiyede, harsta, yani duygularda iştirâktir (ortaklıktır). İnsan en samimi, en derûnî (içten) duygularını ilk terbiye zamanında alır. Daha beşikte iken, işittiği ninnilerle anadilinin tesiri altında kalır. Bundan dolayıdır ki en çok sevdiğimiz lisan anadilimizdir. Ruhumuza vücût veren bütün dinî, ahlâkî, bedîî (estetik) duygularımızı bu lisan vasıtasıyla almışız. Zaten ruhumuzun içtimâî (sosyal) hisleri, bu dinî, ahlâkî, bedîî duygulardan ibaret değil midir? Bunları çocukluğumuzda hangi cemiyetten almışsak, daima o cemiyette yaşamak isteriz. Başka bir cemiyetin içinde daha büyük bir refahla yaşamamız mümkün iken, cemiyetimiz içindeki fakrı (fakirliği) ona tercih ederiz. Çünkü dostlar içindeki bu fakirlik, yabancılar arasındaki o refahtan ziyade bizi mesut kılar. Zevkimiz, vicdanımız, iştiyaklarımız (isteklerimiz) hep içinde yaşadığımız, terbiyesini aldığımız cemiyetindir. Bunların aks-i sedâsını (yankısını) ancak o cemiyet içinde işitebiliriz.

Ondan ayrılıp da başka bir cemiyete intisap edebilmemiz için büyük bir mâni' (engel) vardır. Bu mâni', çocukluğumuzda o cemiyetten almış olduğumuz terbiyeyi ruhumuzdan çıkarıp atmanın mümkün olmamasıdır. Bu mümkün olmadığı için, eski cemiyet içinde kalmaya mecburuz.

Bu ifadelerden anlaşıldı ki, millet, ne ırkî, ne kavmî, ne coğrafî, ne siyasî, ne de iradî bir zümre değildir. Millet; lisanca, dince, ahlâkça ve bedîîyatça (güzel sanatlarca) müş-

terek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan (oluşan) bir zümredir. Türk köylüsü onu "Dili dilime uyan, dini dinime uyan." diyerek tarif eder. Filhakika (gerçekten), bir adam kanca müşterek bulunduğu insanlardan ziyâde, dilde ve dinde müşterek bulunduğu insanlarla beraber yaşamak ister. Çünkü insanî şahsiyetimiz bedenimizde değil, ruhumuzdadır. Maddî meziyetlerimiz (üstünlüklerimiz) ırkımızdan geliyorsa, ma'nevî meziyetlerimiz de terbiyesini aldığımız cemiyetten geliyor. Büyük İskender diyordu ki: "Benim hakikî babam Filip değil Aristo'dur. Çünkü birincisi maddiyetimin (maddi varlığımın), ikincisi maneviyetimin (manevi varlığımın) tekevvününe (meydana gelmesine) sebep olmuştur." İnsan için maneviyet, maddiyetten mukaddemdir (önce gelir). Bu itibarla milliyette şecere (soy ağacı) aranmaz; yalnız terbiyenin ve mefkûrenin (idealinin) millî olması aranır. Normal bir insan hangi milletin terbiyesini almışsa ancak onun mefkûresine çalışabilir. Çünkü mefkûre, bir vecd menba'ı (heyecan kaynağı) olduğu içindir ki aranır. Hâlbuki terbiyesiyle büyümüş bulunmadığımız bir cemiyetin mefkûresi, ruhumuza asla vecd (heyecan) veremez. Bilakis terbiyesini almış olduğumuz cemiyetin mefkûresi ruhumuzu vecdlere gark ederek (boğarak) mesut yaşamamıza sebep olur. Bundan dolayıdır ki insan, terbiyesiyle büyüdüğü cemiyetin mefkûresi uğruna hayatını feda edebilir. Hâlbuki zihnen kendisini nispet ettiği (bağlı sandığı) yabancı bir cemiyet uğruna ufak bir menfaatini bile feda edemez. Hulâsa (kısaca), insan terbiyece müşterek bulunmadığı bir cemiyet içinde yaşarsa bedbaht (mutsuz) olur.

Bu mütalaalardan (görüşlerden) çıkaracağımız amelî netice (pratik sonuç) şudur: Memleketimizde vaktiyle dedeleri Arnavutluk'tan yahut Arabistan'dan gelmiş milletdaşlarımız vardır. Bunları Türk terbiyesiyle büyümüş ve Türk mefkûresine çalışmayı itiyat etmiş (alışkanlık haline getirmiş)

görürsek, sâir (diğer) milletdaşlarımızdan hiç tefrik etmemeliyiz (ayırmamalıyız). Yalnız saadet zamanında değil, felâket zamanında da bizden ayrılmayanları nasıl milliyetimizden hariç telâkki edebiliriz (sayabiliriz). Husûsîyle (özellikle) bunlar arasında milletimize karşı büyük fedakârlıklar yapmış, Türklüğe büyük hizmetler ifa etmiş (yerine getirmiş) olanlar varsa, nasıl olur da bu fedakâr insanlara "Siz Türk değilsiniz." diyebiliriz. Filhakika (gerçekten), atlarda şecere aramak lazımdır, çünkü bütün meziyetleri (üstünlükleri) sevk-i tabîîye (içgüdüye) müstenit (dayanan) ve irsî (kalıtsal) olan hayvanlarda da ırkın büyük ehemmiyeti (önemi) vardır. İnsanlarda ise, ırkın içtimâî hasletlere (sosyal niteliklere) hiçbir tesiri olmadığı için şecere aramak doğru değildir. Bunun aksini meslek ittihâz edersek (bunun aksi bir yol tutarsak), memleketimizdeki münevverlerin (aydınların) ve mücahitlerin birçoğunu feda etmek iktizâ edecektir (gerekecektir). Bu hâl câiz (uygun) olmadığından *Türküm* diyen her ferdi Türk tanımaktan; yalnız, Türklüğe hıyaneti (ihaneti) görülenler varsa, cezalandırmaktan başka çare yoktur.

III. Türkçülük ve Turancılık

Türkçülükle Turancılığın farklarını anlamak için *Türk* ve *Turan* zümrelerinin (topluluklarının) hudutlarını ta'yin etmek (belirlemek) lazımdır. Türk, bir milletin adıdır. Millet kendine mahsus bir harsa mâlik olan (sahip olan) bir zümre demektir. O hâlde, Türk'ün yalnız bir lisanı, bir tek hars olabilir.

Hâlbuki Türk'ün bazı şubeleri, Anadolu Türkleri'nden ayrı bir lisan, ayrı bir hars yapmaya çalışıyorlar. Meselâ Şimal (Kuzey) Türkleri'nden bir kısım gençler bir Tatar lisanı, Tatar harsı vücûda getirmekle meşguldürler. Bu hareket, Türklerin başka bir millet, Tatarların da başka bir millet olma neticesini verecektir. Uzakta bulunduğumuz için, Kırgızların ve Özbeklerin nasıl bir şiâr (düşünüş) takip edeceklerini bilmiyoruz. Bunlar da birer ayrı lisan ve edebiyat, birer ayrı hars vücûda getirmeye çalışırlarsa, Türk milletinin hududu daha da daralmış olur. Yakutlarla Altay Türkleri daha uzakta bulundukları için bunları Türkiye Türkleri'nin harsî (kültürel) dairesine almak daha güç görünüyor.

Bugün harsça (kültürce) birleşmesi kolay olan Türkler, ilhassa Oğuz Türkleri, yani Türkmenlerdir. Türkiye Türkleri gibi, Azerbaycan, İran ve Harezm ülkelerinin Türkmenleri de Oğuz uruğuna (nesline) mensupturlar. Binâena-

leyh (bundan dolayı), Türkçülükteki yakın mefkûremiz (idealimiz) *Oğuz ittihâdı* (Oğuz birliği) yahut *Türkmen ittihâdı* (Türkmen birliği) olmalıdır. Bu ittihâddan maksat nedir? Siyâsî bir ittihâd mı? Şimdilik hayır! İstikbâl hakkında bugünden bir hüküm veremeyiz. Fakat bugünkü mefkûremiz, Oğuzların yalnız harsça birleşmesidir.

Oğuz Türkleri, bugün dört ülkede yayılmış olmakla beraber, hepsi birbirine yakın akrabadırlar. Dört ülkedeki Türkmen illerinin adlarını karşılaştırırsak görürüz ki birinde bulunan bir *il*in yahut *boy*un diğerlerinde de şubeleri var.

Meselâ, Harezm'de, Tekelerle Sarıları ve Karakalpakları görüyoruz. Memleketimizde Tekeler bir sancak teşkil edecek kadar çoktur; hatta bir kısmı vaktiyle Rumeli'ye nakledilmişlerdir. Türkiye'deki Sarılar bilhassa Rumkale'de otururlar. Karakalpaklar ise Karapapak ve Terekeme adlarını alarak Sivas, Kars ve Azerbaycan cihetlerinde (taraflarında) yerleşmişlerdir. Harezm'de Oğuz'un Salur ve İmralı boylarıyla Çavda ve Göklen=Karluklardan Kealin illeri vardır. Bu isimlere Anadolu'nun muhtelif noktalarında tesadüf edilir. Göklen, kendi adını Van'da bir köye Gökoğlan şeklinde vermiştir.

Oğuz'un Bayat ve Afşar boyları da gerek Türkiye'de gerek İran'da ve Azerbaycan'da mevcutturlar. Akkoyunlularla, Karakoyunlular da bu üç ülkede yayılmışlardır. O halde Harezm, İran, Azerbaycan ve Türkiye ülkeleri Türk etnografyası itibarıyla aynı uruğun (neslin) yurtlarıdır. Bu dört ülkenin mecmûuna (toplamına) *Oğuzistan* (Oğuz ili) adını verebiliriz. Türkçülüğün yakın hedefi, bu büyük kıt'ada yalnız tek bir harsın hâkim olmasıdır.

Oğuz Türkleri umumiyetle (genellikle) Oğuz Han'ın torunlarıdır. Oğuz Türkleri birkaç asır evveline gelinceye kadar mütesânid (dayanışma içinde olan) bir aile halinde yaşarlardı. Meselâ Fuzulî, bütün Oğuz şubeleri içinde oku-

nan bir Oğuz şairidir. Korkud Ata kitabı, Oğuzların res
Oğuznâme'si olduğu gibi, Şah İsmail, Âşık Kerem, Kör
lu kitapları gibi halk eserleri de bütün Oğuzistan'a (o
iline) yayılmıştır.

Türkçülüğün uzak mefkûresi (ideali) ise *Turan*'dır. T
ran, bazılarının zannettiği gibi, Türklerden başka Moğ
ları, Tunguzları, Finuvaları, Macarları ihtiva eden (içer
bir kavimler halitası (kavimler karışımı) değildir. Bu zümre
ilim lisanında *Ural-Altay* zümresi denilir. Maamâfih (bun
la birlikte) bu sonki zümreye mensup kavimlerin lisanl
arasında bir akrabalık bulunduğu da henüz ispat edilem
miştir. Hatta bazı müellifler (yazarlar), Ural kavimleriy
Altay kavimlerinin birbirinden ayrı iki zümre teşkil et
ğini ve Türklerin Moğollarla ve Tunguzlarla beraber A
tay zümresine; Finuvalarla, Macarların da Ural zümresi
mensup olduklarını iddia ediyorlar. Türklerin Moğollar
ve Tunguzlarla lisanî bir karâbeti (yakınlığı) olduğu da h
nüz ispat edilememiştir. Bugün ilmen sabit olan bir hak
kat varsa, o da Türkçe konuşan Yakut, Kırgız, Özbek, Kıp
çak Tatar, Oğuz gibi Türk şubelerinin lisanca ve an'anec
(gelenekçe) kavmî bir vahdete (birliğe) mâlik (sahip) bulundu
ğudur. Turan kelimesi, Turlar, yani Türkler demek oldu
ğu için, münhasıran (özellikle) Türkleri ihtiva eden (içeren
câmiavî (topluluğa ait) bir isimdir. O halde Turan kelimesin
bütün Türk şubelerini ihtiva eden (içeren) büyük Türkis
tan'a hasretmemiz (mahsus kılmamız) lazım gelir. Çünki
Türk kelimesi bugün yalnız Türkiye Türkleri'ne veriler
bir ünvân hükmüne geçmiştir. Türkiye'deki Türk harsına
dâhil olanlar, tabiî yine bu ismi alacaklardır. Benim itika-
dımca (inancıma göre) bütün Oğuzlar yakın bir zamanda bu
isimde birleşeceklerdir. Fakat Tatarlar, Özbekler, Kırgızlar
ayrı harslar vücûda getirdikleri takdirde, ayrı milletler ha-
lini alacaklarından yalnız kendi isimleriyle anılacaklardır.
O zaman bütün bu eski akrabaları kavmî bir câmia halinde

birleştiren müşterek (ortak) bir ünvâna lüzum hissedilecek. İşte bu müşterek ünvân *Turan* kelimesidir.

Türkçülerin uzak mefkûresi (ideali), Turan nâmı (adı) altında birleşen Oğuzları, Tatarları, Kırgızları, Özbekleri, Yakutları lisanda, edebiyatta, harsta birleştirmektir. Bu mefkûrenin bir şe'niyet (gerçeklik) haline geçmesi mümkün mü yoksa değil mi? Yakın mefkûreler için bu cihet (yön) aranırsa da uzak mefkûreler için aranmaz. Çünkü uzak mefkûre, ruhlardaki vecdi (heyecanı) nâmütenahi (sonsuz) bir dereceye yükseltmek için, istihdâf edilen (ulaşılmak istenen) çok cazibeli bir hayaldir. Mesela, Lenin, Bolşeviklik için yakın mefkûre olarak Kolektivizmi; uzak mefkûre sûretinde de Komünizmi ileri sürmüştür. Komünizmin ne zaman husûle geleceğini (meydana geleceğini) soranlara şu cevabı veriyor: "Komünizmin ne zaman tatbik olunacağını (uygulanacağını) şimdiden kestirmek mümkün değildir. Bu, Hazret-i Muhammed'in cenneti gibi ne zaman ve nerede görüneceği malûm olmayan bir şeydir."

İşte, Turan mefkûresi de bunun gibidir. Yüz milyon Türkün bir millet halinde birleşmesi, Türkçüler için en kuvvetli bir vecd menba'ıdır (heyecan kaynağıdır). Turan mefkûresi olmasaydı, Türkçülük bu kadar süratle intişâr etmeyecekti (yayılamayacaktı). Maamâfih (bununla birlikte) kim bilir? Belki istikbâlde Turan mefkûresinin husûlü de (meydana gelmesi de) mümkün olacaktır. Mefkûre, istikbâlin hâlikidir (yaratıcısıdır). Dün Türkler için hayalî bir mefkûre halinde bulunan *millî devlet*, bugün Türkiye'de bir şe'niyet (gerçeklik) halini almıştır.

O halde Türkçülüğü, mefkûresinin büyüklüğü noktasından üç dereceye ayırabiliriz:

1. Türkiyecilik
2. Oğuzculuk yahut Türkmencilik
3. Turancılık

Bugün şe'niyet (gerçeklik) sahasında yalnız Türkiyecil vardır. Fakat ruhların büyük bir iştiyakla (özlemle) arac ğı *Kızıl Elma*, şe'niyet sahasında değil, hayal sahasındad Türk köylüsü Kızıl Elma'yı tahayyül ederken (hayal ederke gözünün önüne eski Türk ilhanlıkları gelir. Filhakika (g çekten), Turan mefkûresi mazide bir hayal değil, bir şe'r yetti (gerçekti). Milattan 210 sene evvel Kun hükümda Mete, Kunlar (Hunlar) nâmı altında bütün Türkleri birle tirdiği zaman Turan mefkûresi bir şe'niyet haline girmiş Hunlardan sonra Avarlar, Avarlardan sonra Göktürkle Göktürklerden sonra Oğuzlar, bunlardan sonra Kırgı Kazaklar, daha sonra Kür Han, Cengiz Han ve sonunc olmak üzere Timurlenk, Turan mefkûresini şe'niyet halir getirmediler mi?

Turan kelimesinin manâsı şu suretle tahdit olundul tan (sınırlandırıldıktan) sonra, artık Macarların, Finuvaları Moğolların, Tunguzların Turanla bir alâkaları kalmama icap eder. Turan, bütün Türklerin mazide ve belki de istik bâlde bir şe'niyet olan büyük vatanıdır.

Turanîler, yalnız Türkçe konuşan milletlerdir. Eğer Ura ve Altay ailesi gerçekten varsa, bunun kendisine mahsu bir ismi olduğundan Turan adına ihtiyacı yoktur.

Bir de bazı Avrupalı müellifler (yazarlar), Garbî (batı) As ya'da aslen Sâmîlere yahut Arîlere mensup olmayan bü tün kavimlere *Turanî* adını veriyorlar. Bunların maksad bu kavimlerin Türklerle akraba olduğunu tasdik etme (onaylamak) değildir; yalnız Samilerle Arilerden hâriç ka vimler olduğunu anlatmak içindir.

Bundan başka, bazı müellifler de Şehname'ye nazara (göre) Tur ile Îrec'in kardeş olduğuna bakarak Turan'ı esk İran'ın bir kısmı addetmektedirler (saymaktadırlar). Hâlbuk Şehname'ye göre Tur ile Îrec'in üçüncü bir kardeşleri dah vardır ki, adı Selem'dir. Selem ise İran'dan bir şubenir dedesi değil, bütün Sâmîlerin müşterek ceddidir (atasıdır)

O halde, Feridun'un oğulları olan bu üç kardeş, Nuh'un oğulları gibi, eski etnografik taksimatın (bölümlemenin) adlarından doğmuştur. Buradan anlaşılıyor ki Turan, İran'ın bir cüz'ü (parçası) değil, bütün Türk illerinin mecmûu (toplamı) olan Türk câmiasından (topluluğundan) ibarettir.

IV. Hars (Kültür) *ve Medeniyet*

Hars ile medeniyet arasında hem iştirâk (birleşme) no
tası, hem de ayrılık noktaları vardır. Hars ile medeniy
arasındaki iştirâk noktası, ikisinin de bütün içtimâî (sc
yal) hayatları câmi olmasıdır (içine almasıdır). İçtimâî (sosya
hayatlar şunlardır: Dinî hayat, ahlâkî hayat, hukukî haya
muâkalevî (akla dayanan) hayat, bedîî (estetik) hayat, iktisa
dî hayat, lisanî hayat, fennî hayat. Bu sekiz türlü içtima
hayatların mecmûuna (toplamına) *hars* adı verildiği gibi *m*
deniyet de denilir. İşte, hars ile medeniyet arasında iştirâ
ve müşâbehet (benzerlik) noktası budur. Şimdi de hars il
medeniyet arasındaki ayrılıkları, farkları arayalım:

Evvelâ, hars millî olduğu halde, medeniyet beynelmi
leldir (milletlerarasıdır). Hars, yalnız bir milletin dinî, ahlâkî
hukukî, muâkalevî, bedîî, lisanî, iktisadi ve fennî hayatla
rının ahenkdar (ahenkli) bir mecmûasıdır (bütünüdür). Me
deniyetse, aynı ma'mûreye (medeniyet dairesine) dâhil birçok
milletlerin içtimâî hayatlarının müşterek bir mecmûudur
(toplamıdır). Meselâ Avrupa ve Amerika ma'mûresinde bü-
tün Avrupalı milletler arasında müşterek bir Garp mede-
niyeti vardır. Bu medeniyetin içinde birbirinden ayrı ve
müstakil (bağımsız) olmak üzere bir İngiliz harsı, bir Fran-
sız harsı, bir Alman harsı ilh (vb) mevcuttur.

Sâniyen (ikinci olarak), medeniyet usul vasıtasıyla (yöntem aracılığıyla) ve ferdî iradelerle vücûda gelen içtimâî hadiselerin mecmûudur. Meselâ dine dair bilgiler ve ilimler, usul ve irade ile vücûda geldiği gibi; ahlâka, hukuka, güzel sanatlara, iktisada, muâkaleye (akla), lisana ve fenlere dair bilgiler ve nazariyeler de (teoriler de) hep fertler tarafından usul ve irade ile vücûda getirilmişlerdir. Binâenaleyh (bundan dolayı), aynı ma'mûre (medeniyet dairesi) dâhilinde bulunan bütün bu mefhumların (kavramların), bilgilerin ve ilimlerin mecmûu, *medeniyet* dediğimiz şeyi vücûda getirir.

Harsa dâhil olan şeylerse, usul ile fertlerin iradesiyle vücûda gelmemişlerdir, sun'î (yapay) değillerdir. Nebatların (bitkilerin), hayvanların uzvî (organik) hayatı nasıl kendiliğinden ve tabiî (doğal) bir sûrette inkişâf ediyorsa (gelişiyorsa), harsa dâhil olan şeylerin teşekkül ve tekâmülü de (oluşması ve olgunlaşması da) tıpkı öyledir. Mesela, lisan, fertler tarafından usulle yapılmış bir şey değildir. Lisanın bir kelimesini değiştiremeyiz, onun yerine başka bir kelime icat edip koyamayız. Lisanın, kendi tabiatından doğan bir kaidesini de değiştiremeyiz. Lisanın kelimeleri ve kaideleri ancak kendiliklerinden değişirler. Biz bu değişmeye seyirci kalırız. Fertler tarafından lisana yalnız birtakım ıstılahlar (terimler), yani yeni lafızlar (sözler) ilave olunabilir. Fakat bu lafızlar, mensup olduğu meslekî zümre (topluluk) tarafından kabul edilmedikçe, lafız mahiyetinde (niteliğinde) kalarak, kelime mahiyetini alamaz. Yeni bir lafız, bir meslekî zümre tarafından kabul edildikten sonra da, zümrevî (topluluğa ait) bir kelime mahiyetini alır. Ancak, bütün halk tarafından kabul edildikten sonradır ki müşterek kelimeler arasına girebilir.

Fakat yeni lafızların bir zümre yahut bütün halk tarafından kabul edilip edilmemesi mucitlerin elinde değildir. Eski Osmanlı lisanında Şinasi'den beri milyonlarca yeni lafızlar icat olunduğu hâlde, bunlardan cüz'i (pek az) bir

kısmı zümrevî (topluluğa ait) kelimeler sırasına geçebilm
tir; müşterek kelimeler sırasına geçenlerse beş on kelim
ye münhasırdır (sınırlıdır).

Demek ki harsın ilk nümûnesini (örneğini) lisanın k
limelerinde, medeniyetin ilk nümûnesini de yeni lafızl
(sözler) sûretinde icat olunan ıstılahlarında (terimlerinc
görüyoruz. Kelimeler içtimâî müesseselerdir (sosyal kuru
lardır), yeni lafızlarsa ferdî tesislerdir. Bir ferdin icat etti
bir lafız, bazen ani bir intişârla (dağılımla) halk arasında y
yılabilir. Fakat bu intişâr kuvvetini (yayılma kuvvetini) o la
za veren, onu icat eden adam değildir; cemiyetin fertler
meçhul kalan gizli bir cereyânıdır (akımıdır).

Bundan on beş sene evvel, memleketimizde yan yan
iki lisan yaşıyordu: Bunlardan birincisi, resmî bir kıymet
mâlikti (sahipti) ve yazıyı inhisâr altına (tekeli altına) alm
gibiydi. Buna *Osmanlıca* adı veriliyordu.

İkincisi, yalnız halk arasında konuşmaya münhasır (s
nırlı) kalmış gibiydi. Buna da istihfâfla (küçümseyerek) *Türk
çe* adı veriliyordu ve avama (aşağı tabakaya) mahsus bir *arg
zannediliyordu. Hâlbuki asıl tabiî (doğal) ve hakiki lisanı
mız bu idi. Osmanlıca ise Türkçe, Arapça ve Acemceden
ibaret olan üç lisanın sarfını (yapı bilgisini), nahvini (söz dizi
mini), kamûsunu (sözlüğünü) birleştirmekle husûle gelmiş
(meydana gelmiş) sun'î (yapay) bir halitadan (karışımdan) ibaret-
ti. Bu iki lisandan birincisi tabiî bir teşekkül (oluşum) ve te-
amülle (davranışla) kendiliğinden vücûda gelmişti. Binâena-
leyh (bundan dolayı), harsımızın lisanı idi. İkincisi ise, fertler
tarafından usulle (yöntemle) ve irade ile yapılmıştı. Bu lisanî
aşurenin içine yalnız bazı Türkçe kelimeler ve edatlar karı-
şabilirdi. Demek ki Osmanlıcanın harsımızdan pek az bir
hissesi vardı. Bundan dolayı ona medeniyetimizin lisanı
idi diyebiliriz.

Memleketimizde bu iki lisan gibi, iki vezin de yan yana
yaşıyordu. Türk halkının kullandığı Türk vezni, usul ile

yapılmıyordu. Halk şairleri vezinli olduğunu bilmeden gayet lirik şiirler yazıyorlardı. Tabiî bu, ilham ile, ibda (yaratıcılık) ile oluyordu; usulle ve taklitle yapılmıyordu. O halde, bu vezin de Türk harsına dâhildi. Osmanlı veznine gelince, bu, Acem şairlerinden alınmıştı. Bu vezinde şiir yazanlar, taklitle ve usulle yazıyorlardı. Bundan dolayıdır ki *aruz vezni* denilen bu vezin, halk arasına nüfûz edememişti. Bu vezinde şiir yazanlar, Acem edebiyatını tederrüs (ders alma) tarîkiyle (yoluyla) öğreniyorlar, usul vasıtasıyla aruzu tatbik ediyorlardı (uyguluyorlardı). Binâenaleyh (bundan dolayı) aruz vezni millî harsımıza dâhil olamadı. Acemlerde ise köylüler bile aruz vezninde şiirler söylerler. Binâenaleyh aruz vezni İran'ın millî harsına dâhil demektir.

Memleketimizde bunlardan başka, yan yana yaşayan iki musiki vardır. Bunlardan birisi halk arasında kendi kendine doğmuş olan Türk musikisi, diğeri Fârâbî tarafından Bizans'tan tercüme ve iktibas olunan (ödünç alınan) Osmanlı musikisidir. Türk musikisi ilham ile vücûda gelmiş, taklitle hâriçten (dışarıdan) alınmamıştır. Osmanlı musikisi ise, taklit vasıtasıyla hâriçten alınmış ve ancak usulle devam ettirilmiştir. Bunlardan birincisi harsımızın, ikincisi ise medeniyetimizin musikisidir. Medeniyet, usulle yapılan ve taklit vasıtasıyla bir milletten diğer millete geçen mefhumların (kavramların) ve tekniklerin mecmûudur (toplamıdır). Hars ise, hem usulle yapılamayan hem de taklitle başka milletlerden alınamayan duygulardır. Bu sebeple, Osmanlı musikisi kaidelerden (kurallardan) mürekkep (oluşmuş) bir fen (bilim) şeklinde olduğu halde; Türk musikisi kaidesiz (kuralsız), usulsüz (yöntemsiz), fensiz (bilime/kurala dayanmayan) melodilerden, Türkün bağrından kopan samimi nağmelerden ibarettir. Hâlbuki Bizans musikisinin menşeine (kökenine) çıkarsak bunu da eski Yunanların harsı dâhilinde görürüz.

Edebiyatımızda da aynı ikilik mevcuttur. Türk ede
yatı halkın darb-ı meselleriyle (atasözleriyle) bilmeceler
den, halk masallarıyla halk koşmalarından, destanlar
dan, halk cenknâmeleriyle menkıbelerinden, tekkele
ilâhîleriyle nefeslerinden, halkın nekregûyane (güldürü
fıkralarından ve halk temaşasından (tiyatrosundan) ibaret
Darb-ı meseller doğrudan doğruya halkın hikmetleric
Bilmeceleri de vücûda getiren halktır. Halk masalları
fertler tarafından düzülmemiştir. Bunlar, Türkün esâ
(mitolojik) devrelerinden başlayarak an'anevî (geleneksel) b
sûrette zamanımıza kadar gelen peri masallarıyla dev m
sallarıdır. Dede Korkud Kitabı'ndaki masallar da ozanda
ozana şifâhî (sözlü) bir sûrette intikal ederek (geçerek) a
cak birkaç asır evvel yazılmıştır. Şah İsmail, Âşık Keren
Âşık Garip, Köroğlu kitapları da vaktiyle halk tarafında
yazılmış halk masallarıdır. Türk tarihinde ve etnografya
sındaki üstûreler (mitler), lejandlar, efsaneler de Türk ede
biyatının unsurlarıdır. Cenknâmeler ve dinî menkıbeler
gelince, bunlar halk edebiyatının İslâmî devresine mahsu
mahsulleridir (ürünleridir). Halk şairlerinin koşmalarıyl
destanları, mânileriyle türküleri de yukarıda saydığımı
eserler gibi, Türk halkının samimi eserleridir. Bunlar da
usulle (yöntemle), taklitle yapılmamışlardır. Âşık Ömer
Dertli, Karacaoğlanlar gibi şairler, halkın sevgili şairleri-
dir. Tekkeler de birer halk mabedi olduğu için buralarda
doğan ilâhîlerle nefesler de halk edebiyatına, binâenaleyh
(bundan dolayı) Türk edebiyatına dâhildir. Yunus Emre ve
Kaygusuzla, Bektaşi şairleri bu zümreye dâhildir. Osmanlı
edebiyatı ise, masal yerine ferdî hikâyelerle romanlardan,
koşma ve destan yerine taklitle yapılmış gazellerle alaf-
ranga (batı tarzı) manzûmelerden mürekkeptir (oluşmuştur).
Osmanlı şairlerinden her biri mutlaka Acem devrinde bir
Acem şairiyle, Fransız devrinde bir Fransız şairiyle mü-
enâzırdır (birbirine benzer). Fuzûlî ile Nedim bile bu husus-

ta müstesna (ayrı) değillerdir. Bu cihetle (sebeple), Osmanlı edipleriyle şairlerinden hiçbiri orijinal değildir, hepsi mukallittir (taklitçidir); hepsinin eserleri bedîî (estetik) ilhamdan değil, zihnî hünerverlikten (ustalıktan) doğmuştur. Mesela nekregûluk (nüktecilik) (humour) nokta-i nazarından (bakış açısından) bu iki zümreyi mukayese edelim (karşılaştıralım): Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa ve Bektaşi babaları halkın nekregûlarıdır (nükteciler idir); Kânî ile Sürurî ise Osmanlı divanının mizahçılarıdır. Tabiî nekrelikle (nüktecilikle) sun'î (yapay) mizah arasındaki fark, bu karşılaştırma ile meydana çıkar.

Karagöz'le Ortaoyununa gelince, bunlar da halk temaşası (tiyatrosu), yani an'anevî (geleneksel) Türk tiyatrosudur. Karagöz'le Hacivat'ın muarazaları (çekişmeleri), Türk'le Osmanlı'nın, yani o zamanki harsımızla medeniyetimizin mücadelelerinden ibarettir.

Ahlâkta da aynı ikiliği görürüz. Türk ahlâkı ile Osmanlı ahlâkı birbirine zıt gibidir. Mahmud-ı Kâşgarî, *Divânü Lugat*'ın Türk maddesinde, Türkleri muhtasaran (özetle) tarif ediyor. Diyor ki, Türk'te tasallüf (kibir) ve tefâhür (övünme) yoktur. Türk, büyük kahramanlıklar ve fedakârlıklar yaptığı zaman, bir fevkalâdelik (olağanüstülük) yaptığından habersiz gibi görünür. Câhiz de Türkleri aynen bu sûrette tefsir ediyor (yorumluyor). Osmanlı enmûzecine (örneğine) bakarsak eski şairlerinde fahriyelerin (kendi övgülerinin), yeni ediplerinde tasallüf (kibir) ve tefâhürün (övünme) hâkim olduğunu görürüz. Servet-i Fünûn mektebi, Osmanlı edebiyatının en parlak bir devridir. Bu mektebe mensup olan ediplerle şairler ekseriyetle reybî (şüpheci), bedbin (kötümser), ümitsiz, hasta ruhlar sûretinde tecelli etmişlerdir (görünmüşlerdir). Hakiki Türk ise yakînli (kesin bilgili), nikbîn (iyimser), ümitli ve sağlamdır.

Hattâ ulemâmız (bilginler) arasında da bu ikiliği görürüz. Osmanlı ulemâsının an'anevî (geleneksel) ünvânı *ule*

mâ-yı rüsûm (resmî bilginler) idi. Anadolu'da ulemâ ise *hal ulemâsı* (halk bilgini) idi. Birinciler rütbeli, fakat cahil idile İkinciler ilimli, fakat rütbesiz idiler. Siyaset ve askerli sahasında büyük bir dâhi olan Afşarlı Nâdir Şah, bütü Müslümanları Sünnîlik dairesinde birleştirmek ve umun (bütün) sultanları Osmanlı padişahının riyâseti (idaresi) al tına sokmak için müzakerede (fikir alışverişinde) bulunmal üzere İstanbul'a dinî ve siyâsî bir heyet göndermişti. İs tanbul'da bu heyetle müzakereye ulemâ-yı rüsûmu (resm bilginleri) memur ettiler (görevlendirdiler). İranlı ulemâ heyeti bunlara söz anlatmaktan âciz kalınca sadrazama müracaa ederek dediler ki: "Bizim siyasî hiçbir rütbemiz, ilimder başka pâyemiz (rütbemiz) yoktur. Hâlbuki müzakerede bulunduğumuz zâtlar, büyük rütbeli zevat (kişiler) oldukla rından huzurlarında serbestçe söz söyleyemiyoruz. Bizi taşradaki rütbesiz ulemâ ile görüştürürseniz çok memnun oluruz." Ragıp Paşa'nın *Tahkik ve Tevfik* adlı kitabında nak lettiği bu mevsûk (delile dayanan) vâkıa (olay) gösteriyor ki Nadir Şah'ın ilmî heyeti, Osmanlı ulemâsına değil, Türk ulemâsına kıymet veriyorlardı.

Eski devirlerin, hatta siyasî ve askerî muvaffakiyetleri de (başarıları da) halk arasından çıkmış cahil ve ümmî (okuma yazması olmayan) paşalara aitti. Bil'âhire (sonradan) Ragıp Paşa ve Sefih İbrahim Paşa gibi Osmanlı maarifinde (eğitiminde) yüksek bir mevki ihrâz edenler (elde edenler), hükümetin başına geçince, işler bozulmaya başladı.

Maamâfih (bununla birlikte) bu içtimâî (sosyal) ikilikler yalnız fikrî faaliyetlere mahsustu. O zamanlar el işi avama (alt tabakaya) mahsus sayıldığından, havas sınıfı (üst sınıf) tekniklerin bütün nev'ilerinden (türlerinden) uzak duruyordu. Bu sebeple, mimarlık, hattatlık, hakkâklık (oymacılık), mücellitlik (ciltçilik), tezhipçilik (kitapları altın yaldızla süslemek), marangozluk, demircilik, boyacılık, halıcılık, çulhalık (dokumacılık), ressamlık, nakkaşlık gibi amelî (uygulamalı)

tekniklerin yalnız bir şekli vardı, o da halk tekniği idi. Demek ki umumiyetle (genellikle) yüksek bir bediîliği (estetiği) hâiz olan (taşıyan) bu sanatlara münhasıran (yalnız ona mahsus) Türk sanatı nâmını verebiliriz. Bunlar Osmanlı medeniyetinin unsurları değil, Türk harsının unsurlarıydı. Bugün Avrupa, bu eski sanatlarımızın mahsullerini milyarlar sarf ederek parça parça topluyor. Avrupa'nın, Amerika'nın müzeleri, salonları hep Türk eserleriyle dolmaktadır. Avrupa'da bu Türkperestliğe (Türk hayranlığına) *Turquerie* nâmı verilir. Avrupa'nın hakiki mütefekkir (fikir adamı) ve sanatkârları, mesela Lamartine'leri, Auguste Comte'leri, Pierre Lafayette'leri, Mismer'leri, Pierre Loti'leri, Farrere'leri Türk'ün samimî sanatına, mahviyetli (alçak gönüllü) ve gösterişsiz ahlâkına, derin ve taassupsuz (farklı fikir ve tavırlara saygılı) diyanetine (dindarlığına), hulâsa (kısaca) kanaat ve teslimiyetle beraber daimî bir nikbînlik (iyimserlik) ve mefkûrelilikten (idealden) ibaret olan bu fakirane, fakat mesudane hayatına meftundurlar (tutkundurlar). Lâkin bunların âşık olduğu şeyler Osmanlı medeniyetine dâhil olan usulî (yöntemle ilgili) ve taklidî eserler değil, Türk harsına mensup olan ilhamî (ilhamla ortaya konan) ve orijinal eserlerdir.

Yalnız memleketimize mahsus olan bu garip vaziyetin sebebi nedir? Niçin bu ülkede yaşayan bu iki enmûzeç (örnek), Türk enmûzeci ile Osmanlı enmûzeci birbirine bu kadar zıttır? Niçin Türk enmûzecinin her şeyi güzel, Osmanlı enmûzecinin her şeyi çirkindir? Çünkü Osmanlı enmûzeci Türkün harsına ve hayatına muzır (zararlı) olan emperyalizm sahasına atıldı, kozmopolit oldu (ulusal özelliklerini yitirdi), sınıf menfaatini millî menfaatin fevkinde (üstünde) gördü. Filhakika (gerçekten), Osmanlı İmparatorluğu genişledikçe, yüzlerce milletleri siyâsî dairesine aldıkça, idare edilenlerle idare olunanlar ayrı iki sınıf haline giriyorlardı. İdare eden bütün kozmopolitler Osmanlı sınıfını, idare olunan Türkler de Türk sınıfını teşkil ediyorlardı.

Bu iki sınıf birbirini sevmezdi. Osmanlı sınıfı, kend millet-i hâkime (hâkim millet) sûretinde görür, idare ett Türklere millet-i mahkûme (mahkûm millet) nazarıyla bak dı. Osmanlı daima, Türk'e *eşek Türk* derdi. Türk köyleri resmî bir şahıs geldiği zaman, "Osmanlı geliyor" diye h kes kaçardı. Türkler arasında Kızılbaşlığın zuhuru (ort çıkışı) bile bu ayrılıkla izah olunabilir (açıklanabilir).

Şah İsmail'in dedesi olan Şeyh Cüneyd, Oğuz boyla arasında "Evlat mı akdemdir (daha önemlidir) yoksa ash mı (yakın adamlar mı)?" diyerek propaganda yapıyordu. Oğ boyları, Oğuz Han'ın evladı ve Kayıların amcazâdeleri d ğil miydiler? Nasıl oluyordu da padişahın Enderûn'da çıkan devşirmelerden mürekkep olan (oluşan) ashâbı bu lara takdîm ediliyordu (tercih ediliyordu). O tarihteki hal şeyhleri, Türklerin o zamanki mazlumiyetini (ezilmişliğin vaktiyle Ehl-i Beyt'in uğramış olduğu mazlumiyete ben zetiyorlardı. O zaman Türkmenlerin büyük bir kısmı b müşâbehete (benzerliğe) aldanarak baba ocağından ayrıld lar; kendi kendilerine ayrı bir edebiyat, ayrı bir felsefe, ayı bir mabet (ibadethane) yaptılar.

Maamâfih (bununla beraber), dinen Osmanlılardan ay rılmamış olan Sünnî Türkler de, harsen (kültürel anlamda Osmanlı emperyalizmine tâbi' (bağlı) olmadılar. Bunlar da kendi kendilerine millî bir hars yaparak, Osmanlı mede niyetine karşı tamamıyla lâkayd (kayıtsız) kaldılar. Osmanl medeniyetinin güzidelerine (seçkinlerine) *havas* (üst sınıf) de nildiği gibi, Türk harsının da ozanları, âşıkları, babalar ve ustaları vardı. Demek ki memleketimizde iki türlü gü zideler mevcuttu. Bunlardan birincisi sarayı temsil edi yordu, bu zümrenin (topluluğun) maişetini (geçimini) temin eden de saraydı. Mesela Osmanlı şairleri saraydan câize (hediye) almakla geçindikleri gibi, Osmanlı musikişinasları da sarayın verdiği ihsânlarla (bağışlarla), maaşlarla geçinir lerdi. Halkın saz ve söz şairleri ise, halkın hediyeleriyle

yaşarlardı. Ulemâ-yı rüsûm (resmî bilginler) nâmını alan Osmanlı ulemâsı (bilginleri), kazaskerlikte, kadılıklarda yüksek maaşlar ve arpalıklar alırlardı. Halk hocalarından ve şeyhlerinden ibaret olan Türk diniyatçılarını (din adamlarını) ise yalnız halk beslerdi. Bu sebeple, güzel sanatlarda ve sâir (diğer) sanayide rehberlik eden ustalar, yiğitbaşılar ve Ahi babalar, yalnız halk sınıfından yetişirler ve daima halk ve Türk kalırlardı.

Görülüyor ki hars ile medeniyeti birbirinden ayıran, harsın bilhassa duygulardan, medeniyetin bilhassa bilgilerden mürekkep olmasıdır (oluşmasıdır). İnsanda duygular usule (yönteme) ve iradeye tâbi' (bağımlı) değildir. Bir millet diğer milletin dinî, ahlâkî, bediî (estetik) duygularını taklit edemez. Meselâ Türklerin İslâmiyet'ten evvelki dininde *Gök Tanrı* mükâfât (ödül) tanrısıdır, mücâzâta (cezaya) karışmaz. Mücâzât ilâhı (ceza tanrısı), *Erlik Han* isminde başka bir üstûrevî (mitik) şahsiyettir. Tanrı yalnız cemâl (güzellik) sıfatıyla tecelli ettiği (göründüğü) için eski Türkler yalnız onu severlerdi; Tanrıya karşı korku hissiyle mütehassis olmazlardı (duygulanmazlardı). İslâmiyet'ten sonra, Türklerde muhabbetullâhın (Allah sevgisinin) galip olması bu eski an'anenin (geleneğin) devamından ibarettir. Türklerde mahâfetullah (Allah korkusu) pek enderdir. İstanbul'da ve Anadolu'daki vaizlerin tecrübeleri gösteriyor ki güzelliğe, iyiliğe dair vaaz eden vaizlerin müdavimleri (dinleyicileri) artıyor; cehennemden, zebanilerden bahseden vaizlerin sâmileriyse (dinleyicileri) giderek azalıyor. Türklerin eski dinlerinde zühdî (her türlü zevke karşı koyarak kendini ibadete verme) ibadetler yoktu, bediî ve ahlâkî ayinler çoktu. Bunun neticesi olarak İslamiyet'ten sonra da Türkler en kuvvetli bir imana, en samimi bir diyanete (dindarlığa) mâlik (sahip) oldukları halde, zâhidâne (aşırı sofuluktan) ve mutaassıbâne (bağnazca) duygulardan azade (serbest) kaldılar. Bu hususta Yunus Emre'yi okumak kâfidir (yeterlidir). Türklerin cami-

lerde ilâhilere ve Mevlid-i Şerif kıraatine (okumasına); tek
kelerde ise şiire ve musikiye büyük bir mevki vermele
(yer vermeleri) bedîî (estetik) diyanet (dindarlık) enmûzecin
(örneğine) mensup bulunmamalarındandır.

Eski Türk dininde, Türk Tanrısı sulh (barış) ve müsâle
met (barışıklık) ilâhı idi. Türk dininin mahiyetini göstere
il kelimesi sulh (barış) manâsına idi (Mahmud-ı Kâşgarî)
İlci, sulhçu (barışsever) demek olduğu gibi, *ilhan*, sulh ha
kanı (barış hakanı) demekti. Türk ilhanları, Mançurya'da
Macaristan'a kadar daimî bir sulh vücûda getiren sulhpe
rest (barışsever) müceddîtlerden (öncülerden) başka bir şe
değildiler.

En eski Türk devletinin müessisi (kurucusu) olan Me
te'nin yüksek ahlâkını, sulhperverliğini (barışseverliğini)
emperyalizmden içtinabını (kaçınmasını) *Yeni Mecmûa*'da
yazmıştım. Türk sulhperverliğinin müessisi (kurucusu) Me-
te'dir.

Türklerin bu eski sulh an'anesi (geleneği) sayesindedi
ki Türk hükümdarları İslâm devrinde de daima mağlûpla-
ra şefkatle muamele etmiş, daima kendilerini beynelmilel
(milletlerarası) bir sulh âmili (faktörü) tanımışlardır. Türk ta-
rihi baştanbaşa bu davaya şahittir. Avrupalıların o kadar
ithâm ettikleri (suçladıkları) Atilla bile yine onların rivaye-
tince, mağlûp milletler ne zaman sulh istemişlerse derhal
kabul etmiştir. Çünkü Atilla da bir ilhan, yani cihân sul-
hunu (barışını) temine çalışan bir müceddîtti. Avrupalılar,
Atilla'nın *Tanrı kutu* ünvânını *Allah'ın belası* sûretinde ter-
cüme etmekle tarihî bir günah işlemişlerdir.

Türklerin bütün sanat şubelerinde aşikâr (meydanda)
olan bedîî hususiyetleri de (özellikleri de) tabiîlik (doğallık),
sadelik, zarafet ve orijinalliktir. Türk'ün halılarında, çini-
erinde, mimarisinde, hüsn-i hattında (güzel yazı sanatında)
-celli eden (görünen) hep bu bedîî meziyetlerdir (üstünlükler-
ir). Türk'ün güzel sanatlarında olduğu gibi, diyanet (din-

darlık) ve ahlâkında da hep bu meziyetlerin hâkim olduğu görülür.

Bu misalden anlaşılır ki bir harsı teşkil eden müteaddit (birçok) içtimâî (sosyal) hayatlar arasında samimi bir tesânüd (dayanışma), derûnî (içten) bir ahenk vardır. Türkün lisanı nasıl sade ise, dinî, ahlâki, bedîî (estetik), siyasî, iktisadî, ailevî hayatları da hep sade ve samimidir. Türkün hayatındaki sevimlilik ve orijinallik bu merkezî seciyesinin (karakterinin) bir tecellisinden (görünüşünden) ibarettir. Fakat harsın unsurları arasındaki bu ahenge bakıp da medeniyetin de ahenkdar (ahenkli) unsurlardan mürekkep (oluşmuş) olduğunu zannetmek doğru değildir. Osmanlı medeniyeti Türk, Acem, Arap harslarıyla İslâm dinine, Şark (Doğu) medeniyetine ve son zamanlarda da Garp (Batı) medeniyetine mensup müesseselerden (kurumlardan) mürekkep bir halitadır (karışımdır). Bu müessese hiçbir zaman kaynaşarak, imtizâç ederek (karışarak) ahenkdar bir manzûme (sistem) haline giremedi. Bir medeniyet ancak millî bir harsa aşılanırsa, ahenkdar bir vahdet (birlik) halini alır. Meselâ, İngiliz medeniyeti İngiliz harsına aşılanmıştır. Bu sebeple İngiliz harsı gibi, İngiliz medeniyetinin unsurları arasında da bir ahenk vardır.

Hars ile medeniyet arasındaki bir münasebet de şudur: Her kavmin ibtidâ (başlangıçta), yalnız harsı vardır. Bir kavim harsen (kültürel anlamda) yükseldikçe siyâsetçe de yükselerek kuvvetli bir devlet vücûda getirir. Diğer taraftan da harsın yükselmesinden medeniyet de doğmaya başlar. Medeniyet, ibtidâ, millî harstan doğduğu halde bil'âhire (sonradan) komşu milletlerin medeniyetinden de birçok müesseseler alır. Fakat bir cemiyetin medeniyetinde fazla bir inkişâfın (gelişmenin) süratle husûlü (meydana gelmesi) muzırdır (zararlıdır). Ribot diyor ki: "Zihin fazla bir inkişâfa mazhar olunca (sahip olunca) seciyeyi (karakteri) bozar. Fertte zihin ne ise, cemiyette de medeniyet odur. Fertte seci[illegible] ise, cemiyette de hars odur.

Binâenaleyh (bundan dolayı) zihnin fazla inkişâfı (gelişi
si) ferdî seciyeyi (karakteri) bozduğu gibi, medeniyetin fa
bir inkişâfı da millî harsı (kültürü) bozar. Millî harsı bozu
muş olan milletlere (dejenere milletler) (yozlaşmış milet
nâmı verilir.

Hars ile medeniyetin sonuncu bir münasebeti de şudu
Harsı kuvvetli, fakat medeniyeti zayıf bir milletle, ha
bozulmuş, fakat medeniyeti yüksek olan diğer bir mill
siyâsî mücadeleye girince, harsı kuvvetli olan millet dain
galip gelmiştir. Meselâ eski Mısrîler (Mısırlılar), medeniye
te yükselince harsları bozulmaya başladı. O zaman ye
doğan Fars devleti ise, medeniyette henüz geri olmak
beraber, kuvvetli bir harsa da mâlikti (sahipti). Bu sebep
Fârisîler, Mısrîleri mağlup ettiler. Birkaç asır sonra İran'd
da medeniyet yükseldi. Tabiîdir ki (doğal olarak) hars zayıfl
maya başladı. Bu kere de ibtidâ (başlangıçta) harsları henü
bozulmamış olan Yunanlara mağlup oldular. Bir müdde
sonra Yunan harsı da bozulmaya başladığından gerek Yu
nanîler, gerek İranîler, kuvvetli bir harsla meydana çıka
medeniyetsiz Makedonyalılara mağlûp oldular. Şarkta Eş
kâniyân ve Sasaniyân sülalelerinin, Garpta Romalıların
harsı bozulmaya başlayan Makedonyalılara galebesi d
aynı sûretle izah olunabilir (açıklanabilir). Nihayet medeni
yetten hiçbir nasibi olmayan, fakat harsta son derece kuv
vetli olan Araplar meydana çıkarak hem Sasanilere hem de
Romalılara galip geldiler. Fakat çok zaman geçmeden Arap
milleti de medenileşmeye başladığından, harsını kaybede
rek siyâsî hâkimiyeti Türkistan'dan yeni gelmiş olan töreli
Selçuk Türklerine teslim ettiler. Töre, Türklerin millî har
sından başka bir şey değildi. Türklerin şimdiye kadar müs
takil (bağımsız) kalması, Çanakkale'den İngilizlerle Fran
sızları kovması ve Mütareke'den sonra İngiliz silahlarıyla
ve parasıyla techiz edilmiş (donatılmış) bulunan Yunanlarla
Ermenileri mağlûp ederek ma'nen İngilizleri yenmesi, hep
bu milli harsın kuvveti sayesindedir.

Hars ile medeniyet arasındaki bu münasebetler anlaşıldıktan sonra, artık Türkçülüğün ne demek olduğunu ve bu memlekette ne gibi vazifelerin ifasına (yerine getirilmesine) memur (görevli) bulunduğunu tâyin edebiliriz. Osmanlı medeniyeti iki sebeple yıkılmaya mahkûmdu: Birincisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün imparatorluklar gibi muvakkat (geçici) bir câmiadan (topluluktan) ibaret olmasıydı. Ebedî hayata mâlik (sahip) olan zümrelerse (topluluklarsa) câmialar değil, cemiyetlerdir. Cemiyetlere gelince, bunlar yalnız milletlerden ibarettir. Mahkûm milletler, millî benliklerini imparatorlukların kozmopolit (ulusal özelliklerini yitirmiş kimselerin) idaresi altında, ancak muvakkaten (geçici olarak) unutabilirlerdi. Bir gün mutlaka, milletlerden ibaret olan hakikî cemiyetler, râiyyelik (sürü) uykusundan uyanacaklar, harsî (kültürel) istiklâllerini ve siyâsî hâkimiyetlerini isteyeceklerdi. Avrupa'da beş asırdan beri bu ameliye (uygulama) devam ediyordu. Binâenaleyh (bundan dolayı) bu ameliyeden azade kalmış olan Avusturya, Rusya ve Osmanlı İmparatorlukları da selefleri (kendilerinden öncekiler) gibi inhilâle (dağılmaya) dûçâr olacaklardı (yüz tutacaklardı). İkinci sebep, Garp (Batı) medeniyeti yükseldikçe Şark (Doğu) medeniyetini büsbütün ortadan kaldırmak hassasını (özelliğini) hâiz bulunmasıdır (elinde bulundurmasıdır). Rusya'da ve Balkan milletlerinde Garp medeniyeti, Şark medeniyetinin yerine kaim olduğu (geçtiği) gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nda da aynı hâl vukua (meydana) gelecekti. Şark medeniyeti bazılarının zannettiği gibi gerçekten İslâm medeniyeti değildi. Menşe (köken) itibarıyla Şarkî Roma (Doğu Roma) medeniyetinden ibaretti. Nasıl ki Garp medeniyeti de Hıristiyan medeniyeti değil, Garbî Roma (Batı Roma) medeniyetinin bir devamından ibaretti. Osmanlılar, Şarkî Roma medeniyetini doğrudan doğruya Bizans'tan almadılar: Kendilerinden evvel, Müslüman Araplarla Acemler bu medeniyeti almış olduklarından, Osmanlılar onu bu dindaş mille-

lerden aldılar. Bundan dolayıdır ki bu medeniyeti, b
mütefekkirler (fikir adamları) İslâm medeniyeti zannetti
Yukarıdaki *Medeniyetimiz* ünvânlı mebhasta (kısımda), Ş
medeniyetinin Şarkî Roma (Doğu Roma) medeniyeti ol
ğunu tarihî delillerle ispata çalıştım. Bu hususta deli
o kadar çoktur ki bir iki makalede değil, birkaç ciltlik
kitapta ancak cem' edilebilir (bir araya getirilebilir).

Garb medeniyetinin her yerde Şark medeniyetinin ye
ne kaim olması (geçmesi) tabiî (doğal) bir kanûn olunca, T
kiye'de de bu ikame (yerine geçme) hâdisesinin vukuu (m
dana gelmesi) zarûrî (zorunlu) demekti. O halde Şark mede
yeti dairesinde bulunan Osmanlı medeniyeti, beheme
(mutlaka) ortadan kalkacak, onun yerine bir taraftan İslâ
diniyle beraber bir Türk harsı, diğer taraftan da Garp m
deniyeti kaim olacaktır. İşte Türkçülüğün vazifesi, bir
raftan yalnız halk arasında kalmış olan Türk harsını aray
bulmak, diğer cihetten (taraftan) Garb medeniyetini tam
canlı bir sûrette alarak millî harsa aşılamaktır.

Tanzimatçılar, Osmanlı medeniyetini Garb medeniy
tiyle te'lîfe (uzlaştırmaya) çalışmışlardı. Hâlbuki iki zıt m
deniyet yan yana yaşayamazlar; sistemleri birbirine muh
lif bulunduğu için ikisi de birbirini bozmaya sebep olu
Meselâ garbın musiki fenniyle (müzik tekniğiyle) şarkın mu
siki fenni birbiriyle itilâf edemez (uzlaşamaz). Garbın te
rübî (deneysel) mantığıyla şarkın iskolastik (gelenekçi) mant
ğı yekdiğeriyle (bir diğeriyle) barışamaz. Bir millet ya Şark
olur ya Garplı olur. İki dinli bir fert olamadığı gibi, iki me
deniyetli bir millet de olamaz. Tanzimatçılar bu noktay
bilmedikleri için, yaptıkları teceddütte (yenilikte) muvaffa
(başarılı) olamadılar.

Türkçülere gelince, bunlar esasen Bizanslı olan Şar
medeniyetini büsbütün terk ederek Garb medeniyetin
tam bir sûrette almak istediklerinden azimlerinde (çaba
larında) muvaffak olacaklardır. Türkçüler, tamamıyla Türl

ve Müslüman kalmak şartıyla Garb medeniyetine tam ve kat'î (kesin) bir surette girmek isteyenlerdir. Fakat Garb medeniyetine girmeden evvel, millî harsımızı arayıp bularak milli harsımızı meydana çıkarmamız icap eder (gerekir).

V. Halka Doğru

Türkçülüğün ilk esaslarından biri de şu *halka doğr* umdesidir (prensibidir). Vaktiyle bu umdeyi tatbik etme (uygulamak) üzere İstanbul'da *Halka Doğru* ünvânlı bi mecmûa çıkarıyorduk. Sonraları İzmir'de de aynı isiml bir mecmûa neşrolundu (yayınlandı).

"Halka doğru gitmek" ne demektir? Halka doğru gide cek olanlar kimlerdir? Bir milletin münevverlerine (aydın larına), mütefekkirlerine (fikir adamlarına) o milletin *güzideler* (seçkinleri) adı verilir. Güzideler, yüksek bir tahsil ve terbi ye görmüş olmakla halktan ayrılmış olanlardır. İşte halka doğru gitmesi lâzım gelenler bunlardır.

Güzideler halka doğru niçin gidecekler? Bu suale bazı ları şöyle cevap veriyor: Güzideler halka hars (kültür) götür mek için gitmelidirler. Hâlbuki geçen mebhasta (kısımda) gösterdiğimiz veçhile (üzere), memleketimizde hars deni len şey, yalnız halkta mevcuttur. Güzideler henüz hars tan nasiplerini almamışlardır. O halde harstan mahrum bulunan güzideler, harsın canlı bir müzesi olan halka, ne sûretle hars götürebilecekler? Meseleyi halledebilmek için evvelâ şu noktalara cevap verelim: Güzideler neye mâliktir (sahiptir)? Halkta ne vardır? Güzideler medeniyete mâliktir. Halkta hars vardır. O halde, güzidelerin halka doğru git mesi şu iki maksat için olabilir:

1. Halktan harsî (kültürel) bir terbiye almak için, halka doğru gitmek,

2. Halka medeniyet götürmek için, halka doğru gitmek.

Filhakika (gerçekten), güzidelerin halka doğru gitmesi bu iki maksat içindir. Güzideler harsı yalnız halkta bulabilirler, başka bir yerde bulamazlar. Demek ki, halka doğru gitmek, harsa doğru gitmek mahiyetindedir (niteliğindedir). Çünkü halk, millî harsın canlı bir müzesidir.

Güzidelerin çocukken aldıkları terbiyede millî hars yoktu. Çünkü içinde okudukları mektepler *halk mektepleri* değildi, *millî mektep* değildi. Bu sebeple milletimizin güzideleri millî harstan mahrum olarak yetiştiler, gayr-i millîleşerek (millilikten uzaklaşarak) yetiştiler. Şimdi bu eksikliği tamamlamak istiyorlar. Ne yapmalıdırlar? Bir taraftan halkın içine girmek, halkla beraber yaşamak, halkın kullandığı kelimelere, cümlelere dikkat etmek. Söylediği darb-ı meselleri (atasözlerini), an'anevî (geleneksel) hikmetleri işitmek. Düşünüşündeki tarzı, duyuşundaki üslûbu zaptetmek (anlamak). Şiirini, musikisini dinleyerek, raksını, oyunlarını seyretmek. Dinî hayatına, ahlâkî duygularına nüfûz etmek (içine girmek). Giyinişinde, evinin mimarisinde, mobilyalarının sadeliğindeki güzellikleri tadabilmek. Bundan başka, halkın masallarını, fıkralarını, menkıbelerini, tandırnâme adı verilen eski töreden kalma akidelerini (inançlarını) öğrenmek. Halk kitaplarını okumak. Korkud Ata'dan başlayarak âşık kitaplarını, Yunus Emre'den başlayarak tekke ilâhîlerini, Nasreddin Hoca'dan başlayarak halk nekreciliğini (nükteciliğini), çocukluğumuzda seyrettiğimiz Karagöz'le ortaoyununu aramak bulmak lazım. Halkın cenknâmeler okunan eski kahvelerini, ramazan gecelerini, cuma ârifanelerini, çocukların her sene sabırsızlıkla bekledikleri coşkun bayramlarını yeniden diriltmek, canlandırmak lâzım. Halkın sanat eserlerini toplayarak millî müzeler vücûda getirmek lâzım. İşte, Türk milletinin güzideleri (seçkinleri), ancak uzun müddet halkın bu millî hars müzeleri ve mektepleri içinde yaşadıktan ve ruhları

tamamıyla Türk harsıyla meşbû' (dolmuş) olduktan
radır ki, *millîleşmek* imkânına nail olabilirler (ulaşabil
Rusların en büyük şairi olan Puşkin, bu sûretle millîle
içindir ki, gerçekten bir millî şair oldu. Dante, Petr
Jean-Jacques Rousseau, Goethe, Schiller, D'Annunzio
millî şairler hep, halktan aldıkları feyizler (ilhamlar) s
sinde sanat dâhileri oldular.

İçtimâiyât (sosyoloji) ilmi de bize gösteriyor ki, *deha*
sen halktadır. Bir sanatkâr, ancak halktaki bedîî (es
zevkin tecelligâhı (göründüğü yeri) olduğundan dolayı
olabilir. Bizde dâhi sanatkârların yetişmemesi, sanat
larımızın bedîî zevklerini halkın canlı müzesinden al
maları dolayısıyladır. Bizde şimdiye kadar halk bedîîya
(estetiğine) kim kıymet verdi? Eski Osmanlı güzideleri,
lüleri "eşek Türk" diye tahkir ederdi (aşağılardı). Anad
şehirlileri de (taşralı) tabiriyle tezyif olunurdu (küçüms
di). Umum halka verilen ünvân *avam* (aşağı tabaka) keli
sinden ibaretti.

Havas (üst sınıf), yalnız sarayın bendelerinden (hizme
larından) mürekkep bulunan (oluşmuş) Osmanlı güzidele
di. Halka kıymet vermedikleri içindir ki, bugün bu
güzideler sınıfının ne lisanı, ne vezinleri, ne edebiyatı,
musikisi, ne felsefesi, ne ahlâkiyâtı, ne siyasiyâtı, ne i
sadiyâtı, hâsılı hiçbir şeyi kalmadı. Türk milleti, bütün
şeylere yeniden her birinin elifbasından (alfabesinden) b
lamak mecburiyetinde kaldı. Bu milletin yakın bir zar
na kadar kendisine mahsus bir adı bile yoktu. Tanzim
çılar ona: "Sen yalnız Osmanlısın. Sakın başka milletl
bakarak sen de millî bir ad isteme! Millî bir ad istedi
dakikada Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasına seb
olursun" demişlerdi. Zavallı Türk, vatanımı kaybeder
korkusuyla: "Vallahi Türk değilim. Osmanlılıktan baş
hiç bir içtimâî (sosyal) zümreye mensup değilim" deme
mecbur edilmişti. [Yorgi Anderya] Boşo'ya karşı bu sö
her gün söyleyen mebuslarımız (milletvekillerimiz) vardı.

Fakat bu Osmanlıcılar hiç düşünmüyorlardı ki, her ne yapsalar, bu yabancı milletler, Osmanlı câmiasından (topluluğundan) ayrılmağa çalışacaklardır. Çünkü artık yüzlerce milletlerden mürekkep olan (oluşan) sun'î (yapay) câmiaların (toplulukların) devamına imkân kalmamıştır. Bundan sonra, her millet ayrı bir devlet olacak, mütecanis (aynı cinsten), samimi, tabiî (doğal) bir cemiyet hayatı yaşayacaktır. Şüphesiz, Avrupa'nın garbında (batısında) beş yüz seneden beri başlayan bu içtimâî tekâmül (gelişme) hareketi, mutlaka şarkta da (doğuda da) başlayacaktı. Cihân harbinde Rusya, Avusturya, Osmanlı imparatorluklarının yıkılması da gösterdi ki, bu içtimaî kıyamet pek yakınmış. Acaba Türkler, bu içtimâî mahşer meydanına kendilerinin de *Türk* adlı bir millet olduklarını, Osmanlı imparatorluğu içinde kendilerinin de hususî bir vatanları ve millî hakları bulunduğunu bilmeyerek, anlamayarak çıkmış olsaydılar, şaşkınlıktan ne yapacaklardı? Yoksa: "Madem ki Osmanlılık yıkıldı, bizim artık hiç bir millî ümidimiz, hiç bir siyasî emelimiz kalmadı" mı diyeceklerdi? Evvelce Türklüğe lâkayt (ilgisiz) kalan bazı insaf sahibi Osmanlıcılar, Wilson Prensipleri ortaya atıldıktan sonra: "Türkçülük bize, Osmanlı İmparatorluğu'ndan müstakil (bağımsız), husûsî ve millî bir hayatımız, hudutları etnografi ilmi tarafından çizilmiş millî bir vatanımız, bu vatanda kendi kendimizi tam bir istiklâle idare etmekten ibaret olan millî bir hakkımız olduğunu vaktiyle birçoğumuzun zihnine ve ruhuna yerleştirmiş olmasaydı, bugün hâlimiz ne olacaktı?" demeye başladılar. Demek ki, yalnız bir tek kelime, mukaddes ve mübarek *Türk* kelimesidir ki, bu hercümerç (darmadağınıklık) içinde doğru yolu görmemize sebep oldu.

Türkçüler, güzidelere (seçkinlere) yalnız milletlerinin adını öğretmekle kalmadılar, onlara milletin güzel lisanını da öğrettiler. Fakat verdikleri ad gibi, bu öğrettikleri güzel lisan da halktan alınmıştı. Çünkü bunlar yalnız hal-

ka kalmıştı. Güzideler zümresi ise, şimdiye kadar bir
fi'l-menâm (uyurgezer) hayatı yaşıyordu. Sâir fi'l-menâr
(uyurgezerler) gibi iki şahsiyet sahibi olmuştu. Hakikî ş
siyeti *Türk* olduğu halde, sâir fi'l-menâmlık (uyurgeze
vehmi (kuruntusu) içinde kendini *Osmanlı* sanıyordu.
lisanı Türkçe olduğu halde, sâir fi'l-menâmlar gibi ha
lık neticesi olarak sun'î (yapay) bir dil kullanıyordu. Şi
de kendi samimi vezinlerini bırakarak Acemceden a
ğı taklit vezinlerle terennüm ediyordu (söyleyip yazıyor
Türkçülük, tedavi-bi'r-ruh mütehassısı (ruh sağlığı uzm
bir tabip gibi bu sâir fi'l-menâma Osmanlı olmayıp T
olduğunu, lisanının Türkçe ve vezinlerinin halk vezin
bulunduğunu telkin etti (aşıladı). Hayır, telkin değil, hal
tabiriyle onu ilmî delillerle ikna etti. Bu sûretledir ki,
zideler, sun'î somnanbül (uyurgezer) halinden kurtula
normal bir sûrette düşünmeğe ve duymağa başladı.

Fakat bugün itiraf etmeliyiz ki, bu güzideler, halka d
ru yalnız bir tek adım atabilmişlerdir. Tamamıyla ha
doğru gitmiş olmak için halkın içinde yaşayarak, onc
millî harsı (kültürü) tamamıyla almaları lazımdır. Bunun i
yalnız bir çare vardır ki, o da Türkçü gençlerin muallimi
le (öğretmen olarak) köylere gitmesidir. Yaşlı olanlar da
olmazsa Anadolu'nun iç şehirlerine gitmelidirler. Osma
güzideleri, ancak tamamıyla halk harsını aldıktan sonra
ki, millî güzideler mahiyetini (niteliğini) alacaklardır.

Halka doğru gitmenin ikinci vazifesi de halka mede
yet götürmektir. Çünkü halkta medeniyet yoktur. Güzi
lerse, medeniyetin anahtarlarına mâliktir (sahiptir). Fa
halka değerli bir armağan olarak aşağıda gösterdiğim
veçhile (üzere), Şark medeniyetini yahut onun bir şub
olan Osmanlı medeniyetini değil, Garp medeniyetini g
türmelidirler.

VI. Garba Doğru

Bir eski atalar sözü bize şöyle diyor: "İşini bil, aşını bil, eşini bil!" Bu düstura (genel kurala) nazire (benzetme) yaparak, sosyoloji de bize böyle hitap edebilir: "Milletini tanı, ümmetini tanı, medeniyetini tanı!"

Türkçülük matbuatı (yayınları) ve millî felâketler bize az çok milletimizin, ümmetimizin nelerden ibaret olduğunu anlattı. Bu noktalarda artık herkesin aynı sûretle düşündüğü görülüyor. Fakat hangi medeniyet zümresine mensup bulunduğumuz meselesine gelince, bu noktada hâlâ aramızda nokta-i nazar (bakış açısı) farkları, belki de hakikî ihtilâflar (anlaşmazlıklar) vardır. Bu sebeple, millî meselelerin tetkikine (incelemesine) başlarken, bu meseleyi de hâlle çalışmamız lâzımdır.

Medeniyet meselesinin müphem (belirsiz) kalmasına bais (neden) olan sebeplerden birincisi, "medeniyet" mefhumuyla (kavramıyla) "medenîlik" mefhumunun birbirine karıştırılmasıdır. Eski zamanlarda, cemiyetler şu üç halletten (durumdan) birine mensup sayılırdı: Vahşet, bedâvet (bedevilik), medeniyet. Bugün, "vahşet" kelimesi ilim âleminden büsbütün dışarı atıldı. Çünkü eskiden "vahşi" denilen iptidâî (ilkel) cemiyetlerin de kendilerine mahsus birer medeniyeti olduğu meydana çıktı. Hatta bu cemiyetlerin bazı tekâmül (olgunlaşma) merhalelerinden geçtikleri

anlaşıldığından, bunlar hakkında "iptidâî cemiyetl birinin kullanılmasında bile ihtiyat edenler var.

Medeniyetin bütün insan cemiyetlerinde, mevc lunduğu görülünce, bunun hayvan cemiyetlerine de olup olmadığı (kapsayıp kapsamadığı) meselesi meydana

Medeniyet, birtakım müesseselerin (kurumların), yani nüş ve icrâ (yerine getirme) tarzlarının, heyet-i mecmû (genel görünüşüdür). Hayvan cemiyetleri ise, uzvî (organ rasetle (kalıtımla) intikal eden (aktarılan) sevk-i tabiîle güdülerle) idare olunurlar. Bunlarda, hatta taksîm-i a bölümü) ve meslekî ihtisas (uzmanlık) bile irsîdir (kalıt Hükümdar, amele, asker gibi sınıflar, vazifelerine olan uzuvları (organları) hâmil olarak (üzerlerinde taş dünyaya gelirler. Hayvan cemiyetlerinde an'ane (g ve terbiye tarîkleriyle (yollarıyla) intikal eden müe lere benzer hiçbir şey yoktur. Binâenaleyh (bundan bunlarda medeniyetin vücûdunu (varlığını) kabul etm lazım gelir. O halde, "medeniyet" hakkında aşağıda esası hakikat olarak ileri sürebiliriz:

1) Medeniyet, bütün insan cemiyetlerinde mevcu
2) Medeniyet, yalnız insan cemiyetlerine mahsus

Medeniyet, birtakım müesseselerin heyet-i mecm dır (genel görünüşüdür), demiştik. Hâlbuki yalnız bir m mahsus olan müesseselerin mecmûuna (toplamına) " (kültür) denilir. Yalnız bir ümmete mahsus bulunan esseselerin mecmûuna da "din" adı verildiği gibi, b mefhumun (kavramın) karşısında, "medeniyet" mefh nun mevkiî (yeri) ne olabilir? Sosyolojiye göre, harsl dinleri ayrı olan müteaddit (birçok) cemiyetler arasın müşterek müesseselerin mecmûuna da "medeniyet" vermemiz muvafıktır (uygundur). Demek ki, harsça (kül ve dince birbirine yabancı bulunan cemiyetler, me

yette müşterek (ortak) olabilirler. Harstaki ihtilâflar nasıl dindeki müşârekete (ortaklığa) mâni değilse, harsın ve dinin ayrı olması da medeniyetteki iştirâke (katılıma) mâni olamaz. Meselâ Yahudilerle Japonlar gerek hars, gerek din itibarıyla Avrupalılara yabancı oldukları hâlde medeniyetçe Avrupa milletleriyle müşterektirler.

Medeniyet meselesinin müphem (belirsiz) kalmasının bir sebebi de, medeniyetin yalnız bir türlü olduğunu zannetmektir. Hâlbuki medeniyet de müteaddittir (birçoktur). Mesela, bugün Avustralya aşiretleri başka bir medeniyet dairesi, Şimalî (Kuzey) Amerika Hinduları başka bir medeniyet dairesi, Afrika aşiretleri ve Okyanusya aşiretleri de başka medeniyet daireleri teşkil ederler. Kurûn-ı Ûlâ'da (İlkçağda) Akdeniz sahilinde yaşayan milletler arasında müşterek bulunan bir Akdeniz medeniyeti vardı. Bundan eski Yunan medeniyeti, Yunan medeniyetinden de eski Roma medeniyeti doğdu. Bu son medeniyetten de Şark ve Garp medeniyetleri doğdu. Asya'nın şarkında da bir Aksâ-yı Şark (Uzakdoğu) medeniyeti vardı. Çinliler, Moğollar, Tunguzlar, Tibetliler, Hind-i Çinî (Güneydoğu Asya) kavimleri hâlâ o medeniyete mensupturlar.

Atik kavmiyat (arkeoloji) âlimleri yer altındaki insanî eserlerden, kable't-tarih (tarihöncesi) devirlerin medeniyet dairelerini bile bulup meydana çıkarabiliyorlar. Halkiyatçılar da, masalların, üstûre (mit) ve menkıbelerin, darb-ı mesellerin (atasözlerinin) birtakım medeniyet daireleri vücûda getirdiğini keşfetmektedirler.

Bu ifadelerden anlaşılıyor ki, medeniyet dairelerinin de kendilerine mahsus coğrafî sahaları ve bu sahaların muayyen hudutları (belirli sınırları) var. Meselâ, bir *masal* yahut bir *âlet* muayyen (belirli) bir noktaya kadar intişâr ediyor (yayılıyor), ondan öteye gidemiyor. Çünkü her medeniyet başka bir sisteme mensuptur. Âdetâ her medeniyetin başka bir mantığı, başka bir bedîî (estetiği), başka bir hayat telâkkisi

(anlayışı) vardır. Bundan dolayıdır ki, medeniyetler bir karışamıyorlar. Yine bundan dolayıdır ki, bir mede bütün sistemiyle kabul etmeyenler, onun bazı kısım alamıyorlar. Alsalar bile hazım ve temsil edemiyorla deniyeti de, din gibi dışından değil, içinden almak eder (gerekir). Medeniyet de tıpkı din gibidir. Ona da i (öncelikle) inanmak ve kalben bağlanmak lâzım! Bu nc iyi anlamamış olan Tanzimatçıların bizi Avrupa me yetine zevâhiri (dış görünüşü) taklit etmek tarîkiyle (yo sokmak teşebbüsleri, bundan dolayı kısır kaldı.

Medeniyetlerin coğrafî hudutları ayrı olduğu gib rihî tekâmülleri de (olgunlaşmaları da) bir birinden m kildir (bağımsızdır). Bu, tekâmüllerin de bir başlangıcı v nihayeti (sonu) vardır. Fakat medeniyet zümreleri (top ları), harsî (kültürel) zümrelerden daha geniş oldukları ömürleri de ötekilerin ömründen daha uzundur.

Bundan başka, bir millet, tekâmülünün yüksek me lelerine (aşamalarına) çıktıkça, medeniyetini de değiştir mecburiyetinde kalır. Meselâ Japonlar, son asırda Aks Şark (Uzakdoğu) medeniyetini terk ederek Garp (Batı) m niyetine girdiler.

Bu hususta, en bariz misali Türklerde görürüz. Çü Türkler içtimâî tekâmüllerinin (sosyal gelişimlerinin) üç merhalesinde (aşamasında) birbirine benzemeyen üç m telif medeniyet zümresine girmek mecburiyetinde ka lar: Türkler, kavmî devlet hayatı yaşarken, Aksâ-yı Ş (Uzakdoğu) medeniyetine mensuptular. Sultanî devlet o rine geçince, Şark (Doğu) medeniyetine girmeğe mec oldular. Bugün millî devlet devrine geçtikleri sırada içlerinde Garb (Batı) medeniyetine dâhil olmaya azmec (karar vermiş) kuvvetli bir cereyân (akım) vücûda geldiğ görüyoruz.

Aksâ-yı Şark (Uzakdoğu) medeniyetinin izlerine bilha şifahî (sözlü), an'anelerden (geleneklerden) ayrılamayan ca

tabakada tesadüf edebiliriz. Bu tabakanın hâlâ inanmakta bulunduğu "Tandırnâme" ahkâmı (hükümleri), Aksâ-yı Şark medeniyetinde esas olan itikatlarla (inançlarla) ameliyelerin (uygulamaların) devamından ibarettir. Masallar, eski menkıbelerle üstûrelerin (mitlerin) bakiyeleridir (arta kalanlarıdır). Bir taraftan eski Türk diniyle Aksâ-yı Şark milletlerine mahsus dinlerin mukayesesi (karşılaştırılması), diğer taraftan bunların mecmûuyla (toplamıyla) el'ân (hâlâ) cahil halk arasında yaşamakta bulunan "Tandırnâme" ahkâmı ve masallar arasındaki mukayeseler (karşılaştırmalar), bu hakikati meydana çıkarmağa kâfidir (yeterlidir).

Bu mukayese bize, Türklerin Altay ırkı, yahut Moğol ırkı nâmları (adları) verilen zümrelere nispetinin de hakikî mâhiyetini (niteliğini) izhâr edebilir (gösterebilir). Aryenlerden daha beyaz ve güzel olan Türklerin sarı ırka nispet edilmesi ilmî bir esasa istinâd etmediği (dayanmadığı) gibi, Altay ırkı denilen kavimler zümresinde de lisanî bir vahdetin (birliğin) vücûdu (varlığı) henüz ispat edilememiştir. O halde, müphem (belirsiz) bir sûrette "ırk" nâmı verilen bu zümrelerin de Aksâ-yı Şark medeniyeti zümresinden ibaret olması muhtemeldir. Bu ihtimale göre, bizim gerek Finno-Ugrianlarla, gerek Tunguz ve Moğollarla yegâne rabıtamız (tek bağımız), vaktiyle Aksâ-yı Şark medeniyetinde onlarla müşterek (birlikte) bulunmamızdan ve uzun müddet onları siyâsî hâkimiyetimiz altında yaşatmamızdan ibarettir. Bu müşterek hayatlar dolayısıyla lisanlarımız arasında bazı müşterek kelimeler vücûda gelmiş olabilir.

Türklerin İslâm dinine girmesiyle, Şark medeniyetine dâhil olması aynı zamanda vuku buldu (meydana geldi). Bu sebeple, birçoklarının nazarında (düşüncesine göre), Şark medeniyetine İslâm medeniyeti demek daha doğru görünüyor. Hâlbuki yukarıda beyân ettiğimiz veçhile (üzere), dinleri ayrı bulunan cemiyetler aynı medeniyete mensup olabilirler. Demek ki medeniyet, dinden ayrı bir şeydir. Böyle

olmasaydı, dinleri ayrı olan zümreler (topluluklar) arasınd müşterek (ortak) olarak hiçbir müessesenin (kurumun) me cut olmaması lazım gelirdi. Din, yalnız mukaddes (kutsa müesseselerden, yalnız itikatlarla (inançlarla) ibadetlerde ibaret olduğu için, bunların haricinde kalan lâ-mukadde (kutsal olmayan) müesseseler, meselâ ilmî mefhumlarla (ka ramlarla) fennî (teknik) âletler, bedîî kaideler (estetik kuralla dinin haricinde ayrı bir manzûme (sistem) teşkil ederle Riyaziyât (matematik), tabîiyat (doğa bilimleri), hayâtiyât (b yoloji), rûhiyât (psikoloji), içtimâiyat (sosyoloji) gibi müspe (pozitif) ilimler, sanayiye ve güzel sanatlara mahsus fenni yeler (teknikle ilgili olan şeyler), dinlere merbut (bağlı) değildi Binâenaleyh (bundan dolayı), hiç bir medeniyet hiç bir din nispet edilemez (eşit tutulamaz). Bir Hıristiyan medeniyet olmadığı gibi, bir İslâm medeniyeti de yoktur. Garp (Batı medeniyetini Hıristiyan medeniyeti saymak doğru olma dığı gibi, Şark (Doğu) medeniyetine de İslâm medeniyet adını vermek yanlıştır. Şark medeniyetiyle Garp medeni yetinin menba'larını (kaynaklarını) İslâm ve Hıristiyan din lerinde değil, başka cihetlerde (taraflarda) aramak lâzımdır.

Akdeniz medeniyeti Kurûn-ı Ûlâda (İlkçağda) eski Mı sırlıların, Sümerlilerin, Hititlerin, Asurîlerin, Finikelile rin ilh (vb)... yardımıyla teşekkül etmişti (kurulmuştu). Bu medeniyet, eski Yunanlılarda kemalini bulduktan sonra (olgunlaştıktan sonra), Romalılara geçti, Romalılar bu me deniyeti, tâbiiyetleri (yönetimleri) altına aldıkları yüzlerce milletlere aşıladıktan sonra, "Şarkî Roma" (Doğu Roma) ve "Garbî Roma" (Batı Roma) nâmlarıyla iki müstakil (bağımsız) devlete ayrıldılar. Lâkin bu siyâsî ayrılık, yalnız siyâset sahasında kalmadı. Akdeniz medeniyetinin de şarkî ve garbî nâmlarıyla ikiye ayrılmasına sebep oldu. Avrupalılar, Garbî Roma'ya vâris (mirasçı) oldukları için, Garbî Roma medeniyetini benimseyerek ilerlettiler. Bundan şimdiki Garb medeniyeti vücûda geldi. Müslüman Araplarsa,

Şarkî Roma'nın (Doğu Roma'nın) siyâsî vârisleri oldukları gibi, medenî halefleri de (takipçileri de) oldular. Şarkî Roma medeniyeti, Müslümanların eline geçince, *Şark medeniyeti* nâmını aldı. Bu müddeâmızı (iddiamızı) ispat için Şark medeniyetinin unsurlarına biraz göz gezdirelim:

Arap mimarisinin ilk modelleri Bizans mimarisidir. Türk mimarisi de bu iki mimarinin mezcinden (karışmasından) doğmuştur. Vâkıâ (gerçi), Araplarla Türkler, hâriçten (dışarıdan) aldıkları modelleri aynen taklit etmekle kalmadılar. Bu modellere dinî imanlarının, ahlâkî mefkûrelerinin (ideallerinin) ilhamıyla ibdâî (özgün) tekemmüller (gelişmeler) ilâve ederek gayet şahsî mimarilere mâlik oldular (sahip oldular). Bu şahsîleştirme ameliyesi (uygulaması), Araplarla Türklerin dinî seciyelerinin (karakterlerinin) ve millî harslarının (kültürlerinin) tesiriyle vukû'a (meydana) geldi. Bununla beraber, bu mimarilerin ilk modellerini, Şarkî Roma medeniyetinde aramak hususunda güzel sanatlar müverrihleri (sanat tarihçileri) müttefiktir (aynı fikirdedir).

Şarkta havassa (üst sınıfa) mahsus olmak üzere bir dümtek musikisi vardır. Fârâbî bu musiki fennini (musiki tekniğini) Bizans'tan alarak, Arapçaya nakletti. Bu musiki, Arabın, Acemin, Türkün havas sınıfına girmekle beraber, halkın derin tabakalarına inemedi. Yalnız havas tabakasına münhasır (sınırlı) kaldı. Bundan dolayıdır ki, Müslüman milletler mimaride olduğu kadar bu Şark musikisinde de orijinal bir şahsiyet gösteremediler. Türkün halk tabakası eski Aksâ-yı Şark (Uzakdoğu) medeniyetinde ibda ettiği (yaratttığı) melodileri devam ettirerek millî bir halk musikisi vücûda getirdi. Arapların, Acemlerin halk kısmı da eski melodilerinde devam ettiler. Bu sebeple, Şark musikisi, Şarkın hiç bir milletinde millî musiki mâhiyetini alamadı. Bu musikiye İslâm musikisi denilmemesine başka bir sebep daha vardır. Bu musiki, Müslüman milletlerden

başka, Ortodoks milletlerin, Ermenilerin, Yahudilerin c
mabetlerinde terennüm edilmektedir (söylenmektedir).

Araplar; mantığı, felsefeyi, tabîiyat (doğa bilimleri) ve r
yaziyâtı (matematik) Bizans'tan tercüme ettikleri gibi, bel
gat (söz sanatı), aruz, sarf (dilbilgisi) ve nahiv (söz dizimi) gi
bediî (estetik), lisanî ilimlerde de oradaki usulleri nümûn
(örnek) ittihâz ettiler (aldılar). Tababet de (tıp da), Bokrat'ı
ve Calinus'un tilmizlerinden (öğrencilerinden) iktibâs edil
(ödünç alındı). Hulâsa (kısaca), Araplar ilim, fen, felsefe nâ
mına (adına) akliyattan (akla dayalı) ve tecrübiyattan (deney
dayalı) her ne varsa, Bizans'tan aldılar. Sonraları Acemle
gibi Türkler de bu marifetleri Araplardan iktibâs ettile
(ödünç aldılar). Müstakil (bağımsız) Arap filozofları Meşaî v
İşrâkî nâmlarıyla ikiye ayrılmışlardı. Meşaîler Aristo'nun
İşrâkîler Eflatun'un tilmizleriydi. Dine temessük eder
(bağlı) İslâm hakîmleri de (bilginleri de) mütekellim ve mu-
tasavvıf nâmlarıyla ikiye ayrılmıştı. Mütekellimler, cü'z-i
lâyetecezzâyı (atomu) kabul ederek Demokrit ve Epikür fel-
sefelerine, mutasavvıflar da İskenderiye filozofu Plotin'in
Nev-Felatunîlik (yeni Eflatunculuk) sistemine vâris (mirasçı)
olmuşlardı. Fisagor'un, Zenon'un mütercimleri, tilmizle-
ri de vardı. Bu sonuncu feylesofun (filozofun) tilmizlerine
Revâkiyûn adı verilirdi. Muhyiddin-i Arabî'nin â'yân-ı sâ-
bitesi (eşyanın meydana gelmeden önce Tanrı katında belli olan gö-
rünümleri) Eflatun'un enmûzecî fikirlerinden (idealarından)
başka bir şey değildi. Mâ'ba'd-et-tabîadan (metafizik) başka,
ahlâk, siyaset, tedbir-i menzil (ev idaresiyle ilgili) ilimleri de
Aristo'dan iktibas edildi (ödünç alındı). *Ahlâk-ı Nâsırî*, *Ah-
lâk-ı Celâlî*, *Ahlâk-ı Alâî* gibi kitaplar umumiyetle (genellikle)
ahlâk, siyaset, tedbir-i menzil (ev idaresi bilgisi) kısımlarını
muhtevidir (içermektedir) ve hepsi Aristo'yu takliden yazıl-
mıştır.

Şarkî Roma (Doğu Roma) medeniyetiyle Garbî Roma
(Batı Roma) medeniyeti Kurûn-ı Vustâ (Ortaçağ) devam ettiği

müddetçe, birbirinden o kadar ayrılmadılar. Müslümanlar, Şark medeniyetini büyük istihalelere (değişikliklere) uğratamadıkları gibi, Hıristiyanlar da Kurûn-ı Vustâ devrinde Garb medeniyetini büyük tekemmüllere (gelişmelere) mazhar edemediler (kavuşturamadılar).

Kurûn-ı Vustâda, Avrupa'da yalnız iki yeniliğin meydana çıktığını görüyoruz: Feodal şatolarda "opera" zuhur etti (ortaya çıktı). Garbî Avrupa'nın cenûb cihetlerinde (güney taraflarında) ihtiramkâr aşk (yüceltici aşk duygusu), "şövalye aşkı", "salon" ve "kadın bediîyatı (estetiği)" vücûda geldi. Birinci yenilik musikinin tekemmülüyle (gelişmesiyle) Garb musikisinin teşekkülüne (kurulmasına) sebep oldu. Çünkü eski Yunanîlerin tesis ettikleri (temelini attıkları) musiki fennindeki (müzik tekniğindeki) çeyrek sesler, operaya uymadığından, terk olundu. Aynı zamanda, operanın tesiriyle yeknesak (tekdüze) melodiler terk edilerek musikiye "armoni" unsuru ilâve edildi. İkinci yenilik de kadınların ismet (namus) ve kutsiyetlerini (kutsallıklarını) kaybetmeksizin cemiyet hayatına karışmasını temin etti. Müslümanlar; harem, selâmlık, çarşaf, peçe gibi âdetleri Hıristiyan Bizans'la Mecusî İran'dan almakta iken, Garbî Avrupa'da kadınlar içtimâî (sosyal) hayata giriyorlardı. İşte Kurûn-ı Vustâ devrinde Şark medeniyetiyle Garb medeniyeti arasında bu gibi küçük farklar müstesna (ayrı) olmak üzere, büyük bir tenazur (simetri) görülür. Meselâ, Kurûn-ı Vustâ'nın İslâm mimarisine mukabil (karşılık), Avrupa'da Gotik nâmıyla dinî bir mimari görürüz. İslâm âleminin "hikemiyat"ına (hikmet ve felsefe ile ilgili sözlere) mukabil, Avrupa medreselerinde teessüs eden (kurulan) "iskolastik" felsefesini buluruz.

Hür felsefeye göre, hakikat meçhuldür. Feylesofun (filozofun) vazifesi, bu meçhul olan hakikati, an'anelere (geleneklere) tâbi (bağımlı) olmaksızın arayıp bulmaktır. Bulacağı hakikat içtimâî an'anelere (toplumsal geleneklere) mugayir (ay-

kırı) olsa da umurunda değildir. Çünkü ona göre ha
her şeyden daha faydalıdır ve daha kıymetlidir.

Hâlbuki hakîmlere (bilginlere) göre, bütün hakik
malûmdur (bellidir). Çünkü an'aneler nakil ile sâbit o
hakikatlerdir. Hakîmin vazifesi, esasen malûm buluna
hakikatleri aklî delillerle ispat ve te'yit eylemektir (d
lamadır). Usullerindeki bu farktan dolayıdır ki, hakî
feylesof (filozof) nâmıyla telkîb olunmalarını (adlandırıl
rını) istemezlerdi. Zira feylesofları münkir (Tanrının va
inkâr eden) görürlerdi.

Avrupa'nın Kurûn-ı Vustâ'daki (Ortaçağdaki) kilise
lesofları da hep bu kanaatte idiler. Felsefe tarihind
sisteme "iskolastik" adı verildi, İslâm hükemâsı (bilgi
gibi, Avrupa iskolastikleri de Aristo'yu muallim-i evv
köğretmen) ittihâz etmişlerdir (kabul etmişlerdir). Bu züm
rin (toplulukların) her ikisine göre, hikmetin gayesi, di
Aristo felsefesinin te'lîfinden (uzlaştırılmasından) ibarett

Avrupa'da Rönesans, reform, felsefî teceddüt (
fi yenilik), romantizm gibi ahlâkî, dinî, ilmî, bedîî (est
inkılâplar, Kurûn-ı Vustâ hayatına nihâyet (son) verdi
lâm âleminde bu inkılâplar vücûda gelmediği için, biz
Kurûn-ı Vustâ'dan kurtulamamışızdır.

Bu cihetle (bakımdan), Avrupa, iskolastiğe nihayet
diği halde biz henüz onun tesiri altındayız. Birçok as
muvazi (paralel) gittikleri halde Şark ile Garbın bu ayrı
na sebep nedir? Bu hususta müverrihler (tarihçiler) bi
sebepler sayarlarsa da biz, sosyolojinin gösterdiği se
daha doğru gördüğümüzden, onu ileri süreceğiz: A
pa'nın büyük şehirlerinde içtimâî kesafetin (sosyal yoğu
ğun) artması içtimâî işlerin inkısamını (bölünmesini) mu
oldu (gerekli kıldı). İhtisas (uzmanlık) meslekleri ve müteh
sıslar (uzmanlar) vücûda geldi. İhtisasla (uzmanlıkla) bera
fertlerde, ferdî şahsiyet teşekkül etti (oluştu). Ruhların e
bünyesi değişti. Bu esaslı inkılâptan yeni ruha mâlik

hip), mantıkça, mefkûrece (idealce) eski insanlara benzemeyen yeni insanlar doğdu. Bunların ruhundan fışkıran yeni hayatı eski çerçeveler istiâb edemezdi (içine alamazdı). Bu sebeple, eski çerçeveler kırıldı, parçalandı. Serbest kalan yeni hayat, ibdakâr (yaratıcı) kudretini her tarafa tevcih ederek (yönelterek), her sahada teâlîler (ilerlemeler), tekemmüller (gelişmeler) vücûda getirdi; bilhassa büyük sanayii tekvin ederek (oluşturarak), asrî (çağdaş) medeniyetin alâmet-i fârikasını (ayırıcı özelliklerini) meydana koydu.

Şarkta ise, içtimâî kesafette (sosyal yoğunlukta) ileri gitmiş büyük şehirler vücûda gelememişti. Mevcut büyük şehirler ise, nüfusça mütecânis (karışık) olmadıkları gibi, ihtilât (kaynaşma) vasıtalarından, binâenaleyh (bundan dolayı) manevî kesafetten (yoğunluktan) mahrumdular. Bu mahrûmiyetler dolayısıyla Şarkta ne iş bölümü, ne ihtisas (uzmanlık), ne ferdî şahsiyet, ne de büyük sanayi vücûda gelemedi. Yeni bir ruha, yeni bir hayata mazhar olmadıkları (kavuşamadıkları) için, Şark milletleri, zarurî (zorunlu) olarak medeniyetlerini Kurûn-ı Vustâ'daki (Ortaçağdaki) şeklinden daha ileri götüremediler. Çünkü atalet kanunu mucibince (gereğince) bir sebep onu değiştirmedikçe her şey olduğu gibi kalır.

Maamâfih (bununla birlikte), Garbî ve merkezî Avrupa, Kurûn-ı Vustâ medeniyetinden kurtulduğu halde, Şarkî Avrupa'da yaşayan Ortodoks milletler hâlâ bu medeniyetten kurtulamamışlardı. Ruslar, ta Deli Petro zamanına kadar Şark medeniyetinde kaldılar. Deli Petro, Rusları Şark medeniyetinden çıkararak, Garb medeniyetine idhal etmek (sokmak) için çok zahmetler çekti. Bir milletin Şark medeniyetinden Garb (Batı) medeniyetine geçmesi için ne gibi usuller takip etmek lâzım geldiğini anlamak için Deli Petro'nun teceddüt (yenilik) tarihini tetkik etmek (incelemek) kâfidir (yeterlidir). Ruslar istidatsız (yeteneksiz) görünürken, bu cebrî (zoraki) teceddütten (yenilikten) sonra, süratle te-

(karşı durabilecek)? Gerek dinimizin, gerek vatanımızın istiklâlini nasıl müdâfaa edebileceğiz?

Bu dinî ve vatanî tehlikeler karşısında yalnız bir kurtuluş çaresi vardır ki, o da ilimlerde, sanayide, askerî ve hukukî teşkilâtlarda Avrupalılar kadar ilerlemektir, yani medeniyette onlara müsâvî (denk) olmaktır. Bunun için de tek bir çare vardır: Avrupa medeniyetine tam bir sûrette girmek.

Vaktiyle, Tanzimatçılar da bu lüzumu idrak ederek, Avrupa medeniyetini almağa teşebbüs etmişlerdi: Fakat onlar, aldıkları şeyleri yarım alıyorlar, tam almıyorlardı. Bundan dolayıdır ki, ne bir hakiki dârülfünûn (üniversite) yapabildiler, ne mütecânis (uyumlu) bir adliye teşkilatı vücûda getirebildiler. Tanzimatçılar, millî istihsâli (üretimi) asrîleştirmeden (çağdaşlaştırmadan) evvel istihlâk (tüketim) tarzlarını, yani telebbüs (giyim-kuşam), tagaddi (beslenme), bina ve mobilya sistemlerini değiştirdikleri için, millî sanatlarımız tamamıyla münkarız oldu (çöktü), buna karşı yeni tarzda Avrupaî bir sanayiin cürsûmesi (zerresi) bile vücûda gelemedi. Buna sebep, kâfi (yeterli) derecede ilmî tetkikat (incelemeler) yapmadan, esaslı bir mefkûre (ideal) ve kat'i (kesin) bir program vücûda getirmeden işe başlamak ve her işte yarım tedbirli olmaktı.

Tanzimatçıların büyük bir hatası da, bize Şark medeniyetiyle Garb medeniyetinin terkibinden (bileşiminden) bir irfan halitası (karışımı) yapmak istemeleriydi. Sistemleri büsbütün ayrı umdelere (ilkelere) istinâd eden (dayanan) iki makûs (zıt) medeniyetin imtizaç edemeyeceğini (uzlaştırılamayacağını) düşünememişlerdi. Hâlâ, siyâsî bünyemizde mevcut olan ikilikler, hep bu yanlış hareketin neticeleridir: İki türlü mahkeme, iki türlü dârü't-tedris (öğretim kurumu), iki türlü vergi, iki türlü bütçe, iki türlü kanun.

Hâsılı (sözün kısası) bu ikilikler, saymakla tükenmez. Medrese ile mektep bir ikilik teşkil ettiği (meydana getirdi-

rakkiye (ilerlemeye) başladılar. Şark medeniyetinin terak
mâni, Garb medeniyetinin teâlîye (yükselmeye) saik (s
olduğuna bu tarihî vaka da bir delil değil midir?

Avrupa medeniyetinin temeli, "taksim-i a'mâl"di
bölümü) demiştik. Taksim-i a'mâl, Avrupa'da yalnız hi
leri (meslekleri), yalnız iktisadî meslekleri birbirinden a
makla kalmadı. İlimler sahasında da taksim-i a'mâl (iş
mü) husûle (meydana) gelerek, her ilmin ayrı mütehassıs
(uzmanları) yetişmeğe başladı.

Güzel sanatlar sahasında da taksim-i a'mâl (iş bölü
kendisini göstererek evvelce aynı şahısta birleşebilen
natları birbirinden müstakil (bağımsız) ihtisaslara (uzma
alanlarına) ayırdı. İçtimâî (sosyal) hayatın muhtelif (farklı)
beleri de taksim-i a'mâl vasıtasıyla birbirinden ayrıldıla

Siyasî kuvvetler, "teşriî (yasama), kazâî (yürütme), ic
(yargı)" nâmlarıyla üçe ayrıldığı gibi, siyâsî teşkilatla d
teşkilat da birbirinden, tefrik edildiler (ayrıldılar). Taksir
a'mâlin (iş bölümü) bu tecellilerinden (görünümlerinden) ac
let teşkilatı kuvvet bulduğu gibi, iktisadî, ilmî, bedii (es
tik) faaliyetler de son derece mükemmelleşti. Bu sebep
Müslüman milletler, evvelce Avrupalılara askerî ve siyâ
kuvvetçe müsavi (denk), hatta bazen faik (üstün) iken Avr
pa'da taksim-i a'mâlin (iş bölümü) husûle getirdiği (meyda
getirdiği) terakkiler (ilerlemeler) neticesi olarak, onlara ni
petle gittikçe zayıf bir mevkide kalmağa başladılar.

Gerek askerlikte, gerek siyâsette iki cemiyetin birb
riyle mücadele edebilmeleri için, iki tarafın aynı silahlar
mücehhez (donanmış) olması lazımdır. Avrupalılar, san
yideki fevkalhad (sınırsız) terakkileri sayesinde, tank gib
zırhlı otomobil gibi, tayyare, dretnot (savaş gemisi), tahte
bahir (denizaltı) gibi müthiş harp âletleri yapabildikleri hâ
de, biz bunlara mukabil (karşılık) yalnız adi top ve tüfen
kullanmak mecburiyetindeyiz. Bu sûrette İslâm âlemi Av
rupa'ya karşı sonuna kadar nasıl mukavemet edebilece

ği) halde, her mektebin dâhilinde de (içerisinde de) yine
nev'iden (türden) ikilikler vardı. Yalnız Harbiye ile Tıb
ye'de münhasıran (yalnız ona mensup) Avrupaî bir ted
usulü (öğretim yöntemi) takip olunuyordu. Bu sayededir
bugün millî hayatımızı kurtaran büyük kumandanlar
ferdî hayatlarımızı kurtarabilecek âlim tabiplere (doktorlar
mâlikiz (sahibiz). Bu iki meslek erbabı içinden Avrupa'da
meslektaşlarına muâdil (denk) mütehassıslar (uzmanlar) y
tişmesi, bilhassa Harbiye ve Tıbbiye mekteplerinin ikili
ten azade (bağımsız) kalması sayesindedir. Yeniçerinin fen
i harbiyle (savaş tekniğiyle), hekimbaşılarının fenn-i tıbbı (t
tekniği) bu mekteplere girmiş olsaydı, bugünkü şanlı ku
mandanlarımızla şöhretli doktorlarımıza mâlik olabilece
miydik?

İşte bu iki dârü't-tedrisin (öğretim kurumunun) hâli, bizin
için yapacağımız maârif (eğitim) inkılâbında bir nümûne
(örnek) olmalıdır.

Şark medeniyetini Garb medeniyetiyle te'lîfe (uzlaştırma-
ya) çalışmak, Kurûn-ı Vustâ'yı (Ortaçağı), Kurûn-ı Âhire'de
(Yeniçağda) yaşatmak demekti. Yeniçerilikle Nizamiye as-
kerliği nasıl imtizâc edemezse (kaynaşamazsa), hekimbaşı-
lıkla ilme müstenit (dayalı) tababet (tıp) nasıl uyuşamazsa,
eski hukukla yeni hukuk, eski ilimle yeni ilim, eski ahlâkla
yeni ahlâk da öyle imtizâc edemez. Yazık ki yalnız asker-
likle, tababetteki yeniçerilik ilga olunabildi (ortadan kaldırı-
labildi). Diğer mesleklerdeki yeniçerilikler, Kurûn-ı Vustâ
hortlakları sûretinde hâlâ yaşamaktadırlar.

Birkaç ay evvel, Türkiye'yi Milletler Cemiyeti'ne idhal
için (sokmak için) İstanbul'da bir cemiyet teşekkül etmişti
(kurulmuştu). Hâlbuki Avrupa medeniyetine kat'i (kesin) bir
sûrette girmedikçe, Milletler Cemiyeti'ne girmemizden
ne fayda hâsıl olabilecekti (ortaya çıkabilecekti)? Kapitülas-
yonlarla siyasî müdahalelere mahkûm edilmek istenilen
bir millet, Avrupa medeniyetinin haricinde telâkki olunan

(kabul edilen) bir millet demektir. Japonlar, Avrupaî bir millet sayıldıkları halde, biz hâlâ Asyaî bir millet addolunmaktayız (sayılmaktayız). Bunun sebebi de Avrupa medeniyetine tam bir sûrette giremeyişimizden başka ne olabilir? Japonlar, dinlerini ve milletlerini muhafaza etmek şartıyla garp medeniyetine girdiler. Bu sayede, her hususta Avrupalılara yetiştiler.

Japonlar, böyle yapmakla dinlerinden, millî harslarından hiçbir şey kaybettiler mi? Asla! O hâlde, biz niçin tereddüt ediyoruz? Biz de Türklüğümüzü ve Müslümanlığımızı muhafaza etmek şartıyla Garb (Batı) medeniyetine kat'i (kesin) olarak giremez miyiz? Garb medeniyetine girmeye başladığımız günden beri değiştirdiğimiz şeyleri tetkik edelim (inceleyelim). Bakalım bunlar arasında dinimize, milliyetimize taalluk eden (ilgili olan) şeyler var mı? Meselâ, Rumî takvimi bırakarak bunun yerine Garb takvimini aldık. Rumî takvim bizim için mukaddes bir şey miydi? Rumî takvim, Rumlara, yani Bizanslılara aittir. Bunu takdis etmek (kutsamak) lâzımsa, onlar takdis etmelidirler. Rumî saati bırakıp Garb saatini kabul etmemiz de aynı şeydir.

Aristo'nun istidlâl (delilci) mantığını bırakarak Descartes'la Bacon'un istikrâî (tümevarımsal) mantığını ve bu mantıktan doğan usuliyâtı (metot bilgisini) almanın dinimize ve harsımıza ne zararı olabilir?

Eski heyet (astronomi) yerine yeni heyeti, eski hikmete (felsefeye) mukabil (karşılık) yeni hikmeti, eski kimyaya bedel yeni kimyayı almakla ne kaybederiz? Hayvanat (zooloji), nebatat (botanik), arziyata (jeolojiye) dair eski kitaplarımızda ne kadar malûmât bulabilmek imkânı var? Şarkta bulunmayan hayatiyâtı (biyoloji), ruhiyâtı (psikolojiyi), içtimâiyâtı (sosyolojiyi) Garbtan almağa mecbur değil miyiz? Evvelce, eski ilimlerimizin cümlesini Bizans'tan almıştık. Şimdi Rumların ilimlerini Avrupa ilimleriyle mübadele edersek

(değiştirirsek), dinen ve harsen (kültürel anlamda) ne kaybe
riz? Bu misaller ilâ-nihaye (sonsuza kadar) uzatılırsa görü
ki, Şark medeniyeti nâmına terk edeceğimiz şeyler hep
zans'tan aldığımız şeylerdir. Bu cihetler (yönler) vazıh (a
bir sûrette meydana konulursa, Şark medeniyetini bı
karak Garb medeniyetine girmemize artık kimse sami
olarak itiraz edemez.

Medeniyet meselesinin halli başka bir cihetten de (y
den de), memleketimizde acil bir mahiyet almıştır. Ötec
beri memleketimizde bir "maârif meselesi" (eğitim mes
si), bir "terbiye meselesi" var. Bu mesele -birçok ikdaml
ve ihtimamlara (çaba ve çalışmalara) rağmen- bir türlü hal
dilemiyor. Bu meselenin mahiyeti ta'mik edilirse (derinle
rilirse), görülür ki, terbiye meselesi de medeniyet mesele
nin bir fer'idir (parçasıdır). Esas mesele halledilince, maâ
(eğitim) meselesi de kendiliğinden halledilmiş olacaktır.

Filhakika (gerçekten), memleketimizde, gerek mede
yetçe, gerek pedagojice birbirine benzemeyen üç taba
vardır: Halk, medreseliler, mektepliler. Bu üç sınıft
birincisi hâlâ Aksâ-yı Şark (Uzakdoğu) medeniyetinden
mamıyla ayrılamamış olduğu gibi, ikincisi de henüz Şa
medeniyetinde yaşıyor. Yalnız üçüncü sınıftır ki, Garb m
deniyetinden bazı feyizlere (bereketlere) mazhar olabilmiş
(ulaşabilmiştir). Demek ki, milletimizin bir kısmı Kurûr
Ûlâ'da (İlkçağda), bir kısmı Kurûn-ı Vustâ'da (Ortaçağda), b
kısmı Kurûn-ı Âhire'de (Yeniçağda) yaşamaktadır. Bu m
letin böyle üç yüzlü bir hayat yaşaması "normal" olabi
mi?

Bu üç tabakanın medeniyetleri ayrı olduğu gibi, ped
gojileri de ayrıdır. Bu üç terbiye usulünü tevhit etmedik
(birleştirmedikçe), hakikî bir millet olmamız mümkün mi
dür? Maârifimizi halkiyât, medresiyât, mektebiyât diye i
kısma ayırabiliriz. Âşık kitaplarıyla halk masalları, koşm
ları, darb-ı meselleri (atasözlerini) "Tandırnâme" ahkâmı (h

kümleri) birinci kısmı, Arabî ve Farisî'den tercüme edilen kitaplar ikinci kısmı, Avrupa lisanlarından nakledilenler de üçüncü kısmı teşkil eder. Medeniyetlerimizi tevhit edersek (birleştirirsek), maârifimizi (eğitimimizi) ve pedagojimizi de birleştirmiş, ruhen, fikren mütecanis (uyumlu) bir millet olmuş olacağız. O halde, bu işte daha bir müddet ihmal göstermek asla câiz değildir (uygun değildir).

Hulâsa (özetle); yukarıdaki teşrihâta (açıklamalara) göre, içtimâî (sosyal) ilm-i hâlimizin (inancımızın) birinci düsturu (kuralı) şu cümle olmalıdır: Türk milletindenim, İslâm ümmetindenim, Garb (Batı) medeniyetindenim.

VII. Tarihî Maddecilik ve İçtimâî Mefkûrecilik (Sosyal İdealizm)

İçtimâî hadiselerin (sosyal olayların) tefsir ve izahında rum ve açıklamasında) birbirine hem yakın, hem de uzak o iki sosyoloji sistemi vardır. Bunlar, tarihî maddecilik içtimâî mefkûrecilik (sosyal idealizm) sistemleridir. Bu s temlerden birincisi Karl Marx tarafından, ikincisi Em Durkheim tarafından meydana atıldı.

İlk nazarda (bakışta) bu iki sistemin birbirine yakın duğunu görürüz. Çünkü ikisi de, içtimâî hadiselerin, ta (doğal) sebeplerin neticeleri olduğunu, maddî, hayatî ruhî hâdiseler gibi tabiî kanunlara tâbi (bağlı) bulunduğ nu esas olarak kabul ediyor. Bu telâkkiye (anlayışa) ilim lis nında "muayyeniyet" (bellilik) (Fransızcası determinism adı verilir.

Fakat bu noktadan sonra, bu iki içtimâiyât (sosyolo sistemi birbirinden uzaklaşmağa başlar. Karl Marx, dete minizmde bir nev'i (tür) inhisâr (tekel) iddia eder: İçtimâ hadiseler arasında sebep olabilmek imtiyazı (ayrıcalığı), ya nız iktisadî hadiselere münhasırdır (özgüdür). Diğer içtimâ hadiseler, meselâ, dinî, ahlâkî, bedîî (estetik), siyasî, lisar muâkalevî (akla dayanan) hadiseler asla sebep olamazla valnız netice olabilirler. Binâenaleyh (bundan dolayı), Kar

Marx'a göre, iktisadî hadiselerin gayrı olan (dışında kalan) bütün içtimâî (sosyal) hadiseler "gölge hadiseler" (epifenomenler) mahiyetindedir. Bir şeyin gölge hadise olması, başka şeyler üzerinde, hiç bir tesiri hâiz olmaması (sahip olmaması) demektir. İnsanın gölgesi yaptığı işlere bir tesir icrâ edebilir mi (yapabilir mi)? Şüphesiz edemez. İşte gölge hadiseler de, bizim arkamızdan gelen şu tesirsiz gölgeler gibidir. Demek ki, Marx'a göre, yalnız iktisadî hadiseler şe'niyettir (gerçekliktir), diğer içtimâî müesseseler (kurumlar), şe'niyet olmadıkları gibi, hadise bile değildirler. Bunlar, ancak iktisadî hadiselerin neticeleri ve gölgeleridirler.

Meselâ Karl Marx, dinlerin zuhurunu (ortaya çıkışını), muhtelif sektlere (farklı mezheplere) ayrılmasını, zahidâne (kaba sofulara yakışacak şekilde) zâviyelerle (küçük tekkelerle) mutasavvıfane (tasavvuf erbabına yakışacak şekilde) tekkelerin teşekkül etmesini (oluşmasını), reform yapılmasını, dinle devletin ayrılmasını, yalnız istihsâl (üretim) tekniklerinin değişmesiyle izah ettiği (açıkladığı) gibi ahlâkî, hukukî, siyasî, bedii (estetik), iktisadî, muâkalevî (akla dayanan) bütün mefkûrelerin (ideallerin) ve an'anelerin (geleneklerin) doğmasını, büyümesini ve ölmesini de yine aynı iktisadî hadiselerin sebebiyetiyle izaha (açıklamaya) çalışmıştır.

Durkheim'ın tesis ettiği (kurduğu) sosyolojiye göre, böyle bir inhisâr (tekel) doğru değildir. İktisadî hadiselerin sâir (diğer) içtimâî hadiselerden hiç bir imtiyazı (ayrıcalığı) yoktur. İktisadî müesseseler (kurumlar) nasıl bir hadise ve bir şe'niyetse (gerçeklikse), dinî, ahlâkî, bedii (estetik) ilh (vb)... gibi diğer içtimâî (sosyal) müesseseler de birer tabiî hâdisedir, birer şe'niyettir. Bu sonkileri, eşyanın gölgelerine benzeterek, gölge hadiseler sûretinde adlandırmak objektif şe'niyetten (gerçeklikten) ayrılmak demektir.

Hikmette (felsefede), kimyada, hayatiyâtta (biyolojide) gölge hadiseler olmadığı halde, içtimâiyâtta (sosyolojide) neden bulunsun? Filvâki (gerçi), vaktiyle, Maudsley gibi bazı ru-

hiyâtçılar (psikologlar) "şuur"a gölge hadise nâmını (ad veriyor ve şuurun ruhî hadiseler üzerinde hiç bir tesiri b lunmadığını iddia ediyorlardı. Fakat Alfred Fouille, Rib James, Höffding, Bergson, Pierre Janet, Binet, Paulh gibi yeni ruhiyâtçılar bu nazariyeyi (teoriyi) ilmî delille kat'i (kesin) bir sûrette yıktılar. Artık ruhiyât (psikoloji) sah sında gölge hadise tabiri kalmadı.

Bundan başka, içtimâî (sosyal) hadiseler arasında yalı iktisadî müesseseleri (kurumları) şe'niyet (gerçek) telâkki e mek (saymak), meselâ fizyolojik hadiseler arasında yalı mideye ve hazım enbubesine (sindirim kanalına) ait hadisel ri şe'niyet (gerçek) telâkki edip diğer hayatî üf'ûleleri (göre leri) bunların şe'niyetsiz (gerçek olmayan) ve tesirsiz gölgele addetmek (saymak) gibidir. Böyle bir nazariyeyi hiç bir fi yolojist kabul edebilir mi?

Karl Marx bu inhisârcılığı (tekelciliği); nazariye sahasınd bırakmayarak, ameliye (uygulama) sahasına da nakletmek le ikinci bir hataya düşmüştür. Marx'a göre halk, yalnı amele (işçi) sınıfından ibarettir. Binâenaleyh (bundan dolay amele sınıfı, diğer sınıfları ortadan kaldırmağa mecburdu Hâlbuki halk, "umum" manâsına olduğundan, hukukç birbirine müsâvî (denk) olmayı kabul eden bütün sınıfları mecmûu (toplamı) demektir. Filhakika (gerçekten) umum la müsavi olmayı kabul etmeyen emperyalist, aristokrat feodal sınıfları halkın haricinde görmek doğrudur. Burju valarla münevverler (aydınlar) arasında da hukukça herke se müsâvî olmayı kabul etmeyen sınıflar varsa, halk dai resinin haricinde kalmalıdırlar. Fakat hukukça umumu müsâvî olduğunu kabul edenler, hangi meslekî zümreye (topluluğa) mensup bulunurlarsa bulunsunlar halktandırlar

Durkheim'in sosyolojisinde, diğer içtimâî hadiseler ik- tisadî hadiselere sebep olabildiği gibi, iktisadî hadisele de diğer içtimâî hadiselere sebep olabilirler. Görüyoruz ki, Durkheim sosyolojisi iktisadî hadiselerin ehemmiyetini

(önemini) ve kıymetini inkâr etmiyor. Gittikçe iktisadî hadiselerin cemiyet içindeki kıymetinin arttığını, hatta asrî (çağdaş) cemiyetlerde iktisadî hayatın içtimâî (sosyal) bünyeye esas olduğunu ortaya atan Durkheim'dir. Durkheim'e göre, ibtidâî (ilkel) cemiyetlerdeki tesânüd (dayanışma), yalnız ma'şerî vicdandan (toplumsal vicdandan) husûle gelen (meydana gelen) mihanikî tesânüddür (mekanik dayanışmadır). Bunlar birbirine benzeyen; "oba, oymak, boy, il" gibi bölmelerden mürekkep olduğu (oluştuğu) için Durkheim tarafından kıt'avî (dilimlere bölünmüş) (segmentaire) cemiyetler tesmiye olunmuşlardır (adlandırılmışlardır).

Mütekâmil (gelişmiş) cemiyetlerde ise, birinci nev'i (tür) tesânüdden (dayanışmadan) başka bir de içtimâî (sosyal) iş bölümünden doğan uzvî (organik) tesânüd vardır. Durkheim, bunlara da, müteazzî (organize) cemiyetler adını vermiştir.

Malûmdur ki, *iş bölümü*, iktisadî hayatın da temelidir. Asrî cemiyetlerde dinî, siyasî, ilmî, bedîî (estetik), iktisadî zümreler (topluluklar), iş bölümünden doğmuş olan ihtisas (uzmanlık) ve meslek heyetleridir. O halde Durkheim'in iktisadî hayata da layık olduğu mevki ve ehemmiyeti (yeri ve önemi) tamamıyla vermiş olduğunu kabul etmek lâzımdır.

Bununla beraber, Durkheim de bütün içtimâî hadiseleri bir tek asla ircâ ediyor (indirgiyor): Bu yegâne (tek) asıl "ma'şerî tere'iler"dir (kolektif tasavvurlardır). Bu ıstılahın (terimin) tariften ziyâde misallerle (örneklerle) tavzihi (açıklanması) mümkündür. Binâenaleyh (bundan dolayı), birkaç misal iradıyla (vererek) maşerî tere'ilerin ne demek olduğunu anlatmağa çalışacağım.

Meselâ Meşrutiyet'ten evvel de memleketimizde ameleler (işçiler) vardı. Fakat bu amelelerin müşterek vicdanında "Biz amele sınıfını teşkil ediyoruz" fikri yoktu. Bu fikir bulunmadığı için, o zaman memleketimizde bir amele sınıfı da yoktu. Yine Meşrutiyet'ten evvel memleketimizde birçok Türkler vardı. Fakat bunların ma'şerî vicdanında

"Biz Türk milletiyiz" mefhumu (kavramı) bulunmadığı içi
o zaman Türk milleti de yoktu. Çünkü bu zümre (topl
luk), fertlerinin müşterek vicdanında şuurlu bir sûret
idrak olunmadıkça, içtimâî (sosyal) bir zümre mahiyeti
hâiz olamaz (taşıyamaz). Bunun gibi esasen Türkçeye mer
sup bulunan bir kelime, Türk halkının lisanî vicdanınd
artık yaşamıyorsa, Türkçe bir kelime olmak meziyetini d
(üstünlüğünü de), içtimâî bir hadise olmak kıymetini de ka
betmiş demektir. Bunun gibi, esasen Türk töresine dâh
bulunan bir âdet de, Türk halkının ahlâkî vicdanında artı
bilinmiyor ve duyulmuyorsa, o da gerek içtimâî bir hadis
olmak, gerek Türk ahlâkında bir unsur bulunmak mahi
yetlerini kaybetmiş demektir.

Bu ifadelerden anlaşılıyor ki, içtimâî hadiseler, mutlak
mensup bulundukları zümrenin ma'şerî vicdanında (kolek
tif vicdanında) şuurlu idrakler halinde bulunmalıdırlar. İşte
ma'şerî vicdandaki bu şuurlu idraklere "ma'şerî tere'iler"
(kolektif tasavvurlar) nâmı verilir.

Ma'şerî tere'iler, Marx'ın zannettiği gibi, içtimâî hayat
ta gayr-i müessir (etkisi olmayan) gölge hadiselerden ibaret
değildir. Bilakis (aksine), bütün içtimâî hayatlarımız, bu te
re'ilerin (tasavvurların) tesirlerine göre şekillerini alır. Me
selâ, biz Türkiyelilerin müşterek vicdanımızda: "Türk mil
letindeniz, İslâm ümmetindeniz, Garp (Batı) medeniyetin
deniz" tere'ileri vâzıh (açık) görünüşler gibi mer'î (geçerli)
olmağa başlayınca, bütün içtimâî hayatlarımız değişmeğe
başlayacaktır. "Türk milletindeniz" dediğimiz için, lisan
da, bediiîyatta (estetikte), ahlâkta, hukukta, hatta diniyâtta
ve felsefede Türk harsına (kültürüne), Türk zevkine, Türk
vicdanına göre bir orijinallik, bir şahsîlik göstermeğe çalı
şacağız. İslâm ümmetindeniz dediğimiz için, nazarımızda
en mukaddes kitap Kur'ân-ı Kerim, en mukaddes insan
Hazret-i Muhammed, en mukaddes mabet Kâbe, en mu
kaddes din İslâmiyet olacaktır. Garb medeniyetindeniz de-

diğimiz için de, ilimde, felsefede, fenlerde ve sâir medenî sistemlerde tam bir Avrupalı gibi hareket edeceğiz.

Ma'şerî tere'iler (kolektif tasavvurlar), yalnız zümre (topluluk) mefhumlarına (kavramlarına) mahsus değildir. Üstureler (mitler), menkıbeler, masallar, efsaneler, fıkralar, akîdeler (dinî inanışlar), ahlâkî, hukukî, fennî, iktisadî kaideler; ilmî ve felsefi görüşler de birer ma'şerî tere'iden ibarettir. İtikadın (inancın) ve nazariyenin (teorinin) zıddı addolunan (sayılan) ayinler ve ameliyeler (uygulamalar) bile, evvela zihinde tasavvur olunup sonra yapıldıkları için, esasen birer ma'şerî tere'iden ibarettirler.

Ferdî fikirler her ferdin kendine mahsus olan fikirleri demektir. Ma'şerî tere'iler ise, her cemiyetin bütün fertleri arasında müşterek bulunan, daha doğrusu ma'şerî vicdanında meş'ûr (şuurlu) ve müdrik (idrak sahibi) bulunan suver-i zihniyyeden (zihnî suretlerden) ibarettir. Ferdî fikirler esasen cemiyet üzerinde hiç bir tesire mâlik değildir (sahip değildir). Fakat ferdî fikirler, içtimâî (sosyal) bir kuvvete istinâd edip (dayanıp), ma'şerî bir tere'i mahiyetini aldığı zaman, içtimâî hayatta büyük bir âmil (etken) olur, meselâ büyük bir manevî nüfûza mâlik bulunan bir münci (kurtarıcı) ne düşünürse, fikirleri biraz sonra umumun müşterek düşünüşleri sırasına geçer. Tabiî, ferdî fikirler bu mahiyette bulunursa, içtimâî hayatta her an müessirdir (etkilidir). Bir millet, büyük muvaffakiyetleriyle (başarılarıyla) dehasını, fedakârlığını, kahramanlığını fiilen ispat etmiş, büyük bir şahsiyete mâlik olduğu zaman, onun ma'şerî tere'iler yaratmak iktidarı sayesinde her türlü teceddütleri (yenilikleri) kolayca icrâ edebilir (yerine getirebilir). İşte biz bugün, böyle bir deha hazinesine mâlikiz. Alelâde fertlerin hatta ilimde büyük bıdâa (bilgileri) ve amelde (işte) yüksek kudret ve faaliyetleri olsa bile, asla muvaffak (başarılı) olamayacakları teceddüt ve terakkileri (ilerlemeleri), umumun vicdanında

münci (kurtarıcı) ve dâhi tanınan böyle bir şahsiyet bir
le, bir nutukla, bir beyannâme ile vücûda getirebilir.

Ma'şerî tere'iler (kolektif tasavvurlar), galeyanlı buhra
(coşkun krizler) esnasında gayet şiddetli vecdlerle (heyeca
la) halelenerek (çevrelenerek) son derece büyük bir ku
ve kuvvet iktisap ederler (kazanırlar). Ma'şerî tere'ileri
haline *mefkûre* (ideal) adı verilir. Ma'şerî tere'iler, asıl
kûre halini aldıktan sonradır ki, hakikî inkılâpların â
(etkeni) olurlar. Meselâ Türkçülerin ortaya attıkları Türl
lük fikri, gençliğe münhasır (ait) zümrevî (topluluğa ait)
tere'iden (tasavvurdan) ibaretti. Bu zümrevî tere'iyi um
Türk milletine teşmil ederek (yayarak) onu bir mefkûre
line getiren Trablusgarp, Balkan Harpleriyle, Cihan H
bindeki felâketler olmakla beraber, bu mefkûreye resm
veren ve onu fiilen tatbik eden de ancak Gazi Mustafa
mal Paşa Hazretleri'dir.

Bu misallerden de anlaşılıyor ki, Durkheim, mefki
ciliği (idealciliği) galeyanlı ictimâ'larla (coşkun toplanmala
yani sosyoloji ile izah ediyor. Ona göre, bütün içtimâî (
yal) hadiseler mefkûrelerden yahut onların hafif derece
olan ma'şerî tere'ilerden ibarettir.

Filvâki (gerçekten de), her ma'şerî tere'i az çok bir kıyı
duygusuyla karışıktır, içtimâî müesseselerin bazısını m
kaddes, bazısını iyi, bazısını güzel, bazısını doğru tel
ki ederiz (kabul ederiz). Müesseselerin bu sıfatlarla tevs
edilmeleri (adlandırılmaları), onların duygulardan, heyeca
lardan, ihtiraslardan ârî olmadığını (soyutlanmış olmadığ
gösterir. Zaten biz, hangi şeye karşı dinî bir heyecan d
yarsak ona *mukaddes*, hangi şeye karşı ahlâkî bir heyec
duyarsak, ona *iyi* hangi şeye karşı bedii (estetik) bir heyec
duyarsak ona *güzel*, hangi şeye karşı muakalevî (akla da
nan) bir heyecan duyarsak ona *doğru* kıymetlerini tevd
ederiz (yükleriz). Demek ki, bütün ma'şerî tere'ilerde mü
kûre mahiyeti mevcuttur.

Ma'şerî tere'iler (kolektif tasavvurlar), yani mefkûreler (idealler) bütün içtimâî hâdiselerin (sosyal olayların) sebepleri olmakla beraber, kendilerinin de doğması, kuvvetlenmesi, zayıflanması, ölmesi birtakım içtimâî sebeplere tâbidir (bağlıdır). Bu sebepler içtimâî bünyede (sosyal yapıda) husûle gelen (meydana gelen) değişmelerdir. Durkheim'e nazaran (göre), içtimâî hâdiselerin ilk sebepleri, cemiyetin nüfusunun, kesafetinin (yoğunluğunun), ihtilâtının (karmaşıklığının), tecanüsünün (uyumunun), iş bölümünün artıp eksilmesi gibi içtimâî maneviyata (morfoloji sosyale) ait hadiselerdir.

Türkçülük cereyânının (akımının) zuhuru da (ortaya çıkışı da) içtimâî bir hadisedir. Bu hadisenin izahında da (açıklamasında da), *tarihî maddecilik* ve *içtimâî mefkûrecilik* (sosyal idealizm) mezheplerine ait iki muhalif nazariye (teori) karşısındayız. Birinci nazariyeye göre, Türkçülük yalnız iktisadî sebeplerden doğdu, ikinci nazariyeye göre, Türkçülük cereyanının doğması da, içtimâî bünyenin tahavvüle (değişime) uğramasından ileri geldi.

Eskiden memleketimizde başlıca iki dinî câmia vardı. Birincisi hilâfetin etrafında toplanan Müslüman ümmeti, ikincisi Rum Patrikhanesinin etrafında toplanan Hıristiyan ümmeti idi. Eğer dinler, eski kuvvetini, aynı şiddetle muhafaza edebilseydi, bu câmialar dağılmayacaktı.

Fakat şehirlerde içtimâî kesafetin (sosyal yoğunluğun) çoğalması yüzünden içtimâî iş bölümü ibtidâ (ilk önce) doğmağa, sonra da gittikçe derinleşmeğe başladı. İş bölümü meslekî zümreleri (toplulukları) ve meslekî zümreler de meslekî vicdanları doğurduğundan, eski zamanlarda gerek Müslümanlar câmiasında, gerek Hıristiyanlar câmiasında yegâne hâkim bulunan; bu iki ma'şerî vicdan (toplumsal bilinç) zayıflamağa başladılar. Ma'şerî vicdanların zayıflaması, onlara istinâd eden (dayanan) câmiaların (umumî tesânüdlerini (dayanışmalarını) bozdu. Yeni doğan gazete i

mektep, edebiyatla şiir de, manâsı anlaşılmayan câmia sanı yerine, cemiyet lisanını ikame etti (yerleştirdi).

Bu sûretle gerek Müslümanların, gerek Hıristiyanla zümrevî vicdanları (kendi topluluklarına has vicdanları), zü revî tere'ileri (kendi topluluklarına has tasavvurları) ve telâkkil (anlayışları) değişti. Evvelce her fert, dinî câmialarını bir timâî uzviyet (sosyal organizma) ve kendisini onun ayrılm bir uzvu (organı) görürken şimdi içtimâî uzviyet olarak y nız kendi lisanî cemiyetini (toplumunu) görmeğe ve ken sini yalnız onun ayrılmaz bir uzvu telâkki etmeğe (sayma başladı. İşte, dinî câmiaların inhilâliyle (dağılmasıyla) on rın yerine lisanî cemiyetlerin kaim olması (geçmesi) şu ş retle vukua geldi (gerçekleşti). Rum Patrikhanesi câmias dan ibtidâ (ilk önce) Ermenilerin, sonra Ulahların, Sırplar Bulgarların, hatta istiklâl kazanan Yunanlıların ayrılmal ve bir kısmının *Eksarhlık* nâmıyla bu ayrılışa daha bariz l şekil vermeleri bu iddiamıza canlı bir delildir.

Bu lisanî cemiyetlerin (toplumların) Osmanlılık nâmı v rilen siyasî câmiadan (topluluktan) ayrılmaları, dinî câmial rından ayrılmalarından sonra olması da, ilk sebebin siya olmayıp, sırf harsî (kültürel) olduğunu gösterir.

Zaten lisanî ve harsî zümrelerden ibaret bulunan m liyetler, eski zamanlarda da mevcuttu. Lâkin iki türlü em peryalizm, dinî ve siyasî emperyalizmler, onları iki câm anın içinde, yani saltanat ve ümmet çemberleri arasınd hapsetmişti. Bu câmiaların çemberleri kuvvetten düştü çe, mahpus zümrelerin serbest olmak için mücadele e meğe girişmeleri tabiîdir (doğaldır). İşte, memleketimizd ibtidâ (ilk önce) dinî eksarhlıklar, sonra da siyasî muht riyetler (kendi kendine hareket edebilme serbestliği) ve istiklâlle suretinde tezahür eden (ortaya çıkan) milliyet cereyânları b ûretle inkişâf etti (gelişti).

Müslüman kavimler arasındaki milliyet cereyânları d aynı sûrette tezahür etti. Misal olarak Arnavutları alalım

Başkımcılığın merkezi olan Toska'lar, eski zamanlardan beri, Bektaşiliğe sapmakla, dinî câmiadan uzaklaşmışlardı. Bunlar, ibtidâ (ilk önce) asrın ihtiyaçları sırasına geçen mektep ve matbuat, şiir ve edebiyattan nasiplerini almak için hususî lisanlarını kullanmak istediler. Bunun için evvelâ bir yazı kabul etmek icabetti (gerekti). Kabul ettikleri yazının *Latince* olması da gösteriyor ki, Toska'lar, evvelemirde (ilk önce) dinî câmiadan ayrılmışlardı. Bir zamandan beri zayıflamaya başlayan dinî tesânüdleri (dayanışmaları) yerine, harsî (kültüre dayanan) bir tesânüd ikame etmeğe (yerleştirmeye) çalışıyorlardı. Araplarda ve Kürtlerde de milliyet cereyânı (akımı) ibtidâ harsî bir şekilde başladı. Bu cereyânların siyasî bir mahiyet almaları ikinci merhaleleri (aşamaları), iktisadî bir mahiyet almaları da üçüncü merhaleleridir.

Türkçülüğe gelince, bunun da harsî bir sûrette başladığını biliyoruz. Türkçülüğün ilk babalarından birisi en eski dârülfünûnumuzun (üniversitemizin), ikincisi de mekâtib-i askeriyemizin (askerî mekteplerimizin) müessisidir (kurucusudur). Medrese kuvvetli olsaydı darülfünûn teessüs edemeyecekti (kurulamayacaktı). Asırlarca medresenin müsallâh (silahlı) kuvveti mahiyetini muhafaza eden yeniçerilik var iken de askerî mektepleri teessüs edemezdi . Demek ki, içtimâî (sosyal) iş bölümünün bir neticesi olarak Türklerde de ümmet câmiasının tesânüd kuvveti artık zayıflamağa başlamıştı. Sultan Abdülaziz devrinin nihayetlerinde Encümen-i Dâniş'le, Dârülfünûn'un, teşekkülü (kurulması) ve mekâtib-i askeriyeye yeni bir nizam ve intizam (çekidüzen) verilmesine teşebbüs olunması, bu zayıflamanın neticesidir. Bu yeni müesseselerin başında bulunan Ahmed Vefik Paşa ile Süleyman Paşa, inhilâle (dağılmaya) başlayan ümmet ve saltanat câmiaları (toplulukları) içinde pusulasız kalan milletlerini lisanî, harsî, tarihî tesânüdlerle yeni
kuvvetlendirmek ve gençleri bu yeni mefkûrelere
re) göre terbiye etmek ihtiyacını duydular. Bundan

yirmişer sene fasıla (ara) ile doğan tasfiyecilik ve yeni
cereyânları da, Türkçülük mefkûresinde bilhassa lis
harsın âmil (etken) olduklarını gösterir. Filhakika (gerçe
Türkçülüğün nihayetlerine doğru *millî iktisat* mefkû
de doğdu. Fakat bu nazariyeyi (teoriyi) ortaya atanlar,
iktisatçılar, ne de ticaretle uğraşanlardı. Milliyetin n
hukuk, millî ahlâk, millî terbiye, hatta millî felsefe
muhtelif (farklı) tecellilerini (görünüşlerini) arayan ha
(kültürcü) Türkçülerdi. Millî iktisat da, Türklerde ibt
(ilk önce) bî-menfaat (menfaatsiz) bir mefkûre suretinde d
du ve sırf nazarî (teorik) olarak memleketimizin iktis
şe'niyetini (gerçekliklerini), yani ziraatımızın, sanayimiz
ticaretimizin, muhtelif sahalarında câri (geçerli) bulu
hukukî rejimlerle teknik şekilleri aramağa başladı. M
iktisadiyâtımız ancak iktisadî şe'niyetimizi tetkik ettikt
(inceledikten) sonradır ki, iktisadî hadiselerimizden norm
ve marazî (hastalıklı) olanlarını tefrik edebilecek (ayırabilec
ve ancak o zaman iktisadî hastalıklarımızın tedavisi iç
rapor yahut reçete verebilecekti. Fakat maatteessüf (m
lesef), Cihan Harbi, nazarî tetkikleri (teorik incelemeleri) d
durarak, muhtelif tarzlarda amelî tatbiklerin (pratik uygu
maların) zuhura gelmesine (ortaya çıkmasına) sebep oldu. Mi
iktisadiyât, ticarî bir spekülasyon vasıtası değil, ilmî b
mekteptir. Almanya'da bu mektebin müessisi (kurucus
Friedrich List'tir. Durkheim, List'in millî iktisat hakkı
daki eserinde: "Objektif usulde yazılmış, şe'niyete (gerçe
liğe) müstenit (dayanan) ilk iktisadiyât kitabı budur." diyo
Fakat bu millî iktisadiyât ilmi, her yerde millî mefkûrede
evvel değil, sonra doğar.

VIII. Millî Vicdanı Kuvvetlendirmek

İçtimâî zümreler (sosyal topluluklar) başlıca üç kısma ayrılır: Ailevî zümreler, siyâsî zümreler, meslekî zümreler. Bunlar arasında en ehemmiyetli (önemli) olan siyâsî zümrelerdir. Çünkü siyâsî bir zümre kendi başına yaşayan müstakil (bağımsız) yahut yarım müstakil (yarı bağımsız) bir heyettir. Ailevî zümrelerle meslekî zümrelerse bu heyetlerin cüzleri (parçaları), kısımları mâhiyetindedir (niteliğindedir). Yani, siyâsî zümreler birer içtimâî uzviyettir (sosyal organizmadır); ailevî zümreler bu uzviyetin hüceyreleri (hücreleri), meslekî zümreler de uzuvları mesabesindedir (derecesindedir). Bundan dolayıdır ki, ailevî ve meslekî zümrelere *tâlî zümreler* (ikinci derecede topluluklar) adı verilir.

Siyâsî zümreler de başlıca üçe ayrılır: Cemîa (klan), câmia (topluluk), cemiyet (toplum).

Cemîa (klan), bir kavimden yalnız küçük bir kısmın siyâsî bir heyet hâlini almasıyla teşekkül eder (meydana gelir). Meselâ, bir kavim müstakil aşiretlere ayrılınca, bu aşiretlerden her biri bir cemîadır. İptidaî (ilkel) kavimler hep bu cemîa hayatını yaşarlar. Bir zaman gelir ki, cemîalardan biri, diğerlerini feth ve teshir ederek (zaptederek ve kendisine bağlayarak) hâkimiyeti altına alır. Fakat içine aldığı cemîalar, umumiyetle (genellikle) kendi kavmine mensup aşiretler değildir. Başka kavimlere yahut başka dinlere mensup ce-

mîaları da (klanları da) mağlup ederek kendine tâbi (bağı kıldığından, teşekkül eden (kurulan) yeni heyet, mütecâ liğini (bütünlüğünü) kaybeder; muhtelif kavimlere ve din mensup cemîalardan mürekkep (oluşmuş) bir halita (karış şeklini alır. Bu halitaya *câmia* (topluluk) adı verilir. O hal bütün feodal beyliklerle umum (bütün) imparatorluklar mia mahiyetindedirler. Çünkü bu siyasî heyetlerde ba. başka kavimlere ve dinlere mensup cemîalar mevcuttu

Yine bir zaman gelir ki, bu câmialar da inhilâl etr ğe (dağılmaya) başlar. İmparatorlukların içinde, lisanca harsça (kültürce) müşterek bulunan cemîalar içtimâî (sos bir sûrette birleşerek müşterek vicdana, müşterek mefk reye (ideale) mâlik (sahip) bir milliyet halini alır. Bu milliy millî vicdana mâlik olduktan sonra, artık uzun müdd tâbilik (bağımlılık) halinde kalamaz. Er geç, siyasî istiklâl elde ederek istiklâline mâlik siyasî bir heyet haline gi İşte, ancak bu mütecânis (bütünlüğe ulaşmış), müttehit (bi olmuş) ve müstakil (bağımsız) heyete *cemiyet* (toplum) adı v rilebilir. Bu cemiyetlere aynı zamanda *millet* adı da veri Demek ki, hakikî cemiyetler ancak milletlerdir, lakin k vimler birdenbire millet haline giremezler. İptidâ (ilk önc cemîalar (klanlar) halinde içtimâî hayatın adeta çocukl devresini geçirirler. Nihayet imparatorluğun zulmünd bizâr (usanmış) olarak müstakil hayatlar yaşamak üzere c miadan (topluluktan) ayrılırlar.

Câmia hayatı, mahkûm kavimler için muzır (zararlı) c duğu derecede hâkim kavim için de zararlıdır. Buna ken kavmimizden daha beliğ (açık) bir misal olamaz: Türkl Osmanlı İmparatorluğu'nun müessisi (kurucusu) iken, b câmianın vücûda getirdiği feodalizm içinde *raiyye* (kul) h lini aldılar. Aynı zamanda, hayatlarını câmiaya asker v jandarma vazifelerini ifa etmekle geçirdiklerinden, irfan ve iktisatça yükselmeğe vakit bulamadılar. Diğer kavimle Osmanlı câmiasından (topluluğundan) irfanlı, medeniyetli v

zengin bir hâlde ayrılırken, zavallı Türkler ellerinde kırık bir kılıçla eski bir sabandan başka bir mirasa nail olamadılar (sahip olmadılar).

Maamâfih (bununla birlikte), bir insan için, çocukluk ve çıraklık devirlerinden geçmek nasıl mecburî ise, bir kavim için de cemîa (klan) ve câmia stajlarını yapmak öylece zarurîdir. Her kavim, ancak bu merhaleden (aşamadan) geçtikten sonradır ki, cemiyet (toplum) ve millet haline gelebilmiştir.

Şu kadar var ki, cemiyet hayatına çabuk ulaşan hâkim bir millet, câmia devrini daha az zararlı olarak geçirebilir. Mesela İngiliz kavmi, henüz İskoçya, Gal ve İrlanda ülkelerini fethetmeden evvel, cemiyet hâlini almıştır. Halkın intihap ettiği (seçtiği) mebuslar (milletvekilleri), lordlarla birleşerek memleketi idare ediyorlardı. Saray bir gölgeden ibaret kalmıştı. Binâenaleyh (bundan dolayı), bütün meseler sarayın menfaatine değil, halkın faydasına uygun bir sûrette hallolunuyordu. İngiliz kavmi bundan beş yüz sene evvel, işte bu sûretle kendi işlerini mümessilleri (temsilcileri) vasıtasıyla düşünüp karar veren uyanık bir millet haline girmişti. Asırlarca İngiliz Parlamentosu münhasıran (sadece) Anglo-Saksonlardan mürekkep (oluşmuş) olmak üzere müzakere etti (görüşmeler yaptı). İçlerinde millî siyasete mâni olacak hiç bir yabancı unsur, gayr-i millî (milli olmayan) cereyânlara (akımlara) sürükleyecek hiç bir yabancı fert mevcut değildi.

İngilizler, tam dört yüz sene bu samimî ve mahremane (gizli) meşrûtiyet hayatını yaşadıktan, millî harslarını (kültürlerini) ve millî seciyelerini (karakterlerini) artık bozulmaz ve değişmez bir salâbet (kuvvet) haline getirdikten sonradır ki, İskoçya, Gal ve İrlanda ülkelerini fethederek İngiltere'ye ilhâk eylediler (kattılar). Fakat bu ilhâk, yalnız siyasî bir ilhâktan ibaretti. Hiç bir vakit, İngilizler bu üç yabancı kavmin İngiliz cemiyetine (toplumuna), Anglo-Sakson mil-

letine iltihâk etmesine meydan vermediler. Memlek
sanki yine eskisi gibi yalnız İngilizlerden mürekkep
(oluşmuş) gibi, münhasıran (sadece) İngiliz menfaati ve
giliz mefkûresi (ideali) nokta-i nazarından (bakış açısınd
idare olundu. Daha sonraları Amerika gibi, Hindist
gibi, Cenubî (Güney) Afrika gibi, Mısır gibi, Avustralya g
müstemlekelere (sömürgelere) ve müstamerelere (kolonile
mâlik oldular (sahip oldular). Fakat yine daima, parlamer
İngiliz Parlamentosu halinde, kabine Anglo-Sakson kal
nesi halinde kaldı. İngiliz milleti, gittikçe büyüyen bu
yasî câmia (topluluk) içinde kendi benliğini bir an için olsı
hiç unutmadı. İşte, İngiliz milletinin, asırlardan beri cih
siyasetinde hükümran olmasının sebebi budur.

Görülüyor ki, bir kavim ancak kendi kendini millî b
parlamento ile idare eden hakikî bir millet haline geldi
ten sonra, yüksek ve samimi bir cemiyet hayatı yaşayabil
Avrupa'nın diğer kavimleri bu hakikati pek geç anlayab
diler. Çünkü iki asır evvele kadar, Avrupa'nın diğer sah
larında, halklar ve ülkeler, hükümdar ailelerinin esirle
ve malikâneleri hükmündeydiler. Bir hükümdar, kızını e
lendirirken memleketin bir kısmını ona cihaz (çeyiz) ver
bilirdi. Bir hükümdar, vilayetlerinden birini başka bir hü
kümdara hediye edebilir yahut satabilirdi. Miras tarîkiy
(yoluyla), memleketin bir kısmı yabancı bir hükümdarı
eline geçebilirdi. Hulâsa (özetle), halkların, kavimlerin h
bir mevcudiyeti (varlığı), iraptan hiç bir hazzı yoktu (hesa
ta hiçbir yeri yoktu). Devlet demek, hükümdar demekti: B
düstur (genel kural) yalnız Ondördüncü Louis'ye mahsu
(özgü) değildi. İngiltere'nin gayrı (başka) bütün Avrupa dev
letlerinin siyasî şiârı (ülküsü) bundan ibaretti.

Fakat milliyet devresi nihayet diğer Avrupa kavimle
için de hulûl etti (gelip çattı). Hollandalılar, Fransızlar ill
(vb)... kendi kendini idare eden birer millet hâlini almağ
başladılar. Tarih, umumî (genel) bir kaide olarak gösteri

yor ki, her nereye milliyet ruhu girdiyse, orada büyük bir terakki (ilerleme) ve tekâmül (olgunluk) cereyânı (akımı) doğdu. Siyâsî, dinî, ahlâkî, hukukî, bedii (estetik); ilmî, felsefî, iktisadî, lisanî hayatların hepsine gençlik, samimilik ve taravet (tazelik) geldi. Her şey yükselmeye başladı. Fakat bütün bu terakkilerin fevkinde (üstünde) olarak yeni bir seciyenin (karakterin) husûl bulduğunu da (meydana geldiğini de) yine bize mukayeseli (karşılaştırmalı) tarih haber veriyor. Millî vicdan nerede teşekkül etmişse (oluşmuşsa), artık orası müstemleke (sömürge) olmak tehlikesinden ebediyen kurtulmuştur.

Filhakika (gerçekten) bugün, Milletler Cemiyeti, Almanya'yı bir müstemleke (sömürge) hâlinde Fransa'ya takdim etse, acaba Fransızlar bu hediyeyi kabule cesaret edebilirler mi? Macaristan'ı Romanya'nın, Bulgaristan'ı Yunanların mandası altına koymak istese bu iki devlet şu mandaları kabule yanaşabilir mi? Şüphesiz hayır! Çünkü mandater olmak isteyen bir devlet, mandası altına girecek memlekette kolayca hâkim olmak ister. Hâlbuki millî vicdanı uyanmış bir ülkeye kocaman ordular gönderilse bile, orada en küçük bir nüfûz kazanmak (söz sahibi olmak) mümkün değildir. İngilizlerin Trakya ile İzmir'i Yunanların, Adana ve havalisini Fransızların, Antalya'yı İtalyanların mandası altına vermesi, İstanbul'u kendi eline geçirmek içindi. Bütün bu devletler, Anadolu'da millî vicdanın uyandığını, Yunan ordularının millî kıyâm (başkaldırı) karşısında buz gibi eridiğini görünce bu ham sevdalardan vazgeçmeğe başladılar. Amerika'nın ne Ermenistan'da, ne de Türkiye'de manda kabulüne yanaşmaması da buralardaki millî vicdanın şiddetini görmesinden dolayıdır. Hâlbuki İngilizlerle Fransızlar, Arabistan'ı aralarında taksim etmekte hiç bir mahzur görmediler. Çünkü bütün aşiretleri cemîa (klan) hayatı yaşayan, şehirleri henüz cemiyet (toplum) dev-

resine gelmemiş olan Arabistan'da millî vicdanın he uyanmamış olduğunu biliyorlardı.

Görülüyor ki, son asırlarda millî vicdanın uyandığı lerde artık imparatorluk kalamıyor, müstemleke (sömü hayatı devam edemiyor. Rusya, Avusturya ve Türkiye paratorluklarının inhilâli (parçalanması), Cihân Harbi'nin neticesi değildi. Cihân Harbi, daha evvelden esaslı seb lerin hazırlamış olduğu bir neticenin zuhuruna (meyd çıkmasına) tesadüfî bir vesile olmaktan başka bir rol oy madı. Eğer bu imparatorlukların içinde yaşayan kavi ler arasında, millî vicdana mâlik (sahip) ve artık mahk olarak yaşaması mümkün olmayan mefkûreli (ideal sah milletler bulunmasaydı, Cihân Harbi bu imparatorluk rı deviremezdi. Nasıl ki Alman devleti mütecanis (uyum bir milletten mürekkep olduğu (oluştuğu) için -Fransız rın bu kadar tahripkârlığına rağmen- bir türlü yıkılmıy Hatta ileride, Avusturya câmiasından (topluluğundan) ay lan Avusturya Almanlarıyla birleşeceği için, Cihân H bi'nden daha kuvvetli çıkmıştır da denilebilir.

Bir taraftan Avrupa'da bu netice doğarken, diğer raftan Asya'da başka neticeler doğuyordu. Suriye, Ira Filistin, Hicaz ülkeleri, Türkiye câmiasından ayrılmak beraber, istiklâle nâil olamadılar (kavuşamadılar). Çünkü b ralarda oturan cemaatlerin millî vicdanı tamamıyla uya mamıştı. Şüphesiz buralarda da millî vicdan uyandığı gü artık Fransız ve İngiliz mandaları bir saniye bile duram yacaklardır. Nasıl ki İngiltere devleti, Cihân Harbi'nd galip çıkmakla beraber, İrlanda'nın, Malta'nın, Mısır'ı muhtariyetlerini (kendi kendine hareket edebilme serbestliğini yani istiklâle doğru ilk adımlarını kabule mecbur oldu Avustralya, Kap, Kanada, Yeni Zelanda gibi Anglo-Sak sonlarla meskûn ülkelerde tam muhtariyetler kabulün mecburiyet hissetti. Tarihin ve hâlihazırın (bugünün) b şehâdetleri (tanıklıkları) bize gösteriyor ki, bugün Avrupa'd

millî vicdana mâlik olmayan hiç bir kavim kalmamıştır. Binâenaleyh (bundan dolayı), Avrupa'nın hiç bir ülkesinde müstemleke (sömürge) tesisine (kurulmasına) imkân yoktur.

İslâm âleminde de artık müstemleke hayatına nihayet vermek için, Müslüman kavimlerde millî vicdanı kuvvetlendirmekten başka çare yoktur.

Bir zamanlar, ittihâd-ı İslâm (İslâm birliği) mefkûresi (ideali) Müslüman kavimlerin istiklâle nâil olmasını (kavuşmalarını), ülkelerinin müstemleke halinden kurtulmasını temin eder zannolunuyordu. Hâlbuki amelî (uygulamalı) tecrübeler gösterdi ki, İslâm İttihâdı bir taraftan teokrasi ve klerikalizm gibi irticaî cereyânları (akımları) doğurduğundan, diğer cihetten de (taraftan da) İslâm âleminde milliyet mefkûrelerinin ve millî vicdanların uyanmasına aleyhtar bulunduğundan, Müslüman kavimlerin terakkisine (ilerlemesine) mâni olduğu için, istiklâline de hâildir (engeldir). Çünkü İslâm âleminde millî vicdanın inkişâfına (gelişimine) hâil olmak, Müslüman milletlerin istiklâline mâni' olmak demektir. Teokrasi ve klerikalizm cereyânları ise, cemiyetlerin (toplumların) geride kalmasına, hatta gittikçe gerilemesine en büyük sebeptir.

O hâlde ne yapmalı? Her şeyden evvel gerek memleketimizde, gerek sâir (diğer) İslâm ülkelerinde daima millî vicdanı uyandırmağa ve kuvvetlendirmeğe çalışmalı. Çünkü bütün terakkilerin menba'ı (kaynağı) millî vicdan olduğu gibi millî istiklâlin mastarı (doğuş yeri) ve istinatgâhı da (dayanağı da) yalnız odur.

IX. Millî Tesânüdü (Dayanışmayı) *Kuvvetlendirmek*

Mütarekeden sonra İngilizleri, Fransızları yakından görmeye, tanımaya başladık. Bunlarda ilk gözümüze çarpan cihet (taraf), medenî ahlâkın bozukluğudur. Bilhassa, memleketimize gelen veya Malta'da hâkim bulunan İngilizlerin medenî ahlâklarını çok düşük bulduk. Müstemleke (sömürge) ahâlîsini soymak, mağlûplara kul, köle muamelesi yapmak, harp esirlerinin ve hatta sulh esirlerinin parasını, eşyasını çalmak, onlarca tamamıyla helâldir.

İngiliz milletinin medenî ahlâkında gördüğümüz bu düşüklüğe karşı, itiraf edelim ki, vatanî ahlâkını pek yüksek bulduk. Türkiye'de yüzlerce, hatta binlerce vatan haininin zuhur etmesine (ortaya çıkmasına) mukabil (karşılık), bütün İngiltere'de tek bir vatan haini zuhur etmedi. O halde, bizde medenî ahlâkın daha yüksek olması neye yaradı? Keşke bizde de bunların yerine yalnız vatanî ahlâk yüksek olsaydı!

Vatanî ahlâkın yüksek olması, millî tesânüdün (dayanışmanın) temelidir. Çünkü vatan, üstünde oturduğumuz toprak demek değildir. Vatan, millî hars (kültür) dediğimiz şeydir ki, üstünde oturduğumuz toprak, onun ancak zarfından (kılıfından) ibarettir. Ve ona zarf olduğu içindir ki mukaddestir. O halde, vatanî ahlâk, millî mefkûrelerden, millî vazifelerden mürekkep olan bir ahlâk demektir.

O halde, millî tesânüdü (dayanışmayı) kuvvetlendirmek için her şeyden evvel vatanî ahlâkı yükseltmek lazım geliyor. Fakat vatanî ahlâkı yükseltmek için ne yapmalıyız?

"Vatan, millî harstır" demiştik. Demek ki vatan; dinî, ahlâkî, bedii (estetik) güzelliklerin bir müzesidir, bir sergisidir. Vatanımızı derunî (içten) bir aşkla sevmemiz bu samimi güzelliklerin mecmûu (toplamı) olduğu içindir. O halde, millî harsımızı bütün güzellikleriyle ne zaman meydana çıkarırsak, vatanımızı en çok o zaman seveceğiz ve bu kadar şiddetle seveceğimiz o sevimli vatan uğruna şimdiye kadar yaptığımız gibi yalnız tehlike zamanlarında hayatımızı değil, sulh ve sükûn anlarında da bütün şahsî ve zümrevî (toplumsal) ihtiraslarımızı feda edebileceğiz. Görülüyor ki, millî tesânüdü (dayanışmayı) kuvvetlendirmek için, ilk ibtidâ (önce), millî harsı yükseltmekle mükellef (yükümlü) olan münevverlerin (aydınların) bu işi çabuk başarmaları lâzım.

Millî tesânüdün birinci temeli, *vatanî ahlâk* olduğu gibi, ikinci temeli de *medenî ahlâk*tır. Vatanî ahlâk da milletimizin fertleriyle onlara benzeyen sâir (diğer) fertleri muhterem (saygıdeğer) tanımaktan ibarettir. Cemiyet, mukaddes (kutsal) olunca, onun fertleri de mukaddes olmaz mı?

O halde vatanımızı, milletimizi nasıl seviyorsak, milletdaşlarımızı da öylece sevmeliyiz. Bütün milletdaşlarını sevmeyen bir adam, milletini de sevmiyor demektir.

Şimdiye kadar münevverlerin halkı ve halkın münevverleri sevmesi mümkün değildi. Çünkü terbiyelerini münevverler Osmanlı medeniyetinden, halksa Türk harsından almışlardı. Ayrı terbiyelerle yetişen iki sınıf birbirini nasıl sevebilir? Bundan başka, münevverler sarayın bendeleri idiler, memur oldukları zaman halkı soyarak sarayın israf ve sefahatine (eğlencesine) hizmet etmekten
şey düşünmezlerdi. Tabiî, bu cihetten de (tara
lum halk onları sevemezdi.

Aralarında rekabet, haset (kıskançlık), çekememezl gibi ihtiraslar bulunduğu için bizzat münevverler de (ayd lar da) birbirlerini sevemezlerdi. Memleketimizde birbir seven, yalnız halktan olan fertlerdi ve eski devirde mi tesânüd (dayanışma) yalnız bu öz Türklerin samimî sev mesine istinâd ediyordu (dayanıyordu).

Şurası da vardır ki, medenî ahlâk yalnız milletimi mensup fertlerin muhterem tanınmasından ve samir bir muhabbetle sevilmesinden ibaret değildir. Filhakil (gerçekten), ibtidâ (ilkönce) muhterem (saygıdeğer) tanılan sevilen fertler millettaşlarımızdır. Çünkü bizi onlarla bi leştiren müşterek bir hars (kültür), müşterek bir yurt, mü terek bir dil, müşterek bir din vardır. Fakat biz bir mi harsa mensup olduğumuz gibi, bir de medeniyetimizi severiz. O halde medeniyetdaşlarımızı sevmemiz ve mul terem saymamız iktizâ etmez mi (gerekmez mi)?

Medeniyet zümresi (topluluğu) ibtidâ, dinî bir ümm halinde başlar. Müslümanlık, Hıristiyanlık, Budistlik gi cihanî (evrensel) dinler birçok milletleri içlerine alarak, o ları, bitişik kaplardaki mayiler (sıvılar) haline koymuşlard Hikmet tecrübelerinde (fizik deneylerinde) muttasıl (bitişi kaplardan birine konulan suyun derhal diğerlerine taksi olduğunu (bölündüğünü) ve hepsinde su seviyesinin derh aynı irtifaa (yüksekliğe) çıktığını görmüyor muyuz? Ayı ümmete mensup bir milletin husûle getirdiği (meydana g tirdiği) terakkilerin (ilerlemelerin) yahut dûçâr olduğu (tutuld ğu) inhitatların (çöküşlerin) derhal diğerlerine intikal etme (geçmesi) tıpkı bunun gibidir. Çünkü dindeki birlik, onla muttasıl kaplar hâline getirmiştir.

Beynelmileliyet (milletlerarası bağlar) ibtidâ (ilk önce) böyl dinî olarak başlarsa da uzun terakkilerden (ilerlemelerde sonra, yalnız ilmî ve fennî bir medeniyette müşterek (o tak) bulunan lâdinî (din dışı) bir beynelmileliyet de husûl (meydana) gelebilir. Bugünkü Avrupa medeniyeti, Avrup

beynelmileliyeti bu iki enmuzecin (örneğin) intikal devresinde bulunuyor. Avrupa, Japonlarla Yahudileri müsâvî (denk) şerâitle (şartla) kendi medeniyetine mensup saydığı için dinî bir medeniyetten ve dinî bir beynelmileliyetten çıkmak isteğini ima ediyor. Fakat diğer taraftan Müslüman ülkelerinin manda altında kalmasında hâlâ ısrar göstermesi, eski ehl-i salîb (Hıristiyan) taassubundan (bağnazlığından) henüz kurtulmadığını gösteriyor. Bu taassubun kalkması ve bizim de müsâvî şerâit dâhilinde Avrupa medeniyetine girmemiz bizim için bir gaye olmalıdır. Hulâsa (kısaca), medenî ahlâk, evvelâ millettaşlarımızı, sonra dindaşlarımızı, en sonra da bütün insanları sevmekten ve muhterem (saygıdeğer) görmekten ibarettir. Bütün bu fertlerin hayatına, mülkiyetine, hürriyetine, haysiyetine tecavüz etmemek, medenî ahlâkın teklif ettiği vazifelerdendir.

Görülüyor ki, vatanî ahlâk ile'l-merkez (dıştan merkeze) olduğu halde, medenî ahlâk ani'l-merkezdir (merkezden dışa doğrudur). Vatanî ahlâk sevgilerimizin, vatan dairesinde tekâsüf (yoğunlaşmasını) ve temerküz etmesini (toplaşmasını) istediği halde medenî ahlâk bunların yavaş yavaş millet hudutlarını aşarak ümmet hudutlarına ve ümmet hudutlarını aşarak beynelmilel (milletlerarası) ma'mûre (medeniyet dairesi) hudutlarına ve ma'mûre hudutlarını da aşarak bütün insanlık âlemine ittisâ (genişlemesini) ve inbisât eylemesini (yayılmasını) arzu eder. Bazen, bu iki ahlâk arasında ihtilâf (ayrılık) ve tezat bile zuhur edebilir (ortaya çıkabilir). Meselâ, harp zamanlarında vatanî ahlâk son derece şiddetlenerek, medenî ahlâkı sönük bir hale getirir. Uzun sulh (barış) devreleri de yalnız medenî ahlâkı kuvvetlendirerek, vatanî ahlâkı zayıflatır. Harbin birçok maddî ve manevî hasarlarıyla beraber, içtimâî (sosyal) bir faydası da bulunduğunu iddia edenler, bilhassa bu noktaya istinât ediyorlar (dayanıyorlar).

Görülüyor ki, millî tesânüdü (dayanışmayı) kuvvetlendirmek için vatanî ahlâkı medenî ahlâka takdîm etmek (önce-

lilikten (karşılıklı asalaklıktan) ibaretti. Çünkü Türklerle bu gayr-i Türk (Türk olmayan) unsurlar arasında müşterek bir vicdan yoktu. Türkler, gayr-i müslimlerin (Müslüman olmayanların) siyasî tufeylileri (asalakları) idiler, gayr-i müslimler de Türklerin iktisadî tufeylileri (asalakları) idiler. Beynelmilel (milletlerarası) iktisadî münasebetler de hep bu tarzdadır.

Bu nev'i (tür) tesânüdün (dayanışmanın) kuvvetlenmesi için, ikinci şart da, meslek zümrelerinin (topluluklarının) bütün memlekete şâmil (kapsayan) millî teşkilâtlar hâlinde taazzisinden (şekillenmesinden) sonra, her meslek zümresinde meslekî bir ahlâkın teessüs etmesidir (kurulmasıdır).

Meslekî, ahlâk, başka meslek zümrelerine mubâh olduğu (yapmasında sakınca olmadığı), hâlde yalnız bir meslek erbabına -meslek icabı olarak- memnu (yasak) olan fiilleri gösterir. Meselâ, bir memlekete kolera girdiği zaman, oradan herkes kaçabilir; yalnız tabiplerle papazlar kaçamaz. Bunun gibi, herkes ticaretle iştigal edebilir: Resmî nüfûza (güce) mâlik olan (sahip olan) devlet memurları edemez. Asker sınıfından olanların korkak, polislerin sefih (düşkün), hâkimlerin tarafçı, muallimlerle muharrirlerin (yazarların) cahil ve mefkûresiz (idealsiz) olmaları meslekî ahlâka münâfidir (aykırıdır). Kâtiplerin ketum (ağzı sıkı), avukatlarla tabiplerin mahremiyete (gizliliğe) riayetkâr olmaları da (saygı göstermeleri de) meslekî ahlâk icabatındandır (gereklerindendir).

Maamâfih (bununla birlikte), bu meslekî ahlâkların müeyyideleri de (yaptırımları da) vardır. Meslekî vazifelerin bu müeyyideleri, her meslek teşkilâtına mahsus olarak bulunması lâzım gelen *haysiyet divanları*dır.

Fertlerin meslek mütehassıslarına (uzmanlarına) karşı hayatlarını, haysiyetlerini, hürriyet ve menfaatlerini himaye edecek yegâne (tek) müeyyide, işte bu meslekî ahlâka ait teşkilâtlardan ve vazifenâmelerden ibarettir. Bunlar mevcut olmadıkça muhtelif meslekler arasında hakikî bir

lik vermek) ve insanî kıymetin medenî ahlâkın dairelerin merkezden muhite (çevreye) doğru gittikçe eksildiğini, m hitten merkeze doğru geldikçe arttığını düstur (genel kur ittihâz eylemek (saymak) lâzımdır. Yani yukarıda da söyl diğimiz vechile (üzere) kıymetin birinci derecesinde mill taşlarımızı ikinci derecesinde ümmetdaşlarımızı, üçün derecesinde medeniyetdaşlarımızı, dördüncü derecesin bütün insanları görmemiz ve onları derecelerine göre se memiz lâzım gelir.

Millî tesânüdü kuvvetlendirmek için vatanî ve mede ahlâklardan sonra, bir de meslekî ahlâkı yükseltmek l zımdır.

Her millet, içtimâî (sosyal) taksim-i a'mâl (iş bölümü) n ticesi olarak bir takım meslek ve ihtisas (uzmanlık) zün relerine (topluluklarına) ayrılır. Mühendisler, tabipler, mus kişinaslar, ressamlar, muallimler (öğretmenler), muharrirl (yazarlar), askerler, avukatlar, tüccarlar, çiftçiler, fabrikatö ler, demirciler, marangozlar, çulhalar (dokumacılar), terz ler, değirmenciler, fırıncılar, kasaplar, bakkallar, ilh... B zümreler birbirinin lâzım ve melzumudurlar (muhtacıdırlar yekdiğerinin (bir diğerinin) yaptıkları hizmetler bu mütek bil (karşılıklı) muhtaçlıklar da bir nev'i (tür) tesânüd değ midir?

Bu nev'i tesânüdün kuvvetlenmesi için, evvela, tak sim-i a'mâlin, ancak müşterek (ortak) vicdana mâlik (sahi bir cemiyet (toplum) dâhilinde vukua gelmesi (ortaya çıkmas şarttır. Başka başka milletlere mensup olup da aralarır da müşterek vicdan bulunmayan zümrelerin iş bölümü hakikî taksim-i a'mâl mahiyetinde değildir. Durkheim, b nev'i hizmetlerin mübadelesine (değişimine) *mütekabil tufey lilik* (karşılıklı asalaklık) adını veriyor. Meselâ, eski Türkiye'd Türklerle gayr-i müslimler (Müslüman olmayanlar) müştere bir iktisadî hayat yaşıyorlardı. Fakat aralarındaki iş bölü mü hakiki bir taksim-i amâl değildi; mütekabil bir tufey

tesânüd (dayanışma) mevcut olamaz. Şimdi yukarıdaki beyâ
natı (açıklamaları) hulâsa edelim (özetleyelim):

Millî tesânüdün kuvvetlendirilmesi içtimâî intizam
(sosyal düzen) ve terakkinin (ilerlemenin) millî hürriyet v
istiklâlin temelidir. Millî tesânüdü kuvvetlendirmek içi
de vatanî, medenî, meslekî ahlâkların kuvvetlendirilmes
yükseltilmesi lâzımdır.

Millî harsımızın (kültürümüzün) şuurlu bir hâle geli
yükselmesi ne gibi teşkilâtlara muhtaçtır? Evvelâ mil
harsımızı saklanmış olduğu gizli köşelerden münevverl
rin (aydınların) nazarlarına (bakışlarına) arz edecek olan aram
teşkilâtlarına ihtiyaç vardır. Bu vazifeyi ifa edecek (yerine g
tirecek) teşkilâtlar şunlardır: Millî Müze, Etnografya Müz
si, Millî Hazine-i Evrâk, Millî Tarih Kütüphânesi, İhsaiy
(istatistik) Müdüriyet-i Umûmîyesi.

1. Türk halkının bedîî (estetik) dehâsına canlı şahitl
bulunan ve fakra düşen (fakirlik yüzünden) eski Türk evleri
den parça parça çıkarılıp bedestenlerde satılan perdel
halılar, şallar, ipekli kumaşlar, eski marangozlar ve demi
ci işleri, çiniler, hüsn-i hat levhaları, müzehheb (tezhipli) k
taplar, güzel ciltler, güzel yazılı Kur'ân-ı Kerimler, millî t
rihimizin vesikaları olan meskûkât (eski paralar) vesâire v
sâire hep ecnebiler (yabancılar) tarafından satın alınarak A
rupa'ya, Amerika'ya taşınmaktadır. Bunların hârice (dışa
ya) çıkarılmasını menedecek (yasaklayacak) bir kanûnum
olmadığı gibi, bunları satın alarak millî bedîiyat (estet
âşıklarının nazarlarına arz edebilecek (gözlerinin önüne ko
bilecek) millî bir müzemiz de yoktur. Vâkıâ (gerçi), Topka
sarayında büyük bir müzemiz mevcuttur. Fakat buna *ha*
müze (kültürel müze) demekten ziyade, *medenî müze* nâmı
vermek daha münasiptir. Çünkü bu müze Türk harsına a
millî eserlere ikinci derecede bir ehemmiyet (önem) gö
termiş, birinci derecedeki ehemmiyeti beynelmilel (mill
lerarası) kıymete mâlik (sahip) eserlere atfetmiştir (vermişti

Bu müddeâmızın (iddiamızın) delili şudur ki, şimdiye kadar memleketimizden sandık sandık çıkarılan Türk bediîalarının (sanat eserlerinin) çıkarılmasına mâni (engel) olamamış, bedestenlerde satılan bu bedîaları (sanat eserlerini) satın alıp muhafaza etmeğe çalışmamıştır.

Bu sözlerimden müzemizin dehalı bir müessisi (kurucusu) olan Hamdi Bey merhumun kıymetçe çok büyük olan himmet ve hizmetlerini inkâr ettiğime hükmolunmasın. Abdülhamid devrinin her türlü tas'îblerine (güçlük çıkarmalarına) rağmen, sırf kendi teşebbüs ve azmiyle ilmen gayet kıymetli bir müzeyi yoktan var eden Hamdi Bey'i takdis etmemek (saygı duymamak) büyük bir nankörlüktür. Büyük kardeşinin bu zatî (kişisel) eserini zenginleştirerek muhafaza eden Halil Beyefendiyi tebcil etmemek de (yüceltmemek de) yine aynı harekettir. Bundan başka, bu müzede Türk meskûkâtına (paralarına) ve ananâtına (geleneklerine) dair birçok millî yadigârların mevcut olduğunu da kimse inkâr edemez. Şu kadar ki, millî bir müzenin vazifesi, milli eserlerin milyonda birini toplayıp da bâkî (geri) kalanlarını yabancılara kaptırmak değildir. Hamdi Bey müzesinin ilmî, medenî ve beynelmilel (milletlerarası) kıymetleri gayet yüksek olabilir; fakat harsî (kültürel) ve millî kıymeti öteki kıymetlerine nispetle çok aşağıdır. Hatta bu itibarla, Evkaf Müzesi'ndeki eşyanın hemen cümlesi Türk harsına mensup eserler olduğu için, bu müze evvelkinden daha kıymetli görülebilir.

Bu ifadelerden anlaşılıyor ki, bugün, bizde hakikî bir Türk müzesine ihtiyaç vardır. Bu Türk müzesi Türk bedîalarını satın alabilmek için kâfi (yeterli) bir tahsisata (ödeneğe) mâlik olmalı (sahip olmalı) ve her şehirde arayıcıları bulunmalıdır. Aynı zamanda memleketimizden umum (bütün) atîkaların (eski eserlerin) ve bedîaların ihracını şiddetle meneden bir kanun yapmalıdır. Evkaf Müzesi de (Vakıflar Müzesi de) liva (sancak) evkaf (vakıf) memurlarını çalıştıracak

olursa, vakıf binaların enkazı ve yıpranmış eşyası arası da daha birçok kıymetli abideler bulunabilecektir. İhtim ki ileride bu üç müze birleşerek tek bir müze hâlini alacaktır. Herhalde şimdilik yalnız Türk harsına (kültürün dair eserler toplayacak millî bir müzeye şiddetle ihtiy vardır.

2. Etnografya müzesinin vazifesi, millî müzeninkinde başkadır. Millî müze, millî tarihimizin müzesidir. Etno rafya müzesi ise, milletimizin hâl-i hâzırdaki (bugünkü) h yatının müzesidir. *Hâl*in *mazi*den farkı ne ise, etnograf müzesinin de, millî tarih müzesinden farkı odur.

Etnografya müzesi, evvelâ, milletimizin bugün mul telif livalarda (sancaklarda), kazalarda, şehirlerde, köylerd obalarda kullanmakta olduğu bütün eşyayı toplayacakt Bu toplanan eşyadan her nev'i (tür), sırasıyla en ibtid (ilkel) şeklinden en mütekâmil (gelişmiş) şekline kadar b tekâmül (gelişim) silsilesi (sırası) halinde dizilecektir. Mesel *ayakkabı* nev'ini (türünü) alalım: Bunun en ibtidaî şekli ola çarıktan başlayarak en mütekâmil şekli olan zarif fotinler kadar bütün tekâmül (gelişim) merhaleleri (basamakları) bi tedriç (derece) silsilesi (sırası) halinde sıralanacaktır. Se puşlar (başlıklar), erkek ve kadın elbiseleri, eyer takımlar çadırlar, yataklar ilh (vb)... hep böyle tekâmül sıraları sû retinde dizilecektir. Evlerin ve sâir (diğer) aynen nakli kabi olmayan (mümkün olmayan) büyük binaların küçük modelle ri yapılacaktır. Köy, şehir, köprü, cami gibi manzaraları fotoğrafları aldırılacaktır.

Fakat etnografya müzesinin toplayacağı şeyler, yalnı bu gibi maddî eşyaya münhasır (sınırlı) değildir. Halk için de hâlâ yaşamakta bulunan peri masallarını, koşma ve destanları, mâni ve tekerlemeleri, darb-ı mesel (atasözü ve bilmeceleri, fıkra ve menkıbeleri şehir şehir, köy köy ıtırmalar yaptırarak toplamak vazifesi de etnografya esine aittir. Aynı zamanda, her nahiyenin konuştuğu

Türk lugaviyesine (ağızlarına) mensup husûsî kelimeleri, husûsî savtiyatı (fonetiği) ve husûsî sarf (yapı) ve nahiv (söz dizimi) kaidelerini de (kurallarını da) cem' edecektir (toplayacaktır). Bunlardan başka, halk arasında *Tandırnâme Ahkâmı* veyahut *Keçe Kitap* adları verilen ve hâlâ tahsilsiz kadınlarla bilgisiz halk arasında inanılmakta bulunan âmiyâne itikatları (batıl inançları) ve bunlara merbut bulunan (bağlı bulunan) sihriyyen-dinî ayinleri (içine büyücülük de karışan dini ayinleri) cem' edecektir. Mesela, bu itikatlardan (inançlardan) birine göre her insanın kendisine mahsus bir perisi vardır ki, sahibinin kırklı olduğu zamanlarda son derece azgınlaşarak tehlikeli bir vaziyet alır. İnsanlar aşağıdaki üç halde kırklı olurlar:

1) Bir çocuk dünyaya geldiği zaman, çocukla beraber annesi ve babası kırklı olurlar.

2) Bir evlenme vukua geldiği (meydana geldiği) zaman hem gelin, hem de güveyi kırklı olurlar.

3) Bir adam öldüğü zaman onunla aynı evde yaşayan bütün yakın akrabaları kırklı olurlar.

Kırklıların ifâsına (yerine getirmeye) itina etmesi lâzım gelen bir takım sihriyyen-dinî âyinler vardır: Meselâ, iki kırklı kadın -bunlar, ister aynı sebepten ister ayrı sebeplerden kırklı olmuş olsunlar- bir odada rastgele birleşirlerse mutlaka öpüşmeleri lâzımdır. Öpüşmezlerse, perileri birbiriyle, kavga ederler, perilerden biri, bu kavgada yaralanır yahut ölürse, aynı hâl, sahibine de intikal edeceğinden (geçeceğinden), bu âyini icrâ etmemekte (yerine getirmemek de) büyük bir tehlike mevcuttur. Yine iki kırklı insan, biri diğerinin fevkinde (üstünde) bulunan iki odada yatamazlar.

Tandırnâmeye göre, her adamın bir perisi olduğu gibi, her evin de bir perisi vardır. Ev perisi, evin temiz tutulmamasından öfkelenir. Bu öfkelenme, aile hakkında muzır (zararlı) olacağından ev kadını, evin her tarafını temiz tutmaya itina eder. Demek ki, bu batıl itikatlar içinde fayda-

lı olanlar da vardır. Etnografya müzesi bunlardan başk
her nahiyedeki lisanî savtiyat (fonetik) ile halk melodilerin
(nağmelerini) ya fonograf (ses kayıt) âletiyle yahut nota usu
lüyle zapt eder (kaydeder). Demek ki, etnografya müzesini
behemehâl (mutlaka) bir fotoğrafçısı, bir fonografçısı (ses k
yıtçısı), bir notacısı bulunmak lâzımdır. Masal toplayanla
herkesten dinledikleri alelumûm (herkesin bildiği) masalla
zapt etmemelidirler. Masalcı nâmı (adı) verilen bir takır
ihtiyar kadınlar yahut erkekler vardır ki, bunlar masalla
an'anevî (geleneksel) tabiriyle ve bedîî (estetik) üsluplarıyl
naklederler. Böyle hakikî bir masalcı ele geçirilirse onu
nakledeceği bütün masallar aynen zapt olunmalıdır. Çün
kü millî masallar ancak böyle her tabiri bir müessese (ku
rum) olan masallardır. Koşmalar, türküler ve nağmeler d
hakikî saz şairlerinden alınmalıdır. Nasreddin Hocaya
Karagözle İncili Çavuşa, Bekri Mustafa'ya, Bektaşilere ai
fıkralar da mütehassıslarından (uzmanlarından) öğrenilmeli
dir. Milletlere ve mesleklere ait taklitler meddahlardan ik
tibâs edilmelidir (alınmalıdır). Tandırnâme itikatları (inançla
rı), onlara henüz inanmakta bulunan tahsilsiz kadınlarda
sorulmalıdır. Her yerin husûsî lugaviyesine (ağızlarına) ai
tetkikler de (incelemeler de) mahallerinde (bulundukları yerde
yapılmalıdır.

3) Millî Hazine-i Evrak, vekâletlerin gizli ve mahrem
mahiyette bulunan husûsî hazine-i evraklarından başka
dır. Millî Hazine-i Evrak, artık hükümetle alâkası kalma
mış olan eski evrakın hazinesidir ki, milletin müverrihler
(tarihçileri) ve ilim adamları için tasnif ve muntazam bi
idare altında teşhir olunur (sergilenir). Maatteessüf (ne yazı
ki), gerek Babıâli'ye ve Hariciye'ye, gerek Defter-i Hâka
ni'ye, Evkaf'a ve Fetvahâne'ye ait eski evrak mahzenler
-imdiye kadar ne bir araya toplanmış, ne tasnîf edilmiş, ne
muhafazalarına itina olunmuştur. Millî tarihimizin en

doğru vesikaları olan bu evraktan en mühimleri aşırılarak Avrupa kütüphanelerine naklolunmaktadır.

Diyarbekir gibi bazı eski vilâyet ve eyâlet merkezlerinde gayet kıymetli olan kadim (eski) evrâkın bakkallara satılarak sargı kâğıdı sûretinde kullanıldığı da vakidir (olmuştur). Görülüyor ki, millî bir Hazine-i Evrak'ın da behemehâl (mutlaka) süratle tesîsi (kurulması) lâzımdır.

4) Millî Tarih Kütüphânesi de umumî kütüphâneden başkadır. Umumî kütüphâne, ilmin, edebiyatın her şubesine ait kitapları câmi olmak (toplamak) lâzım gelir. Millî Tarih Kütüphânesi ise yalnız millî harsımızı (kültürümüzü) teşkîl eden müesseselere (kurumlara) ait tarihleri ve tarihî menba'larla (kaynaklarla) vesikaları muhtevî olmalıdır (kapsamalıdır). Bu kitaplar ve vesikalar dinimizin, ahlâkımızın, hukukumuzun, felsefemizin, edebiyatımızın, musikimizin, mimarimizin, iktisadımızın, askerliğimizin, siyâsetimizin, ilimlerimizin ve fenlerimizin tarihlerini ve vesikalarını tamamıyla ihtiva etmelidir (içermelidir). O halde ki, bu tarih şubelerinden her hangi birinin tarihini yazmak isteyen bir müverrih (tarihçi) ihtiyaç gördüğü bütün menba'ları ve vesikaları bu kütüphânede hazır bulabilsin.

5) İhsâiyât (istatistik) Müdüriyet-i Umûmiyesi de, her vekâletin tesis ettiği hususî ihsâiyât teşkilatlarından başkadır. Çünkü her vekâletin tesis ettiği ihsâiyât teşkilatı, yalnız kendi resmî muamelelerinin muhtaç bulunduğu ihsâî (istatistikî) rakamlara ehemmiyet verir. İhsâiyât Müdüriyet-i Umûmiyesi ise, millî harsın tezahürü için (ortaya çıkması için) muhtaç olduğumuz ve millî hayatın bütün şubelerine şâmil (kapsayan), umumî bir ihsâiyât teşkilâtıdır. Avrupalı bir mütehassısın (uzmanın) idaresinde bulunacak olan bir ihsâiyât Müdüriyet-i Umûmiyesi teşekkül ettikten (kurulduktan) sonra, vekâletlere ve sâir (diğer) gayr-i resmî müesseselere (resmi olmayan kurumlara) mensup bütün ihsâî teşkilâtlar onun kumandası altına verilerek hepsi, aynı

usul ve sistem dâhilinde çalıştırılacaklardır. İşte ancak böyle merkezî bir ihtisas (uzmanlık) dairesine mensup ihtavî (kapsayıcı) bir ihsâiyât (istatistik) teşkilâtı vücûda geldikten sonradır ki, memleketimizde ihsaî (istatistikî) rakamlardan içtimâî (sosyal) noksanlarımızın ve meziyetlerimizin (üstünlüklerimizin) anlaşılması mümkün olur. Tatbik olunan (uygulanan) ıslahların (reformların) ve teceddütlerin (yeniliklerin) cemiyet için muzır (zararlı) yahut faydalı oldukları da ancak böyle esaslı ihsâiyât defterlerinin ihzârından (hazırlanmasından) sonra keşif ve tetkik olunabilir.

Millî harsın (kültürün) bu saydığımız teşkilâtları sırf millî harsı arayıp bulmaya yarayanlardır. Millî harsın başka bir takım teşkilâtları da vardır. Bunların vazifesi de, millî hars aranıp bulunduktan sonra, Avrupa medeniyetinin onun muhtelif şubelerine aşılanmasından ibarettir. Bu vazifeyi ifa edecek (yerine getirecek) teşkilâtlar da şunlardır: Türk Dârülbedâyii Türk Dârülelhânı (Sahne ve Müzik Sanatları Konservatuarı), Türk Dârülfünûnu (üniversitesi), Türkiyat Enstitüsü cümenidir. Bunlardan misal olarak Dârülelhânı alalım: İstanbul'da mevcut bulunan Dârülelhân dümtek usulünün yani Bizans musikisinin Dârülelhânıdır.

Bu müessese, ibtidaî (ilkel) unsurları halkın samimî melodilerinde tecelli eden (görünen) ve Avrupa musikisine tevfikan (uygun olarak) armonize edildikten sonra asrî (çağdaş) ve garbî (batılı) bir mahiyet alacak olan hakikî Türk musikisine hiç ehemmiyet (önem) vermemektedir. Mevcut Dârülbedâyi de aynı haldedir. Çünkü tiyatronun terakkisi (ilerlemesi) en ziyade güzel Türkçe ile halk vezninin kabulüne bağlı iken, mevcut Dârülbedâyi bu esaslara kâfi derecede kıymet vermemektedir. Binâenaleyh (bundan dolayı) bu iki müessesenin Türk Dârülelhânı ve Türk Dârülbedâyii haline getirilmesi de lâzımdır.

Mevcut müesseseler içinde Türk harsına hâdim olan (hizmet eden); yalnız Dârülfünûn'dur. Dârülfünûn'un edebiyat medresesi (fakültesi), adeta hars medresesi demek olduğundan millî harsı yükseltmeğe en çok çalışan bu müessesedir (kurumdur).

Türkiyat Encümeni'ne gelince, bugün böyle bir müesseseyi en mükemmel bir halde teşkil etmek (meydana getirmek) imkânı vardır. Çünkü Avrupa'nın muhtelif (farklı) milletlerinde Türkiyat ilmi için canını vakfetmiş (adamış) büyük Türkologları bu encümene aza (üye) sıfatıyla almak kabildir (mümkündür). Avrupalı Türkologlarla yerli Türkiyatçılarımızdan mürekkep (oluşmuş) bir encümen teşkil olunursa, bu heyet hem millî harsın hazinelerini arayabilecek, hem de beynelmilel (milletlerarası) akademiler âleminde ilmî bir velâyet (otorite) ihrâz edebilecektir (kazanabilecektir).

X. *Hars* (Kültür) *ve Tehzib* (Yüksek Kültür)

Fransızca "culture" kelimesinin iki ayrı manâsı va dır. Bu manâlardan birini "hars" , diğerini "tehzib" (yü sek kültür) tabiriyle tercüme edebiliriz. "Hars" hakkında bütün sû-i tefehhümler (yanlış anlamalar) Fransızca "cult re" kelimesinin böyle iki manâlı olmasındandır. O halc biz lisanımızda, bu iki manâyı, "hars" ve "tehzib" ke meleriyle ayırırsak, kendi memleketimizde bu sû-i tefe hümlere nihâyet vermiş (son vermiş) oluruz. Hars ile te zib arasındaki farklardan birincisi, harsın "demokratik tezhibin "aristokratik" olmasıdır. Hars, halkın an'anel rinden (geleneklerinden), teamüllerinden (eskiden beri yapag diği davranışlarından), örflerinden, şifahî (sözlü) veya yazılı edebiyatından, lisanından, musikisinden, dininden, ahl kından, bedîî (estetik) ve iktisadî mahsullerinden ibarett Bu bediaların (estetik değeri yüksek sanat eserlerinin) hazinesi müzesi halk olduğu için, hars, demokratiktir. Tehzib is yalnız yüksek bir tahsil görmüş, yüksek bir terbiye ile y tişmiş hakikî münevverlere (aydınlara) mahsustur. Matthe Arnold'un "tatlılık ve ziya mezhebi" tabiriyle ifade etti meal (anlam), tehzibin tarifi demektir. Tehzibin esası, bir terbiye görmüş olmak; makulâtı (akla uygunluğu), güz sanatları, edebiyatı, felsefeyi, ilmi ve hiç bir taassup (bi nazlık) karıştırmaksızın dini; gösterişsiz, samimî bir aşk i

sevmektir. Görülüyor ki tehzib (yüksek kültür), hususî bir terbiye ile husûle gelmiş (meydana gelmiş) hususî bir duyuş, düşünüş ve yaşayış tarzıdır.

Hars ile tehzibin ikinci farkı birincinin millî, ikincinin beynelmilel (milletlerarası) olmasıdır. Bir insan, harsın tesiriyle, belki de yalnız kendi milletinin harsına kıymet verir. Fakat tehzib görmüşse başka milletlerin harslarını da sever ve onların lezzetlerini de tatmaya çalışır. Binâenaleyh (bundan dolayı), tehzib, temas ettiği insanları biraz insaniyetçi, biraz müsamahakâr (hoşgörülü), her ferde, her millete karşı hayırhah (hayırsever) ve "iktitafçı (seçmeci)=eclectique" yapar.

Harsla, tehzibin bu ikinci farkı, bizi "milliyetçilik ve beynelmileliyetçilik" (milletlerarasıcılık) meselesinin ta'mîkine (derinleştirilmesine) sevk ediyor.

Millet, aynı harsta müşterek olan fertlerin heyet-i mecmûasıdır (bütünüdür). Beynelmileliyet (milletlerarasılık), aynı medeniyette müşterek olan milletlerin heyet-i mecmûasıdır. Beynelmileliyete, "medeniyet zümresi" de denilebilir.

Fakat medeniyet zümresini hususî bir medeniyete mensup milletlerin heyet-i mecmûası gibi telâkki etmeyen (kabul etmeyen) adamlar da vardır. Bunlara göre, ayrı ayrı medeniyetler yoktur, bütün insanların mecmûu (toplamı), bir tek medeniyet zümresinden ibarettir ve bu bir tek medeniyet zümresi, milletlerden değil, fertlerden mürekkeptir (oluşmuştur). Bu fikirde bulunan insanlara "kozmopolit" (ulusal özelliklerini yitirmiş) adı verilir. Kozmopolitler, "Milletim nev'-i beşerdir (dünyanın bütün insanlarıdır), vatanım rûy-i zemin (yeryüzüdür)" diyen dünyacılardır. Bunların me niyet zümresi hakkındaki telâkkileri (anlayışları), mill perverlikle itilâf edemez (uzlaşamaz). Çünkü milliyer göre, beşeriyet (insanlık), hayvanat ilminde (zoolojid (diğer) hayvan nev'ileriyle (türleriyle) beraber tetki

has millî harslardan (kültürlerden) mürekkep (oluşmuş) bir harslar koleksiyonu vardır. O halde, biz Avrupa medeniyetine girdiğimiz zaman, yalnız beynelmilel (milletlerarası) bir medeniyete vâris (mirasçı) olmakla kalmayacağız; aynı zamanda medeniyetdaşımız olan bütün milletlerin hususî harslarından da telezzüz etmek (lezzet almak) imkânına sahip olabileceğiz. Millî bir cemiyet, nasıl, taksim-i a'mâl (iş bölümü) ve ihtisas (uzmanlık) tarîkiyle (yoluyla) meslekî zümrelere (topluluklara) ayrılmışsa, beynelmilel bir camia da (toplum da) âdeta beynelmilel bir taksim-i a'mâlin ve beynelmilel ihtisasın hükmüne tâbi olarak, millî ve husûsiyyü'l-mâhiye (özel nitelikte) harslara ayrılmıştır.

Binâenaleyh (bundan dolayı), insanlar, sırf millî zevkleriyle tattıkları zaman, yalnız millî harslarına uygun eserlerden hoşlanırlar. Fakat insan, her gün aynı yemeği yemekten usandığı gibi, daima aynı harsa mensup edebiyattan, aynı musikiden, aynı mimariden, ilh (vb)... gıda almaktan da bıkar. Bu sebeple şikemperverler (boğazına düşkünler), her gün yemek listelerini değiştirdikleri gibi, tezhîbli (yüksek kültürlü) adamlar da, zaman zaman başka harsların çeşnileriyle (tatlarıyla) ağız değiştirmeğe ihtiyaç duyarlar.

Eski zamanlarda esnaf dernekleri, muayyen (belirli) zamanlarda "ârifane"[1] ziyafetleri yaparlardı. Her hırfetdaş (meslektaş), kendi evinde en iyi yapılan yemeği yaptırır, hirfetdaşlar (meslektaşlar), kırda yahut bir evde birleşerek bu yemekleri beraberce yerlerdi. Medeniyet zümresinin beynelmilel münasebetleri de bir ârifane ziyafeti gibidir. Her millet, bu ziyafete kendi harsını götürerek bütün milletlerin harslarından tezevvuk etmek (zevk almak) hakkını iktisap eder (kazanırlar). Şu kadar var ki, yalnız millî harstan hoşlanan *millî zevk* ile yabancı harslardan hoşlanan *haricî*

---

[1] Bu kelimenin aslı "harîfâne"dir. Harîf "hirfetdaş" demek olduğundan, harîfâne harîfâne tâbiri, "hirfetdasçasına bir ziyafet" manâsını ifade eder.

nan *beşer nev'i*nden (insan türünden) ibarettir. İçtimâî (sosyal fertler demek olan *insanlar* ise, milletler halinde yaşarlar. Türkçülük millet esasını kabul etmeyen hiç bir sistemle itilâf edemeyeceğinden, kozmopolitleri içine alamaz.

Beynelmileliyetçiliğe (milletlerarasıcılığa) gelince, bu tamamen kozmopolitliğin (ulusal özelliklerini yitirmişliğin) zıddıdır. Çünkü beynelmileliyetçilere göre, medeniyet zümresi bütün insanların heyet-i mecmûası (bütünü) demek değildir. Zaten medeniyet bir değil, müteaddittir (birçoktur). Her medeniyetin kendisine mahsus bir câmiası (topluluğu), yani bir medeniyet zümresi vardır. Aynı zamanda bu medeniyet zümreleri fertlerden değil, milletlerden mürekkeptir (oluşmuştur). Medeniyet zümresi (topluluğu) bir cemiyete benzetilirse, onun fertleri de milletler olur. Medeniyet zümresine *Milletler Cemiyeti* denilmesi bundandır.

Fakat bu "Milletler Cemiyeti" tabiri doğru değildir. Çünkü cemiyet (toplum), müşterek bir vicdana mâlik olan (sahip olan) tam bir zümre (topluluk) demektir. Müşterek vicdan harstan (kültürden) ibaret olduğu için, *cemiyet* kadrosuna girebilecek zümreler, ancak milletlerle onların cürsûmeleri (kökleri) olabilirler. Diğer taraftan, birçok cemiyetleri içine alan daha büyük zümrelere "câmia" nâmı verilir. O halde, "milletler cemiyeti" (milletler toplumu) yerine "milletler câmiası" (milletler topluluğu) demek daha münasiptir.

Bu ifadelerden anlaşıldı ki, her medeniyet zümresi bir beynelmileliyet dairesidir. Bir cemiyetin millî bir harsı olması, onun beynelmilel (milletlerarası) bir medeniyete de mensup olmasına mâni değildir. Medeniyet, aynı beynelmileliyete mensup milletlerin arasında müşterek bulunan müesseselerin (kurumların) heyet-i mecmûası (bütünü) demektir.

Demek ki, bir beynelmileliyet (milletlerarasılık) dâhilinde hem onu terkip eden (bir araya getiren) bütün milletlere şâmil (kapsayan) müşterek bir medeniyet, hem de her millete

zevki birbirine karıştırmamalıdır. Avrupa'nın bütün mille lerinde gördüğümüz normal nümûneye göre, her milleti aslî ve daimî olan zevki, millî zevkidir; haricî zevk anca tâli (ikinci) bir derecede kaldığı zaman makbul olabilir. Esk Osmanlı hayatında ise iş böyle değildi. Havas (üst) sınıfın da haricî zevk, aslî ve daimî zevk halini almıştı. Millî zevk gelince, tâli bir kıymetten bile mahrum bırakılmıştı. Bu sebeple eski edebiyatımız Acem zevkinin, Tanzimat edebi yatı da Fransız zevkinin mahsullerinden (ürünlerinden) iba ret kaldı ve şimdiye kadar bizde millî bir edebiyat husû le (meydana) gelmedi. O halde, tehzib (yüksek kültür), böyle marazî (hastalıklı) bir hâl aldığı zamanlar muzır olur (zararl olur). Bir tehzib, millî harsın hukukuna riayet ettiği (sayg gösterdiği) müddetçe normaldir, millî haklarını çiğnemeye başladığı andan itibaren, hasta ve malûl (sakat) bir tehzib mahiyetini alır.

Bu izahlar gösteriyor ki, Türkçülük, kozmopolitlikle (ulusal özelliklerini yitirmişlikle) itilâf edemez (uzlaşamaz). Hiçbir Türkçü, kozmopolit olmadığı gibi, hiçbir kozmopolit de Türkçü olamaz. Fakat Türkçülükle beynelmileliyetçilik (milletlerarasıcılık) arasında, itilâfa (uzlaşmaya) mâni hiçbir ziddiyet yoktur. Her Türkçü aynı zamanda beynelmileliyetçidir. Çünkü her ferdimiz millî ve beynelmilel (milletlerarası) olarak iki içtimâî hayat (sosyal hayat) yaşamaktayız. Millî hayatımız yalnız millî harsımızı yaşamaktır. Beynelmilel hayatımız ise bir taraftan beynelmilel olan medeniyetten, diğer taraftan her biri hususî ve orijinal lezzetlerin bir mecmûası olan yüzlerce harslardan hisselerimizi almaktan ibarettir. Tanzimat'tan beri resmen mensup olduğumuz medeniyete gelince, bu da Garb (Batı) medeniyetidir.

İşte asrî câmiamız (modern toplumumuz) olan bu Garb medeniyetiyle, ona mensup bütün harslardan nasibimizi almak içindir ki, *Telif ve Tercüme Encümeni*, Garp medeniyetinin beynelmilel (milletlerarası) mahiyeti (niteliklerini) hâiz

(taşıyan) bütün ana kitaplarını (otorite tanınan monografileri) ve millî harsların çiçekleri hükmünde bulunan umum muhalledeleri (şaheserleri) (*chef doeuvre*leri) tercüme ettirmeğe karar verdi.

Görülüyor ki, Türkçülerin *hars* dedikleri şey, ne Fransızların "culture"ü, ne de Almanların "kultur"udur. Fransızlara göre, Fransız kültürü öteden beri sırf edebî kuvvetiyle cihân-şümûl (dünya çapında) bir tehzib (yüksek kültür) mahiyetini (niteliğini) almıştır. Almanlara göre, gûyâ Alman kültürü de orduları mağlup olmasaydı, askerî ve iktisadî kuvvetleriyle bütün cihâna hâkim olacaktı. Türk harsının (kültürünün) faaliyeti; bunlar gibi müteaddi (pasif) değil, lâzımdır (aktiftir). Biz harsımızı; yalnız kendi zevkimiz, kendi telezzüzümüz (zevkimiz) için yapacağız. Başka milletler de, ondan, Loti'lerin ve Farrere'lerin yaptığı gibi, arasıra tadarak telezzüz edebilirler (zevk alabilirler). Nasıl ki, biz de, Fransız, İngiliz, Alman, Rus, İtalyan milletlerinin harslarıyla arasıra tezevvuk ediyoruz (zevk alıyoruz) ve edeceğiz. Fakat bundan sonra, bu – tezevvukumuz hiçbir zaman *egzotizmin* hududunu aşmayacaktır. Bizce, Fransızlara, İngilizlere, Almanlara, Ruslara, İtalyanlara ait güzellikler, ancak egzotik güzellikler olabilir. Bu güzellikleri sevmekle beraber, hiçbir zaman gönlümüzü onlara vermeyeceğiz. Biz gönlümüzü rûz-u elestten (Allah'ın ruhları yaratıp bir araya topladığı günden) beri millî harsımıza vermişizdir. Bizim için dünya güzeli, millî harsımızın güzelliğinden ibarettir. Biz, medeniyetçe, irfanca, iktisatça ve tehzibce Avrupa milletlerinden çok geri kalmış olduğumuzu inkâr etmeyiz ve medeniyetçe onlara yetişmek için bütün kuvvetimizle çalışacağız. Fakat hars itibarıyla hiçbir milleti kendimizden üstün göremeyiz. Bize göre, Türk harsı dünyaya gelmiş ve gelecek olanların en güzelidir. Binâenaleyh (bundan dolayı), ne Fransız kültürünün, ne de Alman kültürünün mukallidi (taklitçisi) ve tâbii (bağımlısı) olmamıza imkân yoktur. Biz,

onları da, diğer harslar gibi yalnız milletlerine mahsus h
susî harslar addederiz (sayarız) ve onlardan da sâir (diğ
harslar gibi yalnız egzotik bir zevkle mütelezziz olur
(lezzet alırız).

Görülüyor ki, Türkçülük bütün aşkıyla yalnız ken
orijinal harsına meftun (tutkun) olmakla beraber, şoven
mutaassıp (bağnaz) değildir. Avrupa medeniyetini tam
sistematik bir sûrette almaya azmettiği gibi, hiçbir m
letin harsına karşı istiğna (yabancı kalma) ve istihfâfı da (k
çümsemesi de) yoktur. Bilakis, bütün harslara kıymet veri
ve hürmet ederiz. Hatta birçok i'tisaflarına (haksızlıkları
hedef olduğumuz milletlerin bile, siyasî teşkilâtlarını se
memekte devam etmekle beraber; medenî ve harsî (kült
rel) eserlerine meftun, mütefekkirleriyle (fikir adamlarıy
sanatkârlarına hürmetkâr kalacağız.

İkinci Kısım

Türkçülüğün Programı

Birinci Mebhas (Bölüm)
Lisanî Türkçülük

I. Yazı Dili ve Konuşma Dili

Türkiye'nin millî lisanı "İstanbul Türkçesi"dir; buna şüphe yok! Fakat İstanbul'da iki Türkçe var: Biri konuşulup da yazılmayan "İstanbul lehçesi", diğeri yazılıp da konuşulmayan "Osmanlı Lisanı"dır. Acaba, millî lisanımız bunlardan hangisi olacaktır?

Bu suale cevap vermeden, lisanımızı, başka lisanlarla mukayese edelim: Başka lisanlar da, milletlerinin payitahtlarına (başkentlerine) ait lisanlardır. Fakat başka payitahtların hepsinde konuşulan dille yazılan dil aynı şeydir. Demek ki, konuşma diliyle yazı dilinin birbirinden başka olması, sırf İstanbul'a mahsus bir hâldir. Umum milletlerde bulunmayıp da yalnız bir millette tesâdüf edilen bir hâl normal olabilir mi? O halde, İstanbul'da gördüğümüz bu ikilik, lisanî bir hastalıktır. Her hastalık tedavi edilir. O halde, bu hastalığın da tedavisi lazımdır. Fakat bu tedaviyi yapabilmek, yani lisandaki ikiliği ortadan kaldırmak için, şu iki şeyden birini yapmak lâzım: Ya, yazı dilini aynı zamanda konuşma dili haline getirmek yahut konuşma dilini aynı zamanda yazı dili haline koymak.

Bu iki şıktan birincisi mümkün değildir; çünkü İstanbul'da yazılan lisan, tabiî (doğal) bir dil değil, Espera gibi sun'î (yapay) bir dildir. Arapça, Acemce ve Türkç kamûslarını (sözlüklerini), sarflarını (gramerlerini), nahiv

(sentakslarını) birleştirmekle husûle gelen (meydana gelen) bi Osmanlı Esperantosu, nasıl konuşma dili olabilsin? He manâ için, lâ-akal (en az) üç müterâdifi (eş anlamlısı), her ter kip için lâ-akal üç şekli, her edat için lâ-akal üç lâfzı (sözü muhtevî olan (içeren) bu sun'î zevâid (fazlalık) halitası (karışı mı), nasıl canlı bir lisan haline girebilsin?

Demek ki, İstanbul'da yazı dilinin konuşma dili haline geçmesi mümkün değil. Bunun mümkün olmadığı, asırlarca uğraşıldığı halde, muvaffakiyet hâsıl olmamasıyla da (başarıya ulaşılmamasıyla da) sabittir. Farz-ı muhal olarak (varsayalım ki), birtakım müstebidâne (zorlayıcı) kanunlarla; İstanbul ahalisi bu acayip yazı diliyle konuşmaya başlamış olsaydı bile, yine bu yazı dili, gerçekten millî lisan olamazdı. Çünkü onu konuşma dili olarak yalnız İstanbul'un değil, bütün Türkiye'nin kabul etmesi lazım gelirdi. Bu kadar büyük bir cemiyete ise zorla hiçbir şey kabul ettirilemezdi.

O halde, yalnız bir şık kalıyor: Konuşma dilini, yazarak yazı dili haline getirmek! Zaten, halk muharrirleri (yazarları), bu işi eskiden beri yapıyorlardı. Osmanlı edebiyatının yanında, halk diliyle yazılmış bir Türk edebiyatı, altı, yedi asırdan beri mevcuttu. Demek ki, lisanî ikiliği kaldırmak için yeniden hiçbir şey yapmaya lüzum yoktu. Osmanlı lisanını hiç yokmuş gibi bir tarafa atarak, halk edebiyatına temel vazifesini gören Türk dilini, aynıyla millî lisan addetmek (saymak) kâfi idi (yeterliydi): İşte Türkçüler, lisanımızdaki ikiliği kaldırmak için şu umdeyi (ilkeyi) kabul etmekle iktifâ ettiler (yetindiler): İstanbul halkının ve bilhassa anbul hanımlarının konuştukları gibi yazmak. Bu sûret- azılacak olan İstanbul konuşma diline *yeni lisan*, sonra *zel Türkçe*, daha sonra *yeni Türkçe* adları verildi.

II. Halk Lisanına Girmiş Arapça ve Acemce Kelimeler

Bazı mu'terizler (itiraz edenler) diyorlar ki: "Siz Osmanlı lisanındaki Arabî ve Farisî kelimelerden şikâyet ediyorsunuz. Hâlbuki halk dilinde de, bu lisanlara mensup birçok kelimeler vardır."

Filhakika (gerçekten), halkın konuşma dili de Arapçadan alınmış birçok kelimeleri muhtevîdir (içerir). Fakat halkın konuşma diline almış olduğu bu kelimeler, havas (üst) sınıfından olan âlimlerle ediplerin Osmanlı lisanına almış olduğu Arabî ve Farisî kelimelerden iki sûretle farklıdır.

Evvelâ, halk lisanında müterâdif (eş anlamlı) kelimeler yoktur. Halk, Arapçadan ve Acemceden bir kelime aldığı zaman onun müterâdifi olan Türkçe kelimeyi Türkçeden büsbütün atar: Bu sûretle lisanda müterâdif kelimeler kalmaz. Meselâ, halk *hasta* kelimesini alınca *sayru* lafzını (sözünü), *ayna* kelimesini alınca *gözgü* lafzını, *merdiven* kelimesini alınca *baskıç* lafzını, tamamıyla unutmuştur.

Vâkıâ (gerçi), bazen halkın, Arapçadan ve Acemceden aldığı kelimeler yanında, eski Türkçelerini de muhafaza ettiği görülüyor. Fakat böyle bir hâl vukuunda da (meydana geldiğinde de) yine müterâdif, kelimeler vücûda gelemez. Çünkü ya Arapçadan ve Acemceden alınan kelimenin yahut eski Türkçe kelimenin manâsında bir tagayyür (değ-

Mânen (anlam bakımından) tahrife misal : *Haste* kelimesi Farisîde "birisi tarafından yaralanmış" mânasına iken, Türkçede "mariz" (hasta) mukabili (karşılığı) olmuştur. *Şafak* kelimesi Arapçada "Garp (Batı) ufkunun akşam kızıllığı" manâsına iken Türkçede Şark (Doğu) ufkunun sabah kızıllığı manâsını almıştır: *Şafak sökmek* tabirinde olduğu gibi. Farisîde *hâce* kelimesi "efendi" manâsınadır. Bu kelime, Türkçede hem lafzını (söyleyişini) değiştirerek "hoca" şeklini almış ve hem de manâsını değiştirerek "halk fakihi" (halk bilgini) ve "mektep muallimi" manâlarını almıştır. Farisî *bazar* kelimesi, bir noktalı "b" [ب] ile telâffuz olunur ve "çarşı" manâsına delâlet eder (gelen) bir kelime iken, Türkçede üç noktalı "p" [پ] ile telaffuz olunan ve hem cumartesiden sonra gelen günün ismi, hem muayyen (belirli) günlerde muayyen mevkilerde kurulan günlük panayır demek olan *Pazar* şekline inkılâp etmiştir (dönüşmüştür). Pazarlık kelimesi de bu son şekilden doğmuştur.

Pâre kelimesi de, Farisî lisanında, "kısım, parça" manâsına iken, Türkçede *para* şeklini almakla beraber, mübadele (değişim) vasıtası olan sikke yahut kâğıt manâsını almıştır.

Bazı kelimeler zâhirde (görünürde), eski manâsını muhafaza etmiştir. Fakat bu kelimenin dâhil olduğu terkipler tetkik olunursa, bu gibi kelimelerde de manâca gayr-i mahsus (farkına varılması güç) tebeddüller (değişiklikler) vukua geldiği (meydana geldiği) anlaşılır: Meselâ *abdest* kelimesi lafızca ve manâca değişmemiş görünür. Hâlbuki bu kelimenin başındaki "a" harfi [ا] meddini (uzunluğunu) kaybettiği gibi, nihayetindeki "t" [ت] harfi de telaffuzdan sâkıt olmuştur (düşmüştür). Bundan başka, "büyük abdest" ve "küçük abdest" gibi terkipler (tamlamalar) gösteriyor ki, manâca da bir tagayyüre (değişime) uğramıştır.

Demek ki, halk aldığı kelimeleri temsil ediyor (kendine mâl ediyor). Evvela, "her manânın yalnız bir kelimesi olmalı-

me) husûle gelerek (meydana gelerek), ikisi arasındaki müterâdiflik (eş anlamlılık) zâil olur (ortadan kalkar). Meselâ *siyah* ve *beyaz* kelimeleri alındıktan sonra, *kara* ve *ak* kelimeleri Türkçede baki kalmış. Fakat ne siyah kelimesini kara kelimesinin, ne de beyaz kelimesini ak kelimesinin müterâdifi addedemeyiz (sayamayız). Çünkü halk siyahla beyazı maddiyâtta, kara ile akı maneviyâtta kullanıyor. Meselâ siyah yüzlü bir adamın alnı ak olabilir, beyaz çehreli bir adamın da yüzü kara çıkabilir.

Bazen de, halkın Arapçadan ve Acemceden aldığı kelimelerin Türkçesi, zaten mevcut olmadığı için, müterâdifliğe hiçbir sebep bulunmaz. Abdest, namaz, Kur'ân, câmi, ezan kelimeleri gibi.

Âlimlere ve ediplere gelince, bunlar hem Türkçe kelimeleri, hem de bunların Arabî ve Farisî mukabillerini (karşılıklarını) tamamıyla aynı manâda olarak kullanırlar. Bu sûretle, onların Türkçesinde, her hususî manâ için, biri Türkçe, biri Arapça ve biri Acemce olmak üzere lâ-akal (en az) üç tabir mevcuttur. Meselâ, su, âb, mâ; gece, şeb, leyl; ekmek, nan, hubz; et, gûşt, lâhm gibi. Osmanlı lisanında mutlaka her manâ için, üçer müterâdiften mürekkep (oluşmuş) olan böyle bir teslis (üçleme) mevcuttur. Bazı manâların Arapçada müteaddit (birçok) tabirleri bulunduğu için, bu gibi manâların müterâdifleri bi-t-tab' (elbette) üçten daha fazla bulunur; arslan, şîr, esed, gazanfer, haydar, zırgam ilh... gibi.

Sâniyen (ikinci olarak), halk Arapçadan, Acemceden ve sâir (diğer) yabancı lisanlardan aldığı kelimeleri ya lâfzen (söyleniş bakımından), yahut manen (anlam bakımından) *tahrif eder*, yani temsil eyler.

Lâfzen tahrife misal: haste: hasta, hafte: hafta, nerdüban: merdiven, çarçûpe: çerçeve, gavga: kavga, bekere: makara, zukak: sokak, pâre: para.

dır" umdesine (ilkesine) riayet ederek (uyarak), müterâdifleri (eş anlamlıları) kabul etmiyor. Ve lisanı, her kelimesi, vazifesi muayyen (belirli) bir uzuv mahiyetinde bulunan, hakiki bir uzviyet (gerçek bir organizma) şeklinde muhafaza ediyor. Tabiî, bu işi, halk bilerek ve düşünerek yapmıyor; içtimâî (sosyal) bir selika (içgüdü) ile şuursuz bir sûrette yapıyor. Halkın lisanında, her kelimenin mutlaka diğer kelimelerden ayrı bir manâsı vardır. Ve idrak sahasına girmiş olan fikrî ve hissi her manânın da mutlaka bir kelimesi vardır.

Âlimlere ve ediplere gelince, bunlar, halkın temsil (kendine mâl etmek) mahiyetinde olarak yaptığı bu tagayyürleri (değişimleri), tahrif (bozma) mahiyetinde telâkki etmişler (kabul etmişler) ve halkın Arabî ve Farisî kelimeleri gerek lafzen (söyleyiş bakımından) ve gerek manen (anlam bakımından) tagayyür etmekle meydana çıkardığı kelimelere *galatât* nâmını vermişlerdir. Âlimlerin galatât nâmıyla yazılmış kitapları tetkik olunursa (incelenirse) görülür ki, onlar nazarında fesahat (kelimelerin doğruluğu), Arabî ve Farisî kelimeleri, Türkçede aldıkları şekillere değil, esasen mensup oldukları lisandaki kadim (eski) şekillerinde kullanmaktır. Bu telâkkiye göre, Osmanlıcanın hiçbir istiklâli, hiçbir temsil salâhiyeti (yetkisi) yoktur. Daima kelimeler gerek lafzen gerek manen kadim şekillerine ircâ edilmeli (döndürülmeli) ve hatta kelimelerin imlâları da mutlaka bu eski şekillere göre yazılmalıdır. Bu telâkkinin daha iyi anlaşılması için bir vakayı misal olarak zikredeceğim .

Bir zaman Dârülfünûn'da (üniversitede) felsefi ıstılahları (terimleri) ta'yin ve tespit etmek üzere ilmî bir encümen teşekkül etmişti. Bu encümende fesahatçilerden biri "dikkat" kelimesinin "attention" mukabili (karşılığı) olmayacağını ileri sürdü. Gûyâ, "dikkat" kelimesi "dakik=ince" sıfatından iştikak ettiği için (türediği için) "incelik" manâsında imiş.

Bu iddiaya karşı, "incelik" kelimesi lisanımızda varken bu manâya delâlet eden (delil olan) "dikkat" kelimesine ihtiyacımız yoktur. Fakat halkın kullandığı manâda olmak üzere bu kelime, lisanımızın atılması mümkün olmayan elzem (gerekli) bir unsuru olmuştur, denildi. Fakat, muteriz (itiraz eden) kabul etmedi: "'Dikkat' kelimesi daima 'incelik' manâsında kalacaktır. Halkın kullandığı tabirleri ilim kabul edemez. Doğru olan kelimeler, kelimelerin eski şekilleridir. Kelimelerin hakiki manâları istimâlle (kullanılışla) değil, iştikakla (köküne bakılarak) bilinir. Binâenaleyh (bundan dolayı) 'attention' kelimesine başka bir mukabil (karşılık) aramalıdır." Cevabını verdi. Bu esasa istinaden (dayanarak) fesahatçiler "attention" kelimesine mukabil (karşılık) aramaya başladılar. Birisi "tahdik" (gözünü ayırmadan dikkatli bakma) kelimesini ileri sürdü; bir diğeri "iltifât" kelimesini teklif etti. Gûyâ "tahdik" kelimesi "göz bebeği" manasına olan "hadaka"dan gelirmiş, "dikkat"te de bilhassa âmil olan (sebep olan) "göz bebeği" imiş. "İltifât"ın Arapçadaki manâsı da "göz ucuyla bakmak" imiş. "İltifât" kelimesi, lisanımızda başka manâyadır denildi. "Öyle şey olmaz, Arapça ve Acemce kelimeler bizim lisanımızda kadim asaletlerini ve fasahatlerini muhafaza edeceklerdir. Avamın (halkın) cehaletle yaptığı tahriflere (bozmalara) galatât denilir. Bunların hepsini terk ederek kelimelerin kadim ve fasih (doğru) şekillerine rücû etmek (geri dönmek) lâzımdır." diye cevap verildi.

Görülüyor ki, halk aldığı kelimeleri lafzen (söyleyiş bakımından) ve manen (anlam bakımından) temsil ettiği (kendisine mâl ettiği halde) halde, fesahatçi âlimler bu temsilin aleyhindedirler. Halka göre, galat-ı meşhur (meşhur yaygın yanlış) lugat-ı fasihadan (aslına uygun kullanımdan) evladır (daha iyidir), âlimlere göre ise, lügat-ı fasiha, galat-ı meşhurdan evlâdır. Bundan başka, halka göre memleketimizde istiklâl ve hükümranlık ancak Türk lisanındadır. Bu lisana giren Arap-

III. Türkçüler ve Fesahatçiler

Türkçülerin lisanî umdeleri (ilkeleri) fesahatçilere ait nokta-i nazarların (bakış açılarının) zıttı olmakla beraber, *tasfiyeci* nâmını alan lisan inkılâpçılarının nokta-i nazarlarına da muvâfık (uygun) değildir. Tasfiyecilere göre bir kelimenin *Türk* olabilmesi için, onun aslen bir *Türk cezri*nden (kökünden) gelmesi lâzımdır. Buna binaen kitap, kalem, abdest, namaz, mektep, câmi, minare, imam, ders gibi Arap veya Acem cezirlerinden gelmiş olan kelimeler halkın lisanına girmiş olduklarına bakılmayarak Türkçeden atılmalı ve bunların yerine ya unutulmuş olan eski Türk kelimeleri ihya (canlandırma), yahut Çağataycada, Özbekçede, Tatarcada, Kırgızcada, ilh... bulabileceğimiz aslen Türk cezrinden kelimeleri terviç (tercih) veyahut Türkçede yeni edatları ve terkip (tamlama) usulleri icat ederek bunlar vasıtasıyla yeni Türkçe kelimeler ibda edilip (meydana getirilip) ikame kılınmalıdır (yerine konmalıdır). Türkçülere göre, bu nokta-i nazarlar da yanlıştır. Çünkü evvelâ hiç bir Türk cezrinin en eski zamanlara çıkıldıkça, Türk kalacağı iddia olunamaz. Bugün Türk cezrinden geldiğine kani bulunduğumuz birçok kelimelerin, vaktiyle Çinceden, Moğolcadan, Tunguzcadan, hatta Hintçeden ve Farisîden eski Türkçeye girmiş olduğu ilmen sabit olmuştur.

Sâniyen (ikinci olarak), kelimeler delâlet ettikleri (işaret ettikleri) manâların tarifleri değil, işaretleridir. Binâenaleyh

ça ve Acemce kelimeler, Türk lisanının hâkimiyeti altına girerek onun "savtiyat=phonetique"ına (ses bilimi / fonetik) ve "lügaviyat=lexicologie"ına (sözlükbilim / leksikolojisine) tabidir. Siyasî kapitülasyonlar, siyasî istiklâl ve hâkimiyete münafi (zıt) olduğu gibi; lisanî kapitülasyonlar da lisanî istiklâl ve hâkimiyete münâfidir. *Lâkin yine tasrih edelim ki (açık açık söyleyelim ki) halk bunu şuurlu bir sûrette düşünmüyor; arının bal yapması gibi, şuursuz ve selikî (içgüdüsüne uygun) bir surette yapıyor.*

Âlimlere nazaran (göre), bilakis istiklâl ve hâkimiyet ancak Arabî ve Farisî kelimelerinde mevcuttur. Biz onların istiklâl ve hâkimiyetine, asalet ve fesahatine hürmet etmeye mecburuz. Bizim lisanımıza gelince, o zaten yüzde doksan dokuz Arabî ve Farisî kelimelerden mürekkep (oluşmuş) olduğu için istiklâl davasında bulunamaz.

Görülüyor ki, lisanî Türkçülüğün ilk işi, fesahatçi âlimlerin nokta-i nazarlarını (bakış açılarını) red ile halkın şuursuz nokta-i nazarlarını Türkçenin temeli olarak kabul etmektir. Binâenaleyh (bundan dolayı) Türkçülere göre, Osmanlıcıların fasihleri galat ve galatları fasihtir. Hatta imlâda da bu galatları telaffuz olundukları gibi yazmak Türkçülüğün bir umdesidir (ilkesidir). Bu esası ecnebi (yabancı) kelimelere de teşmil ederek (yayarak) fesahatçilerin "sigara", "jaket", "Evropa" şeklinde yazdıkları bu kelimeleri, halkın telaffuzu veçhile (üzere) "cigara", "caket", "Avrupa" yazmak lazımdır.

(bundan dolayı), kelimelerin hangi cezirlerden (köklerden) gel diğini, nasıl iştikak ettiğini (türediğini) bilmeğe de lüzum yoktur. Bu gibi şeyleri bilmek, yalnız lisancılar (filogog) ve lisaniyatçılar (linguist) için lazımdır. Lisanın sistemi ve şivesi nokta-i nazarından hatta muzırdır (zararlıdır) bile! Çünkü yukarıda Arap ve Acem cezirlerinden gelen kelimelerde gördüğümüz gibi, Türk cezrinden kelimelerde de bazen istimâlî manâ (kullanıldığı mana), iştikakî (türediği) mânadan başkadır. Meselâ, *yabancı*, yabandan gelmiş adam demek değildir. *Kahve-altı* kahveden sonra yenilen yemek manâsına gelmez. Bu gibi kelimeleri iştikakî manâlarında kullanmak, lisanî bir hastalıktır ki, buna *iştikak hastalığı* denilebilir. Meselâ bazı adamlar, *terlik* kelimesi söylenince, bunun istimâlî manâsına ehemmiyet vermeyerek derhal iştikakî manâsını ararlar ve *ter için ayağa giyilen ayakkabı* diye kelimeyi cezrine ircâ etmeğe (döndürmeye) çalışırlar. Hâlbuki terlik kelimesinin manâsını ararken, *ter* kelimesini hatırlamak, şive nokta-i nazarından muzırdır. İştikak hastalığına uğramış bir adamın yanında meselâ "Yabancılar geldiler." dediğimiz zaman, o, "Yabancılar mı? Yabandan gelmişler, demek ki yabani adamlardır." derse, tuhafımıza gitmez mi? Yahut "Şu terliği giyiniz." dediğimiz zaman, "Ayağım terli değil; terlik giymeğe ihtiyacım yok." cevabını verirse, gayr-i ihtiyarî (elinizde olmadan) gülmez misiniz? Maamâfih (bununla birlikte) halka mahsus bir iştikakçılık da vardır ki, bu bilakis, hem normal hem de faydalıdır. Meselâ, halktan olan kimseler *dilbâz* kelimesini *çok dilli, çok dil döken* manâsına zannederler ve hatta dilbâz suretinde yazarlar.

Halkın böyle yanlış iştikaklarla yaptığı tahrifler de, bir nev'i şuursuz temsil vetiresidir (sürecidir). Meselâ halk, *alâim-i semâyı, eleğimsağmal* şekline çevirir, *balimozu balyemez* sûretine sokar.

Ankara'da bir pınarın adı olan *Zülfazl* kelimesini *Solfasol* yapar. *Şeref-resân* vapurunu *Şerif Hasan, Nüvid-i Fütûhu*

Delik Kütük, Feth-i bülendi Yedi bölen tarzından Türkçe kelimeler haline koyar. *Telgraf çekmekten, tel çekmek* kelimesini doğurur.

İşte bu gibi esaslara istinaden, Türkçüler tasfiyecilerin lisan hakkındaki nokta-i nazarlarını kabul etmediler. Türkçülere göre, Türk halkının bildiği ve tanıdığı her kelime millîdir. Bir kelimenin millî olması için Türk cezrinden (kökünden) gelmiş olması kâfi değildir. Çünkü Türk cezrinden gelmiş olan *gözgü, sayru, baskıç, ağu* gibi birçok kelimeler, canlı lisandan çıkarak müstehâse (fosil) olmuşlar, onların yerine canlı olarak *ayna, hasta, merdiven, zehir* kelimeleri girmiştir. Nasıl hayvanat (hayvanlar) ve nebatat (bitkiler) âlemlerinde müstehâselerin yeniden dirilmesine imkân yoksa lisanî müstehâselerin de tekrar hayata avdet eylemesine (geri dönmesine) artık imkân yoktur. Hulâsa, Türkçülere göre, halk için munis olan (alışılmış olan) ve sun'î olmayan (yapay olmayan) bütün kelimeler millîdir. Bir milletin lisanı, kendi cansız cezirlerinden değil, kendi canlı tasarruflarından mürekkep (oluşmuş) canlı bir uzviyettir (organizmadır).

O halde, Türkçenin sadeleştirilmesi, yalnız bu esaslara istinâd etmeli (dayanmalı), tasfiyecilerin müfrit (aşırı) iddialarına doğru gitmemelidir.

Tasfiyecilerin sâir (diğer) Türk lehçelerinden kelime almaları da yanlıştır. Çünkü Türk lehçeleri, *ana dili* mevkiinde bulunan kadim Türkçeden ayrıldıktan sonra, her biri ayrı bir tekâmül (gelişme) istikametini takip etmiştir; gerek savtiyât (ses bilimi), gerek şekliyât (şekil bilgisi), gerek lugaviyât (sözlük bilimi) itibarıyla birbirinden uzaklaşmışlardır. Binâenaleyh (bundan dolayı), bu lehçelerin kelimelerini lisanımıza sokarsak, İstanbul Türkçesinin güzelliğini bozmuş oluruz. Zaten bu lehçelerde mevcut olan kelimeler, lisanımızda da bulunduğu için, onlara hiçbir ihtiyacımız yoktur. Yalnız Türk medeniyeti tarihi, eski Türk müesse-

IV. Sigalar (Kipler), *Edatlar, Terkipler* (Tamlamalar)

1. Türkçülere göre, bir lisan, başka lisanlardan, kendisine müterâdifi (eş anlamlısı) bulunmamak şartıyla, kelimeler alabilmiştir ve alabilir. Fakat hiçbir lisan başka lisanlardan *siga* (kip) alamaz. Osmanlıcılara göre, Osmanlı lisanı Arap ve Acem lisanlarından kelimelerle beraber sigalar da alır. Meselâ *mektûb* kelimesi Osmanlıcılara göre, Arapçada *ketb* maddesinden *ism-i mef'ûl* (partisip, sıfat-fiil)dür; manâsı *yazılmış, yazılan*dır. Buna binaen (dayanarak) Osmanlıcılara nazaran (göre) *hukuk-ı mektûbe*, yahut *mektûb hukuk* tabirlerini lisanımızda kullanabiliriz. Türkçüler, mektûb kelimesinin bu suretle istimâlini (kullanımını) kabul etmezler. Çünkü ism-i mef'ûl sigası, Türkçede de mevcuttur: Mektûb kelimesi ism-i mef'ûl olduğu zaman Türkçesi *yazılmış*tır. Demek ki, Osmanlıcıların *mektûb hukuk* dedikleri şeye biz, *yazılmış hukuk* diyebiliriz. O halde mektûb kelimesinin bir ism-i mef'ûl sigası olarak lisanımızda istimâline ihtiyaç yoktur.

Fakat *mektûb* lafzı (kelimesi), ism-i mef''ûl sigası olduğu gibi, câmid (donmuş) bir isim gibi de kullanılmaktadır. Fransızların *lettre* dedikleri şeye Türk halkı *mektup* adını vermektedir. "Bir mektup yazdım. Bu hafta mektup aldım." cümlelerindeki *mektup* lafzı, işte bu ikinci manâ-

selerini tarihî bir bâ'sü ba'de'-l-mevte (öldükten sonra yeniden dirilişe) mazhar ederken (kavuştururken), bunların isimleri de, ilim tabirleri olarak lisanımıza girecektir. Bu ciheti (tarafı), *müstehâselerin dirilmesi* (fosillerin dirilmesi) mahiyetinde görmemelidir. Çünkü bu kelimeler, şimdi lûgat olarak değil, yalnız ıstılah (terim) olarak lisanımıza gireceklerdir. Bu sûretle girmelerinde hiçbir mahzur da yoktur.

Tasfiyecilerin semaî edatları (işlemeyen/kuralsız edatları) kıyasî edatlar (işlek/kurallı edatlar) sırasına koyarak ve terkip (tamlama) usulleri icat ederek bunlar vasıtasıyla, yeni kelimeler ibda etmek (yaratmak) istemeleri de yanlıştır. Çünkü nasıl bir hayvanın yahut nebatın uzviyetine (organizmasına), hariçten yeni bir uzuv (organ) ithal etmemiz mümkün değilse, lisana yeniden yeniye bir kıyasî edat yahut yeni bir terkip tarzı ithal etmemiz de öylece gayr-i mümkündür. Bundan dolayıdır ki, *günaydın*, *tünaydın* gibi terkipler yeni Türkçede yaşayamadığı gibi, semaî edatlarla yapılmış olan tabirler de yaşayamadılar.

Maamâfih (bununla birlikte), tasfiyecilerin bu ifratlı (aşırı) inkılâpçılığını bir tarafa attıktan sonra da edebiyatta, gerek Osmanlı lisanından atılacak kelimelerin gayet çok olduğunu görürüz; gerek ilim ıstılahlarında hiçbir lüzumları olmadığı halde alınmış nice kelimelere rast geliriz. Meselâ, coşkunluğa *cûşiş* demek lazım mı? Baş ağrısına *sudâ* demeye bir ihtiyaç var mı? Tıp kamûsunu (sözlüğünü) ele alalım: Kemiğe *azm*, başa *re's*, dişe *sin*, sinire *asab* diyen bir kamûsta, lisanımıza girmesine hiçbir ihtiyaç bulunmayan nice Arapça ve Acemce kelimeler vardır. *Adale* gibi, *hüceyre* gibi, *protoplazma* gibi Türkçede mukabili (karşılığı) bulunmayan kelimelerin başımızın üstünde yeri vardır. Lisanımıza yeni ıstılahlar (terimler) getiren bu gibi lafızlara (kelimelere) millî kamûsumuz açıktır. Fakat Türkçesi bulunan ve hiçbir hususî manâ ile ondan ayrılmayan müterâdif (eş anlamlı) kelimeleri artık lisanımızdan atmalıyız.

itâbet, kâtip, mektup gibi aynı maddeden iştikak etmiş (türemiş) birçok kelimeleri lisanımızda kullanmaktayız. Fakat yukarıda da kısmen gösterdiğimiz veçhile (üzere), bunların cümlesi eski siga (kip) manâlarını kaydetmiştir. *Kitap* lafzı (kelimesi), masdar sigası olduğu zaman *yazmak* manâsınadır. Kitap kelimesi bu manâda olarak lisanımızda asla kullanılmamıştır. Kitap lâfzı bir kelime olduğu zaman Fransızca *livre* kelimesinin mukabilidir (karşılığıdır). İşte, Türkçede ancak bu manâda kullanılmaktadır. *Muharrir* kelimesini *redacteur* mukabili olarak kullanabiliriz. Fakat ism-i mef'ûl (partisip, isim-fiil) bünyesiyle yazılması manâsında bulunan *muharrer* kelimesini kullanamayız. Meselâ "Bâlâda muharrer" diyemeyiz, "yukarıda yazılan" demeliyiz. *Tahrir* masdarı da kullanılamaz. Fakat *tahrirat* kelimesi, resmî mektupların hususî ismi olduğundan, cem' sigasında (çoğul kipinde) tanınmamak şartıyla kullanılabilir.

Bir kelimenin cem' (çoğul) şekli de, kelime değil, sigadır. Binâenaleyh (bundan dolayı), Arapça, Acemce cem' sigaları da kullanılamaz. Binâenaleyh, *zâbitan, zubbât* gibi sigalar yeni Türkçeye giremez. Türkçenin kendisine mahsus cem' sigası, *-ler/-lar* edatıyla yapılır. O halde lisanımızda *zâbit*in cem'i, yalnız *zabitler*dir.

Maamâfih (bununla birlikte) bazı Arapça ve Acemce cem'ler vardır ki, lisanımızda cem' mânasını, binâenaleyh siga mahiyetini kaybetmişlerdir. Yukarıdaki *tahrirât* kelimesi bu kabîlden (türden) olduğu gibi, ahlâk, talebe, amele, edebiyat, yâran, evlât gibi birçok tabirler bu kadroya dâhildir. Bu kelimelerin lisanımızda, cem' sigasında olmadıklarının bir delili de, Türkçenin *-ler/-lar* edatıyla cemlenebilmeleridir (çoğul haline getirilebilmeleridir): Ahlâklar, talebeler, ameleler, edebiyatçılar, yâranlar, evlâtlar, tahriratlar gibi.

2. Bir lisan, başka lisanların yalnız sigalarını değil, edatlarını da alamaz. Çünkü bir kelimenin gerek başına dâhil, gerek sonuna lahik (eklenen) olan edatlar da onu siga (kip) mahiyetine sokarlar.

yadır. Mektubun bu şeklinde siga mahiyeti (kip özelliği) yoktur. Bu, alelâde bir kelimedir. O halde, Osmanlıcada kullanılan bütün Arapça ve Acemce lafızları *siga* ve *kelime* olarak iki kısma ayırabiliriz. Bunlardan siga mahiyetinde olanları, derhal lisanımızdan atmalıyız, kelime kısmına dâhil olanları, -eğer halk lisanında müterâdifleri (eş anlamlıları) yoksa- yeni Türkçeye tereddütsüz kabul etmeliyiz.

Bu umdeye (ilkeye) göre, *kâtip* lafzı ism-i fail (partisip, hal-fiil) ve binâenaleyh (bundan dolayı) *yazan* manâsına olarak lisanımızda kullanılamaz. Meselâ, "Bu mektubun kâtibi kimdir?" denilemez. Fakat kâtip (secretaire) mukabili (karşılığı) olarak halk lisanında eskiden beri kullanılmaktadır. Meclis kâtibi, tüccar kâtibi gibi.

Kitâbet (kompozisyon) lafzı da ne yazmak manâsına bir *masdar*, ne de kâtiplik manâsına bir *ism-i masdar* (mastardan türetilen isimler) olarak lisanımızda kullanılamaz. Âdi bir isim olarak, sabık (eski) *inşa* tabirinin ifade ettiği *composition* mukabili olarak kullanılmaktadır: Kitabet dersi, kitabet imtihanı.

Mutasarrıf lafzı da tasarruftan ism-i fâil olduğu zaman bir sigadır. Bu siganın da kullanılmaması iktizâ eder (gerekir). Meselâ "Şu tarlanın mutasarrıfı" diyecek, yerde, "Şu tarlada tasarruf sahibi olan adam" demeliyiz. Fakat bu lafız bir sancağın en büyük idare memuruna isim olduğu zaman, artık bir siga mahiyetini hâiz değildir (taşımaz). Alelâde bir isim hâlini almıştır.

Bu misaller gösteriyor ki, Arapçadan ve Acemceden siga mahiyetini hâiz hiçbir kelime almayacağız. O halde, ıstılah (terim) olarak Arapça yahut Acemce bir kelimeyi kabul ettiğimiz zaman, ondan iştikak etmiş (türemiş) olan bütün lafızları da beraberce almamalıyız. Meselâ şu *iştikak* (türeme) kelimesini, biz ıstılah olarak kabul etmişiz diye, bunun *müştak, müştakkun minh, müştakkat* gibi sigalarını da kullanmamız lazım gelmez. Vâkıâ (gerçi), bazen *kitap,*

başkitapçı diyebiliriz. *Cebrî*ye *cebirci*, *heyetiyyûn*a *heyetçiler* diyebiliriz.

Bu gibi sûretlerle "î" edatının istimâlini (kullanımını) azaltmakla beraber; maatteessüf (yazık ki) en esaslı umdemize (ilkemize) ve kaidemize muhalif olarak; birçok ıstılahlarda (terimlerde) bu edatı kabul etmek ıztırarındayız (zorundayız). Türkçülük yeni Türkçeye güçlük çıkaran bütün mukavemetleri (dirençleri) kırdığı halde bu küçük edat karşısında *concession* (ayrıcalık) yapmağa mecbur oldu. Meselâ, tabiî hadiselere tabiat hâdiseleri diyebiliriz. Fakat şu hâdise tabiîdir, yahut değildir demek icabedince "î" edatının büsbütün atılamayacağını itirafa mecburuz. Marazî, içtimâî, ruhî, hayatî, bünyevî ilh (vb)... gibi kelimeler de aynıyla bu *tabiî* kelimesi gibidir. Maamâfih (bununla birlikte), mademki bu edat, iki nev'i (tür) kelimelerde Türkçe bir edat hükmüne geçmiştir; onu sâir (diğer) kelimelerde de bilhassa ıstılah oldukları zaman kullanmak câiz olabilir. *Hâne* lafzını: yazıhâne, yemekhâne, yatakhâne gibi tabirlerde ve *nâme* lafzını, yıldıznâme, Oğuznâme gibi tabirlerde görüyoruz. Lüzumuna mebni (lüzumundan dolayı) bu lafızlar da Türkçe edatlar arasına ithal edilir ise, lisanımız zenginleşir.

Bir lisan başka lisanlardan sigalar (kipler) ve edatlar alamadığı gibi, terkip kaideleri (tamlama kuralları) de alamaz. Hâlbuki eski Osmanlı lisanında Arapçanın, Acemcenin her türlü terkipleri mevcuttur: izafî terkib (isim tamlaması), tavsifi terkib (sıfat tamlaması).

Terkibler de, sigalar ve edatlar gibi, *morfem* (biçim birimi) kadrosuna dâhildir. Her lisanda gerek muzâfunileyh (tamlayan) ve gerek muzâf (tamlanan) birer morfemdirler, sıfat da, mevsuf da (nitelenen kelime de) birer morfemdirler. O halde, başka lisanlardan terkib alınmaması hakkındaki aslî kaidenin bir fer'inden (bölümünden) ibarettir.

Lisaniyât (dilbilimi) ilminde gerek sigalar, gerek hususî bir manâyı hâiz (taşıyan) bir edat ilâvesiyle manâsı değişmiş olan edatlı lafızlara (kelimelere) *morfem* (biçim birimi) nâmı verilir. Demek ki, hiçbir lisan başka lisanlardan, *morfemler* alamaz diyecek olursak, bu sözle hem sigaların, hem de edatların bir lisandan başka bir lisana giremeyeceğini anlatmış oluruz.

Zaten Arapçadan ve Acemceden alacağımız bütün edatların Türkçede mukabilleri vardır: Hem-derd = dertdaş, hem-fikir=fikirdaş, tâc dâr = taçlı, dâniş-mend = danişli, sitem-kâr = sitemci gibi. Bunların mutlaka Türkçelerini kullanmak iktizâ eder (gerekir).

Maamâfih (bununla birlikte), *hükümdar, hemşire, pergâr* gibi kelimelerin de artık *morfem* mahiyeti kalmamıştır. Bunlar da lisanî vicdan nazarında (bakımından) sâir (diğer) isimler gibi câmid (donmuş) kelimeler mahiyetine girmişlerdir.

Acemden, müstesna (ayrı) olarak yalnız üç edat halk lisanına girmiştir: Bunlardan biri gerçekten edat olan nisbet "î"sidir. Diğerleri esasen isim oldukları halde, halkımızın lisanında edat hâline düşen *hâne* ve *nâme* lafızlarıdır.

"î" edatı, evvela hususî renkleri ifade eden sıfatların sonlarında görülür: Patlıcanî, demirî, gümüşî, kurşunî, portakalî, samanî ilh...

"î" edatı sâniyen (ikinci olarak) Türk musikisinde her kabilenin hususî nağmesine, hususî marşına verilen isimlerde görülür: Türkmanî, Varsagî, Bayatî, Karcıharî (Karaçar), Türkî gibi. Bu iki nev'i (tür) misallerde gördüğümüz "î" edatı Türkçe bir edat hükmüne geçmiştir. Bunun bariz delili Türkçe kelimelere lahik olabilmesidir (eklenebilmesidir). Fakat "î" edatı bu iki dairenin haricinde kullanıldığı zaman, Türkçe değildir. O halde, o gibi tabirleri kullanmayarak Türkçe mukabillerini (karşılıklarını) aramalıyız:

Meselâ *edebî hafta* yerine, *edebiyat haftası* diyebiliriz. *Hayatî mesele* yerine *hayat meselesi* diyebiliriz. *Serkitâbî*ye

Türkçede izafî ve tavsifî terkiblerin (isim ve sıfat tamlamalarının) her nev'i (türü) bulunduğu için, Arapça ve Acemce terkiblere hiçbir ihtiyaç yoktur. Eski Osmanlı edipleri ve âlimleri bu terkibleri bir ihtiyaç şevkiyle almamışlardı. Onların nazarında Arapça ile Acemce, lisan olarak Türkçeden güzel oldukları gibi, Arapça ve Acemcenin kelimeleri, sigaları (kipleri), edatları ve terkibleri de Türkçeninkinden daha güzeldir.

Hâlbuki hiçbir lisana objektif olarak diğer lisanlardan daha güzeldir denilemez: Her lisanın kendisine mahsus bir güzelliği vardır. Her millet, sübjektif olarak kendi lisanını daha güzel görür. Evet, Arapça güzel bir lisandır, Farisî de güzel bir lisandır. Fakat bu lisanlar, en ziyade kendi milletlerine güzel görünür. Bizim için de en güzel görünen lisan Türkçedir. Kelimelerin, sigaların (kiplerin), edatların, terkiplerin güzelliği kendi lisanlarına nispetledir. Bunlar, ancak kendi lisanları içinde güzeldirler. Arapça bir kelime, Arabî bir cümle içinde güzel olduğu gibi, Acemce bir terkip de Farisî bir cümle içinde güzel görünür. Bir kadının gayet güzel olan gözlerini yahut burnunu başka bir kadının simasına naklediniz. Bunları orada çirkin görürsünüz. Bunun gibi, her lisanın kelimeleri ve terkipleri de, kendi cümleleri içinde ne kadar güzelse başka lisanların cümleleri içinde de o kadar çirkindir.

İstitrâd (Not):

Türkçülüğün Tarihi mebhasında (kısmında), tasfiyecilerin halk lisanına geçmiş olan Arapça ve Acemce kelimeleri de Türkçeden çıkarmak istediklerini yazmıştım. Dün Fuat Raif Bey'le bu hususa dair tekrar görüştük. Tasfiyecilerin lideri mevkiinde bulunan mumâileyh (adı geçen), halk lisanına geçmiş olan Arapça ve Acemce kelimelerin Türkçe sayılması hususunda bizimle hiçbir ihtilâfı (anlaşmazlığı) olmadığını ve aramızdaki ihtilâfın edatlara münha-

SIR (sınırlı) olduğunu söyledi. Yukarıda izah ettiğim veçhile (üzere); yeni Türkçecilere nazaran (göre), Türkçenin kıyasî edatlarıyla (işlek/kurallı edatlarıyla) istenildiği kadar yeni kelimeler yapılamaz. Fuat Raif Bey, kendisinin bu fikre şiddetle muhalif olduğunu, edatlarda, *semaî ve kıyasî* (işlek olan ve işlek olmayan) tasnifini tanımadığını, Türkçenin her türlü edatlarıyla yeni kelimeler yapılabildiği gibi, Kırgızcadan, Özbekçeden, Tatarcadan alınacak yahut büsbütün yeniden yaratılacak edatlarla da yeni kelimeler ibdâ olunabileceğini (meydana getirilebileceğini) söyledi. Hatta Farisîdeki nispet "î" sine mukabil olarak *-ki, -gi* edatını icada taraftar olduğunu, meselâ, *hayatî* sıfatı yerine *hayatkı*, *edebî* sıfatı yerine *edebki* kelimelerini kullanmak mümkün bulunduğunu beyan etti. O hâlde, yukarılarda *tasfiyecilik* hakkında yazdığım şeyleri bu beyanata nazaran tashîh etmek (düzeltmek) lazım gelir.

şte, yeni Türkçenin müspet (olumlu) gayesi bundan ibaettir.

Yazı lisanımızda eksik olan kelimeler iki kısımdır:

1) Millî tabirlerdir. İstanbul'da ve Anadolu'da kullanılan birçok tabirler, hususî terkibler (tamlamalar), galisizmler ve cümleler vardır ki, yazı lisanımıza henüz girmemiştir. Hâlbuki lisanımızın millî zenginliğini, bedii (estetik) hazinelerini bunlar teşkil eder. Her şehrin muallimleriyle Türk Ocakları ve Etnografya Müzesi bu hususî tabirleri toplamağa çalışırsa, bunlardan birçoğunu elde etmek mümkün olur. Halk kitaplarında, halk masallarıyla halk şiirlerinde ve darb-ı mesellerinde (atasözlerinde) bu gibi tabirlere ve lisanî hususiyetlere çok tesadüf edilir. Bilhassa Dede Korkud kitabından bu nokta-i nazardan (bakış açısından) çok istifade edebiliriz. Çünkü bu kitap, Oğuzların *İlyada*sı mahiyetindedir. Ve lisanı da eski Oğuzca'dır. Demek ki, bize mahsus Türkçenin anasıdır. Bu kitap, hiç tahrife (bozulmaya) uğratılmaksızın, yeni imlâ ile muntazam ve okunaklı bir şekilde yeniden tab' olunsa (basılsa), yeni Türkçemizin zengin bir hazinesi olacaktır. Başka Türk lehçeleriyle yapılacak mukayeseler de, bize Türk şivesinin birtakım müşterek hususiyetlerini gösterebilir. Meselâ, Orhun kitabesinde: "İşimi, gücümü kime vereyim?", "ilim törem hani?", "Begli bodunlu" gibi tabirler görüyoruz.

Bu tabirlerin birincisi hâlâ lisanımızda *iş güç* sûretinde kullanılmaktadır. İkincisinin tarzında, birçok tabirlere rast geliriz: Oymağımız töremiz; yurdumuz ocağımız; evimiz barkımız; soyumuz sopumuz gibi. Üçüncüsüne benzeyen tabirlerimiz de şunlardır: İrili ufaklı; büyüklü küçüklü.

Bunlardan başka, Kırgız Kazakların "Manas" destanı ve sâir (diğer) Türk şubelerinin masallarıyla şiirleri bize Türk lehçelerinin müşterek ve hususî şivelerini gösterebilir.

2) Yazı lisanımızda eksik olan kelimelerin ikinci kısmı beynelmilel (milletlerarası) kelimelerdir. Bir millet hangi

V. Yeni Türkçenin Harslaşması (Millileşmesi) *ve Tehzibi* (İşlenmesi)

Bazıları, yeni Türkçeyi yalnız menfî (olumsuz) umdelere (ilkelere) mâlik (sahip) zannederler: Lisanımızda, Osmanlı edebiyatının soktuğu fazla ve muzır (zararlı) birçok lafızlar (sözler), sigalar (kipler), terkibler (tamlamalar), edatlar var. Yeni Türkçe, yalnız bu fazla unsurların lisanımızdan çıkarılmasıyla meydana gelemez. Bu hedef yeni Türkçenin yalnız menfi gayesidir. Yeni Türkçenin müspet (olumlu) gayeleri de vardır. Çünkü eski Osmanlıcanın hastalığı yalnız fazla lafızları (sözleri), sigaları (kipleri), kelimeleri, edatları hâvî olmasından (içermesinden) ibaret değildi. Hastalık bundan ibaret olsaydı, bu fazla unsurları atmakla lisanımızı kolayca tedaviye muvaffak (başarılı) olabilirdik. Hâlbuki eski Osmanlıcanın ikinci bir hastalığı da birçok kelimelerinin eksik bulunmasıydı. Türkçülüğün zuhuruna (ortaya çıkışına) kadar, lisanımızda manâlı ve vuzuhlu (açık) olarak felsefî bir makale yazılamaması, edebiyatta da muhallidelerden (dünya şaheserlerinden) hiçbirinin vazıh ve doğru tercümesinin yapılamaması bu eksikliğin canlı delilleridir.

O halde, lisanımızın tam bir tedavisi, bu eksik kelimelerin aranıp bulunmasıyla ve lisanî uzviyetimizde (organizmamızda) yerli yerine konulmasıyla kaimdir (mümkündür).

medeniyet zümresine (topluluğuna) hangi beynelmileliye (milletlerarası birliğe) mensupsa, onun bütün ilmî mefhum larını (kavramlarını), felsefî görüşlerini, edebî hayallerini ş şiirî (şiirle ilgili) duygularını ifade edecek hususî kelimele mâlik olması da (sahip olması da) lâzımdır. Türkler, şimdi Av rupa medeniyetine katî (kesin) bir sûrette girmeğe azme tiklerinden, bütün Avrupaî mefhumları ve manâları ifad edecek yeni kelimelere muhtaçtırlar.

Bu kelimelerin lisanımızda vücûda gelmesi için, n yapmalı? Bunun için en feyizli (verimli) çare, Avrupa lisan larında yazılmış olan bütün edebî muhallidelerle (şahese lerle) ilmî ve felsefî monografilerin yeni Türkçeye birinc derecedeki üslûpçular vasıtasıyla, büyük bir itina ile ter cüme edilmesidir. Bu tercümelerle beraber, yeni Türkçey birçok kelimeler ve ifade tarzları girdikten maada (başka) birçok lisanî incelikler ve seyyaliyetler (akıcı söyleyişler), sarf (gramerle ilgili) aletler ve uzuvlar, nahvî (söz dizimiyle ilgili) me kanizmalar ve teşkilâtlar, hissî ve sırrî (gizli) manâları ifa de edecek yeni kabiliyetler de girecektir. Bu suretle, yen Türkçe, hem en yüksek düşünüşleri hem de en samim ve orijinal duyuşları anlatmağa muktedir ve tercüman ola caktır.

Tercüme esnasında, memleketimizce büsbütün yeni olan birçok mefhumlara ve manâlara tesadüf edileceğin den, bunlar için mukabiller (karşılıklar) bulmak lâzım gele cek: Bunun için ne yapmalı?

Evvelâ bu manâların kelimeleri yazı lisanımızda yok olsa da, konuşma dilimizde belki vardır. Hayvan, nebat (bitki), eşya, âlet isimleri lisanımızda çoktur. Coğrafî va ziyetleri ifade edecek kelimelerse, gayet çoktur. Samimî duyguları sezdirecek hissî kelimelerimiz de epeyce vardır. Demek ki, ıstılahlar (terimler) ve yeni manâlar için, ibtidâ (ilk önce) halk diline müracaat etmemiz lâzım gelir.

Bu vasıtaya müracaattan sonra da bulamadığımız yeni manâlar kalırsa o zaman, Türk edatları, sigaları (kipleri) ve terkip kaideleriyle (tamlama kurallarıyla) yeni kelimeler ibdâına (yaratmaya) çalışmalıyız. Bu vasıta da kifâyet etmezse , o zaman bi-z-zarûre (ister istemez) Arapça ve Acemceye müracaat ederek bunlardan yeni kelimeler alırız, Fakat şu şartla ki, alacağımız kelimeler terkip halinde bulunmamalı, tek kelime halinde olmalıdır. Meselâ evvelce *ilm-i menâfiü'l-a'zâ* denilen fizyolojiye, şimdi tek kelime ile *gariziyât* deniliyor. Bunun gibi, *ilmü'l-arza arziyât, ilm-i hayata hayatiyât, ilmü'r-ruha ruhiyât* deniliyor. Bugün, Arapça *-yât* edatıyla, bütün yeni ilimlere kolayca isimler takabiliriz: Asuriyât, Mısriyât, cümûdiyât ilh...

Bununla beraber, bazı ecnebî (yabancı) kelimeleri aynen kabul etmemiz de lâzımdır. Bunlar da iki kısımdır: Birinci kısmı, bir millete yahut bir devre veya bir mesleğe mahsus hususî hadiseleri ifade eden kelimelerdir ki, bunlar hiçbir lisana tercüme edilmemiş, bütün lisanlar tarafından aynen kabul edilmiştir. Feodalizm, şövalyelik, Rönesans, reform, jakobenlik, sosyalizm, Bolşeviklik, aristokrat, diplomat, tiyatro, roman, klasik, romantik, dekadan ilh (vb)...

İkinci kısmı sınaî (sanayi ile ilgili) tekniklere ait her türlü alet, makine, eşya isimleridir. Bunlar ekseriyetle doğrudan doğruya halk tarafından alınır ve bunlar da sâir (diğer) milletler tarafından aynen kabul edilmiş, tercümelerine çalışılmamıştır: Vapur, şömendöfer, telgraf, telefon, tramvay, gramofon vesâire gibi.

Yeni Türkçenin asrî (çağdaş) bir lisan olması için, yapılması lâzım gelen bir iş daha vardır. Fransızcadan-Türkçeye kamûs (sözlük) kitaplarını tetkik edince (inceleyince) görürüz ki, Fransızca kelimelerin her manâsı için Türkçede birkaç misal gösteriliyor. Hâlbuki her manâ için yalnız bir kelimemizin bulunması kâfidir. Mukabillerin (karşılıkların) böyle çok olması, ilk nazarda (bakışta) lisanımızın zengin

olduğuna delâlet (işaret) eder. Hâlbuki iş öyle değildir. Kamûsun (sözlüğün) başka sayfalarındaki başka kelimelere bakacak olursanız yine aynı kelimeleri görürsünüz. Bu sûretle bir Türkçe kelimenin birçok Fransızca kelimeye karşılık sayıldığını görürsünüz. Bundan anlaşılıyor ki, Fransızca kelimelerin lisanımızda tam, muayyen (belirli), vâzıh (açık) karşılıkları yoktur.

Aynı zamanda herhangi bir lisanın mükemmeliyeti de her kelimesinin yalnız bir manâya ve her manâsının da yalnız bir kelimeye mâlik (sahip) olmasıyla vücûda gelir. O halde, yeni Türkçeyi her kelimesi yalnız bir manâya delâlet edecek ve her manâsı da yalnız bir tek kelimeye mâlik olacak hâle sokmalıyız. Avrupa lisanları birbirinden kolayca tercüme yapabilirler. Çünkü İngiliz, Alman, Rus, İtalyan, ilh... lisanlarının her kelimesi Fransızcanın bir tek kelimesine tekabül edercesine bu lisanlar arasında bir tenazur (parelellik) husûle gelmiştir (ortaya çıkmıştır). İşte biz de yeni Türkçeye bu şekli vermeğe çalışmalıyız. Bu esas üzerine bir Türk kamusu ve bir de Türkçeden Fransızcaya ve Fransızcadan Türkçeye kamuslar vücûda getirmeliyiz.

Yapılacak Türk kamûsunda kelimelerin *Türkçe, Arapça* ve *Farisî* olduklarını göstermek doğru olamaz. Çünkü bir milletin kamûsuna giren kelimeler artık o milletin millî lisanına mal olmuştur. Bu kelimelerin ne sûretle teşekkül ettikleri (meydana geldikleri), yalnız iştikaklarını (nereden türediklerini) gösteren ve [ ] muterize (parantez) dâhiline alınan muhtasar formüllerle (kısaltmalarla) anlatılır. Yeni Türkçenin yazılacak yeni sarfından da (gramerinden de) Arapçanın ve Acemcenin sarf ve nahiv (sentaks) kaideleri çıkarılarak, kitabın sonundaki iştikak (türeme) kısmına konulmalıdır.

Yeni Türkçe, evvelâ lisanımızı lüzumsuz Arapça ve Acemce tabirlerle terkiplerden (tamlamalardan) temizlemekle, sâniyen (ikinci olarak) ona henüz vücûtlarından (varlıklarından) haberimiz olmayan millî tabirleri ve ifade tarzlarını

ve salisen (üçüncü olarak), henüz mâlik (sahip) olmadığımız için ibdâına (yaratmaya) mecbur bulunduğumuz beynelmilel (milletlerarası) kelimeleri ilâve etmekle husûle gelecektir (ortaya çıkacaktır). Bu üç ameliyeden (uygulamadan) birincisine temizleme, ikincisine harslaştırma (millileştirme), üçüncüsüne tehzib (işleme) nâmlarını (adlarını) verebiliriz.

VI. Lisanî Türkçülüğün Umdeleri (İlkeleri)

Şimdi burada lisanî Türkçülüğün (dilde Türkçülüğün) umdelerini (ilkelerini) sıralayalım:

1. Millî lisanımızı vücûda getirmek için, Osmanlı lisanını hiç yokmuş gibi bir tarafa atarak, halk edebiyatına temel vazifesini gören Türk dilini aynıyla kabul edip İstanbul halkının ve bilhassa Istanbul hanımlarının konuştukları gibi yazmak.

2. Halk lisanında Türkçe müterâdifi (eş anlamlısı) bulunan Arabî ve Farisî kelimeleri atmak, tamamıyla müterâdif olmayıp küçük bir nüansa mâlik (sahip) olanları lisanımızda muhafaza etmek.

3. Halk lisanına geçip lâfzen (söyleniş) yahut manen (anlam bakımından) galatât nâmını (adını) alan Arapça ve Acemce kelimelerin tahrif olunmuş şekillerini Türkçe addetmek ve imlâlarını da yeni telaffuzlarına uydurmak.

4. Yerlerine yeni kelimeler kaim olduğu (konulduğu) için, müstehase (fosil) haline gelen eski Türkçe kelimeleri diriltmeğe çalışmamak.

5. Yeni ıstılahlar (terimler) aranacağı zaman ibtidâ (ilk önce) halk lisanındaki kelimeler arasında aramak, bulunmadığı takdirde, Türkçenin kıyasî (işlek/kurallı) edatlarıyla ve kıyasî (işlek/kurallı) terkib (tamlama) ve tasrif (çekim) usulleriyle yeni kelimeler ibdâ etmek (yaratmak/oluşturmak),

buna da imkân bulunmadığı sûrette Arapça ve Acemce terkibsiz (tamlamasız) olmak şartıyla yeni kelimeler kabul etmek ve bazı devirlerin ve mesleklerin hususî ahvâlini gösteren kelimelerle tekniklere ait âlet isimlerini ecnebi (yabancı) lisanlardan aynen almak.

6. Türkçede Arap ve Acem lisanlarının kapitülasyonları ilga olunarak (ortadan kaldırılarak), bu iki lisanın ne sigaları (kipleri), ne edatları, ne de terkipleri (tamlamaları) lisanımıza ithal olunmamak.

7. Türk halkının bildiği ve kullandığı her kelime, Türkçedir. Halk için munis (alışılmış) olan ve sun'î (yapay) olmayan her kelime millîdir. Bir milletin lisanı, kendisinin cansız cezirlerinden (köklerinden) değil, canlı tasarruflarından terekküp (kurulan) eden canlı bir uzviyettir (organizmadır).

8. İstanbul Türkçesinin savtiyâtı (ses bilimi), şekliyâtı (şekil bilgisi) ve lugaviyâtı (sözlük bilimi), yeni Türkçenin temeli olduğundan, başka Türk lehçelerinden ne kelime, ne siga, ne edat, ne de terkip kaideleri (tamlama kuralları) alınamaz. Yalnız mukayese tarîkiyle (karşılaştırma yoluyla) Türkçenin cümle teşkilâtında ve hususî tabirlerdeki şivesiyle nüfûz için bu lehçelerin derin bir sûrette tetkikine (incelenmesine) ihtiyaç vardır.

9. Türk medeniyetinin tarihine dair eserler yazıldıkça eski Türk müesseselerinin isimleri olmak hasebiyle (dolayısıyla), çok eski Türkçe kelimeler, yeni Türkçeye girecektir. Fakat bunlar ıstılah (terim) mevkiinde kalacaklarından, bunların hayata avdeti (dönmesi), müstehaselerin (fosillerin) dirilmesi mahiyetinde telâkki olunmamalıdır (düşünülmemelidir).

10. Kelimeler delâlet (işaret) ettikleri manâların tarifleri değil, işaretleridir. Kelimelerin manâları, iştikaklarını (köklerini) bilmekle anlaşılmaz.

11. Yeni Türkçenin bu esaslar dâhilinde bir kamûsuyla (sözlüğüyle) bir de sarfı (grameri) vücûda getirilmeli ve bu

kitaplarda yeni Türkçeye girmiş olan Arapça ve Acemce kelimelerin ve tabirlerin bünyelerine ve terkip (tamlama) tarzlarına ait malûmat, lisanın fizyoloji kısmına değil, müstehasat (fosilbilim) ve intisaliyat (soybilim) bahsi olan *iştikak* (türeme/türetme) kısmına ithal edilmelidir.

İkinci Mebhas (Bölüm)
Bedîî (Estetik) Türkçülük

I. Türklerde Bedîî (Estetik) *Zevk*

Eski Türklerde bedîî (estetik) zevk çok yüksekti. Turfan'da keşfedilen mermer heykeller, hiç de Yunan heykellerinden aşağı değildir. Tolunîlerle İhşidîlerin, Selçuk Türklerinin, Harezm Türklerinin, İlhanîlerin, Timurîlerin, Osmanlıların, Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türklerinin Mısır'da, Irak'ta, Suriye'de, Anadolu'da, İran'da, Türkistan'da, Hint'te, Afganistan'da yaptırdıkları camiler, saraylar, türbeler, köprüler, çeşmeler dünyanın en güzel eserlerini teşkil eder.

Gaston Richard, Türkmen kızlarının bir harika nev'inden (türünden) olarak yaptıkları nefis halılardan bahsederken, Mihailof'un şu sözlerini naklediyor: "Hiçbir âlete, hiçbir modele, teknik mahiyette hiçbir tahsil ve terbiyeye mâlik (sahip) olmayan Türkmen kızının, nâ-kabil-i taklit (taklidi mümkün olmayan) nakışlarla müzeyyen (süslü) çok nefis halılar vücûda getirebilmesi, ancak bir sanat sevk-i tabiîsine (içgüdüsüne) mâlik olmasıyla izah olunabilir."

Türk masallarıyla halk şiirlerinin güzelliği de, Türklerin bedîiyat (estetik) sahasında büyük bir kabiliyete mâlik olduklarını gösterir. Fakat yazık ki, Osmanlı sanatkârla-

rının hatası yüzünden şimdiye kadar bu yüksek sanat kabiliyeti, Avrupaî bir tehzîbten (işlenmişlikten) mahrum kalmıştır. Bu tehzîbi de gördükten sonra, hiç şüphe yoktur ki, istikbalde de en yüksek sanatlardan biri olacaktır.

II. Millî Vezin

Eski Türklerin vezni, hece vezni idi. Mahmut-ı Kâşgârî lûgatindeki Türkçe şiirler, hep hece veznindedir. Sonraları Çağatay ve Osmanlı şairleri taklit vasıtasıyla Acemlerden aruz veznini aldılar. Türkistan'da Nevaî, Anadolu'da Ahmed Paşa aruz veznini yükselttiler. Saraylar bu vezne kıymet veriyorlardı. Fakat halk, aruz veznini bir türlü anlayamadı. Bu sebeple halk şairleri eski hece vezniyle şiirler söylemekte devam ettiler. Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Kaygusuz gibi tekke şairleri de Âşık Ömer, Dertli, Karacaoğlan gibi saz şairleri hece veznine sadık kaldılar.

Türkçülük zuhur ettiği (ortraya çıktığı) zaman, aruz vezniyle hece vezni yan yana duruyordu. Gûyâ birincisi havasın (seçkinlerin), ikincisi avamın (halkın) terennüm (söyleyiş) aletleri idi. Türkçülük, lisandaki ikiliğe nihayet verirken (son verirken), vezindeki bu ikiliğe de lâkayt (ilgisiz) kalamazdı. Hususiyle, terkibli (tamlamalı) lisan, aruz vezninden, aruz vezni de terkibli lisandan ayrılmadığı için, bu iki Osmanlı müessesesi (kurumu) hakkında aynı hükmü vermek lâzımdı. Binâenaleyh (bundan dolayı), Türkçüler, terkibli lisanla beraber, aruz veznini de millî edebiyatımızdan kovmağa karar verdiler.

Sade lisan, aruz veznine pek uymuyordu. Hâlbuki hece vezniyle sade lisan arasında samimi bir akrabalık vardı.

Sarayın ihmaline rağmen halk, sade Türkçe ile hece veznini iki kıymetli tılsım gibi sinesinde saklamıştır. Bu sebeple Türkçüler, bunları bulmakta güçlük çekmediler.

Bununla beraber, hece vezni, bazı şairlerimizi yanlış yollara sevk etti. Bunlardan bir kısmı Fransızların vezinlerini taklide kalkıştılar; meselâ, Fransızların *Alexandrine* dedikleri *6+6* vezninde şiirler yazdılar. Bu şiirler halkın hoşuna gitmedi. Çünkü halkımız, hece vezninin ancak bazı şekillerinden zevk alıyorlardı. Millî vezinlerimiz, halk tarafından kullanılan bu mahdut (sınırlı) ve muayyen (belirli) vezinlere münhasırdır (ayrılmıştır). Halk vezinleri arasında *6+6* şekli yoktur, bunun yerine *6+5* vezni vardır. Tecrübe ile anlaşıldı ki, Türk halkı bu sonki vezinden çok hoşlanıyor. Bu tecrübe aynı zamanda başka milletlerden vezin alınamayacağı kaidesini de meydana attı. Bu suretle, bizdeki hece vezni taraftarlığı, başka lisanlara ait hece vezinlerini taklit demek olmadığı ve Türk halkına mahsus hece vezinlerini ihyadan (canlandırmadan) ibaret bulunduğu tebeyyün etti (belli etti).

Hece veznini yanlış yola götüren şairlerden bir kısmı da yeni vezinler icadına kalkıştılar. Bunların yoktan var ettiği vezinlerden birçoğunu da halk kabul etmedi. Bu suretle anlaşıldı ki, millî vezinler, halkın eskiden beri kullanmakta olduğu vezinlerle, sonradan kabul edebildiği vezinlere münhasırdır. Halkın hoşlanmadığı vezinler, hece tarzında olsa bile, millî vezinlerden sayılamaz.

III. Edebiyatımızın Tahrîs (Millileştirilmesi) *ve Tehzîbi* (İşlenmesi)

Türkçülüğe göre, edebiyatımız yükselebilmek için, iki sanat müzesinde terbiye görmek mecburiyetindedir.

Bu müzelerden birincisi halk edebiyatı, ikincisi Garb (Batı) edebiyatıdır. Türkçü şairler ve edipler, bir taraftan halkın bedîalarını (estetik değeri yüksek olan sanat eserlerini), diğer cihetten garbın şehkârlarını (üstün eserlerini) model ittihâz (kabul) etmelidirler. Türk edebiyatı bu iki çıraklık devresini geçirmeden, ne millî, ne de mütekâmil (olgun) bir mahiyet alamaz. Demek ki, edebiyatımız bir taraftan halka doğru, diğer cihetten garba doğru gitmek ıztırârındadır (zorundadır).

Halk edebiyatı ne gibi şeylerdir? Evvelâ, masallar, fıkralar, efsaneler, menkıbeler, üstureler (mitler), sâniyen (ikinci olarak) darb-ı meseller (atasözleri), bilmeceler, sâlisen (üçüncü olarak) mâniler, koşmalar, destanlar, ilâhîler, râbian (dördüncü olarak) *Dede Korkud kitabı, Âşık Kerem, Şah İsmail, Köroğlu* gibi hikâyelerle cenknâmeler, hâmisen (beşinci olarak) *Yunus Emre, Kaygusuz, Karacaoğlan, Dertli* gibi tekke ve saz şairleri, sâdisen (altıncı olarak) *Karagöz* ve *Nasreddin Hoca* gibi canlı edebiyatlar.

Edebiyatımız bu modellerden ne kadar çok feyiz alırsa o kadar çok "tahris" edilmiş (millileştirilmiş) olur.

Edebiyatımızın ikinci nev'i (tür) modelleri de Homeros'la Vergilius'ten başlayan bütün klasiklerdir. Yeni başlayan bir millî edebiyat için en güzel örnekler klasik edebiyatın bedîalarıdır (estetik değeri yüksek olan sanat eserleridir). Türk edebiyatı klasiklerin bütün bediî (estetik) rahîklerini (gıdalarını) massedip (sindirip) bitirmeden romantiklere ve daha sonki mekteplere yanaşmamalıdır. Çünkü genç milletler, mefkûreleri (idealleri), kahramanlıkları ilâ eden (yükselten) bir edebiyata muhtaçtırlar. Klasik edebiyatlar, umumiyetle bu maksadı temin edecek mahiyettedir. Son zamanlarda, Fransa'da, gençliğe mefkûrelere (ideallere) doğru yeni bir hamle vermek için, yeni klasikler mektebinin teessüs etmesi de (kökleşmesi de), klasik edebiyatın bu terbiyevî rolünü ispat eden canlı bir delildir.

Maamâfih (bununla birlikte), biz Garbın (Batının) ibtidâ (ilkönce) yalnız klasiklerine kıymet vermekle, *romantizm*in feyzinden de (verimliliğinden de) büsbütün mahrum kalmalıyız. Çünkü romantizmin esası, halk edebiyatlarıdır. Avrupa'daki bütün romantizm hareketleri, halka doğru gitmek, halk masallarını ve destanlarını model ittihâz (kabul) etmekle başlamıştır. Demek ki, biz edebiyatımızın tahrîs ve tehzîbini yaparken (millileştirip işlerken) *klasisizm* ve *romantizm* devirlerini beraber yaşamış olacağız. O halde, Garb edebiyatını ruhumuzla massa çalışırken Garb romantiklerinin halk edebiyatlarından nasıl istifade ettiklerini de anlamağa çalışmalıyız. Edebiyatımızın Garb muhallideleri (şaheserleri) müzesinde geçirdiği çıraklığa da *millî edebiyatımızın tezhibi* (işlenmesi) diyebiliriz.

Bu ifadelerden anlaşıldı ki, millî edebiyatımız, *tahrîs* (millileştirme), *tehzîb* (işleme) nâmları verilen iki terbiye devresinden geçtikten sonra, hem millî, hem de Avrupaî bir edebiyat haline girecektir.

Millî edebiyatımızın tesisi (kuruluşu) hususunda Türk Ocakları'nın da büyük bir rolü vardır. Türk Ocakları, sahnelerinde, halk tiyatrosu olan *Karagöz* ile *Orta Oyunu*nu arasıra göstererek canlandırmalıdırlar. Masalcılara masal söyleterek, meddahlara taklitler yaptırarak, saz şairlerine destanlar, koşmalar, mâniler okutarak millî edebiyatı canlı bir sûrette ammeye (halka) gösterebilirler. Dede Korkud, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Dertli, Karacaoğlan, Âşık Ömer, Gevherî gibi halk şairlerine ve Nasreddin Hoca, Karagöz, İncili Çavuş, Bekri Mustafa gibi halk tiplerine hususî geceler tahsis ederek bunların hatıralarını idâmeye (devam ettirmeye) çalışmalıdırlar. Halk edebiyatına ait kitaplarla şifahî an'aneleri (sözlü gelenekleri) toplayıp halk kütüphaneleri vücûda getirmek de (meydana getirmek de) Türk Ocakları'nın vazifelerinden biridir.

IV. Millî Musiki

Avrupa musikisi girmeden evvel, memleketimizde iki musiki vardı: Bunlardan biri Fârâbî tarafından Bizans'tan alınan Şark (Doğu) musikisi, diğeri ise Türk musikisinin devamı olan Halk melodilerinden ibaretti.

Şark musikisi de, Garb (Batı) musikisi gibi eski Yunan musikisinden doğmuştur. Eski Yunanlılar, halk melodilerinde bulunan tam ve yarım sesleri kâfi (yeterli) görmeyerek, bunlara dörtte bir, sekizde bir, on altıda bir sesleri ilâve etmişler ve bu sonkilere *çeyrek sesler* nâmını vermişlerdi. Çeyrek sesler tabiî değildi; sun'îydi (yapaydı). Bundan dolayıdır ki, hiçbir milletin halk melodilerinde çeyrek seslere tesadüf edilmez. Binâenaleyh (bundan dolayı), Yunan musikisi gayr-i tabiî (doğal olmayan) seslere istinâd eden (dayanan) bir sun'î musiki idi. Bundan başka hayatta yeknesaklık (tekdüzelik) olmadığı halde, Yunan musikisinde aynı melodinin tekerrüründen (tekrarlanmasından) ibaret olan üzücü bir yeknesaklık vardı.

Kurûn-ı Vustâ (Ortaçağ) Avrupa'sında teşekkül eden (kurulan) *opera* müessesesi, Yunan musikisindeki bu iki nakîseyi (eksikliği) izâle etti (ortadan kaldırdı). Çeyrek sesler, operaya uymuyordu. Bundan başka, opera bestekârları ve oyuncuları halktan oldukları için çeyrek sesleri bir türlü anlayamıyorlardı. Bu sebeplerin tesiriyle Garbın operası,

Garb musikisinden çeyrek sesleri tardetti (çıkardı). Aynı zamanda, opera; duyguların, heyecanların, ihtirasların tevâlisinden (arka arkaya gelmesinden) ibaret bulunduğundan, "armoni"yi ilâve ederek, Garb musikisini yeknesaklıktan da kurtardı, işte bu iki yenilik, mütekâmil (olgun) Garb musikisinin doğmasına sebep oldu.

Şark musikisine gelince, bu tamamıyla eski hâlinde kaldı. Bir taraftan çeyrek sesleri muhafaza ediyordu, diğer cihetten armoniden hâlâ mahrum bulunuyordu. Fârâbî tarafından Arapçaya naklolunduktan sonra, bu hasta musiki sarayların rağbetiyle Acemceye ve Osmanlıcaya da naklolunmuştu. Diğer taraftan Ortodoks ve Ermeni, Keldanî, Süryanî kiliseleriyle Yahudi hahamhânesi de bu musikiyi Bizans'tan almışlardı. Osmanlı memleketinde, bütün Osmanlı unsurlarını birleştiren yegâne müessese olduğu için, buna *Osmanlı İttihâd-ı Anâsır Musikisi* (Osmanlı milletler topluluğu musikisi) nâmını vermek de gerçekten çok münasipti.

Bugün işte şu üç musikinin karşısındayız: Şark musikisi, Garb musikisi, halk musikisi.

Acaba bunlardan hangisi bizim için millîdir? Şark musikisinin hem hasta hem de gayr-ı millî olduğunu gördük. Halk musikisi harsımızın (kültürümüzün), Garb musikisi de yeni medeniyetimizin musikileri olduğu için, her ikisi de bize yabancı değildir. O halde, millî musikimiz memleketimizdeki halk musikisiyle Garb musikisinin imtizâcından (kaynaşmasından) doğacaktır. Halk musikimiz, bize birçok melodiler vermiştir. Bunları toplar ve Garb musikisi usulüne *armonize* edersek, hem millî, hem de Avrupaî bir musikiye mâlik (sahip) oluruz. Bu vazifeyi ifa edecek (yerine getirecek) olanlar arasında Türk Ocakları'nın musiki heyetleri de dâhildir. İşte Türkçülüğün musiki sahasındaki programı esas itibarıyla bundan ibaret olup, bundan ötesi millî musikârlarımıza (müzisyenlerimize) aittir.

V. Sâir (Diğer) *Sanatlarımız*

Sâir (diğer) sanatlarımız tamamıyla halk tarafından vücûda getirildikleri için, tamamıyla millîdirler. Raks, mimarî, nakkaşlık, ressamlık, hüsn-i hat, marangozluk, demircilik, çiftçilik, boyacılık, çulhalık (dokumacılık), halıcılık, kilimcilik v.s., v.s. gibi Osmanlı havası (seçkini) bedene taallûk eden (bedenle ilgili), yahut el vasıtasıyla yazılan bu işleri âmiyâne (sıradan) telâkki ettiği (saydığı) için, avama (halka) bırakmıştır. Binâenaleyh (bundan dolayı), Türkçülük, bu sanatların hepsini benimsemiştir. Fakat maatteessüf (yazık ki), bu sanatlar, Tanzimat devrinden itibaren, millî iktisada ehemmiyet verilmeyerek, Adam Smith'in "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler." düsturuna (ilkesine) ittibâ edilmesi (uyulması) yüzünden, hep münderis oldular (yok oldular). Türkçülüğün vazifesi, şimdi bunları yeniden ihyaya (diriltmeye) çalışmaktır. Bir taraftan Avrupa tekniklerini de almalıyız. Fakat diğer cihetten (taraftan) millî bediîyatımızın (güzel sanatlarımızın) hazineleri olan bu güzel sanatlarımızı da elimizden büsbütün kaçırmamağa çalışmalıyız. Bunu yapabilmek için ibtidâ (ilkönce), bu sanatların mahsullerini millî müzelerde toplayıp teşhir etmek, sonra da bunlara dâir reçeteleri, imal tarzlarını bulup öğrenerek kitaplarla mecmûalarla neşretmek lâzımdır. En sonra da, bu sanatları yeniden ihya edecek (diriltecek) millî sanatkârları yetiştirmek iktizâ eder (gerekir).

Meselâ, umumiyetle kök boyalardan mürekkep olan (oluşmuş) millî boyacılığımız büsbütün sönmek üzeredir. Şimdi Anadolu'da yapılmakta bulunan halılarla kilimler ya âdi, gayr-ı sâbit (kalıcı olmayan) Avrupa boyalarıyla yahut Almanların sâbit, fakat madenî olan boyalarıyla boyanmaktadır. Gayr-ı sâbit boyalar az zamanda bozuldukları ve Alman boyaları parlaklığıyla millî zevkimize uygun gelmedikleri için, her ikisi de millî sanatımız için muzırdırlar (zararlıdırlar). Mensucâtta (dokumalarda) gayr-ı millî (milli olmayan) ellerle tersim olunan (resmedilen) yeni nakışlar da millî zevkimize uymuyor. O halde, memleketimizdeki sanatkârları bu gibi inhirâflara (sapmalara) nihâyet verecek, millî sanatımıza rücû etmeye (dönmeye) davet eylemeliyiz. Bu hususta da Türk Ocakları gayet ehemmiyetli bir rol oynayabilirler.

VI. Millî Zevk ve Tehzib Olunmuş (İşlenmiş) *Zevk*

Her millette güzellik telâkkisi (anlayışı) başkadır. Bir milletin güzel gördüğü şeyleri, diğer millet çirkin görür. Bu sûrette *zevk*in *millî* olması lazım gelir. Filhakika (gerçekten), her milletin millî bir zevki vardır. Eğer bir millet, millî zevkinden uzak düşmüşse, sanat sahasında yaptığı şeyler, hep âdi taklitlerden ibaret kalır. Osmanlı şairleriyle münşileri (eski tarzda güzel nesir yazanlar) buna misaldir. Çünkü onlar, millî zevki tamamıyla kaybetmişlerdi. Yazdıkları şeyler ya Acem taklitlerinden veyahut Fransız taklitlerinden ibaretti. O halde, bedîiyata (güzel sanatlara) yükselmek isteyen bir millet, evvelemirde (her şeyden önce) millî zevkini bulmağa çalışmalıdır.

Millî zevki bulmak için halka doğru gitmek, halk sanatlarından uzun uzadıya bediî (estetik) bir terbiye almak lâzım olduğunu anladık. Fakat hakikî sanatkâr olabilmek için bu bediî terbiyeyi almış olmak kâfi değildir. Hakikî sanatkâr olabilmek için, güzel sanatların beynelmilel (milletlerarası) ustaları olan sanat dâhilerinden zevk dersi, zevk terbiyesi almak da lâzımdır. Beynelmilel dehalardan alınan bu feyizli terbiyeye *tehzîb* (işleme) namı verilir.

Görülüyor ki, hakikî bir sanata mâlik (sahip) olabilmemiz için, sanatımızın evvelâ *tahrîsi* (millileştirilmesi), sâniyen (ikinci olarak) *tezhibi* (işlenmesi) lâzım geliyor. Bu düsturu (il-

keyi) canlı bir misal ile tavzih edelim (açıklayalım): İtalya'nın Rönesans devrindeki sanatkârları, bilhassa ressamlarla heykeltraşlar, eski Yunan-Lâtin sanatkârlarının dâhiyane eserlerine hayran olmuşlardı. Zira bu eserler: -Venüslerin, Minerva'ların, Apollonların bu heykelleri- teknikteki kemâlin (olgunluğun) son derecesine ulaşmıştır.

Rönesans sanatkârları bu tekniği büyük emeklerle öğrendiler. *Tehzîb* usulleriyle kendilerine mâl ettiler. Fakat eski Yunan-Lâtin eserlerini aynıyla taklide yeltenmediler. Çünkü halk artık o esâtirî (mitolojik) şahsiyetlere hiçbir kıymet vermiyordu. Rönesans devrinin halkına göre kadınlar arasında dünya güzeli ancak Hazret-i Meryem olabilirdi, Erkekler arasında da dünya güzeli ancak Hazret-i İsa idi. Hakiki sanatın vazifesi ise, başka milletlerin yahut devirlerin bedîî mefkûrelerini (estetik ideallerini) tersim etmek (resmetmek) değildir. Hakikî sanat arasında bulunduğu milletin ve içinde yaşadığı devrin bedîî mefkûrelerini (estetik ideallerini) tasvire çalışmaktadır. İşte *Michelangelo*, *Rafael* gibi Rönesans sanatkârları bu noktaları düşünerek doğru yolu buldular: Hazret-i Meryem'e Venüs'ün teknik güzelliğini verdiler. Hazret-i İsa'ya da Apollon'un cismanî (vücut) güzelliğini irâe ettiler (bağışladılar). Diğer azizlere de bu esâtirî (mitolojik) güzelliklerden bahşettiler. Bu iki unsurun; beynelmilel (milletlerarası) tehzîble millî harsın (kültürün) birleşmesinden yüksek bir sanat vücûda geldi. İşte güzel sanatlar tarihinde *Rönesans Sanatı* nâmı verilen budur.

Katolik kilisesi bu heykellerle resimleri kabul ederek ibâdethânelerine bir müze şekli verdi. Hâlbuki Bizans'ın ve umum (bütün) Şark'ın Ortodoks kiliseleri, mukaddes (kutsal) tasvirlerini, Yunan-Latin modellerine benzetmeğe çalışmadılar; Samîlerden aldıkları kaba örneklere müşâbih (benzer) bir sûrette tersimde (resmetmede) devam ettiler. Bu sebeple, Ortodoks milletlerin sanatı tehzîbden (işlemeden) mahrum kaldı.

Rönesans'tan sonra, Avrupa'da her millet, bedîî (estetik) hayatının inkişâfı (gelişmesi) anında hep böyle hareket etti. Shakespeare, Rousseau, Goethe gibi romantik dâhiler, hem halk terbiyesini almışlar, hem de eski Yunan- Latin tekniklerini temsil etmişlerdi. Bu sayede, her biri kendi milleti için, hem millî, hem de mütekâmil (olgun) bir edebiyat vücûda getirdi. İşte Türkçülüğün bedîî (estetik) programı da bu usullerin tatbikinden (uygulamasından) ibarettir.

Üçüncü Mebhas (Bölüm)
Ahlâkî Türkçülük

I. Türklerde Ahlâk

Büyük milletlerden her biri medeniyetin hususî bir sahasında birinciliği ihrâz etmiştir (kazanmıştır). Eski Yunanîler bedîiyatta (güzel sanatlarda), Romalılar hukukta, Benî İsrail ile Araplar dinde, Fransızlar edebiyatta, Anglo-Saksonlar iktisatta, Almanlar musiki ile mâ-ba'de't-tabîada (felsefede), Türkler de ahlâkta birinciliği kazanmışlardır.

Türk tarihi baştanbaşa ahlâkî faziletlerin meşheridir (sergisidir). Türklerin mağlup milletlere ve onların millî ve dinî mevcudiyetlerine dinî ve içtimâî (sosyal) muhtariyetler (kendi kendine hareket edebilme serbestliği) vermesi her türlü takdîrin fevkindedir (üzerindedir). Fakat bu iyiliğe karşı, mağlûp milletler âlîcenâb (cömert) Türklerden mazhar oldukları (ulaştıkları) bu müsaadeleri, Türklerin aleyhine çevirerek, kapitülasyon nâmı verilen zincirlerle Türkleri bağlamağa ve boğmağa çalıştılar. Bu iki türlü hareket iki tarafın da ahlâkiyetini (ahlâklılığını) gösterdiği için son derece karakteristiktir.

Bu mebhasta (kısımda), Türklerin muhtelif ahlâk dairelerine taallûk eden (ilgili olan) ahlâkî mefkûrelerini (idealleri-ni) göstereceğiz. Bu ahlâk daireleri şunlardır:

1- Vatanî ahlâk, 2- Meslekî ahlâk, 3- Aile ahlâkı (cinsî ahlâk), 4- Medenî ahlâk (şahsî ahlâk), 5- Beynelmilel (milletlerarası) ahlâk

II. Vatanî Ahlâk

Eski Türklerde vatanî ahlâk çok kuvvetliydi. Hiçbir Türk, kendi *ili*, yani milleti için hayatını ve en sevgili şeylerini feda etmekten çekinmezdi. Çünkü *il* Gök Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesiydi. Gök Tanrı, Türklerce gayet mübarek olan aşk gecesinde bir *altın ışık* olarak yeryüzüne inmiş, bir bakireyi yahut bir ağacı gebe kılarak bu *Kutlu ilin* üremesine sebep olmuştur. *İl*in oturduğu memlekete *yurt*, yahut *ülke* denilirdi. Türk nereye gitse, *yurd-ı aslî*'yi (ana yurdunu) unutmazdı, çünkü atalarının mezarı oradaydı. Çocukluk çağı, baba ocağı, ana kucağı hep orada bulunuyordu.

Türkün vatanperverliğine misal olarak Hun devletinin müessisi (kurucusu) olan Mete'yi zikredebiliriz. Tatarlar hükümdarı harp ilânına bir vesile olmak üzere, ibtidâ (ilkönce), onun çok sevdiği bir atı istedi. Bu at, saatte bin fersah uzunluğunda yol alıyordu.

Mete, vatandaşlarını harbin musibetlerine (felaketlerine) maruz bırakmamak için atı Tatar hakanına gönderdi. Tatar hakanı harbe bahane arıyordu. Bu sefer de Mete'nin en sevdiği zevcesini (eşini) istedi. Bütün beyler, kurultayda harp ilânını istedikleri halde Mete: "Ben vatanımı kendi aşkım uğruna çiğnetemem," diyerek sevgilisini düşmana vermek gibi büyük bir fedakârlığı kabul etti. Bunun üzerine Tatar hakanı, Hun ülkesinden hiçbir mahsulü olmayan,

ziraatsız, ormansız, madensiz, ahalisiz bir arazi parçasını istedi. Kurultay bu faydasız toprağın verilmesinde hiçbir beis (kötülük) olmadığını söylemişken, Mete: "Vatan bizim mülkümüz değildir, mezarda yatan atalarımızın ve kıyamete kadar doğacak torunlarımızın bu mübarek toprak üzerinde hakları vardır. Vatandan -velev ki bir karış kadar olsun- yer vermeğe hiç kimsenin salâhiyeti (yetkisi) yoktur. Binâenaleyh (bundan dolayı), harp edeceğiz. İşte, ben atımı düşmana doğru sürüyorum. Arkamdan gelmeyen idam olunacaktır!" diyerek Tatarların üzerine yürüdü. Eski Türklerin nazarında vatanın ne kadar muazzez olduğunu bu tarihî vakadan (olaydan) istidlâl edebiliriz (çıkarabiliriz).

Eski Türklere göre vatan, *töre*den yani *millî har*stan (milli kültürden) ibaretti. Mahmut-ı Kâşgârî lûgatinde zikrolunan "Ülkeden geçilir, töreden geçilmez" darb-ı meseli (atasözü), millî harsa verilen kıymetin derecesini gösterir.

Eski Türklerde hükümranlık *ile* aitti. Küçük illerde, bütün *il*, bir millet meclisi hükmündeydi. Halkın mukadderatını (kaderini) bu meclis idare ederdi. Büyük illerde, boy beylerinden mürekkep olan (oluşan) *Şölen* adlı meclis *ile* ait işlere karar verirdi. Hakanlıklarda, ilhanlıklarda ise millet meclisi mahiyetinde olmak üzere *Kurultay* vardı. Bu meclislerin müşaveresine (danışmasına) *kinkeş* denilirdi. "İl mi yaman, bey mi yaman?" darb-ı meseli (atasözü), hükümranlığın hakanda olmayıp, ilde olduğunu gösterir. Çünkü hakanı intihâb eden (seçen) ve hal' edebilen (tahttan indirebilen) kurultaydı. Harp ve sulh ilânı gibi ehemmiyetli işler kurultayın kararıyla olurdu. "Tozda, dumanda ferman okunmaz." darb-ı meseli (atasözü) buhran anlarında vaziyete halkın hâkim olduğunu gösterir, eski Türklerde, *müsâvât* da (eşitlik de), çok kuvvetli bir sûrette teessüs etmişti (yerleşmişti). Harezm'deki Teke Türkmenlerinde ne esir, ne hizmetçi mevcut değildir. Herkes evine ait işleri kendisi görür. Her il birbirine müsâvî (denk) fertlerden

mürekkeptir (oluşmuştur). Eski Türklerde bir il diğer illeri tabiiyeti (uyruğu) altına aldığı zaman, onların siyâsî teşkilâtını bozmazdı. *Tâbi il*in (boyun eğen ilin) eski reisi, "yabgu", yani melik nâmıyla eski mevkiini muhafaza ederdi. Hakan bunun nezdinde *şad*, yahut *şane=şahna* nâmıyla bir komiser bulundururdu. Bir hakan da sâir (diğer) hakanlıkları fethettiği zaman, eski hakanları yerlerinde ibka ederdi (bırakırdı). Yalnız kendisi *ilhan* nâmıyla bunların reisi mevkiine geçerdi.

Zaten "il" kelimesinin asıl manâsı sulh (barış) demektir. İlci, sulhçu manâsınadır.

*İl*in timsâli olan Gök Tanrı, sulh ilâhıdır. İlhan sulh dininin bir nâşiri (yayıcısı) mevkiindedir. Türk ilhanları, bütün Türk illerini sulha davet ediyordu, bütün hakanlara "oğlum" diye hitap ediyordu. Türklerin bütün harpleri, daimî ve geniş bir sulh dairesi tesisi maksadıyladır. Bütün ilhanlık devirlerinde, Mançurya'dan Macaristan'a kadar bütün Turan kıt'ası gayet mesut bir sulh ve asayiş hayatı yaşamıştır. Türk ilhanları, emperyalist de değildiler. Çünkü yalnız Türk illerini birleştirmekle iktifâ ediyorlar (yetiniyorlar), başka milletlerin ülkelerini fethe çalışmıyorlardı.

Hunların ilk ilhanı Mete'nin, iki defa Çin devleti eline geçtiği halde, imparatorluğu kabulden imtina etmesi (kaçınması) bu iddiamıza bir delildir. Sulh ahlâkını Atilla'da bile görürüz. Atilla'ya en muzaffer bulunduğu muharebeler esnasında, her ne vakit sulh teklif edilmişse derhâl teklifi kabul etmiştir.

Dünyanın en demokrat kavmi eski Türkler olduğu gibi, en feminist nesli de yine eski Türklerdir. Zaten feminizm, demokrasinin, yani müsâvâtın (eşitliğin) kadınlara ait bir tecellisinden (görünümünden) ibarettir. Eski Türklerin bu faziletini aile ahlâkı faslında göreceğiz.

Orhun Kitabesi'nde Türk hakanı şöyle diyor: "Türk Tanrısı Türk milleti yok olmasın diye atalarımı gönderdi

ve beni gönderdi. Ben hakan olunca gündüz oturmadım, gece uyumadım. Türk milleti, açtı doyurdum, çıplaktı giydirdim, fakirdi zengin ettim."

Türk milleti de hakanını kaybettiği zamanlar, "Devletli bir millettim. Devletim ve şevketim hani? Hakanlı bir millettim hakanım hani? Hangi hakana işimi, gücümü vereyim?" diye sızlanırdı. Milletle hakan arasındaki münasebetin ne kadar samimî olduğu bu nakillerden anlaşılabilir, işte eski Türklerde vatanî ahlâk bu derecede yüksekti.

Türklerin bundan sonra da en ziyade kıymet verecekleri ahlâk, vatanî ahlâk olmalıdır. Çünkü içtimâî (sosyal) zümreler (topluluklar) arasında tam ve müstakil bir hayata mâlik (sahip) olan ve bir içtimâî uzviyet (sosyal organizma) mahiyetini ibraz eden (ortaya koyan) ancak millet yahut vatan nâmları (adları) verilen zümredir. Aileler bu içtimâî uzviyetin hücreleri, meslekî zümreler ise uzuvlarıdır (organlarıdır). Milletten daha geniş olan "ümmet" ve "beynelmileliyet" (milletlerarası birlik) gibi zümrelere gelince, bunlar cemiyet mahiyetinde değil, cemiyetlerden mürekkep (oluşmuş) birer câmialar (topluluklar) mahiyetindedirler. Bu zümrelerden her biri yalnız bir hususta müşterek (ortak) iken, bir millet her hususta fertleri arasında iştirâk (ortaklık) bulunan bir zümre demektir. O halde, millet mefkûresi (ideali), sâir (diğer) zümrelere ait mefkûrelerden (ideallerden), ümmet mefkûresinden, medeniyet ve beynelmileliyet mefkûresinden daha yüksektir. Bu sebeple, vatanî ahlâkın da sâir ahlâklara faik (üstün) olması lazım gelir.

Bilhassa bizim gibi siyâsî düşmanları çok bulunan milletler için, en büyük istinadgâh (dayanak) vatanî ahlâk olabilir. Vatanî ahlâkımız kuvvetli bulunmazsa ne istiklâlimizi, ne hürriyetimizi, ne de vatanımızın tamamiyetini muhafaza edemeyiz. O halde Türkçülük, her şeyden ziyade, millet ve vatan mefkûrelerine kıymet vermelidir.

esnaf loncaları faydalı bir role mâliktiler. Fakat nâhiye iktisadı yerine, millet iktisadı kaim olunca (geçince), bu loncalar muzır (zararlı) bir mahiyet iktisap ettiler (kazandılar). Çünkü nâhiye iktisadı devrinde nâhiyevî (bölgesel) loncalar normaldi. Millî iktisat devrinde ise ancak millî loncalar faydalı olabilirlerdi. İşte bu sebepten dolayıdır ki, bugün eski esnaf loncalarını idâmeye (sürdürmeye) çalışmak doğru değildir. Onları yıkarak, yerlerine merkezleri devlet merkezinde olmak üzere millî loncalar yapıp ikame etmelidir.

Meselâ, debbağ (dericiler) esnafını alalım: Her şehirde bir debbağ loncası teşkil etmeli. Fakat başına bir şeyh yahut kethüda değil, bir kâtib-i umumî (genel sekreter) geçirmeli. Her şehirde bütün loncaların murahhaslarından (delegelerinden) mürekkep (oluşmuş) bir heyet-i merkeziye yaparak (merkez heyeti kurarak) buna *İş Borsası* adını vermeli. Bunun vazifesi o şehirdeki bütün loncaların müşterek olan işlerini görmek ve şehrin iktisadî hayatını tanzim etmektir (düzenlemektir).

Yine debbağ loncasına gelelim. Her şehirde, bir debbağ loncası teşekkül ettikten (kurulduktan) sonra bunlar, aralarında federasyon yaparak devlet merkezinde bir *Debbağ Federasyonu Merkez-i Umumîsi* (Dericiler Federasyonu Genel Merkezi) vücûda getirirler. Aynı zamanda devlet merkezinde bunun gibi sâir (diğer) loncaların federasyonlarının merkez-i umumîleri de vücûda gelir. Devlet merkezinde bu merkez-i umumîlerin intihâb ettikleri (seçtikleri) murahhaslar içtimâ ederek (toplanarak), bir loncalar federasyonu vücûda getirirler ve bu konfederasyonun meclis-i umumîsi azalarını (genel merkez üyelerini) intihâb ederler. Bu zihnî meslekler müntesipleri de (seçilmişleri de), birer meslekî federasyon haline girerek bu konfederasyona iltihâk ederler (katılırlar). O zaman bütün meslekî zümreler (topluluklar), muntazam bir ordu halinde birleşmiş olurlar.

III. Meslekî Ahlâk

Vatanî ahlâktan sonra, meslekî ahlâk gelir. Eski Türkler mesleğe *yol* derlerdi ve yolda büyüğü, soyda büyükten ileri sayarlardı. Bektaşilerin, "Belden gelen seyyit değil, elden gelen seyyittir" demeleri de, *yol*un *soy*dan akdem (önce) olduğunu gösterir. Eski bir darb-ı mesel (atasözü): "Yoldaşların babanın obasına akın ederlerse, sen de beraber akın et!" diyor ki, bu da yoldaşların, soydaşlardan daha ileride olduğunu gösterir. Eski Türklerde idare eden sınıf *torunlar, kamlar, buyrukçular, bitikçiler* nâmıyla dört yola ayrılmıştı. Sonraları, Osmanlı devrinde bunlardan *mülkiye, ilmiye, seyfiye, kalemiye* nâmları verilen dört tarîk (yol) vücûda geldi. İktisadî meslekler de bunlardan ayrı olarak mevcuttu. Anadolu Selçukîlerinin son zamanlarında, *Ahi*ler tarikatı, meslekî teşkilâtları *fütüvvet* şiârına (prensibine) istinâd eden (dayanan) zâviyeler (küçük kuruluşlar) hâlinde teşkil etti. Fütüvvetin lugavî (sözlük) manâsı *babayiğitlik*tir. Istılahî (terim) manâsı "dünyada ve âhirette halkı nefsine tercih ve takdim eylemek"tir. Osmanlı devrindeki *esnaf loncaları* ve *kethüdalıkları* bu eski Ahiler teşkilâtının devamından ibarettir.

Eski devirde bu nev'i (tür) esnaf teşkilâtı nâhiyevî (bölgesel) bir mahiyeti hâizdi (sahipti). Yani, her şehrin esnaf loncaları kendisine mahsustu. Nâhiyevî iktisat devrinde, bu

Bu teşkilâtın vücûda gelmesi meslekî ahlâka bir müeyyide (yaptırım) temin eder. Çünkü bizde henüz meslekî zümrelere mahsus bulunan meslekî ahlâkların hiç bir müeyyidesi yoktur. Her fert hayatını bir tabibe, hukukunu bir avukata, servetini bir kâtib-i adle (notere), çocuğunu bir muallime, diyanetini, istifta ettiği (fetva sorduğu) bir müftüye tefviz ediyor (emanet ediyor). Bu tefvize mukabil (karşın) onları vazifeperverliğe icbâr (zorlamak) için elinde hiç bir te'yid (baskı) kuvveti yoktur. Maamâfih (bununla birlikte), herhangi bir fert; hayatını, hukukunu, servetini, evladını, esrarını tevdi ettiği bu adamları hiç bir sûretle kontrol edemezse de, meslekî zümreler kendi meslektaşlarını kontrol edebilirler, işte böyle bir kontrol içindir ki, her meslek, kendi meslektaşları için bir *Vazifenâme* tanzim eder ve bir *Haysiyet Divânı* tesis eder. Vazifenâme, meslekî ahlâkın kaidelerini gösterir. Haysiyet Divânı da meslekî ahlâkın bu kaidelerine riâyet etmeyen meslektaşlar hakkında tembih (uyarı), tevbih (azarlama), muvakkaten (geçici) veya müebbeden (sürekli olarak) sanatını icrâdan men' (yasaklama) cezalarından birini hükmeder. İşte meslekî heyetlerin bu nev'i kontrolü, umum vatandaşların mütehassıslar (uzmanlar) tarafından uğrayabilecekleri zararlara mâni olur.

Meslekî teşkilatın bir faydası da, aynı hirfete (mesleğe) mensup bulunan yoldaşlar arasında teâvün (yardımlaşma) sandıkları vücûda getirmek, loncaya mensup ihtiyarları, sakatları, hastaları, yetimleri ve dulları bu sandıktaki paralarla iâşe etmektir (geçindirmektir). Çocukların terbiyesi ve gençlerin teknikçe yükseltilmesi de bu teâvün (yardım) vazifelerinden maduttur (sayılmıştır). Bundan başka, meslekî federasyonlar, kendi hirfetlerinin (mesleklerinin) terakkisi (ilerlemesi) için de para sarfederler ve çalışırlar. Meselâ, sanayi memleketlerinden mütehassıs celbi (uzman getirilmesi), sanayi memleketlerine talebe izâmı (gönderilmesi), müşterek makineler ve sâir levâzım getirmek ve istihsâl (üretim)

yahut istihlâk (tüketim) kooperatifleri teşkil etmek gibi işler, her hirfetin (mesleğin) iktisaden yükselmesini temin edecek teşebbüslerdendir.

Millî Tesânüdü (Dayanışmayı) Kuvvetlendirmek faslında mesleki ahlâkın husûle (meydana) getireceği tesânüd (hakkında tafsilât (açıklamalar) mevcut olduğundan, burada bu kadarla iktifâ edildi (yetinildi).

IV. Aile Ahlâkı

Eski Türklerde ailenin dört derecesi vardı: *Boy, sop, törkün, bark*.

1. **Boy** - Eski Oğuzlarda aile adı, *boy* ismiydi. Fakat Avrupa'daki aile adlarının aksine olarak, küçük addan evvel gelirdi. "Salur Kazan, Bügdüz Emen, Kıyan Selcük" isimlerinde birinci kelimeler boy adı olup, ikinci kelimeler küçük addır.

Bu isimleri *Korkud Ata* kitabında görüyoruz. Mahmut-ı Kâşgârî de *Divân-ı Lûgat*'inde diyor ki, bir adamın kim olduğu anlaşılmak istenildiği zaman, "Hangi boydansın?" diye sorulur. Maamâfih (bununla beraber), boy adının küçük addan sonra geldiği de vâki'dir (görülmüştür). *Yunus İmre*deki İmre kelimesi, Oğuz ilinin İmre boyundan başka bir şey değildir.

Oğuzlardan her boyun kendisine mahsus bir *damgası*, bir *ongunu*, bir *sünükü* vardır. (*Türk Töresi*'ne müracaat). Oğuzlarda her boy sürüleriyle hazinelerini kendi damgalarıyla nişanlardı. Yakutlarda boya *sip* adı verilir. Bu kelime Anadolu Türkçesinde *sop* şeklini almıştır. Yakutlarda sipin fertleri arasında iktisadî bir müşâreket (ortaklık) mevcuttur. Bir adam, mensup bulunduğu sipin içinde istediği evde saatlerce oturup uyuyabilir. Demek ki, bir ferdin kendi boyu dâhilinde her evde tasarruf salâhiyeti (yetkisi) vardır.

Arazinin mülkiyeti sipe aittir. Küçük aileler, bu müşterek araziyi zuğlara (dilimlere) taksim ederek, ayrı ayrı ekebilirler. Fakat mülkiyeti daima müşterektir. Ve icabında yeni taksimlere tâbidir. Cengiz yasasına göre, kırkar hanelik her zümrede senevî dört izdivâc (evlilik) vuku bulması (olması) lâzımdı. Delikanlılar fakir ise, bu zümreler nakden yardım ederek onların evlenmesini kolaylaştırırdı. Her kırk hanede dört izdivâc vukua gelmezse rüesâ (başkanlar) mesul olurlardı. Bu zümreler boylardı. Türklerde iki türlü akrabalık ıstılahları (terimleri) vardı: Biri boy'a, yani seciye-ye (karaktere) mahsustu: Her fert boy dâhilinde kendisinden büyük olan bütün erkeklere *ici*, kendisinden büyük olan bütün kadınlara *aba* ünvanlarını verirdi. Kendisinden daha küçük olan erkeklere *ini*, kendisinden daha küçük olan kızlara *singil* adlarını verirdi. Kendiyle yaşıt olan erkeklere de *atı* ismini verirdi.

Bu kelimeler de sonraları birtakım tahavvüllere (dönüşüme) uğradı. Oğuzlar ici yerine *ağa* kelimesini, aba kelimesi yerine de *abla* kelimesini ikame ettiler (yerleştirdiler). Atı kelimesi de *ata* şeklini alarak başka manâlara delâlet (işaret) etti. Boyun hem *ana boyu*, hem de *baba boyu* şekilleri vardı.

2. Soy - Soy, Latinlerin *cogna*, Almanların *zippe*, Fransızların *parantele* adlarını verdikleri zümredir. İleride göreceğimiz *törkün* zümresinin haricinde kalan amcazâde, dayızâde, teyzezâde, halazâde gibi canibî (yakın) akrabanın mecmûudur (toplamıdır). Soyda, hem ana cihetinden, hem de baba cihetinden akraba olanlar dâhildir. Birincilere *ana soyu*, ikincilere *baba soyu* denilir.

Eski Türklerde ana soyuyla baba soyu kıymetçe birbirine müsâvîydi (denkti). Ana soyuyla baba soyunun müsâvâtını (eşitliğini) bazı müesseselerde (kurumlarda) bariz bir sûrette görüyoruz:

Eski Türklerde, asalet yalnız baba cihetinden (tarafından) muteber değildi. Ana cihetinden de asalet aranırdı. Bir

adamın tam asil olması için, hem baba cihetinden, hem de; ana cihetinden asil olması lâzımdı. Bugün bile, Harezm'deki Türkmenlerde bir kız hem babası, hem de anası Türkmen olmayan bir erkeğe varmaz. Çünkü bir adamın yalnız babasının Türkmen olması, asil olması için kâfi (yeterli) değildir. Tamamıyla asil olması için mutlaka anası da Türkmen olmalı.

Sülâlelerin teşekkülünden (meydana gelmesinden) sonra da, bu iki türlü asalet devam etti. Bu devirde, baba tarafından prens olanlara *tegin*, ana tarafından prens olanlara *inal* ünvânları verilirdi.

Bir şehzadenin hakan olabilmesi için onun hem tegin, hem de inal olması, yani hem baba, hem de ana cihetinden sülâleye mensup bulunması lâzımdır. İran'ın Kaçar sülâlesinde bu kaide hâlâ carîdir (geçerlidir).

Eski Türklerde sülâle içinde *soyda büyük* olan şehzade, hükümdar olurdu. Osmanlı hanedanında da kaide böyleydi. Hâlbuki gerek Avrupa'da, gerek Mısır'da, evde büyük olan şehzade hükümdar olur. Boy devri geçtikten sonra soy isimleri aile ismi olmağa başladı: Çapanoğulları, Kozanoğulları gibi.

3. Törkün - Mahmut-ı Kâşgârî'ye göre, bir hanede oturan asıl aileye, eski Türkler *törkün* derlermiş. Törküne ait karabet ıstılahları (akrabalık terimleri) boy içindeki karabet ıstılahlarının aksine olarak ferdî karabeti gösterirler.

Akan=baba
Öke=ana
Er=zevç
Konçuy=zevce
Uru Oğul=erkek evlât
Kız Oğul=kız evlât

Durkheim'in yaptığı aile tasnifine göre, bu zümreye *pederî aile* diyebiliriz. Pederî aile (baba ailesi), pederşahî (ataer-

kil) aileden çok farklıdır. Pederî ailede, babanın zevcesi (eşi) ve çocukları üzerinde yalnız demokratik bir velâyeti (otoritesi) vardır ki, buna *pederâne velâyet* ve *zevcî velâyet* (koca otoritesi) adları verilir. Pederşahî ailede ise aile reisinin gerek evlâtları, gerek zevcesi üzerinde *sultası* yani *sultanlık hakkı* vardır. Evlâtlarıyla beraber zevcesi de aileye dâhil bulunan sâir (diğer) fertler, aile reisinin âdi malları ve mülkleri mahiyetinde idi. Bunları isterse satar, isterse öldürürdü; isterse bir başkasına hibe ederdi.

Törkün Türklerce baba ocağı dediğimiz şeydir. Aile ma'bûdu (tanrısı) bu ocakta barındığı için, ocağın ateşi hiç sönmemek icap ederdi. Bundan dolayıdır ki, büyük ve ortanca kardeşler, evlenerek törkünü terk ettikten sonra, törkünde ocak bekçisi olarak küçük kardeş kalırdı. Muayyen (belirli) zamanlarda baba ocağında toplanılarak ecdada hürmet âyinleri yapılırdı. Türkler, yurt gibi ocağı da unutmazlardı. Yurttan ve ocaktan uzaklaşmakla beraber, *yurt ocak* muhabbeti onlarda kuvvetli bir rabıta (bağ) hükmünde idi.

4. Bark.-.Eski Türklerde, bir delikanlı evlenecek yaşa gelince, bir kahramanlık imtihanı geçirerek, *il* meclisinden yeni bir ad alırdı. Bu sûretle ildaş mahiyetini (niteliğini), *erkek-ermiş* kıymetini iktisap ederek (kazanarak) vatandaş hukukuna mâlik (sahip) olurdu. Binâenaleyh (bundan dolayı), babasının velâyet-i hassasından (özel otoritesinden) çıkarak, hakanının velâyet-i âmmesi (kamu otoritesi) altına girerdi. Bu delikanlı, ailesinin emvâlinden (mallarından) hissesini almak için, babasının anasının ölmesini beklemezdi. Evleneceği sırada, aile emvâlinden mirasını peşinen alırdı. Alacağı kız da *yumuş* nâmıyla, bir cihaz (çeyiz) getirirdi. Bu cihaz, ebeveyninin ve akrabasının verdiği hediyelerden mürekkepti (oluşurdu).

Gelinle güveyi mallarını birleştirerek, müşterek bir ev sahibi olurlardı. Bunlar ne erkeğin baba ocağında, ne de

kızın törkünü nezdinde (yanında) oturmazlar, yeni bir ev kurarlardı. Bundan dolayıdır ki, Türklerde her izdivâcdan (evlilikten) yeni bir ev doğardı. İzdivâca *evlenmek* ve *ev bark sahibi olmak* denilmesi de bundan dolayıdır. Teke'lerde, gelinle güveyin çadırı yeni yapıldığı için beyazdır. Bu sebeple ona *ak ev* denilir. Sâir (diğer) çadırlarsa zamanla esmerleşmişlerdir. Eski Türklerde ev, Araplarda olduğu gibi yalnız zevcin (erkeğin) değildi, zevc ile zevcenin (karı kocanın) müşterek malıydı. Bu sebeple evin erkeğine *Od ağası* denildiği gibi, evin hanımına da *Od kadını* ünvânı verilirdi.

Törkünün perisi ocakta barındığı gibi, ak evin perisi de barkta yaşardı, Evin perileri, biri kocaya, diğeri karısına ait olmak üzere iki tane idi. Birinciye *Od ata*, ikinciye *Od ana* derlerdi. Gelin her sabah bir parça tereyağı ocağa atar ve "od ana, od ata!" diye dua ederdi.

Otağın sağında güveyi, solunda gelin otururdu. Sağda kısrak memeli, solda inek memeli olmak üzere iki sanem (put) vardı. Sağdakine *ev sahibinin kardeşi*, soldakine *ev sahibesinin kardeşi* denilirdi. Bunlar koca ile karısının totemleri idi.

Eski Türklerde eşik de mukaddesti. Yabancı bir adam eşiğe basarsa çarpılırdı. Evlerin taarruzdan masuniyeti (korunması) kaidesi, eşiklerin bu kudsiyetinde dinî bir müeyyide (yaptırım) bulmuştu.

5. Türk feminizmi - Eski Türkler, hem demokrat, hem de feminist idiler. Zaten demokrat olan cemiyetler, umumiyetle (genellikle) feminist olurlar. Türklerin feminist olmasına başka bir sebep de, Eski Türklerce Şamanizmin kadındaki kudsî (kutsal) kuvvete istinâd etmesiydi (dayanmasıydı). Türk şamanları, sihir kuvvetiyle harikalar gösterebilmek için kendilerini kadınlara benzetmeğe mecbur idiler. Kadın elbisesi giyerler, saçlarını uzatırlar, seslerini inceltirler, bıyık ve sakallarını tıraş ederler, hatta gebe kalırlar, çocuk doğururlardı. Buna mukabil (karşılık) *Toyonizm* dini

de erkeğin kudsî (kutsal) kuvvetinde, *kut*unda tecelli ederdi (görünürdü). *Toyonizm* ile *Şamanizm* in kıymetçe müsâvî (eşit) olması, hukukça erkek ve kadının müsâvî tanınmasına sebep olmuştu. Hatta her işin gerek Toyonizme ve gerek Şamanizme istinâd etmesi (dayanması) lâzım geldiğinden, her işe ait ictimâ'da (toplanmada) kadınla erkeğin beraber bulunması şarttı: Meselâ, velâyet-i âmme (kamu otoritesi), hakan ile hatunun her ikisinde müştereken tecelli ettiği (göründüğü) için, bir emirnâme yazıldığı zaman "Hakan emrediyor ki" ibaresiyle başlarsa mutâ olmazdı (itaat edilmezdi). Mutâ olması için, behemehâl (mutlaka) "Hakan ve hatun emrediyor ki" sözüyle başlaması lâzımdı. Hakan tek başına bir elçiyi huzuruna kabul edemezdi. Elçiler ancak sağda hakan ve solda hatun oturdukları bir zamanda, ikisinin birden huzuruna çıkardı. Şölenlerde, kinkeşlerde, kurultaylarda, ibadetlerde ve ayinlerde, harp ve sulh meclislerinde hatun da mutlaka hakanla beraber bulunurdu. Kadınlar, tesettüre ait hiçbir kayıt ile mukayyet değildiler (bağlı değildiler). Hakanın hükümette şeriki (ortağı) olan hatuna *Türkân* ünvânı verilirdi. Hatun, hakan sülâlesine mensup umum prenseslerin müşterek ünvânıydı. Türkânın da, behemehâl hatunlardan olması lâzım geldiğinden, ona da sadece *hatun* denilebilirdi.

Eski Türklerde zevce (eş), yalnız bir tane olabilirdi. Emperyalizm devirlerinde, hakanların ve beylerin bu hakiki zevceden maada (başka); *kuma* nâmıyla başka illere mensup odalıkları da bulunabilirdi. Fakat bu kumalar, hakiki zevce mahiyetinde değildiler. Türk töresi, bunları resmen zevce tanımazdı. Bunlar, âdeta bir nevi hile-i şer'iye (şeriata uygun bir hileyle) ile ailenin içine girmişlerdi. Kumaların çocukları öz annelerine "Anne!" diye hitap edemezler, "Teyze!" diye çağırırlardı. "Anne!" hitabını münhasıran (sadece) babaların hakiki zevcesine teveccüh edebilirdi (söyleyebilirdi). Aynı zamanda kumaların çocukları mirasa da nâil olamazlardı (sa

hip olamazlardı). Kumaların oğulları -babaları hakan bulunsa bile- asla hakan olamazlardı. Kumaların, hatunlardan farkı şudur ki, kumalar, hakanın kendi ilinden değildirler. Hatun ise hakanın kendi ilinden idi. Kuma, Çin prenseslerinden ise, *konçuy* namını alırdı. Konçuy, sâir (diğer) kumalara takaddüm ederdi (önde bulunurdu), fakat konçuyların fevkinde de (üstünde de) *hatun* vardı. Moğol devrinde, hatunlar da taaddüt etmeğe (çoğalmaya) başladı. Fakat bunlardan yalnız bir tanesi Türkân, yani *melike* payesinde (rütbesinde) bulunurdu.

Eski Türklerde kadınlar, umumen *amazon* idiler. Cündîlik (binicilik), silâhşorluk, kahramanlık, Türk erkekleri kadar Türk kadınlarında da vardı. Kadınlar, doğrudan doğruya, hükümdar, kale muhafızı, vali ve sefir olabilirlerdi.

Alelâde ailelerde de ev müştereken, karı ile kocanın ikisine aitti. Çocuklar üzerindeki velâyet-i hassa (özel otorite), baba kadar anaya da aitti. Erkek daima karısına hürmet ederdi, onu arabaya bindirerek kendisi arabanın arkasından yaya yürürdü. Şövalyelik, eski Türklerde umumî bir seciye (karakter) idi. Feminizm de, Türklerin en esaslı şiârı (ayırıcı özelliği) idi. Kadınlar, emvâle (mala) tasarruf ettikleri gibi, dirliklere, zeâmetlere, haslara, malikânelere de mâlik (sahip) olabilirlerdi. Eski kavimler arasında hiçbir kavim Türkler kadar kadın rehtına (cinsine) (reht=sexe) hukuk vermemişler ve hürmet göstermemişlerdi. Ana soyuyla baba soyunun müsâvâtı (eşitliği), "soy" faslında zikredildiğinden burada tekrarına lüzum yoktur.

V. Rahtî (Cinsî) *Ahlâk*

Eski Türklerde rahtî (cinsî) ahlâk da çok yüksekti. Yakutlarda, Yunanîlerin Venüs'üne mukabil (karşılık) bir veludiyet ilâhesi (doğum tanrıçası) vardır ki, *Ayzıt* tesmiye olunur (adı verilir).

Bu ilâhe, kadınlar doğuracağı zaman imdatlarına yetişir; onların kolayca doğurmasına yardım eder; üç gün lohusanın başucunda bekledikten sonra, maiyetindeki (beraberindeki) dere, tarla, ağaç, çiçek perileriyle semanın üçüncü katındaki sarayına avdet eder (geri döner).

Maamâfih (bununla beraber) Ayzıt'in hiç müsamaha (hoşgörü) kabul etmeyen bir şartı vardır: İsmetini (namusunu) muhafaza etmemiş olan kadınların yardımına, ne kadar tazarrularda (yalvarma) bulunurlarsa bulunsunlar ve ne kadar kıymetli kurbanlar ve hediyeler takdim ederlerse etsinler bir türlü gelmez.

Bundan başka Ayzıt'a mahsus bir yaz bayramı vardır. Bu bayramın sabahında evlerin her tarafı son derece temiz ve süslü bir hâle konulur. Her fert en güzel elbisesini giyer. En çok sevdiği yemekler hangileri ise, onları yer. Herkesin yüzü mutlaka beşûş (güleryüzlü), şen ve tebessümlü olur. Bu sırada ak şaman, elinde sazı olduğu halde gelir. *Kış ayinlerini kara şaman, yaz ayinlerini ak şaman icrâ eder*. Dokuz genç kızla dokuz delikanlı seçerek bunları ikişer ikişer

elele tutturarak asker gibi dizer. Ve kendisi sazını çalarak onları semaya çıkıyorlarmış gibi ileri doğru yürütür. Sazını çalarken, Ayzıt hakkındaki ilâhîleri de terennüm eder. Bu bedîî (estetik) alay, gûyâ üçüncü kat göğe geldikleri zaman, Ayzıt'ın sarayını muhafaza eden yasakçılar ellerinde gümüş kırbaçlar olduğu halde meydana çıkarlar. Alay içinde ismetçe (namusça) kusuru olanlar varsa onları geri çevirerek diğerlerinin Ayzıt'ın sarayına girmesine müsaade ederler. İşte, ismetin bu dinî müeyyideleri (yaptırımları), eski Türklerde rahtî (cinsî) ahlâkın yüksek olduğu ve erkekle kadının bu ahlâkla aynı derecede mükellef (sorumlu) olduğunu gösteriyor.

Eski Türk kadınları, tamamıyla hür ve serbest oldukları halde, havaî (boş) işlerle iştigal etmezlerdi (uğraşmazlardı). *Ahlâk-ı Alâi* kitabında yazıldığına göre, Selçukî prenseslerinden birisi Kazvin şehrinin sahibesiydi. Her sene ilkbaharda, bu şehrin kenarına gelerek yeşil bir çemenzârda (çayırlıkta) otağını kurardı. Bir sene, Kazvinliler, şehre umumî bir lağım yaptırmak üzere aralarında iâne (yardım) toplamışlardı. Lâzım gelen miktara baliğ olmak (ulaşmak) için daha bir miktar altına ihtiyaç vardı. Şehirliler bu parayı da Hanım Sultan'dan istemeğe karar vererek ileri gelenlerden bir heyeti Hanım Sultan'ın huzuruna gönderdiler. Bu heyet, otağa yaklaşınca, otağın önündeki bir sandalye üzerinde oturan Hanım Sultan'ın bir örgü örmekte olduğunu görünce, "Bu hasis kadının bize para vermesine imkân yoktur" diye geldiklerine pişman oldular. Fakat Hanım Sultan tarafından görüldükleri için geri dönmeleri de kabil değildi (mümkün değildi), ister istemez, Sultanın huzuruna geldiler ve ahâlinin teklifini arz ettiler. Sultan, bütün masârif (masraflar) kendisi tarafından verileceğinden, toplanan iânelerin sahiplerine iadesini emretti ve hazinedârını çağırtarak lağımlar için lâzım gelen bütün paraları heyete teslim etti. Heyet içindeki bir ihtiyar, Sul-

tana elindeki örgü işinden dolayı zihinlerine hutûr eden (akıllarına takılan) haksız şüpheyi arz etti. Hanım Sultan şu cevabı verdi: "Evet benim el işiyle meşgul olduğumu gören bütün İranlılar taaccüp ediyorlar (şaşırıyorlar). Hâlbuki benim ailem içinde bütün kadınlar benim gibi daima el işiyle uğraşırlar. Biz sultanlar, böyle el işiyle uğraşmazsak neyle meşgul olacağız? Hevâiyât (ciddi olmayan işlerle) ile mi? Böyle bir şey bizim soyumuza yakışmaz. Biz, saltanat işlerinden fârig olduktan (kurtulduktan) sonra, boş kalmamak için, fakir kadınlar gibi hep el işleriyle ve ev işleriyle uğraşırız. Bu hareket, soyumuz için bir şeyn (ayıp) değil belki büyük bir şereftir. "

İşte eski Türk kadını böyle düşünür ve böyle hareket ederdi.

VI. İstikbalde Aile Ahlâkı Nasıl Olmalı?

Türklerin, gerek aile ahlâkında ve gerek rahtî (cinsî) ah lâkta ne kadar yüksek olduklarını yukarıki fasıllarda gör dük. Hâlihazırda Türkler, tamamıyla bu eski ahlâkı kay betmişlerdir. İran ve Yunan medeniyetlerinin tesiriyle, ka dınlar, esarete düşmüşler, hukukça dûn (aşağı) bir derekey (dereceye) inmişlerdir. Türklerde millî hars (kültür) mefkûre si (ideali) doğunca, eski törelerin bu güzel kaidelerini hatır lamak ve diriltmek lâzım gelmez miydi? İşte bu sebepledi ki, memleketimizdeki Türkçülük cereyanı doğar doğmaz feminizm mefkûresi de beraber doğdu. Türkçülerin her halkçı, hem de kadıncı olmaları, yalnız bu asrın bu ik mefkûreye kıymet vermesinden dolayı değildir; eski Tür hayatında demokrasi ile feminizmin iki başlıca esas olma sı da bu hususlarda büyük bir âmildir (etkendir).

Başka milletler asrî (çağdaş) medeniyete girmek için mazilerinden uzaklaşmağa mecburdurlar. Hâlbuki Türk lerin asrî medeniyete girmeleri için, yalnız eski mazilerin dönüp bakmaları kâfidir (yeterlidir). Eski Türklerde, dini zühdî (dinin gereklerini yerine getirme) âyinlerden ve men (olumsuz) ibadetlerden ârî olması (uzak olması), taassupta (bağnazlıktan) ve din inhisârcılığından (tekelciliğinden) âzâd (bağımsız) bulunması, Türkleri gerek kadınlar hakkında gerek sâir (diğer) kavimler hakkında çok müsaadekâr (ho

görü sahibi) yapmıştır. Eski Yunanîlerin medeniyette muallimleri İskitler, eski Keldânilerin Sümerler olduğu gibi, eski Germenlerin üstatları ve mürebbileri de (eğiticileri de), Hunlardı. İstikbalde bî-taraf (tarafsız) bir tarih, demokrasi ile feminizmin Türklerden doğduğunu itirafa mecbur olacaktır. O halde, istikbaldeki Türk ahlâkının esasları da millet, vatan, meslek ve aile mefkûreleriyle (idealleriyle) beraber demokrasi ve feminizm olmalıdır.

Medenî ahlâkın menfî (olumsuz) ve müspet (olumlu) olmak üzere iki türlü gayesi vardır. Menfî gayesinde esas adalettir. Adalet, fertlere hiçbir sûretle tecavüz edilmemektir. Müspet gayesinin esası ise şefkattir. Şefkat, fertlere daima iyilik etmektir. Medenî ahlâkın ikinci bir müspet gayesi daha vardır ki, o da yapılan mukavelelere (sözleşmelere) sâdık kalmaktır. Eski Türklerde Gök Tanrı sulh ilâhı olduğu gibi, aynı zamanda adalet ve şefkat ilâhı idi. Bundan başka, Türklerin bu faziletlerde ne derece yüksek olduğunu Türk tarihi göstermektedir.

Medenî ahlâk, bilhassa fertlerde, şahsiyetin yüksek olmasına istinâd eder (dayanır). Eski Türklerin dininde, şahsiyeti gösteren timsâller de (simgeler de) vardır. Yakutlara göre, her insanda *Tin* nâmı verilen maddî ruhtan başka, üç türlü manevî ruh da vardır. Bunlara *eş, sur, kut* nâmları verilir. Eş, canlı ve cansız bütün mevcutlarda müşterektir. Sur, nefes alan mevcutlara, yani hayvanlara mahsustur. Kut ise, yalnız insanla, ata mahsustur, insanın kutlu olması, keramet ve şahsiyet sahibi olması demektir. Kur'ân-ı Kerim'de "Âdemoğullarını tekrîm ettik." buyuruluyor ki, "İnsanları kutlu kıldık." demektir. Eski Türklerin esâtirine (mitolojisine) göre, insanların ruhu, üçüncü kat gökte bulunan *Süt* gölünden alınırdı. Türk şamanlarına göre, insan ruhunun daima mefkûreye (ideale) ve yükseklere nâzır (açık) olması, aslının semavîliğinden dolayı imiş. Bundan başka, her millet, teessüs ederken (kurulurken), Gök Tanrı, bir altın ışık sûretinde yeryüzüne inerek o milleti kendi ruhunun nefhiyle (nefesiyle) ve nurunun ilkahıyla (döllendirmesiyle) kutlu kılardı.

Türk dinini ta'mîk edersek (derinleştirirsek) medenî ahlâka esas olacak daha birçok timsâller bulabiliriz. Bunların tafsilâtını (daha geniş bilgi) görmek isterseniz *Türk Töresi* nâmındaki eserimize müracaat ediniz.

VII. Medenî Ahlâk ve Şahsî Ahlâk

Durkheim'e göre, ahlâkî vazifelerin gayeleri fertler değil, zümrelerdir (topluluklardır). Millet, meslek ve aile zümrelerinin ahlâkî vazifelere ve mefkûrelere (ideallere) ne sûretle gaye olduklarını gördük. Fakat bunlardan başka, hududu muayyen (belirli) olmayan bir zümre daha vardır ki, buna *medeniyet zümresi* denilir ve fertler işte bu zümreye mensup oldukları için, zümrenin gaiyetine (gayesine) iştirâk ederler. Medeniyet zümresi ibtidâ (ilkönce), bir semiye (sop, klan) hâlinde başlar. İptidâî (ilkel) cemiyetlerde (toplumlarda) bir fert için muhterem ve hukuk sahibi olan fertler yalnız kendi semiyesine mensup olan insanlardı. Bundan dolayıdır ki, bu cemiyetlerde, semiyenin dâhilinde kan davası takip olunamazdı, çünkü semiye, bir sulh dairesiydi. İptidâî cemiyetler tekâmül ettikçe (olgunlaştıkça), bu sulh (barış) dairesi semiyeden frateriye (phratrie), frateriden aşirete, aşiretten müttehideye (boy birliğine), müttehideden (medineye (şehire), medineden kavmî devlete, kavmî devletten imparatorluğa intikal ederek gittikçe genişledi. Sulh dairesi genişledikçe, hukuka sahip ve ahlâkî vazifelere gaye olan fertlerin miktarı da bu dairelerle beraber arttı. İşte bu surette bazılarının şahsî ahlâk ve bazılarının da medenî ahlâk tesmiye ettikleri (adlandırdıkları), ahlâk şubesi dairesini genişletti.

VIII. Beynelmilel (Milletlerarası) *Ahlâk*

Fertlerin birbirine karşı hayırhah (hayırsever) ve hayırkâr (iyilik yapan) olması *medenî ahlâk* nâmını aldığı gibi, milletlerin birbirine hayırhah ve hayırkâr olmasına da *beynelmilel* (milletlerarası) ahlâk nâmı verilir. Eski Türkler, sulh dinine tâbi oldukları (bağlı oldukları) için, başka Milletlerin dinî, siyasî, harsî (kültürel) mevcudiyetlerine (varlıklarına) hürmet ederlerdi. Hatta kendilerine *iç-il* ve başka milletlere *dış-il* nâmlarını vererek, bütün milletleri bir sulh (barış) dairesi içinde, bir beynelmilel câmia dâhilinde görürlerdi. Orhun Kitabesi'nde de sâir (diğer) milletlere *çölgi il* nâmı veriliyor ki, *dış-il* kelimesinin müterâdifidir (eşanlamlısıdır). Eski Türkler, bu dış-il tabiriyle, beynelmilel mefhumunu anladıklarını gösteriyorlar. Çünkü *il* kelimesi eski Türkçede sulh dairesi manâsına idi. Her milletin bir iç-il olması, dâhilî bir sulh dairesi teşkil etmesinden (meydana getirmesinden) ibaretti. Maamâfih (bununla birlikte), bu iç il, diğer milletlere de, yabancı nazarıyla bakmaz, onları da birer *il*, yani *sulh mabedi* hâlinde görürdü. Yalnız şu farkla ki, kendisine *iç-il* ve diğerlerine *dış-il* nâmını verirdi.

Eski Türklerin mağlûp milletlere, sonradan kapitülâsyon nâmıyla başına bela olan fevkalâde müsaadeler ihsân etmeleri (bağışlamaları), Türk harsındaki (kültüründeki) beynelmileliyetçiliğin (milletlerarası birliğin) bir neticesidir. İs-

Görülüyor ki, Türkçülüğün mühim bir gayesi de medenî ahlâkı yükseltmektir. Vatanî ahlâktan sonra, meslekî ahlâk, meslekî ahlâktan sonra aile ahlâkı geldiği gibi, aile ahlâkından sonra da medenî ahlâk gelir.

tikbalde, Milletler Cemiyeti, şimdiki gibi yalandan değil, gerçekten teşekkül ederse (kurulursa), bunun en samimî âzası (üyesi), hiç şüphesiz Türkiye devleti ve Türk milleti olacaktır. Çünkü istikbale ait bütün tekemmüller (gelişmeler), cürsûme (kök) halinde Türkün eski harsında (kültüründe) mevcuttur.

Hulâsa (kısaca), her milletin yeryüzünde icrâ edeceği (yerine getireceği) tarihî ve medenî bir misyonu vardır. Türk milletinin misyonu ise ahlâkın en yüksek faziletlerini fiiliyât sahasına çıkarmak en gayr-ı mümkün (imkânsız) zannolunan fedakârlıkların ve kahramanlıkların mümkün olduğunu ispat etmektir.

Dördüncü Mebhas (Bölüm)
Hukukî Türkçülük

Hukukî Türkçülüğün gayesi, Türkiye'de asrî (çağdaş) bir hukuk vücûda getirmektir. Bu asrın milletleri arasına geçebilmek için, en esaslı şart; millî hukukun bütün şubelerini teokrasi ve klerikalizm bakiyelerinden (arta kalanlarından) büsbütün kurtarmaktır. Teokrasi, kanunların, Allahın yeryüzündeki gölgeleri addolunan (sayılan) halifeler ve sultanlar tarafından yapılması demektir. Klerikalizm ise esasen Allah tarafından vaz' edildiği (konulduğu) iddia olunan an'anelerin (geleneklerin) lâ-yetegayyer (değişmez) kanunlar addolunarak Allahın tercümanları itibar olunan ruhanîler tarafından tefsir edilmesidir (yorumlanmasıdır).

Kurûn-ı Vustâî (Ortaçağ) devletlerin bu iki alâmet-i mümeyyizesinden (ayırıcı özelliklerinden) tamamıyla kurtulmuş olan devletlere asrî devlet nâmı verilir. Asrî devletlerde, evvelâ gerek kanun yapmak ve gerek memleketi idare etmek, salâhiyetleri (yetkileri) doğrudan doğruya millete aittir. Milletin bu salâhiyetini tahdit (sınırlayacak) ve takyit edecek (kısıtlayacak) hiçbir makam, hiçbir an'ane ve hiçbir hak yoktur.

Sâniyen (ikinci olarak), milletin bütün fertleri tamamıyla birbirine müsâvîdir (eşittir). Hususî imtiyazlara mâlik (sahip) hiçbir fert, hiçbir aile, hiçbir sınıf mevcut olamaz. Bu

şartları hâiz olan devletlere demokrasi nâmı da verilir ki, halk hükümeti demektir.

Hukukî Türkçülüğün birinci gayesi, asrî (çağdaş) bir devlet vücûda getirmek olduğu gibi, ikinci gayesi de, meslekî velâyetleri (otoriteleri), velâyeti âmmenin (kamu otoritesinin) müdahalesinden kurtararak, mütehassısların (uzmanların) salâhiyetine (yetkisine) müstenit (dayanan) meslek muhtariyetleri (kendi kendine hareket edebilme serbestliği) tesis etmektir. Bu esasa müstenit bir kanun-ı medenî (medeni kanun) ile ticaret, sanayi, ziraat kanunları, Dârülfünûn, baro, tabipler cemiyeti, muallimler cemiyeti, mühendisler cemiyeti, ilh (vb)... gibi meslekî teşkilâtların meslekî muhtariyetlerine dair kanunlar yapmak da bu gayenin icabâtındadır (gereklerindendir).

Hukukî Türkçülüğün üçüncü gayesi de bir asrî aile vücûda getirmektir. Asrî devletteki müsâvât umdesi (eşitlik ilkesi), erkekle kadının nikâhta, talâkta (boşanmada), mirasta, meslekî ve siyasî haklarda müsâvî olmasını da istilzâm eder (gerektirir). O halde, yeni aile kanunu ile intihâbât (seçimler) kanunu bu esasa istinâden (dayanarak) yapılmalıdır.

Hulâsa (kısaca), bütün kanunlarımızda, hürriyete, müsâvâta (eşitliğe) ve adalete münâfi (aykırı) ne kadar kaideler ve teokrasi ile klerkalizme ait ne kadar izler varsa, hepsine nihayet vermek (son vermek) lâzımdır.

Beşinci Mebhas (Bölüm)
Dinî Türkçülük

Dinî Türkçülük, din kitaplarının ve hutbelerle vaazların Türkçe olması demektir. Bir millet, dinî kitaplarını okuyup anlayamazsa, tabiîdir ki (doğaldır ki), dininin hakikî mahiyetini (niteliğini) öğrenemez. Hatiplerin, vâizlerin ne söylediklerini anlamadığı sûrette de ibadetlerden hiçbir zevk alamaz. İmâm-ı Â'zam Hazretleri, hatta namazdaki surelerin bile millî lisanda okunmasının câiz olduğunu (geçerli olduğunu) beyân buyurmuşlardır. Çünkü ibadetten alınacak vecd (coşkunluk), ancak okunan duaların tamamıyla anlaşılmasına bağlıdır. Halkımızın dinî hayatını tetkik edersek görürüz ki, âyinler arasında en ziyade vecd duyulanlar, namazlardan sonra, ana diliyle yapılan derunî (içten) ve samimî münâcâtlardır (Alla'a yapılan yakarışlar). Müslümanların camiden çıkarken büyük bir vecd ve itminan (inanç) ile çıkmaları, işte her ferdin kendi vicdanı içinde yaptığı bu mahrem (gizli) münâcâtların neticesidir.

Türklerin namazdan aldıkları ulvî (yüce) zevkin bir kısmı da yine ana diliyle inşat ve terennüm olunan (söylenen) ilâhîlerdir. Bilhassa, teravih namazlarını canlandıran âmil (etken), şiir ile musikiyi câmi (birleştiren) olan Türkçe ilâhîlerdir. Ramazanda ve sâir (diğer) zamanlarda Türkçe irâd

(söylenen) olunan vaazlar da halkta dinî duygular ve heyecanlar uyandıran bir âmildir (etkendir).

Türklerin en ziyade vecd (coşkunluk) aldıkları ve zevk duydukları bir âyin daha vardır ki, o da Mevlid-i Şerif kıraatinden (okunmasından) ibarettir. Şiir ile musikiyi ve canlı vakaları cem' eden (bir araya getiren) bu ayin, dinî bir bidat (Peygamber zamanından sonra dinde meydana çıkan şey) sûretinde, sonradan hâdis olmakla (ortaya çıkmakla) beraber, en canlı âyinler sırasına geçmiştir.

Tekkelerde Türkçe yapılan zikirler esnasında okunan Türkçe ilâhilerle nefesler de büyük bir vecd menba'ıdır (kaynağıdır).

İşte, bu misallerden anlaşılıyor ki, bugün Türklerin arasıra dinî bir hayat yaşamasını temin eden âmiller, dinî ibadetlerin arasından eskiden beri Türk lisanıyla icrâsına (yerine getirilmesine) müsaade olunan âyinlerin mevcudiyetidir. O halde, dinî hayatımıza daha büyük bir vecd ve inşirah (ferahlık) vermek için, gerek –tilâvetler (Kuran'ı usulüne göre ve güzel sesle okuma) müstesna (ayrı) olmak üzere- Kur'ân-ı Kerim'in ve gerek ibadetlerle âminlerden sonra okunan bütün dualarla münâcâtların (Allah'a yapılan yakarışların) ve hutbelerin Türkçe okunması lâzım gelir.

Altıncı Mebhas (Bölüm)
İktisadi Türkçülük

Türkler, en eski zamanlarda göçebe hayatı yaşıyorlardı. Bu zamanlarda, Türk iktisadı çobanlık esasına müstenitti (dayanmaktaydı). O zamanlarda, Türklerin bütün servetleri koyun, keçi, at, deve, öküz gibi hayvanlardan ve yedikleri süt, yoğurt, peynir, tereyağı, kımız gibi hayvanî mahsullerden ibaretti. Giydikleri de bu hayvanların pöstekileri, derileri, yünleri ve yapağıları idi. Göçebe Türklerin sanayii de hep hayvanî mahsuller üzerinde işlerdi: Develerin ayağından *ayak* adı verilen kımız kadehleri, öküzlerin uyluk kemiğinden *kımız sürahileri* yapılırdı. Hayvanın ne kemiği, ne boynuzu, ne bağırsağı, hulâsa hiçbir şeyi atılmazdı. Her nescinden (dokusundan) Türk'e mahsus bir sınaî mamule (sanat veya zanaat ürünü) vücûda getirilirdi.

Eski Türkler, ticarete de yabancı değildiler. İlhanlık devirlerinde, devletin en büyük vâridât (gelir) menba'ı (kaynağı), Çin'den Avrupa'ya ipek götüren ve Avrupa'dan Çin'e kadife getiren Türk ticaret kervanlarıydı. O zaman Çin, Hind, İran, Rusya ve Bizans arasındaki büyük ticaret yolları tamamıyla Türklerin elinde idi. Mukan Han, İran'ın şimâlinden, Azerbaycan'dan ve Anadolu'dan, İstanbul'a doğru giden bir yeni ticaret yolu açmak istedi. Fakat İranîler bu teşebbüse mümanaat ettiler (engel oldular). Bunun üzerine, Mukan Han, İpek Yolu'nu temin için, Türk

ve Bizans devletleri arasında bir ittifâk-ı müselles akdine (üçlü bir ittifak sözleşmesine) çalıştı ve İran devletini ya ortadan kaldırmağa yahut beynelmilel (milletlerarası) ticaretin transit tarîkiyle (yoluyla) memleketinden geçmesi için zorla irzâ (razı) etmeğe teşebbüs etti.

Görülüyor ki, eski Türk ilhanlarının gayesi, Mançurya'dan Macaristan'a kadar uzanan büyük Turan kıtasında yalnız siyasî bir emniyet husûle (meydana) getirmekten ibaret değildi. Asya ve Avrupa milletleri arasında beynelmilel (milletlerarası) bir ticaret ve mübadele (değişim) teşkilâtı yapmayı da üzerine almışlardı.

Eski Türklerin iktisada verdikleri ehemmiyeti (önemi) il adlarında bile görürüz: Şarkî Türkistan'da, *Tarancılar* nâmı verilen ve Garbî Türkistan'da, *Sartlar* ismini alan iki il vardır. Bu adlardan birincisi çiftçiler, ikincisi tüccarlar manasınadır. Kanklılar, Ağaçeriler, Tahtacılar, Mandallar, Menteşeler, Sürgücüler ilh (vb) birer sanat adını taşımaktadırlar. Göktürklerin dedeleri demirci idi. Türk menkıbelerine göre, ilk çadırı yapan Türk Handır, ilk defa yemeklerde tuz kullanan Tavung Handır, ilk arabayı yapan Kanklı Beydir, Türkler, arabalarla seyahat etmeğe, ta İskitler devrinde başlamışlardır. Eski Türkler gayet güzel elbiseler giymeyi, leziz yemekler yemeyi, hayatlarını ziyafetler ve düğünler arasında geçirmeyi severlerdi. Bunun için de hiç boş durmazlar, iktisadî faaliyetlerle uğraşırlardı. Çok kazanırlar, çok sarf ederlerdi.

Eski Türklerin misafirperverlikleri son dereceyi bulmuştu. *Dede Korkud Kitabı*'nda Burla Hatun yaptığı umumî bir ziyafetten bahsederken şu sözleri söylüyor:

"Tepe gibi et yığdırdım. Göl gibi kımız sağdırdım. Aç olanları doyurdum, çıplak olanları giydirdim. Borçluların borcunu verdim."

Bununla beraber, binlerce liraları yutan bu umumî iyafetler, Salur Kazan'ın senede bir kere yaptığı yağma

ziyafetine nispetle hiç hükmünde kalırdı. Salur Kazan'ın ziyafetinde bütün beylerle halk tamamıyla yiyip içtikten sonra, Salur Kazan, zevcesinin (eşinin) elinden tutarak sarayından çıkardı, varı yoğu her ne varsa yağma edilmesini davetlilerden rica ederdi. Bu sûretle yağmaya uğrayan Salur Kazan bir müddet sonra, yine Oğuz ilinin en zengin beyi olurdu.

Türkler, mazide nâil oldukları (elde ettikleri) bu iktisadî refaha istikbalde de mazhar olmalıdırlar (ulaşmalıdırlar). Hem de kazanılacak servetler Salur Kazan'ın zenginliği gibi, umuma ait olmalıdır. Türkler, hürriyet ve istiklâli sevdikleri için, iştirâkçi (komünist) olamazlar. Fakat müsâvât-perver olduklarından (eşitliği sevdiklerinden) dolayı, fertçi de kalamazlar. Türk harsına en uygun olan sistem *solidarizm*, yani *tesânüdçülüktür* (dayanışmacılıktır). Ferdî mülkiyet, içtimaî tesânüde (sosyal dayanışmaya) hâdim bulunmak (hizmet etmek) şartıyla meşrûdur. Sosyalistlerin ve komünistlerin ferdî mülkiyeti ilgaya (ortadan kaldırmaya) teşebbüs etmeleri doğru değildir. Yalnız, içtimâî tesânüde hâdim olmayan ferdî mülkiyetler varsa bunlar meşrû sayılamaz. Bundan başka, mülkiyet yalnız ferdî olmak lâzım gelmez. Ferdî mülkiyet gibi, içtimâî mülkiyet de olmalıdır. Cemiyetin bir fedakârlığı veya zahmeti neticesinde husûle (meydana) gelen ve fertlerin hiçbir emeğinden hâsıl olmayan (meydana gelmeyen) fazla temettüler (kazançlar), cemiyete aittir.

Fertlerin, bu temettüleri kendilerine hasretmesi (ayırması) meşrû değildir. Fazla temettülerin, "plus-value"lerin (artı değerlerin) cemiyet nâmına (adına) toplanmasıyla husûle gelecek büyük meblâğlar, cemiyet hesabına açılacak fabrikaların, tesis olunacak büyük çiftliklerin sermayesi olur. Bu umumî teşebbüslerden husûle gelecek kazançlarla fakirler, öksüzler, dullar, hastalar, kötürümler, körler ve sağırlar için, hususî melceler (sığınaklar) ve mektepler açılır, umumî bahçeler, müzeler, tiyatrolar, kütüphaneler

olunur. Ameleler ve köylüler için sıhhî evler inşa edilir. Memleket umumî bir elektrik şebekesi içine alınır. Hulâsa (kısaca), her türlü sefalete nihayet vererek umumun refahını temin için her ne lâzımsa yapılır. Hatta bu içtimâî (toplumsal) servet, kâfi (yeterli) miktara bâliğ olunca (ulaşınca) halktan vergi almağa da ihtiyaç kalmaz. Hiç olmazsa vergilerin nev'i (türü) ve miktarı azaltılabilir. Demek ki, Türklerin içtimâî mefkûresi (sosyal ideali), ferdî mülkiyeti kaldırmaksızın, içtimâî servetleri fertlere gasp ettirmemek, umumun menfaatine sarf etmek (harcamak) üzere, muhafaza ve tesmiyesine (adlandırılmasına) çalışmaktır.

Türklerin, bundan başka, bir de iktisadî mefkûresi vardır ki, memleketi büyük sanayie mazhar etmektir (ulaştırmaktır). Bazıları "memleketimiz bir ziraat yurdudur, biz daima çiftçi bir millet kalmalıyız. Büyük sanayi ile uğraşmağa kalkışmamalıyız" diyorlar ki, asla doğru değildir. Filhakika (doğrusu), çiftçiliği hiçbir zaman elden bırakacak değiliz, fakat asrî (çağdaş) bir millet olmak istiyorsak, mutlaka büyük sanayie mâlik (sahip) olmamız lâzımdır. Avrupa inkılâplarının en ehemmiyetlisi (önemlisi) iktisadî inkılâptır. İktisadî inkılâp ise, nâhiye (ilçe) iktisadı yerine millet iktisadının ve küçük hirfetler (meslekler) yerine büyük sanayiin ikame edilmesinden (yerine konmasından) ibarettir. Millet iktisadı ve büyük sanayi ise ancak himaye usulünün tatbikiyle husûle (meydana) gelebilir. Bu hususta, bize rehber olacak millî iktisat nazariyeleridir (kuramlarıdır). Amerika'da John Ray ve Almanya'da Friedrich List, İngiltere'de Manchesterienlerin tesis ettikleri iktisadiyat ilminin, umumî ve beynelmilel (milletlerarası) bir ilim olmayıp yalnız İngiltere'ye mahsus bir millî iktisat sisteminden ibaret olduğunu meydana koydular. İngiltere büyük sanayi memleketi olduğu için, mamulâtını (imal ettiği şeyleri) harice göndermeğe ve hariçten ibtidaî maddeler (hammadde) getirmeğe muhtaçtır. Bu sebeple, İngiltere için faydalı olan yegâne usul, gümrük-

lerin serbest olması kaidesi, yani *açık kapı* siyasetidir. Bu kaidenin İngiltere gibi büyük sanayie mâlik olamamış (sahip olamamış) olan milletler tarafından kabul edilmesi, ilelebet İngiltere gibi sınaî (sanayileşmiş) memleketlere iktisaden esir kalmasını intaç edecektir (sona erdirecektir). İşte, bu iki müceddit (yenilikçi), kendi memleketleri için, birer hususî millî iktisat sistemi vücuda getirerek, memleketlerinin büyük sanayie mâlik olması için çalıştılar. Ve muvaffak da (başarılı) oldular. Bugün, Amerika ile Almanya büyük sanayi hususunda İngiltere ile boy ölçüşecek bir mertebeye yükselmişlerdir ve şimdi, onlar da İngiltere'nin açık kapı siyasetini takip ediyorlar. Fakat bu devre gelebilmeleri, senelerce millî iktisadın himaye usullerini tatbik (uygulama) sayesinde olduğunu pekâlâ biliyorlar.

İşte Türk iktisatçılarının da ilk işi, evvelâ Türkiye'nin iktisadî şe'niyetini (gerçekliğini) tetkik (incelemek) ve sâniyen (ikinci olarak), bu objektif tetkiklerden millî iktisadımız için ilmî ve esaslı bir program vücûda getirmektir. Bu program vücûda geldikten sonra, memleketimizde büyük sanayi vücûda getirmek için her fert bu program dairesinde çalışmalı ve *İktisat Vekâleti* de bu ferdî faaliyetlerin başında umumî bir nâzım (düzenleyici) vazifesini ifâ etmelidir (yerine getirmelidir).

Yedinci Mebhas (Bölüm)

Siyasî Türkçülük

Türkçülük, siyâsî bir fırka (parti) değildir; ilmî, felsefî, bediî (estetik) bir mekteptir; başka bir tabirle, harsî (kültürel) bir mücahede (çalışma) ve teceddüt (yenilik) yoludur. Bu sebepledir ki, Türkçülük, şimdiye kadar bir fırka (parti) şeklinde siyâsî mücadele meydanına atılmadı; bundan sonra da, şüphesiz atılmayacaktır.

Maamâfih (bununla birlikte) Türkçülük, büsbütün siyâsî mefkûrelere (ideallere) bigâne (yabancı) de kalamaz. Çünkü Türk harsı (kültürü), sâir (diğer) mefkûrelerle beraber, siyâsî mefkûrelere de mâliktir (sahiptir). Meselâ, Türkçülük hiçbir zaman klerikalizmle, teokrasi ile istibdatla itilâf edemez (uzlaşamaz). Türkçülük, asrî (çağdaş) bir cereyândır (akımdır) ve ancak asrî mahiyette bulunan cereyânlarla ve mefkûrelerle itilâf edebilir.

İşte bu sebepledir ki, bugün Türkçülük, Halk Fırkasına müzâhirdir (yardımcıdır). Halk Fırkası, hükümranlığı millete, yani Türk halkına verdi. Devletimize *Türkiye* ve halkımıza *Türk milleti* adlarını bahşetti. Hâlbuki Anadolu inkılâbına kadar, devletimizin, milletimizin, hatta lisanımızın adları, *Osmanlı* kelimesi idi. Türk kelimesi ağza alınamazdı. Hiç kimse "Ben Türküm" demeğe cesaret edemezdi. Son zamanlarda, Türkçüler böyle bir iddiaya cüret ettikleri için, sarayın ve eski kafalıların menfuru oldular (nefretini üzerlerine çektiler). İşte, Halk Fırkasının annesi olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, büyük müncimiz (kurtarıcımız)

olan Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin irşâd ve rehberliğiyle bir taraftan Türkiye'yi düşman istilâlarından kurtarırken, diğer taraftan da devletimize, milletimize, lisanımıza hakikî adlarını verdi ve siyasetimizi mutlakıyetin unsurlar siyasetinin son izlerinden bile kurtardı. Hatta diyebiliriz ki, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, hiç haberi olmadan Türkçülüğün siyâsî programını tatbik etti (uyguladı). Çünkü hakikat birdir, iki olamaz. Hakikati arayanlar, başka başka yollardan hareket etseler bile, neticede aynı hedefe vasıl olurlar (ulaşırlar). Türkçülükle halkçılığın nihayet aynı programda birleşmeleri, ikisinin de nefsül-emre ve şe'niyete (aslına ve gerçekliğe) mutabık (uygun) olmasının bir neticesidir. İkisi de tam hakikati buldukları içindir ki, tamamıyla birbirine mutabık kaldılar (anlaştılar). Bu aniyetin (aynılığın) bir tecellisi de (görünümü de) şudur ki, bütün Türkçülerin -hiçbir müstesnaları olmamak üzere- Anadolu mücahedesine (savaşına) iştirâk etmeleri (katılmaları) ve onun en ateşli müdâfileri (koruyucuları) olmalarıdır. Türkiye'de Allah'ın kılıcı halkçıların pençesinde ve Allah'ın kalemi Türkçülerin elinde idi. Türk vatanı tehlikeye düşünce, bu kılıçla bu kalem izdivâc ettiler. Bu izdivâcdan (evlilikten) bir cemiyet doğdu ki, adı Türk Milleti'dir.

İstikbâlde de daima halkçılıkla Türkçülük elele vererek mefkûreler (idealler) âlemine doğru beraber yürüyeceklerdir. Her Türkçü siyâset sahasında halkçı kalacaktır, her halkçı da hars (kültür) sahasında Türkçü olacaktır. Dinî ilmihâlimiz, bize "Akaidde mezhebimiz Mâturidilik ve fıkıhta mezhebimiz Hanefilik" olduğunu öğretiyor. Biz de buna teşebbühle (benzeterek), şu düsturu (genel kuralı) ortaya atabiliriz: "Siyâsette mesleğimiz halkçılık ve harsta (kültürde) mesleğimiz Türkçülüktür."

Felsefe, maddî ihtiyaçların iktizâ ve icbâr etmediği (gerekli olmadığı ve zorlamadığı), menfaatsiz, garazsız, hasbî (karşılıksız) bir düşünüştür. Bu nev'i düşünüşe "spekülâsyon" (akıl yürütme) nâmı verilir. Biz buna, Türkçede "muâkale" (kurgu) ismini veriyoruz. Bir millet muharebelerden kurtulmadıkça ve iktisadî bir refaha nâil olmadıkça (ulaşmadıkça), içinde muâkale (kurgu) yapacak fertler yetişemez. Çünkü muâkale, yalnız düşünmek için düşünmektir. Hâlbuki bin türlü derdi olan bir millet, yaşamak için, kendini müdafaa etmek için, hatta yemek ve içmek için düşünmeğe mecburdur. Düşünmek için düşünmek ancak bu hayatî düşünüş ihtiyaçlarından kurtulmuş olan ve çalışmadan yaşayabilen insanlara nasip olabilir. Türkler, şimdiye kadar böyle bir huzur ve istirahata nâil olamadıkları için, içlerinde hayatını muâkaleye vakfedebilecek az adam yetişebildi. Bunlar da, düşünüş yollarını bilmediklerinden, mefkûrelerini iyi idare edemediler, ekseriyetle dervişlik ve kalenderlik çıkmazlarına saptılar.

Türkler arasında şimdiye kadar az filozof yetişmesini, Türklerin muâkaleye istidatsız (yeteneksiz) olduklarına hamletmemelidir (yüklememelidir). Bu azlık, Türklerin henüz müspet ilimlere (pozitif bilimlere), huzur ve istirahatça muâkaleyi mümkün kılacak bir seviyeye yükselmemeleriyle izah olunursa, daha doğru olur.

Maamâfih (bununla birlikte), Türklerin felsefece geri kalmaları yalnız yüksek felsefe nokta-i nazarından (bakış açısından) doğru olabilir. Halk felsefesi nokta-i nazarından Türkler, bütün milletlerden daha yüksektirler.

Rostand adlı bir Fransız feylesofu (filozofu) diyor ki: "Bir kumandan için, karşısındaki düşman ordusunun ne kadar askeri, ne kadar silâh ve mühimmatı olduğunu bilmek çok faydalıdır, fakat onun için bunlardan daha çok faydalı bir şey daha vardır ki. o da karşısındaki düşman ordusunun felsefesini bilmektir."

Sekizinci Mebhas (Bölüm)
Felsefi Türkçülük

İlim, objektif ve müspet (pozitif) olduğu için, beynelmileldir (milletlerarasıdır), binâenaleyh (bundan dolayı), ilimde Türkçülük olamaz. Fakat felsefe, ilme müstenit olmakla (dayanmakla) beraber, ilmî düşünüşten başka türlü bir düşünüş tarzıdır. Felsefenin objektif ve müspet ünvânlarını alabilmesi, ancak bu sıfatları hâiz olan (taşıyan) ilimlere uygun olması sayesindedir, ilmin nefyettiği (yasakladığı) hükümleri felsefe ispat edemez, ilmin ispat ettiği hakikatleri felsefe nefyedemez. Felsefe, ilme karşı bu iki kayıt ile mukayyet (bağlı) olmakla beraber bunların haricinde tamamıyla hürdür. Felsefe, ilimle tenakuza (çelişkiye) düşmemek şartıyla, ruhumuz için daha ümitli, daha vecdli (coşkulu), daha teselli verici, daha çok saadet bahşedici, büsbütün yeni ve orijinal faraziyeleri (varsayımları) meydana atabilir. Zaten, felsefenin vazifesi bu gibi faraziyeleri ve görüşleri arayıp bulmaktır. Bir felsefenin kıymeti, bir taraftan müspet ilimlerle (pozitif bilimlerle) hem-ahenk (uygun) olmasının derecesiyle, diğer cihetten (taraftan) ruhlara büyük ümitler, vecdler, tesselliler ve saadetler vermesiyle ölçülür. Demek ki, felsefenin bir safhası subjektiftir. Binâenaleyh felsefe, ilim gibi beynelmilel olmağa mecbur değildir. Millî de olabilir. Bundan dolayıdır ki, her milletin, kendisine göre bir felsefesi vardır. Yine bundan dolayıdır ki, ahlâkta, bedîiyatta (güzel sanatlarda), iktisatta olduğu gibi, felsefede de Türkçülük olabilir.

Fillhakika (gerçekten), iki ordu ve iki millet birbiriyle savaşırken, birisinin galip, diğerinin mağlûp olmasını intaç eden (sağlayan) en başlıca âmiller (sebepler), iki tarafın felsefeleridir. Ferdî hayatı vatanın istiklâlinden, şahsî menfaati namus ve vazifeden daha kıymetli gören bir ordu mutlaka mağlûp olur. Bunun aksi bir felsefeye mâlik olan (sahip olan) ordu ise, mutlaka galebe çalar (üstün gelir). O hâlde, halk felsefesi itibariyle, Yunanlarla İngilizler mi daha yüksektir; yoksa Türkler mi daha yücedir? Bu sualin cevabını verecek Çanakkale muharebeleriyle Anadolu muharebeleridir. Türkleri bu iki muharebede galip kılan maddî kuvvetleri değildi, ruhlarında hükümran (egemen) bulunan millî felsefeleriydi.

Türkler, maddî silâhların manevî kuvvetleri hükümsüz bıraktığı son asra gelinceye kadar Asya'da, Avrupa'da, Afrika'da bütün milletleri yenmişler, tâbiiyetleri (egemenlikleri) altına almışlardı. Demek ki, Türk felsefesi, bu milletlere; ait felsefelerin hepsinden daha yüksekti. Bugün de öyledir. Yalnız şu var ki, bugün maddî medeniyet nokta-i nazarından (bakış açısından) ve maddî silâhlar dolayısıyla Avrupalı milletlerden gerideyiz. Medeniyetçe onlara müsâvî (eşit) olduğumuz gün hiç şüphesiz cihân hegemonyası (hakimiyeti) yine bize geçecektir. Mondros'ta esir bulunduğumuz zaman, orada kamp kumandanı olan bir İngiliz, şu sözleri söylemişti: "Türkler, istikbalde yine cihângir olacaklardır."

Görülüyor ki, Türklerde, yüksek felsefe terakki etmemiş (ilerlememiş) olmakla beraber, halk felsefesi gayet yüksektir. İşte felsefî Türkçülük, Türk halkındaki bu millî felsefeyi arayıp meydana çıkarmaktır.

Ey bugünün Türk genci! Bütün bu işlerin yapılması asırlardan beri seni bekliyor.

Kavramlar ve İsimler Sözlüğü

[Âdemoğullarını tekrîm ettik]: Kuran- Kerim: Isra Suresi; Sure 17, Ayet 70: "Andolsun ki biz, insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Karada ve denizde taşıtlara yükledik ve temiz yiyeceklerden onları rızıklandırdık. Onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık."

24 Temmuz İnkılâbı: 23 Temmuz 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanı.

31 Mart Vakası (13 Nisan 1909): II. Meşrutiyet'ten sonra iktidara gelen İttihat ve Terakki Partisi'ne karşı, başlarında Volkan gazetesi sahibi Kıbrıslı derviş Vahdeti'nin bulunduğu grubun giriştiği isyan hareketi.

Adam Smith: (1723-1790) İskoç filozof. Ahlak profesörü olması nedeniyle ekonomik açıklamalarında bu bilim dalının etkileri yoğun olarak görülür. Ekonomide ve doğal olaylarda bir düzen olduğunu ve bunun gözlem ve ahlak hissiyle tespit edilebileceğini söyler.

Afşarlı Nadir Şah: (1688-1729) Safevi Devleti'nin kuruluş ve gelişmesinde önemli rol oynayan Afşarlar XVIII. yüzyılın ilk yarısında da Nadir Şah Afşar gibi bir cihangiri Türk tarihine kazandırmışlardır. 1729 yılında II. Tahmasb'ı tahta çıkaran Nadir Şah, daha sonra onu tahttan uzaklaştırarak Afşar hanedanlığını kurmuştur.

Ağaoğlu Ahmet Bey: (1869-1939) Türk siyaset adamı, hukukçu, yazar, gazeteci. 1930 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk

çok partili hayata geçiş denemesinde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın teorisyeni olarak üstlendiği rol ile Türk siyasetine damgasını vurmuş liberal ve Türkçü bir siyasetçidir. 1930 öncesinde de Türk düşünce ve siyasi hayatında etkin olmuş bir isimdir. Hayatının on yıllık Bakü döneminde Azerbaycan Türkleri arasında milliyetçilik ve Türkçülük bilincinin gelişmesine çalışmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a gelip Türk Yurdu ve Türk Ocağı cemiyetlerinin kurucuları arasında yer almış; Ziya Gökalp, Yusuf Akçura gibi isimlerle birlikte Türkçülük akımının önderleri arasına girmiştir.

Ahilik: XIII. yüzyılda Anadolu'da görülmeye başlayan ve bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin kurulmasında önemli rol oynayan dinî-toplumsal teşkilât.

Ahlak-ı Alâî: Kınalızade Ali Efendi'nin (ö. 979/1572) Türkçe ahlak kitabı. Kınalızâde, 1564 yılında Şam'daki kadılık vazifesi sırasında kaleme aldığı eserini, o zamanlar Suriye beylerbeyi olan Semiz Ali Paşa'ya ithaf etmiş, Ali adının "yükseklik, yücelik" anlamındaki âlâdan türediğini göz önünde tutarak kitabına Ahlâk-ı Alâî adını verdiğini belirtmiştir.

Ahlak-ı Celâlî: Celâleddin ed-Devvânî'nin (ö. 908/1502) ahlâk felsefesiyle ilgili Farsça eseri. Kelâm, felsefe ve tasavvuf âlimi Celâleddin ed-Devvânî'nin, Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın isteği üzerine oğlu Sultan Halil için (ö. 882/1477) kaleme aldığı ve Levâmiu'l-işrâk fî mekârimi'l-ahlâk adını verdiği eser, sonraları Ahlâk-ı Celâlî diye tanınmıştır.

Ahlak-ı Nasırî: Bu eserin müellifi olan Nasîruddîn Tûsî, Kûhistan valisinin kendisine İbn Miskeveyh'in Tehzîbu'l Ahlâk'ını Arapça'dan Farsça'ya çevirmesini teklif etmesi üzerine, kendisi
ı eser hakkında olumlu fikirler beyan ettikten sonra, eserin üs-
ounun bozulabileceği endişesiyle bu teklifi uygun görmeyerek,
ınun yerine tarihi süreç içerisinde yer alan felsefe ve hikmet
'imini de içeren yeni bir ahlâk kitabı yazılmasının uygun ola-
vâliye ifade etmiş olması olarak açıklamaktadır. Vâlinin
kabul etmesi neticesinde de Tûsî bu eseri kaleme almış ve

vali Nasîruddîn Abdurrahîm'e nispetle ederek, bu esere Ahlâkı Nâsırî ismini vermiştir.

Ahmet Cevdet (Oran) Bey: (1862-1935) Türk yayıncı, yazar ve gazeteci. Osmanlı Devleti'nin ilk yayıncılarından birisi olarak 1894'ten itibaren İkdam Gazetesi'ni yayınladığından "İkdamcı" diye anılır. Gazetenin kurucusu ve başyazarı idi. Türkçülük akımının basın alanındaki ilk temsilcilerinden birisidir.

Ahmet Cevdet Paşa: (1822 -1895) Osmanlı Devleti'nde on dokuzuncu asırda yetişen Türk devlet ve bilim adamı, tarihçi, hukukçu, şairdir.

Ahmet Ferit (Tek) Bey: (1877-1971) Türk Ocağı'nın kurucularındandır. Paris'te çıkan Şura-yı Ümmet gazetesinin başyazarlığını yapmıştır. Ortaya koyduğu siyasi faaliyetleri ile 20. yüzyıl Türk tarihinde çok önemli bir yer edinen Ahmet Ferit Tek, İkinci Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinin önemli devlet adamlarından biridir.

Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) Bey: (1870-1927) Türk yazar ve diplomat. Diplomat olarak görev yaparken bir yandan da edebiyatla uğraşmış olan Ahmet Hikmet Müftüoğlu, başlangıçta Servet-i Fünun Topluluğu içinde yer almış, daha sonra bu toplulukla bağlarını koparark Türkçülük akımını benimsemiş bir yazardır. Hikâyelerini topladığı "Çağlayanlar" adlı kitabı ve Türk dünyasından bahseden Gönül Hanım adlı romanıyla uyandırdığı milliyetçilik duyguları ile milli edebiyatta önemli yere sahiptir.

Ahmet Paşa (Veliyüddinzade): (1426-1497) Divan şairi ve devlet adamı.

Ahmet Vefik Paşa: (1823-1891) Osmanlı devlet adamı, diplomatı, çevirmen ve oyun yazarı. İlk Türkçe sözlüklerden birisi olan "Lehçe-i Osmanî"nin yazarı olan Paşa, devlet adamlığının yanı sıra onaltı dil bilen bir bilim adamıdır. Bursa valiliği sırasında bu kentte bir tiyatro yaptırmakla ün kazanmıştır.

Ahmet Yesevî: Orta Asya Türklerinin dinî-tasavvufî hayatında geniş tesirler icra eden ve "pîr-i Türkistan" diye anılan mutasavvıf-şair, Yeseviyye tarikatının kurucusu.

Akait: İslâm dininde inanılması gereken esasların bütünü ve bunları konu edinen ilmin adı.

Akçuraoğlu Yusuf Bey: (1879-1935) Türkçülük akımının önde gelen temsilcilerinden yazar ve siyaset adamı. Türk Tarih Kurumu'nun kurucu üyelerindendir. 1904 yılında Mısır'da "Türk" gazetesinde yayınladığı "Üç Tarzı Siyaset" adlı makalesi Türkçülük akımının manifestosu olarak kabul edilir.

Aleksandr Sergeyeviç Puşkin: (1799-1837) Rus şair ve yazar. Rus Edebiyatı'nın kurucusu olarak kabul edilir.

Alexandrine: Fransız şiirinde on iki hecelik mısra

Alfred Binet: (1857-1911) Fransız psikolog. Yaşadığı dönemde Fransa'da 6-14 yaş grubundaki çocuklarda zorunlu olan ilköğretimde hangi çocukların eğitime elverişli, hangilerinin elverişsiz olduğunun belirlenmesi amacıyla geliştirdiği ilk zekâ testi, bugün de yaygın olarak kullanılan Stanford-Binet Ölçeği'nin temeli olmuştur.

Alfred Fouille: (1838-1912) Ünlü Fransız felsefe tarihçisi.

Ali Canip (Yöntem) Bey: (1887-1967) Şair, yazar, edebiyat tarihi araştırmacısı, siyasetçi. Türk edebiyatının batılılaşma sürecindeki önemli edebiyat hareketlerine katılarak bu gelişmelerin de tanığı olmuş bir edebiyat adamıdır. Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'la ile birlikte Yeni Lisan hareketinin kurulmasına öncülük etmiş; Milli Edebiyat akımının teorisyenleri arasında yer almıştır. Şiirleri ve teorik yazılarıyla dilin sadeleşmesi, Türk şiirinin millileşmesi için çalışmıştır.

Ali Kemal: (1869-1922) II. Meşrutiyet ve Mütareke döneminde İttihat ve Terakki karşıtı görüşleriyle tanınmış yazar, gazeteci ve siyaset adamı. "Türk" gazetesini çıkarmıştır. İttihat ve Terakki karşıtı yazıları ve Osmanlı Türkçesi'ne karşı çıkan Türkçüleri eleştirmesiyle tanındı. Peyam ve Peyam-ı Sabah'ın müdürlüğünü ve başyazarlığını yürüttü.

Ali Merdan Topçubaşı: (1865-1934) 1918-1920 yıllarında varlığını sürdürmüş Azerbaycan demokratik Cumhuriyeti'nin kurucularından, dışişleri bakanı ve parlamento sözcüsüdür.

Ali Şir Nevaî: (ö. 906/1501) Klasik Çağatay edebiyatının tesirleri Osmanlı edebiyatı sahasında da devam etmiş en büyük şairi; devlet adamı.

Alman Kayseri Willhelm II: (1859-1941) Hükümdarlığı sırasında Almanya dünyanın en güçlü devletlerinden biri haline geldi. En büyük amaçlarından biri İslam dünyasında Fransa ve İngiltere'nin yerine geçmekti. I. Dünya Savaşı'nda mağlup olması bu amacını engelledi.

Alphonse de Lamartine: (1790-1869) Fransız yazar, şair ve politikacı. Türk tarihi ve Türkiye izlenimlerini Doğuya Seyahat, Doğuya Yeni Seyahat ve Türkiye Tarihi adlı eserlerinde aktarmıştır.

Altay Türkleri: Orta Asya ve Türk tarihinde önemli bir yeri olan Altay Dağları bölgesindeki Türklerin genel adı.

Altın Ordu Makalesi: Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun adı geçen makalesi, Türk Yurdu C. 2, s. 24'e ek olarak verilen Altun Armağan'ın 21-31. sayfaları arasında yayınlanmıştır.

Altun Işık: Eski Türk efsanelerinde gökten inen ışık motifine çok sık rastlanır. Ziya Gökalp de gökten inen ışık motifini Altun Işık ve Alanguva adlı manzum masallarda kullanmış ve 1923 yılında bazıları bir şiir kitabına bu adı vermiştir.

Amazonlar: Eski çağlarda Karadeniz kıyılarında yaşadığı söylenen, iyi ata binen ve silah kullan kadın topluluğu. Dede Korkut Kitabı'nda anlatıldığına göre göçebe Türk kadınları da ata biniyor ve ok atıyorlardı.

Antoine Meillet: (1866-1936) Fransız dil bilimci. Meillet, dil çalışmalarına Michel Bréal, Ferdinand de Saussure ve Année Sociologique üyelerinden etkilendiği Sorbonne Üniversitesi'nde başladı. Karşılaştırmalı dil bilgisi geleneğiyle yetişti.

Apollon: Mitolojide müziğin, sanatların, güneşin, ateşin ve şiirin tanrısıdır. Ayrıca kehanet yapan, bilici tanrıdır. Aynı zamanda kâhinlik yeteneğini diğer insanlara da transfer edebilir. Adı değişmeden, Roma mitolojisine geçen tek tanrıdır.

Ariler: Sanskritçe asil, Brahman tanrılarına tapan yüksek tabakaya mensup insan anlamına gelen Ari kelimesi, daha sonra Hint-Avrupa dillerini içine alan dilleri konuşan kavimler anlamında kullanılmaya başlamıştır. Hint, İran, Yunan, Latin, Germen ve Slav dilleri bu gruba girer.

Aristo'nun İstidlal Mantığı: Aristoteles, batı dünyasında ilk defa insan düşüncesinin kurallarını bilimsel olarak tespit etmeye çalışmıştır. Aristo mantığında istidlal yani birbirine bağlı hükümlere dayanarak bir sonuca ulaşma önemli bir yer tutar.

Aristoteles: (MÖ. 384-MÖ. 322) Türkçede genellikle Aristo olarak anılan Antik Yunan filozofu. Platon'la Batı düşüncesinin en önemli iki filozofundan biri sayılır. Fizik, gökbilim, felsefe, mantık, siyaset, biyoloji gibi konularda pek çok eser vermiştir.

Asurlular: MÖ. 2000 sonrası doğu-Batı arasındaki ticaretten yararlanarak gelişmiş ve topraklarını genişletmiş eskiçağ halkı. Anadolu'daki en büyük ticaret kolonileri Kültepe (Kayseri'de) bulunmaktaydı.

Asya Tarihine Methal: Leon Cahun'un araştırma kitabı. Türkçeye çevrildiği dönemde Türkçülerin temel başvuru kitaplarından biri olmuştur.

Âşık Kerem: Kerem ile Aslı hikâyesinin erkek kahramanı.

Âşık Kerem: Türk halk hikâyesi. Günümüze kadar sözlü ve yazılı olarak gelen Kerem ile Aslı hikâyesinin yüzlerce varyantı vardır.

Âşık Ömer: (ö. 1119/1707) XVII. yüzyılda Gevherî ve Karacaoğlan'la birlikte Türk saz şiirinin önde gelen isimleri arasında yer alan Türk saz şairi.

Aşiretler (Özler): yerleşik yaşama geçmiş ilk topluluk biçimidir. Boyların birleşmesiyle oluşurlar. Tarım ve hayvancılık gelişir. Aile mülkiyeti ortaya çıkar. Mülkiyetle ilk devlet biçimi oluşur. Ataerkil aile oluşur. Animizm inancı başlar. Özel mülkiyet savaşlara, savaşlar ise köleliğe yol açmıştır.

Atalet Kanunu: Bir cismin, kendisini iten bir güç olmadıkça bulunduğu hali koruması

Atilla: (395-453) Avrupa Hun İmparatorluğu hükümdarı.

Auguste Comte: (1798-1857) Fransız sosyolog, matematikçi ve filozoftur. Sosyolojinin babası olarak tanımlanmaktadır. Auguste Comte, sosyoloji ismini öne süren ilk sosyologdur.

Avarlar: Çinlilerin Juan-Juan dedikleri Türk kavmi.

Ayzıt: Altay mitolojisinde Güzellik Tanrıçası.

Babıâli: XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Paşa Kapısı ve Sadâret Dairesi, nezaretlerin kurulmasından sonra da Osmanlı hükümeti manasında kullanılan bir tabir.

Bacon: (1561-1626) İngiliz filozof. Bacon, yapıtlarıyla bilimin ve felsefenin, gelişimini göstermiş, doğa ve akıl arasında bir bağ kurulabileceği fikrini yerleştirmiştir. Bacon'ı felsefe ve siyaset alanları dışında edebiyat alanında da büyük bir üne ve öneme kavuşturan eseri hiç kuşkusuz ünlü "Denemeler"idir .

Balkan Harbi: Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki dört devlete karşı 1912-1913'te yaptığı savaşlar. Çatışmanın sebebi Bulgaristan Krallığı ve Sırbistan Krallığı'nın Balkanlarda hızlanan yayılma çabalarıdır.

Başkımcılık: Meşrutiyetten sonra Arnavut aydınları arasında başlayan Başkımi (beraberlik) hareketi. Arnavutça eğitim veren okulların açılması ve Osmanlı Devleti'nden ayrılmak başlıca hedefleriydi.

Batı Roma Medeniyeti: Roma İmparatorluğunun M.S. 395'de ikiye bölünmesiyle ortaya çıkan devlet ve medeniyeti.

Bedii ilim: Lâfız (söz) ve mana ile ilgili bazı sanatlarla sözün süslenmesini öğreten ilim.

Bekri Mustafa: Nüktedan ve hazır cevap kişiliğiyle Nasrettin Hoca'nın kentli hali olarak Karagöz oyunlarında bile karşımıza çıkar. IV. Murat devrinde yaşadığı rivayet edilen Bekri Mustafa'nın içkinin yasaklandığı bu devirde içmeye devam ettiği hatta sultanla aynı sofrayı paylaştığı söylenir.

Belagat: Konuyu bütün yönleriyle kavrayarak hiçbir yanlış ve eksik anlayışa yer bırakmayan, yorum gerektirmeyen, yapmacıktan uzak, düzgün anlatma sanatı.

Beşeriyat İlmi: Antropoloji. Kültür bilimidir. Antropologlar tüm toplumları, kültürleri, insan kalıntılarını ve fiziksel, biyolojik yapılarını inceler. İnsanın iskelet, kafatası gibi fiziki yapısını araştıran antropoloji, insanlık tarihinin en eski dönemlerinin aydınlatılmasına yardımcı olur.

Beyaz Kule Bahçesi: Selanik'te bulunan Beyaz Kule'nin yanındaki bahçe, milliyetçilerin buluşma merkezidir.

Burla Hatun: Dede Korkut Kitabı'nda Kazan Han'ın eşi.

Bügdüz Emen: Dede Korkut Kitabı'nda Kazan Han'ın etrafındaki beylerden biri.

Cahiz: (780-870) olan, Basra doğumlu Arap bilim adamı. Tanınmış bir Arapça nesir yazarı olduğu gibi birçok Arapça edebi, bilimsel, teolojik, siyasal, dini ve erken dönem İslam felsefesini konu alan eserler vermiştir. Bilimsel eserlerinde biyoloji, zooloji, tarih ve İslami psikoloji gibi dallara değinmiştir. Kitabu'l-Fedaili'l-Etrak adlı eserinde eski Arapların ve kendisinin Türklerin karakteri ve kabiliyeti hakkındaki sözlerini ve düşüncelerini bir araya getirmiş, IX. Yüzyılın ilk yarısında Bağdat ve Samarra çevrelerinde bulunan Türklere karşı bazı kesimlerin bu endişelerini ortadan kaldırmaya çalışmış, Türklerin İslam dini ve Abbasi Devleti için taşıdığı önemi vurgulamıştır.

Calinos (Galenos): (129-199) Tarihte Bergamalı Galenos olarak bilinen bilgin, İslam dünyasında Calinus olarak tanınır. Anatomi biliminin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Camille Jullian: (1859-1933) Fransız tarihçi ve filolog. "Fransız milletini, bin yılda Fransa'nın toprağı yarattı" cümlesi, Yahya Kemal Beyatlı için ilham kaynağı olmuştur.

Cengiz Yasası: Cengiz Han, kurduğu devleti en ince yarıntısına kadar tanzim etmişti. Onun koyduğu kanunlara herkes itaat etmek zorundaydı. Cengiz Han'ın başarı kazanmasında koyduğu kanunların önemli bir rolü vardır.

Cenkname: Yazıldıkları dönem itibarıyla dini tebliğ ve yayma amacını güden kahramanlık konulu eserlerdir. Kaynağını İslâmiyet'in ilk dönemlerindeki mücadelelerinden alan Cenknâ-

meler, bir taraftan dini anlayışı ortaya koyarken, diğer taraftan da, bu anlayış ile yapılan savaşları dile getirmiştir.

Charles Mismer: Ali Paşa'nın tercümanlığını yapmış ve La Turquie'de yazılar yayınlamıştır.

Chef doeuvre: Şaheser, türünün en başarılı eseri.

Cihan Harbi: Birinci Dünya Savaşı, 28 Temmuz 1914'te başlayan ve 11 Kasım 1918'de sona eren Avrupa merkezli küresel savaştır.

Claude Farrère: 1902'de Fransa'dan "Türk düşmanı" olarak yola çıkıp, 1904'te tepeden tırnağa "Türk dostu" olarak İstanbul'dan ayrıldığını söyleyen Türk dostu Fransız edebiyatçı. Türkiye için kritik dönemlerde bu ülkenin yanında tavır almış ve Türkiye üzerine yazılar yazmış, Fransız kamuoyunda Türkiye'nin sesini duyurmuştur. Kurtuluş Savaşı sürecinde, Türkiye'ye cephe alan kendi ülkesi Fransa'ya karşı Türkiye'yi destekleyen yazılar yazdı. Claude Farrère, Türklere olan sevgi ve ilgisiyle, Osmanlı Devleti'ne karşı Mustafa Kemal'i destekledi.

Cuma arifaneleri: Esnafın kendi arasında tatil günlerinde rutin olarak tertip ettiği toplantılar. Sonradan halk arasında da bu tür kır eğlencelerine benzeri adlar verilmiştir. Gökalp, *Millî Tesanüdü Güçlendirmek* adlı bölümde arifane ziyafetleri tanımlamaktadır: "Bu kelimenin aslı harifanedir. Harif, hirfetdaş demek olduğundan harifane tabiri hirfetdaşçasına bir ziyafet manasını ifade eder."

Cumhuriyet Halk Fırkası (Cumhuriyet Halk Partisi): 9 Eylül 1923'te Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan siyasî partidir.

Damga: Eski Türklerde her boyun kendisine mahsus bir işareti vardı. Bu işarete damga denilirdi.

Dante Alighieri: (1265-1321) İtalyan şair. En tanınmış eseri İlahi Komedya'dır. Bu eser, Cehennem, Araf ve Cennet adlarını taşıyan üç ciltten oluşmuştur. Dünya edebiyatı tarihinin en büyük eserlerinden biri kabul edildiği gibi, modern İtalyancanın da temelini oluşturur.

4. ve Felsefenin İlkelerinin 1. bölümlerinde geçen "cogito ergo sum (düşünüyorum öyleyse varım)" şeklindeki felsefi cümlesiyle tanınır.

Devşirme: Osmanlılarda aslen Müslüman olan sipahi askerlerinin dışında, Yeniçeri Ocağı'na katmak amacıyla Hristiyan tebaa arasından seçilen çocuklara ve gençlere verilen ad.

Dirlik: Osmanlılarda belirli bir hizmet karşılığı, belirli bir yerin gelirinin liyakatli bir şahsa verilmesi. Has, Tımar ve Zeamet olmak üzere çeşitli kısımlara ayrılırdı.

Divânü Lugat: Divanu Lûgati't-Türk, Türk dilinin ansiklopedik bir sözlüğüdür. Kâşgarlı bu eserini 1072 yılında yazmaya başlamış ve 1074 yılında, yani bundan 921 yıl önce tamamlamıştır. Kâşgarlı'nın eserini Kâşgar'da mı yoksa Bağdat'ta mı yazdığı kesinlikle belli değildir. Ancak, o bu eseri yazabilmek için, o devir Türk dünyasını adım adım dolaşarak pek çok notlar almış, yığın yığın dil malzemesi toplamış; sonra da bu malzemeyi işlerek ve çok iyi bildiği Arap dilinin kurallarına göre düzenleyerek bir sözlük hâline getirmiştir.

Doğu Roma Medeniyeti: IV. yüzyıldan sonra Doğu Roma (Bizans) imparatorluğunda gelişen medeniyet.

Düm Tek Musikisi: Seslerin süre ve volümünü aynı anda gösteren kavrama vuruş denir. Bu vuruşlar belirli şekillerle sıralanarak birer kalıp oluştururlar. Oluşan bu kalıba usul denilir. Usuller basit ve birleşik olmak üzere ikiye ayrılır. Basit usul iki vuruştan oluşur: Önce yüksek volümlü bir vuruş: Düm; ardından zayıfça bir vuruş: Tek. Vuruşların süreleri eşit ancak volümleri farklıdır. Sonuç: Düm+Tek. Bu bir usuldür ve her ölçüde tekrarlanır.

Ebu Nasr Muhammet Farabi: (870-950) Türk asıllı filozof. Yorumları ve incelemeleri sayesinde ortaçağ İslam aydınları arasında Muallim-i Sânî ya da Hace-i Sâni (İkinci Üstad) olarak bilinir. El-Kindi'nin kurucusu olduğu kabul edilen ve İslam felsefesi içinde rasyonal/Aristocu eğilimi ifade eden Meşşailik akımının ikinci kurucusudur. Musika'l-kebir, Kitabu İhsa'l-ikaat, Kitabu

Dârülbedâyi: İstanbul Belediyesi'ne bağlı bugünkü Şehir Tiyatroları'na kuruluşundan 1931 yılına kadar verilen ad.

Dârülelhân: Osmanlı Devleti'nde kurulan ilk resmî mûsiki mektebi.

Dârülfünûn: "Üniversite" anlamında kullanılan bir sözcüktür ve 1900 yılında II. Abdülhamit'in iradesiyle Avrupa üniversiteleri tarzında kurulan Dârülfünûn-ı Şahane veya İstanbul Dârülfünûnu'nu ifade eder. Bu kurum, 1933 reformuyla İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülmüştür.

Defter-i Hakani: Osmanlılarda arazi ve tımar kayıtlarıyla ilgili defterlerin saklandığı devlet dairesinin adı.

Deli Petro (I. Petro): Rusya'yı 7 Mayıs 1682'den ölümüne kadar yöneten Rus Çarı. Kimi tarihçiler tarafından Rusya'yı, Avrupa'nın ve dünyanın kaderinde söz sahibi devletlerin arasına soktuğu düşünüldüğünden, Büyük sıfatıyla anılırken, kimi tarihçiler tarafından davranışları sebebiyle Deli olarak anılmaktadır.

Demokritos ve Felsefesi: Leukippos'un öğrencisi Demomritos ya da bazı kaynaklarda Demokritus, MÖ 460-370'lü yıllarda yaşamış ve Sokrates'ten sonra ölmüş olmasına rağmen, "Sokrates öncesi doğa filozofları"ndan sayılır. Hocasının ortaya koyduğu teoriyi büyük ölçüde geliştirerek ünlenmiştir. Parmenides'in temsil ettiği tekçilik (monism) ile Empedokles'in çokçuluğu (pluralism) karşısındaki aracılık girişimleri sonucu, "Atom veya bölünmeyen öz" teorisi ile ünlenmiştir.

Dertli: (1772-1846) Türk saz şairi. XIX. yüzyılda Erzurumlu Emrah ve Seyrânî'den sonra âşık edebiyatının en tanınmış temsilcisidir.

Descartes: (1596-1650) hayatının çoğunu Hollanda'da geçirmiş Fransız bir filozof, matematikçi ve yazardır. Kendisini takip eden Batı felsefesi çoğunlukla onun günümüzde hâlâ çalışılan yazılarına cevap niteliğindedir. Özellikle "İlk Felsefe Üzerine Düşünceler" ve "Aklın Yönetimi İçin Kurallar" hâlâ çoğu üniversitenin felsefe bölümünde standart bir kaynak olarak kabul edilir. Descartes belki de en çok, Metot Üzerine Konuşma'nın

fi'l-ikaat ve İhsau'l-ulum adlı eserleriyle yunan musiki nazariyesini geliştirerek zenginleştirmiştir. El-Medinetü'l-fâzıla adlı eserinde de ideal İslam devleti tasarımını ortaya koyar.

Eclectique: Seçmeci, seçici.

Edmond Eugene Alexis Rostand: (1868-1918) Fransız şairi ve oyun yazarı. edebiyat, tarih ve felsefeyi Pari'te, College Stanislas de Paris'te öğrendi. 12 Kanun-ı Evvel 1918 ile 20 Mart 1919 tarihleri arasında Yusuf Ziya Ortaç ve Sedat Salim Pek tarafından çıkarılan "Şair" dergisinde "sayı. 2; sayfa31" Edebi Hadiseler üst başlığı altında ve "***" imzasıyla yayınlanan yazıda Edmond Rostand'ın ölüm haberi verilmekte ve sanatı, hayatı ve eserlerinden söz edilmektedir.

Eflatun (Platon): (M.Ö. 427-M.Ö. 347) Antik klasik Yunan filozofu, matematikçi ve batı dünyasındaki ilk yüksek öğretim kurumu olan Atina Akademisinin kurucusu. Bu akademi aynı zamandan günümüzdeki modern üniversite oluşumunun başlangıcı olarak da kabul edilir. Platon, akıl hocası Sokrates ve öğrencisi Aristoteles'le birlikte bilim ve Batı felsefesinin temellerini attı. Platon, Sokrates'in öğrencisiydi. Sokrates'e ilişkin bilgilerin çoğu Platon'un diyaloglarından edinilmiştir. Asıl adı Aristokles olan düşünür, geniş omuzları ve atletik yapısı nedeniyle, Yunanca Platon (geniş) lakabı ile anıldı ve tanındı.

Egzotizm: Fransızca "exotisme" den gelen kelime sanat eserlerinde görülen yabancı ülkelere ait manzaralar, örf ve adetlerle ilgili özellikleri ifade eder.

Ehl-i Beyt: Hz. Muhammed'in aile fertleri için kullanılan bir tabir.

Eksarh/eksarhlık: Eksarh, Doğu Roma İmparatorluğu'nda, Patrik'in verdiği yetkiyle taşrada yönetici sıfatıyla görev yapan din adamlarına denirdi. Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise Doğu kilisesinde başpapaza verilen san olarak geçmektedir. Osmanlı Devleti hâkimiyeti döneminde Rum Ortodoks tahakkümünden kurtulmak isteyen Bulgarlar, Sultan Abdülaziz'in 28 Şubat 1870 tarihli fermanıyla bu isteklerine kavuşmuşlardı. "Eksarhlık" mü-

essesesi şeklinde adlandırılan bu kurumla, Bulgarlar millet sisteminde ayrı bir konum elde etmişlerdir.

Elifba: Alfabe.

Emile Durkheim: (1858-1917) Fransız sosyolog. Sosyolojinin kurucularından sayılmaktadır.

Emrullah Efendi: (1859-1914) Osmanlı eğitimcisi, siyasetçi, felsefeci. II. Meşrutiyet döneminde iki defa Maarif Nezareti (Milli Eğitim Bakanlığı) görevine getirilen Emrullah Efendi, yakın geçmiş Türk eğitim hayatının önemli şahsiyetlerinden birisidir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde etkin bir isimdir. Eğitim tarihinde "Tûbâ Ağacı Nazariyesi" adlı fikir sistemi ile tanınmıştır. Bu fikir sistemi, Emrullah Efendi'nin ölümünden sonraki yıllarda siyaset ve kültür hayatının önemli tartışma konularından birisi olmuştur. Şaka amacıyla söylediği "Şu mektepler olmasaydı maarifi ne güzel idare ederdim" sözü asırlardır unutulmamıştır

Encümen-i Dâniş: Osmanlı Devleti'nde 1851-1862 yıllarında hizmet vermiş bir bilim kuruludur. Kurucusu Mustafa Reşit Paşa'dır. Fransız İlimler Akademisi'ni örnek alarak kurulan bu kurulun en önemli ürünlerinden biri, Ahmet Cevdet Paşa'ya yazdırılmış Tarih-i Cevdet adlı eserdir.

Enderun: Osmanlılarda idarî ve askerî kadronun yetiştirilmesi için teşkil edilen saray eğitim kurumu.

Epikür felsefesi: Epikuros (ya da Epikür) (MÖ 341-270) Helenistik felsefenin en önemli düşünürlerinden birisidir. Epikuros bir ahlak felsefesi geliştirmiştir ve felsefenin ana düşüncesi mutluluktur (eudaimonia). Temel amacın mutluluğa ulaşmak olduğunu belirtir. Felsefenin görevi de buna göre belirlenmiştir, insanın mutluluğa giden yolunu araştırmak. Klasik felsefenin sonyut tartışmalarıyla Epikuros bu hedefin dışında ilgilenmemiştir.

Erlik Han: Altay Türklerinde kötü ruhların en büyüğü. Yeraltında yaşar.

Esma-yı Türkiye: Osmanlıcanın tesiri altında Türkçe kelimelerin unutulmaması amacıyla Askeri rüştiyelerde okutulmak üzere yazılmıştır. Rıza Paşa'ya aittir.

Esperanto: Leh göz doktoru Ludwik Lejzer Zamenhof tarafından 1887 yılında yaratılan yapay dil. Zamenhof'un 1905 yılında yayımladığı (Esperanto'nun Temelleri) kitabında dilin yapısı ve kuralları izah edilir. Kendini Dr. Esperanto olarak tanıtan Zamenhof, farklı dilleri konuşan kişiler arasındaki iletişim zorluklarının, öğrenilmesi kolay bir ortak dil ile aşılabileceğini düşünerek Esperanto'yu oluşturmuştur. Günümüzde en çok tanınan ve en çok konuşanı bulunan yapay dil olmakla birlikte uluslararası iletişim dili olma amacına ulaşamamıştır.

Eşkani (Eşkaniyan): Eski İran'da üçüncü hükümdar sülalesi. MÖ. 256 yılında Part kumandanlarından Arşak'ın Selevkitleri yenmesiyle kuruldu. MÖ. 230'da Sasaniler'in tarih sahnesinde görülmesiyle birlikte yıkıldı.

Etnografya: Kavimleri karşılaştırarak inceleyen, kültür oluşumlarını araştıran bilim

Evkaf-ı Humayun Nezareti: Osmanlı ülkesinde bulunan bütün vakıfların idaresinden, mülhak ve diğer vakıfların denetiminden sorumlu olan kurum.

Fahriye: Eski şairlerin kendi meziyet ve üstünlüklerini övdükleri şiirler.

Falih Rıfkı (Atay): (1894-1971) Gazeteci, yazar. Cumhuriyet döneminin en etkin gazetecilerindendir. İzmir'in kurtuluşundan sonra Mustafa Kemal Atatürk'le tanışıp dostluğunu kazanan Falih Rıfkı Bey, özellikle Atatürk'ü yakından tanıtan anılarıyla ünlendi. 1923-1950 yılları arasında milletvekili olarak siyasette yer aldı. Cumhuriyetin kurucusu Atatürk'e yakınlığı nedeniyle çok önemli olaylara tanıklık etmiş ve kişisel tarihi cumhuriyet tarihi ile özdeşleşmiştir. Ayrıca Atay, Türkiye'de Türk basınında sansürün kaldırılmasının yıl dönümü olarak her yıl 24 Temmuz tarihinde düzenlenen Basın Bayramı'nın tarihini ortaya atmıştır.

Faruk Nafiz (Çamlıbel): (1898-1973) Şair, siyasetçi. Hecenin Beş Şairi'nden biridir. En ünlü eseri, "Han Duvarları" adlı şiiridir.

Fasih: Güzel, düzgün ve açık konuşan.

Fenikeliler: Antikçağda yaşamış Sami ırkından Akdenizli bir kavim.

Feodalizm: Feodalizm ya da derebeylik, başta Ortaçağ Avrupa'sında olmak üzere tarihin birçok evresinde rastlanan toplumsal, siyasal ve ekonomik örgütleniş biçimidir. Feodalizm kelimesi, Latince feodum (tımar) ile taşınabilir değerli mal anlamına gelen Latin kökenli bir kelimeden türetilmiştir.

Feridun ve oğulları: Fars hükümdarı. Taberi'deki rivayete göre, oğullarının ittifakla yaşayamamalarından ve birbirlerine zulmetlerinden korkan Feridun, memleketi üçe öldü. Her bir hisseyi bir okun üzerine yazarak kura çekti. Serm bir ok aldı, ona Rum ve Batı ülkeleri düştü. Turac'a Türk ve Çin yurtları, İrec'e ise Irak ve Hint isabet etti. Şehname'ye göre ise Feridun'un oğlu İr, İran'ı, Tur ise Turan'ı almıştır.

Fesahat: Sözün kusursuz ve açık olması anlamına gelen belâgat terimi. Fesahat, sözlükte "açık seçik olma, havanın açık ve berrak olması, sütün yüzünü kaplayan köpükten arınıp saf ve halis olması" manalarına gelir. Bundan hareketle sözün kusurlardan arınmış olmasına fesahat böyle söze veya onu söyleyene de fasih denilmiştir. Fesahat önceleri belâgat, beyan ve beraat kelimeleriyle eş anlamlı olarak "güzel ve etkili söz" manasında kullanılırken daha sonra lafız güzelliğine fesahat, mana güzelliğine belâgat, beraat ve beyan denilmeye başlanmıştır.

Fesahatçi: Cumhuriyet öncesi sadeleştirme ve Türkçeleştirme tartışmaları sırasında, bir yanda sadeleşme, bir yanda tasfiyecilik, bir yanda Arapça, Farsça sözleri yaygın biçimde kullanma düşünceleri ileri sürülürken diğer yandan da Arapça ve Farsça alıntı sözlerin Türkçede kullanıldıkları biçimde değil de aslına uygun biçimlerde yazılması ve söylenmesi gerektiğinin savunulduğu bir başka düşünce daha ortaya çıkmıştı. "Fesahatçiler" adıyla anılan bu düşüncedekiler, yıllardır Türkçede kullanılırken Türkçenin ses ve biçim özelliklerine uymuş sözlerin özgün biçimleriyle kullanılması gerektiğini yazılarında işliyorlardı. Fesahatçilere göre iştah dememeli iştiha denmeliydi. Beyhude yerine

bihude, beynamaz yerine binamaz, tercüme yerine de terceme kullanılmalıydı. Fesahatçiler, bu tür kullanışları "galat" sayıyorlar, Arapça ve Farsça sözlerin asıllarında olduğu gibi kullanılmasını istiyorlardı. Fesahatçiler, alıntı sözlerin Türkçede kazandıkları anlamda kullanılmasına da karşıydı. Arapçada göz ucuyla bakmak anlamında kullanılan iltifat sözünün Türkçede kazandığı anlamla kullanılması fesahatçilere göre yanlıştı.

Fetvahane: Osmanlı Devleti'nde şeyhülislamlık makamı içerisinde fetva işlemlerini yürütmekle görevli birim.

Fıkıh: İslâm ibadet ve hukuk ilmi.

Filip: Makedonya Kralı. Büyük iskender'in babası.

Fino-Ugoriyen: Bugün Kuzeydoğu Avrupa'da yaşayan ve aynı dil ailesini oluşturan halklar topluluğu. Fin-Ugor halklarının konuştuğu diller ve lehçeler Ural-Altay dil grubunun Ural grubuna girmektedir.

Fin-Ugur: Batı Sibirya'da Orta Obi ile Ural arasındaki bölgede yaşayan halk.

Francesco Petrarca: (1304-1374) Döneminin en büyük bilgini sayılan İtalyan hümanist ve şair.

Frateri (Boy): Klanların birleşmesiyle boylar oluşur. Klanla aynı toplumsal yaşayış özelliklerini gösterirler.

Frederic Guillaume Paulhan: (1856-1931) Fransız psikolog ve filozof.

Friedrich List: (1789 1846) 19. yüzyılın en tanınmış Alman ekonomistlerinden biridir. Aynı zamanda işletmeci, diplomat ve demir yolu öncüsü olarak da tanınır. Avrupa Birliği'nin fikir babası olduğu düşünülür, zira Avrupa Topluluğu onun fikirlerinden doğmuştur. 1841 yılında büyük eseri "Millî Siyasî İktisat Sistemi"ni yazmıştır.

Friedrich von Schiller: (1759-1805) Şair, filozof, tarihçi, estetikçi ve en önemli Alman dram yazarıdır. Yazdığı çoğu tiyatro eseri Alman tiyatrosunda başyapıt niteliğindedir. Schiller doğa tasvirli şiirlerin şairi olarak da gayet başarılı olmuştur, ancak asıl alanı düşünsel/didaktik şiirdir, çoğu yazara ilham olmuştur ve

dramatik şiirleri en sevilen Alman balatları arasındadır. Schiller; Wieland, Herder ve Goethe ile Weimar Klasiğinin en önemli dört yazarından biridir.

Fuzuli: (1495-1556) Büyük Divan şairi. Şiirleri, Leyla ve Mecnun Mesnevisi önemlidir.

Fütüvvet: Başlangıçta tasavvufî bir mahiyet taşırken XIII. yüzyıldan itibaren içtimaî, iktisadî ve siyasî yapılanmaya dönüşen kurum.

Gabriele D'Annunzio: (1863-1938) Mussolini döneminin en üretken ve tartışılan yazarlarından biri olan İtalyan romancı, şair, oyun ve öykü yazarı. Yarattığı ideolojik tartışmaların ötesinde, çeşitli alanları kapsayan yapıtları 20. yy İtalyan edebiyatını derinden etkilemiştir.

Gaiyet: Varlık ve hadiselerin, ilahi hikmet ve inayet uyarınca kozmik düzeni gerçekleştirmeye yönelik bir gayeye sahip olduğunu savunan doktrin.

Galat: Başta Arapça ve Farsça olmak üzere yabancı dillerden Türkçeye geçen, biçim ve anlam değişikliğine uğrayarak kullanılan kelimelere sözlükçülerin verdiği ad. Arapça'da mastar olarak "yanılmak" manasına gelen galat kelimesine (çoğulu galatât, karşıtı fasih) Türkçe sözlüklerde "yanlış, yanlışlık, yanılma, yanılgı, dil bilgisi kuralına uymayan kelime veya ibare, dil yanlışı" gibi anlamlar verilmiştir. Yanlış olduğu halde herkesçe benimsenip kullanılan kelimelere galat-ı meşhur, hiçbir şekilde kullanımı uygun görülmeyen kelimelere de galat-ı fahiş denir.

Gallicisme: Bir dile özgü, başka dillere tercümesi güç ifade ve deyimler.

Garp Takvimi (Miladi Takvim): Milad'ı tarih başlangıcı ve Dünya'nın Güneş etrafındaki dönüş süresi olan 365 gün 6 saatlik zamanı "1 yıl" olarak kabul eder.

Gaston Richard: Fransız psikolog ve sosyolog.

Genç Kalemler Dergisi: Hüsün ve Şiir adıyla başlayan dergi, 9. Sayıdan itibaren Genç Kalemler adını almıştır. 1910 yılında

Ali Canip'in öncülüğünde Selanik'te yayın hayatına başlayan ve 1912 yılında Selanik'in düşüşüyle yayınına son vermiş bir edebiyat ve düşünce dergisidir. İmtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü Nesimi Sarım Bey, başyazarı ise Ali Canip Yöntem'dir. İkinci cildinden itibaren İttihat ve Terakki desteğiyle çıkarılan dergi, Milli Edebiyat akımının öncüsü olmuş; milli bir edebiyat oluşturulması için önce dilde sadeleşme gerektiğini savunarak Yeni Lisan hareketini başlatmıştır.

Genç Türkler: 1867 yılında Namık Kemal ve arkadaşlarının kurdukları gizli cemiyete "Yeni Osmanlılar Cemiyeti" denilir. Avrupalılar onlara Jön Türk adını vermişti. II. Abdülhamit devrinde Avrupa ve Mısır'da faaliyetlerde bulunan ikinci ihtilalci nesil, Genç Türkler adıyla anılır.

Gevheri: 17. Yüzyıl Türk saz şairlerinden. Oldukça güçlü saz şairlerinin yetiştiği bu yüzyılda Gevheri'den başka Karacaoğlan ve Âşık Ömer gibi şöhretli isimler de bulunmaktadır. Gevheri'nin şiirleri XVII. Yüzyılın ikinci yarısından XX. Yüzyıl başlarına kadar Anadolu, Rumeli ve Azerbaycan'da sevilerek okunmuş, çeşitli mecmua ve cönklerde yer almıştır.

Goethe: (Bkz. Johann Wolfang Goethe)

Gotik mimari: Ortaçağ'ın ortalarından sonuna kadarki süreçte yaygın olarak uygulanmış bir mimari stilidir. Romanesk mimarinin gelişmesiyle ortaya çıkmış, zamanla yerini Rönesans mimarisine bırakmıştır.

Göklen: Selçuklular döneminde Türkmenistan'ın güneyine on boy halinde yerleşmiş Oğuz topluluğu.

Göktürkler: Türk adıyla kurulmuş ilk ve Türk adını resmi devlet ismi şekliyle kullanan ilk Türk devletidir.

Halide (Edip Adıvar) Hanım: (1884-1964) Yazar, siyasetçi, akademisyen. Halide Edip, 1919 yılında İstanbul halkını ülkenin işgaline karşı harekete geçirmek için yaptığı konuşmaları ile zihinlerde yer etmiş usta bir hatiptir. Kurtuluş Savaşı'nda cephede Mustafa Kemal Atatürk'ün yanında görev yapmış, sivil olmasına rağmen rütbe alarak bir savaş kahramanı sayılmıştır. Savaş yıl-

larında Anadolu Ajansı'nın kurulmasında rol alarak gazetecilik de yapmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte yazarlığa başlayan Halide Edip; yazdığı yirmi bir roman, dört hikâye kitabı, iki tiyatro eseri ve çeşitli incelemeleriyle Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemleri Türk edebiyatının en çok eser veren yazarlarındandır. Sinekli Bakkal adlı romanı, en bilinen eseridir. Eserlerinde kadının eğitilmesine ve toplum içindeki konumuna özellikle yer vermiş, yazıları ile kadın hakları savunuculuğu yapmıştır.

Halil Beyefendi (Halil Ethem Eldem): (1861-1938) Eski eserler tarihi belge ve kitabelerle müzecilik hakkında yayınları olan müze müdürü. Ressam Osman Hamdi Bey ve eski sikkeler uzmanı İsmail Galip Bey'in kardeşidir.

Halka Doğru: Celal Sahir (Erozan)'ın müdürlüğünde 11 Nisan 1329/1913-Nisan 1330/1914 arasında 52 sayı çıkmış haftalık dergidir. II. Meşrutiyet döneminde Türkçülük akımının ve halkçılık düşüncesinin önemli yayın organlarından birisidir.

Halka Doğru: Halka Doğru Cemiyeti'nin yayın organı olarak Doktor Nazım ve Vali Rahmi Bey'in müdürlüğünde 1 Şubat 1335/1919'da çıkmaya başlayan ve ancak 8 sayı sürmüş 15 günde bir çıkan dergidir.

Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey: (1885-1966) Yazar, öğretmen, milletvekili, siyasetçi. Kurtuluş Savaşı ve cumhuriyetin ilk yıllarında Meclis'te yaptığı coşkulu konuşmaları nedeniyle "millî hatip" ve "cumhuriyet hatibi" olarak tanınan bir siyaset adamı ve yazardır. Önce Fecr-i Ati, daha sonra Millî Edebiyat toplulukları içinde yer aldı. Zamanla siyasi kimliği, şair ve yazar kimliğinin önüne geçti. Siyasi yaşamının yanı sıra Türk Ocakları'nın başkanlığını yürüttü. Türk Ocakları'nın kapatılmasından sonra 13 yıl Bükreş'te büyükelçilik görevinde bulundu. Yurda geri döndüğünde Türk Ocakları'nı tekrar kurdu; ismi, aralıklarla toplam 34 yıl başkanlık ettiği bu kurum ile özdeşleşmiştir.

Hanefilik: Dört büyük Sünni fıkıh mezhebinden biri. İslam hukukunda İmam-ı Azam lakabıyla anılan Ebu Hanife'nin yolu.

Haral Höffding: (1843-1931) Danimarkalı filozof. Ahlakın evrimci ve teolojik düşüncelerden kaynaklanan ilkelerini açıklamaya çalıştı.

Hariciye Nezareti: Osmanlı Devleti'nde 1836'da kurulan ve Cumhuriyet döneminde Dışişleri Bakanlığı adını alan teşkilât.

Harif: Meslektaş, sanat arkadaşı.

Harifane: Esnafça, herkes masraftan kendi hissesini vererek, ortaklaşa yapılan ziyafet. (Yanlış olarak "arifane" kelimesi daha yaygındır.)

Hars: Millî kültür. Ziya Gökalp için hars; millî değerler, norm, dil, müzik, sanat, din, ahlak ve ekonomiden oluşmaktadır.

Hece vezni: Türk şiirinde çok eskiden beri kullanılan ve mısralardaki hece sayısının eşitliği esasına dayanan vezin.

Henry Bergson: (1859-1941) Fransız filozof. Sezgiciliğin (entüisyonizm) de kurucusudur.

Henry Maudsley: (1835-1918) İngiliz psikiyatri uzmanı. Psikiyatrinin temel unsurlarını patoloji, psikoloji ve fizyoloji alanlarından derleyerek bir araya getirmiştir.

Hikmet Nazım: (1902-1963) Daha çok Nazım Hikmet olarak bilinen Türk şair, oyun yazarı, romancı, anı yazarı. Şiirleri elliden fazla dile çevrilmiş ve eserleri birçok ödül almıştır. Yasaklı olduğu yıllarda Orhan Selim, Ahmet Oğuz, Mümtaz Osman ve Ercüment Er adlarını da kullanmıştır. Türkiye'de serbest nazmın ilk uygulayıcısı ve çağdaş Türk şiirinin en önemli isimlerindendir.

Hind-i Çini: Güneydoğu Asya'da, Hindistan'ın doğusu ve Çin'in güneyinde kalan bölge.

Hirfet: Sanat, meslek.

Hititler: Antik çağ'da Anadolu coğrafyasında devlet kurmuş önemli uygarlıklardan birisidir. Kullandıkları dil Hint-Avrupa ailesine dâhil olmaktadır. M.Ö. 2000 yıllarında Anadolu'ya göç etmişlerdir. Başkentleri Hattuşaş'tır.

Hiung-nu: Bazı kaynaklara göre Hunlar; M.Ö. 3. yüzyıl sonlarından itibaren Çin'in Kuzey sınırlarını tehdit eden bir güç un-

suru olarak 500 sene Orta Asya'da egemenlik kurmuş olan kırsal göçebe kabileler konfederasyonuna Çincede verilen isim.

Homere: (Homeros) Antik Çağ'da yaşamış Yunanlı ozan. İlyada ve Odysseia destanlarının derleyicisi olduğu kabul edilir.

Hüseyin Cahit Yalçın: Yazı hayatına Servet-i Fünun döneminde edebiyatçı olarak başlamış, II. Meşrutiyet, Atatürk ve İsmet İnönü dönemlerinde yazdığı polemik ve eleştirilerle ve kültürün yaygınlaşmasına destekleriyle tanınan gazeteci, yazar, siyaset adamıdır. Joseph de Guignes'in ünlü eserini "Hunların, Türklerin Moğolların ve Daha Sair Tatarların Tarih-i Umumisi" adı altında sekiz cilt halinde çevirerek yayınlamıştır.

Hüseyinzade Ali (Turan) Bey: (1864 Azerbaycan–1941 İstanbul) Türkçülük akımının öncülerinden Azerbaycan Türkü hekim ve siyaset adamı. Azerbaycan'da millî devlet kuruluşunun öncülerindendir. Bakü'de, Rusya'da yayımlanan ilk günlük Türkçe gazete olan Hayat'ın kurucularından biridir. Bu gazetedeki Türkleşmek, İslamlaşmak ve Avrupalılaşmak konularını işleyen yazılarıyla Ziya Gökalp'a öncülük etmiştir. "Turan" adını taşıyan manzumeyi de ilk o yazmıştır.

II. Abdülhamit: (1842-1918) Osmanlı İmparatorluğu'nun 34. Padişahı

İbrahim Şinasi: (1826-1871) Şair, tiyatro yazarı ve gazetecidir. Şinasi, 19. yüzyılda Türk edebiyatını etkileyen ve yönlendiren yazarlar arasında yer alır. Osmanlı toplumunun çağdaş uygarlığı yakalayarak gelişebileceğini, bununsa batı örnek alınarak gerçekleşebileceğini savunan batılılaşma hareketinin öncülerinden biridir.

İçtimai Mefkûrecilik: Ziya Gökalp'ın Durkheimci çerçeve içinde benimsediği korporatist model, onun terimleriyle "içtimai mefkûrecilik" yani toplumsal idealizm olmaktadır.

İhşidiler: Mısır, Suriye ve Filistin'de 935-969 yılları arasında hüküm süren bir Türk hânedanı.

İkdam Gazetesi: 5 Temmuz 1894-31 Aralık 1928 tarihleri arasında İstanbul'da yayınlanan günlük siyasal gazete. Sahibi ve başyazarı Ahmet Cevdet (Oran)dı.

İlyada: Homeros'un Troya Savaşı'nı anlatan destanıdır. Yunanca'da Odysseia ile birlikte en eski edebiyat olduğu düşünülen epik bir şiirdir. Eldeki veriler ışığında Homeros tarafından M.Ö. 7 ya da 8. yüzyılda yazıldığı düşünülmektedir.

İmamı Âzam: Hanefî mezhebinin imamı. Daha çok Ebû Hanîfe veya İmâm-ı Âzam diye şöhret bulmuştur.

İncili Çavuş: Türk mizah kültürünün önemli simalarından birisidir. Kimliği hakkında bilinenler sınırlıdır. 16. yüzyılın ikinci yarısıyla 17. yüzyılın ilk yarısında, I. Ahmet döneminde yaşadığı sanılmaktadır. İncili Çavuş fıkralarının mihverini, genel olarak sarayda ve saray çevresinde bulunan çok renkli tiplerden oluşan insanlar, bu insanların toplum hayatındaki tutum ve davranışları meydana getirir.

İpokrat (Hipokrat): (M. Ö. 460-M. Ö. 377) İslam dünyasında Bokrat olarak da tanınan tıbbın babası Yunanlı hekim.

İskitler: MÖ. Yedinci yüzyılda Tuna ile Don Nehri arasında yaşayan atlı göçebe kavim.

İskolastik (skolastik) felsefe: Skolastik felsefe, ortaçağ düşüncesinde doğrunun zaten mevcut olduğu düşüncesine ve felsefenin okullarda okutularak öğretilmesine dayanan bir yaklaşım sergiler. Bu felsefenin temeli teolojidir. Ona dayanır ve onu desteklemeye çalışır.

İsmail Gaspıralı: Kırım Türkü gazeteci ve fikir adamı. 1883 yılında yayınlamaya başladığı Tercüman Gazetesi'nde dilde, fikirde, işte birlik düşüncesinden hareketle Türk birliğini savundu. Türk dünyasında köklü bir eğitim reformunun alt yapısına katkı sağladı.

İstikra Mantığı: Aristoteles mantığının yerine konulmak istenen, deney ve gözleme dayanan metot. Tümevarım. Aristoteles'in seçtiği Tümdengelim (istidlal) yerine Bacon tümevarımını (istikra) savunmuştur.

İşrakîlik: İşrakiye, Arapça, "ışığın açılması", parlama, güne-
ın doğması, aydınlanma ve doğu anlamına gelen şark kelime-
nden türetilmiştir. Meşşailik'in itibarını kaybetmeye başladığı
ir dönemde ortaya çıktığı iddia edilen ve Şehabeddin es-Süh-
evverdi tarafından kurulmuş eklektik bir felsefedir. İşrakilik ha-
kikatin akılla değil, riyazet yani nefsi arındırma suretiyle, doğ-
udan doğruya sezgi veya bir iç aydınlanmayla elde edileceğini
savunan, genelde Aristotelescilik'e özelde ise Meşşailik'e tepki
olarak doğmuş felsefi bir akımdır.

Jean Jacgues Rousseau: (1712-1778) Cenevreli filozof ve yazar. Siyasi fikirleriyle Fransız Devrimi'ni etkilemiştir. Düşünceleri özellikle Fransız Devrimi'nden sonra kurulan yeni devletin kalkınmasında, toplumun sosyal yapısında ve eğitim sisteminde etkili olmuştur.

Johann Wolfang Goethe: (1749–1832) Alman edebiyatçı, ressam ve doğabilimci. Goethe, şiir, drama, hikâye (düzyazı ve dörtlük şeklinde), otobiyografik, estetik, sanat ve edebiyat teorisi, ayrıca doğa bilimleri olmak üzere birçok esere imza atmıştır. Bununla birlikte, zengin bir içeriğe sahip olan mektup çeşidi, önemli edebi eserlerindendir. 1774 yılında Genç Werther'in Istıraapları adlı eseri ile bütün Avrupa'da ün yapmıştır.

John Ray: Milli ekonomi sistemlerine dayanan devletçi bir ekonomik sistemi savunan Amerikalı iktisatçı.

Joseph de Guignes: Joseph de Guignes, Fransız doğubilimci, sinolog ve Türkolog'tur. 1745 yılında Krallık Kitaplığı'nda Doğu dilleri sekreteri oldu. Hunlar ve Türklerin kökenini anlatan kitabı 1748 yılında yayınlandı 1754 yılında Academie des Inscriptions et Belles Lettres'e üye seçildi. Çalışmaları 3 ciltlik bir kitap olarak devam etti: "Hunlar, Moğollar, Türkler ve diğer Batı Tatarlarının Genel Tarihi." Louvre'de İlkçağ eserleri sorumlu müdürü oldu.

Kadılık: Günümüzdeki yargı sistemi bağlamında görevleri hâkime denk gelmekle birlikte o dönemin yapısı itibariyle kentlerde dini bir otoritedirler.

Kâni Ebubekir Efendi: (1712-1814) Divan kâtipliği görevinde bulundu. Divan'ı, hezeliyatı ve letaifiyle tanınmıştır.

Kankılı Bey: Çin kaynaklarına göre, M.Ö. 1450 yıllarında Çin'e sokulan arabanın yapılışı Kankılı Bey tarafından düşünülmüştür. Oğuz Kağan destanındaki rivayete göre bir savaş sonunda Kankılı Bey kendisine düşen ganimeti taşımak için bir kağnı yapar. Geride kalanlar "Kanga? Kanga?" (Nereye? Nereye?) derler. Oğuz Kağan'da onu icat eden beye Kangalug adını verir.

Karacaoğlan: Türk halk (âşık) edebiyatının yetiştirdiği en önemli isimlerdendir. Doğum tarihi bilinmemekte, yaşadığı dönem yüzyıl olarak bile tahmin edilememekte, ihtimaller, XV. yüzyıl sonları ile XVIII. yüzyıl başları arasında iki yüzyıldan fazla bir zamanı içine almaktadır.

Karagöz: Geleneksel Türk seyirlik sanatlarının önde gelenlerinden biri.

Karakalpaklar: Türkistan'da yaşayan Türk boylarından biri.

Karl Marx: (1818-1883) 19. yüzyılda yaşamış filozof, siyasî iktisatçı ve devrimci. Komünizmin kurumsal kurucusudur. Birçok siyasî ve sosyal konuda fikri olmakla beraber, en çok Komünist Manifesto'nun (1848) giriş cümlesinde özetlediği tarih analiziyle tanınır: "Şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf mücadelelerinin tarihidir."

Kavaid-i Osmaniye: Ahmet Cevdet Paşa'nın Keçecizade Fuat Paşa ile hazırladıkları dilbilgisi kitabı. Encümen-i Daniş'in açılışında (18 Temmuz 1851) Sultan Abdülmecit'e sunulmuş ve bu kuruluşun kararıyla basılmıştır.

Kaygusuz Abdal: (ö. 848/1444) XIV. yüzyılın ikinci yarısında doğmuş, Alevi-Bektaşi edebiyatının kurucusu olarak kabul edilen mutasavvıf şair.

Kayılar: Oğuzların en eski, en önemli ve en asil boyudur. Oğuz hükümdarlarını çıkaran beş boyun başında gelir. Selçuklu ve Osmanlı sülalesi de Kayılardan çıkmıştır.

Kazaskerlik: Osmanlı Devleti'nde şeri davalara bakan askeri hâkim. Yetkileri arasında kadı, müderris ve din görevlisi atama-

ları, kadı kararlarını bozma, değiştirme ve yeni kararlar oluşturma gibi maddeler vardır. Yani kadı kararlarına itiraz kazaskerliğe yapılırdı. Yetkilerinin çoğunu 16. yüzyıldan itibaren şeyhülislamlığa devretmiştir.

Kazvin: Tahran'dan 150 kilometre mesafede, Elbrus Dağları'nın güney eteklerinde bulunan bir şehir. XIII. Yüzyılda Moğollar, daha sonra da Safeviler idaresine geçti.

Keçe Kitap: Ziya Gökalp'ın, halk arasında tahsilsiz kadınların ve bilgisiz kişilerin inandığı bayağı itikatlar ve bunlara bağlı bulunan ve içine büyücülüğün de karıştığı dini ayinler olarak nitelediği Tandırnameye "Keçe Kitap" da denilmektedir.

Keldaniler: Fırat, Arabistan ve Basra Körfezi arasında yaşayan halklara eskiden verilen genel ad.

Kırgızlar: Türk tarihinin bilinen en eski kavimlerinden olan Kırgız Türkleri.

Kıyan Selcük: Dede Korkut Kitabı'nda Kıyan Selcük Oğlu Deli Dündar olarak geçen kahraman.

Kızıl Elma: Ziya Gökalp'ın düşünce sisteminde gerçekleşmesine çalışılan millî ideal anlamını taşır. Türk mitolojisinde üzerinde düşünüldükçe uzaklaşan ancak uzaklaştığı oranda cazibesi artan ülküler veya düşlerdir. Türk devletleri için bir hedefin ve amacın simgesidir. Kelimenin tam olarak ne zaman, nerede ve nasıl geçtiği bilinmemekle birlikte tarihi akış içerisinde hep ilerlemenin bir sembolü olmuştur. Yüzyıllar boyunca geniş bir coğrafyaya yayılmış ve ayrı devletler kurmuş olan Türkleri önce Türk kimliği etrafında birleştirmek ve ardından ortak bir Türk kültürü yaratmak, Türkler için Kızıl Elma'dır.

Kitâbü'l-İlmü'n-Nâfi: [Kitabü'l-ilmü'n-Nâfi'fî Tahsîl-i sarfu nahv-i Türkî] İngiliz bilim adamı Sir Davids Lumley'in, III. Sultan Selim'e ithaf ettiği Genel Türk Grameri kitabı. İngilizce yazılmıştır. Orijinal adı: "A Grammar of the Turkish Language" (London, 1832) .

Klerikalizm: Dinin ve din kurumlarının toplum hayatının çeşitli kesimlerindeki yerini güçlendirmeyi amaçlayan toplumsal, iktisadî akım.

Koca Ragıp Paşa: (1699-1763) Sadrazamlık yapmış bir devlet adamıdır. Aydın bir yöneticidir. Bilgisi sadece Arapça ve Farsça'ya dayalı klasik Osmanlı kültür alanına değil, Batı'nın aydınlanma çağına da dayanır. Okunan bir şairdir. Osmanlı yazışma dilinde yeni bir çağ açmıştır. Kendisinden evvel kütüphane özel kitaplık olarak anlaşılırken, kütüphane kurumunu ilk o getirmiştir. Asıl önemlisi yeni bir toplumsal yaşam üslûbunu getiren kişi olmuştur.

Kolektivizm: Toplum bilimi anlamında, "üretim araçlarından kişisel sahipliği kaldırıp ortak kullanmayı ve toplum içinde her türlü harekette ortak davranışı savunan öğreti." Anlamında kullanılmaktadır.

Korkut Ata Kitabı: Oğuz Türklerinin bilinen en eski epik destanlarındandır. 15. ve 16. yüzyılda yazıya geçirilmiştir. Dede Korkut Kitabı'ndaki hikâyeler tarih boyunca dilden dile, anlatıcıdan anlatıcıya aktarılan bir sözlü gelenek ürünüdür.

Köprülüzade Fuat Bey: (1890-1966) Osmanlı veziriazamlarından Köprülü Mehmet Paşa'nın soyundan gelen Fuat Köprülü İstanbul Darülfünun Hukuk Fakültesi'ni 1907'de üç sene okuduktan sonra eğitimini yetersiz bulduğu için terk etti. Arapça, Farsça ve Fransızca öğrendi. Fecr-i Ati edebiyat topluluğuna katıldı, Servet-i Fünun Dergisi'nde edebi ve felsefi makaleler yayınladı Fransızca üzerinden Batı düşüncesini ve metodolojisini takip ederken bir yandan da klasik Osmanlı düşünce dünyası ile ilgilendi. 1912'de Ziya Gökalp İstanbul'a geldiğinde Türkçü düşünceler Osmanlı entelektüelleri arasında yayılmaya başlarken, Fuat Köprülü de bu fikirlerle karşılaştı "Hoca Ahmet Yesevi ve Yunus Emre" isimli makalesi ile bu iki önemli isimi ve Osmanlı Edebiyatı'na tesirlerini önemli ölçüde inceledi Anadolu'da İslamiyet (1923), Türkiye Tarihi (1923), Türkiye Edebiyatı Tarihi Dersler (1926) isimli eserler üniversitede verdiği derslerin not-

ları olarak kitaplaştırıldı. 1934'te Mustafa Kemal Atatürk'ün talebi ile Ağrı Milletvekili oldu. Demokrat Parti saflarında siyasete devam etti ve Dış İşleri Bakanı oldu. 1966'da vefat etti.

Köroğlu: Balkanlardan Doğu Türkistan'a, Güneybatı Anadolu'dan Sibirya'ya kadar uzanan Türk dünyasında hikâyeleri anlatılan ve okunan tarihî şahsiyet.

Kun: Hun Devleti.

Kür Han: Kurdağ'da yaşayan bir hakan olduğu söylenir. Kürhan, Gurhan veya Gürhan olarak da tanınır. Oğuz Kağan'ın amcasıdır.

Lehçe-i Osmanî: Ahmet Vefik Paşanın lügati. Eser iki bölümdür; birinci bölüm 1876'da basılmıştır. Bu bölümde Vefik Paşa, Lisanı Osmanî diye adlandırdığı Türkçeyi ele alır. Türkçeleşmiş olduğuna inandığı Arapça ve Farsça kelimeleri de Osmanlıca sayar. Ayrıca bu bölümde, Türk lehçelerinde geçen kelimelere de yer verir. Lügatin ikinci bölümü, Osmanlıcada geçen Arapça ve Farsça kelimelere aittir. 1889'da her iki cildi bir arada basılmıştır.

Lejand (Legende): Efsane.

Lenin: 1917 Ekim İhtilali'nin lideri ve Soveyteler Birliği Komünist Partisi'nin öncüsü olan Bolşevik lider.

Leon Cahun: (1841-1900) Fransız oryantalist ve yazar. Tarihi romanlar ve araştırma kitapları yayımlamıştır. "'Gök bayrak" adlı romanı ile "Asya Tarihine Giriş, Türkler ve Moğollar'" adlı araştırma kitabı, Türkçeye çevrildiğinde devrin Türkçülerine büyük esin kaynağı olmuş, temel başvuru kitabı haline gelmiştir.

Leonce Manouvrier: (1850-1927) Fransız antropolog ve fizyolog.

Lonca: Osmanlılarda teşkilatlanmış esnaf grupları için kullanılan terim.

Lügaviyat=lexicologie: Türkçeye sözlük bilgisi ya da sözlük bilim olarak tercüme edilen bu kelime dilbiliminin alt dallarından biri olup, asıl olarak bir dilin "kelime dağarcığı" (söz varlığı)

nın yapısal olarak ne olduğunu teorik ve uygulamalı olarak araştıran bilim dalıdır.

Ma'şerî Tere'i: Ziya Gökalp'ın "collective representation" (kolektif tasarım) karşılığı olarak türettiği bir terimdir.

Mahmut-ı Kaşgarî: Kaşgarlı Mahmut, XI. yüzyılda yaşamış bir Türk bilgini, gelmiş geçmiş dilcilerin en büyüğüdür, diyebileceğimiz bir Türk dilcisidir. Divanü Lügati't Türk isimli, dünyaca bilinen eserin yazarıdır.

Makedonya Kralı Büyük İskender: (MÖ. 356-323) Babası Filip'in sarayında yetişti. Aristo'dan pek çok şey öğrendi. Yunanistan'ı birleştiren İskender, İran'ı, Mısır'ı ve Orta Asya'yı işgal etti.

Manas Destanı: Manas Destanı Kırgızların millî destanıdır. Destan, Türk mitolojisinden ve bozkır kültüründen derin izler taşır. Beş yüz bin dizenin üzerinde olan destan, bu özelliğiyle dünyanın en büyük destanlarından biridir. Destanda hayatı anlatılan Kırgız toplumu, bir devlet kurma, dünyayı zaptetme, ülkelere hükmetme ülküsünden uzak, kabile hayatı yaşayan bir toplumdur. Destan Kırgızların Kalmuk-Moğollar ve Çinlilerle yaptıkları mücadeleleri konu edinir.

Manchesterienler: 19. yüzyılda İngiltere'ye serbest değişim sistemini benimseten Manchesterli fabrikatörler grubu.

Manda: I. Dünya Savaşı'ndan sonra bazı az gelişmiş ülkeleri, kendi kendilerini yönetecek bir düzeye eriştirip, bağımsızlığa kavuşturuncaya kadar Milletler Cemiyeti adına yönetmek için bazı büyük devletlere verilen yetkidir. Geleneksel sömürgeciliği tasfiye etmeye yönelik bir proje olarak düşünülmüş, ancak uygulamada geleneksel sömürgeciliğe benzer sonuçlar doğurmuştur.

Matthev Arnold: (1822-1888) İngiliz şair, ahlakçı ve kültür eleştirmeni. Kültür eleştirmeni olarak edebiyata büyük etkisi olmuştur.

Maturidilik: X. yüzyılda yaşayan Semerkant'lı Ebu Mansur Maturidi'nin İslam hukukunda açtığı yol. İmam Ebu Hanife'nin

izinden giden Maturidi'nin fikirleri Sünni akideye derin bir şekilde tesir etmiştir.

Mecusi: Eski İran Zerdüşt dinine mensup olanlar.

Medine (Siteler/Kentler): Özlerin (aşiretlerin) birleşmesiyle siteler oluşmuştur. Siteler Pazar yerleri olarak ortaya çıkmıştır. Ticaret yerleridir. Aile mülkiyeti yerine özel mülkiyet oluşmuştur. Toplum sınıflara ayrılmıştır (köleler-işçiler-tüccarlar-soylular-din adamları). Çok tanrılı dinsel inançlar başlar.

Mehmet Emin (Yurdakul) Bey: (1869-1944) Türk şair, milletvekili. Şiir yazmaya Servet-i Fünun Dergisi'nde başlayan Yurdakul bütün şiirlerinde sade bir dil ve hece ölçüsü kullandı; konularını toplum dertlerinden, sosyal-epik hayat sahnelerinden aldı; öğretici şiirler yazdı. "Türk Şairi", "Millî Şair" olarak anılır.

Mehmet Emin Âlî Paşa: (1814-1871) Âlî Paşa veya Mehmet Emin Âlî Paşa. Osmanlı Devleti'nin Tanzimat yıllarında önde gelen devlet adamlarından biridir. Hariciye Nazırlığı, Sadrazamlık, İzmir ve Bursa Valiliği görevlerinde bulunmuş ve Islahat Fermanı'nı hazırlayarak 18 Şubat 1856 tarihinde Sultan Abdülmecit'in emriyle yürürlüğe koymuştur.

Mehmet Fuat Raif (Köseraif) Bey: (1872-1949) Askerî öğrenimini tamamladığı Almanya'dan dönüşünde Türkçü harekete katıldı. Dilde özleştirme konusundaki yazıları Türk Derneği, Öz Dilimize Doğru dergilerinde yayınlandı. O yıllarda Türk lehçelerinden kelime alınması gerektiği görüşünün en hararetli savunucusudur. Türkçedeki bütün yabancı kelimelerin atılması ve Türkçenin etimolojisi üzerinde yaptığı çalışmalarla tanınmıştır.

Merkez-i Umumi: İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni yöneten genel merkez.

Meşşaîlik: Meşşailik ya da Meşşai Okulu, İslam felsefesi içinde doğa felsefesinin etkisinden sonra başlayan rasyonalist felsefe eğiliminin sistemli hale gelmesinden oluşan okul anlaşılır. İslam da Aristoculuk olarak bilinen akım olarak da bilinir.

Mete: M.S. 209-714 arasında başında bulunduğu Hun Devleti'ni büyük Kuzey Asya İmparatorluğu haline getirdi.

Mevlid-i Şerif: Süleyman Çelebi'nin (ö. 825/1422) asıl adı Vesîletü'n-necât olan meşhur eseri.

Michelangelo: (1475-1564) Ünlü İtalyan Rönesans dönemi ressam, heykeltıraş ve şairi. Heykeltıraşlıktaki ününü Davut Heykeli adlı çalışmasıyla sağlamıştır.

Milletler Cemiyeti: Günümüzdeki Birleşmiş Milletler'in temeli sayılabilecek bu organizasyon, I. Dünya Savaşı'nın ardından İsviçre'de 10 Ocak 1920'de kuruldu. Amacı, ülkeler arasında yaşanabilecek sorunları barışçı yollarla çözmek idi. Bir süre çalıştı; fakat fazla bir varlık gösteremedi. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 1946 yılında dağıldı.

Mimar Kemal Bey: (1870-1927) Kemalettin okulu olarak da adlandırılan milli mimarinin kurucusudur. Sanayi-i Nefise Mektebi'nde verdiği teorik mimari dersleriyle ulusal mimarinin takipçilerini yetiştirdi.

Minerva: Athena, Yunan mitolojisinde zekâ, sanat, strateji, ilham ve barış tanrıçasıdır. Roma mitolojisinde Minerve diye anılır.

Mirza Fethali Ahundof: Yazar, filozof. Modern Azerbaycan Edebiyatının kurucusu. 1850 yılından sonra yazdığı eserlerle Azerbaycan milli tiyatrosunun kurucusu olmuştur. Arap alfabesinin ıslahı ve Latin harflerinin kabul edilmesi için çabaları oldu. Ruslara karşı milli uyanış hareketinin sembol isimlerinden biridir.

Mokan Han: (ö. 572) Göktürk Devleti'ni kuran Bumin Kağan'ın ikinci oğlu. Devleti iyi yöneterek siyasî ve askerî olarak çok ileri düzeye taşımıştır.

Moliere: (1622-1673) Fransız oyun yazarı ve oyuncu. Fransa'nın neo-klasik tiyatro döneminde yaşamış ve yazdığı oyunlardaki sivri esprilerle dikkati çekmiş komedya yazarıdır.

Mondros Mütarekesi: I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu ile İtilaf devletleri arasında 30 Ekim 1918'de Limni adasının Mondros limanında imzalanan anlaşma.

Muhtariyet: Kendi kendine hareket edebilme serbestliği.

Muhyiddin-i Arabî: (1165-1240) Ünlü mutasavvıf, İslam düşünürü ve şairidir. Eski Yunan'ın akılcı filozofu Aristo'nun ve tıpçı filozof Calinos (Galyen) ile ilgili şerhler yazarak bu filozofları İslâm ve Batı dünyasına tanıtmıştır. İbn Rüşd dinî ilimleri ilk defa doğa bilimleriyle buluşturan ilk bilgelerdendir. İbn Rüşd, İbn Arabî'ye âyet ve hadislerin dış anlamından iç anlamına inme cesareti ve anlama yöntemi kazandırmıştır.

Musikar: Büyük bir gagası ve gagasında yüzlerce delik bulunan, rüzgâr esmesi sonucu bu deliklerden nağmeli sesler çıkaran ve bu şekilde musikinin doğuşuna öncülük ettiğine inanılan büyük mitolojik bir kuş. Metinde ise müzisyen, müzikolog anlamında kullanılmıştır.

Mutasavvıflar: Dünyaya ait her türlü bağ ve endişeden sıyrılıp, Allah'ın emirlerinden başkasına uymayı terk ederek, ihlâsla Hakk'a ibadet edenler.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti: 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali üzerine Türkiye'nin çeşitli kent ve kasabalarında oluşturulan ve Millî Mücadele'nin ilk örgüt çekirdeğini oluşturan sivil kuruluşlara verilen ad.

Müfide Ferit (Tek) Hanım: Müfide Ferit Tek, Türk romancı. Türkçülük akımının roman türündeki ilk temsilcilerindendir. Kurtuluş Savaşı'na kalemiyle katılmış bir kadın yazardır. Türkiye'nin ilk İçişleri Bakanı Ahmet Ferit Tek'in eşidir. Sanat tarihçisi Emel Esin'in annesidir. Müfide Ferit Tek iki roman yazmıştır. İlk romanı Aydemir'de Türkçülük ideolojisini işlemiş, ikinci romanı Pervaneler ise misyonerliğin ve kültür emperyalizminin tehlikesine işaret etmiştir.

Mütekellimler: İzahlarında naklin yanında akla da ehemmiyet veren, yani kelâm metodunu benimseyen âlimlere "mütekellim" denmiştir. İlk mütekellimler (kelâmcılar) Mutezile âlimleridir.

Nahiv: Sözdizimi, dilbilgisinde sözcük dizilişini, tümce yapısını inceleyen bölüm.

Nasrettin Hoca: Türk mizah kahramanı. Fıkraları dikkatle incelendiğinde Müslüman Türk halkının mizah sembolü olan Nasreddin Hoca'nın hazırcevap, insanları kırmadan doğruyu söyleyen, yeri geldiğinde kendisiyle de alay etmeyi bilen bir tip olduğu görülür.

Necip Asım (Yazıksız) Bey: (1861-1935) Asker, tarihçi, Türkolog, milletvekili. Türk Ocakları'nın kuruluşunda rol aldı. Çoğu küçük risalelerden oluşan kırk civarında eser yayımladı. İlk kez Türk tarihini kaleme alanlardan birisidir. Türk dilinin sadeleşmesinde büyük emek sarf etmiştir. Türkiye'de dilbilimin gelişip yerleşmesinin öncülerindendir.

Nedim: (1681-1730) Klasik edebiyatın en önemli şairlerinden biridir. Asıl şöhretini Lale Devri olarak bilinen dönemde kazanmıştır. XVIII. yüzyılın başında gazelde hikemî tarzın büyük temsilcisi Nâbî'nin, kasidede Nef'î'nin etkisinin revaçta olduğu şiir ortamına ilk adımını atan Nedîm, çok geçmeden Nedîmane denilen yeni bir tarz geliştirmiştir. Bu tarzın esasını; söyleyiş mükemmelliği, yerlilik arzusu ve Nedîm'e özgü edâ oluşturur.

Nuh: Kuran- Kerim'de kendisine Allah'tan vahiy inen ve ümmetini tövbe ve istiğfara davet eden ilk peygamber. Kavminin kendisini hakir görmesi üzerine Allah, Hz. Nuh'a bir gemi inşa etmesini emreder. Ardından dünyada büyük bir tufan kopar ve her şey sular altında kalır. Yalnız, her canlı varlıktan birer çift ve Allah'a iman edenler Hz. Nuh'un gemisine binerek kurtulurlar.

Oğuz Han: Türk ve Altay mitolojisinde Türklerin atası.

Oğuzlar: Türkiye Türkleri ile İran, Azerbaycan, Irak ve Türkmenistan Türkleri'nin atalarıdır. Türk tarihinde büyük rol oynamışlardır. Dünyaya yön veren Selçuklu Devleti'ni ve Osmanlı İmparatorluğu'nu onlar kurmuşlardır.

Oğuzname: Oğuz Türkleri arasında efsanevi ataları Oğuz Han ve oğullarının kahramanlıklarını anlatan destan. Zengin bir destan kültürüne sahip olan Türklerin çeşitli saha ve devrilerde meydana getirdikleri destanlardan en eskisi ve en önemlilerinden biri. Tamamı elde değildir.

Okyanusya: Büyük Okyanus'a dağılmış adaları içine alan ülkelerden ve Avustralya'dan oluşan kıta.

Ondördüncü Louis: Fransa'nın en uzun süre tahtta kalan kralıdır. 1643-1715 yılları arasında 72 yıl Fransa krallığı yapmıştır.

Ongun: İnsan, kuş veya başka hayvanlar şeklinde yapılan heykellere ve putlara verilen ad. Bunlar ata ruhlarını temsil eder.

Orhan Seyfi Orhon: (1890-1972) Kurtuluş Savaşı sırasında İstanbul hükümetini destekleyen Aydede dergisinde çalıştı. İlk şiirleri arkadaşlarıyla birlikte çıkardıkları Hıyaban isimli dergide yayınlandı. 1917'de Yeni Mecmua'da çıkan şiirleriyle adını duyurdu. Türk şiirinde Hecenin Beş Şairi grubundan biri olarak ün kazandı. Yusuf Ziya Ortaç'la birlikte Papağan, Güneş, Ayda Bir, Çınaraltı dergilerini çıkardı. Şiire aruzla başladı. Daha sonra Milli Edebiyat ve Genç Kalemler akımlarının etkisinde kalarak hece veznine döndü. Hece ile yazdığı şiirlerinde yalın bir dil kullandı. Divan şiiri kalıplarını hece veznine uyarlayarak yazdığı gazel benzeri şiirleri de vardır.

Orhun Kitabesi: Türk dilinin en eski metinlerinin yazılı olduğu taşlar. Orta Moğolistan'da Koça-Çaydam gölü dolayında Orhon ırmağının eski yatağı yakınında bulunduğu için bu adla anılır.

Orta Oyunu: Sahne, perde ve dekor kullanılmadan halkın arasında oynanan çok aktörlü, çalgılı, geleneksel Türk tiyatrosu.

Osman Hamdi Bey: (1842-1910) Ressam, müzeci, arkeolog ve yazar. Bu kimliklerinin yanında bürokrasideki başarısı, diplomatlığı, yöneticiliği ve bilim adamlığıyla da dikkati çeker.

Ömer Seyfettin: (1884 Gönen Balıkesir-1920 İstanbul) Türk edebiyatının önde gelen hikâye yazarlarındandır. Türk kısa hikâyeciliğinin kurucu ismidir. Ayrıca edebiyatta Türkçülük akımının kurucularındandır. Türkçede sadeleşmenin savunucusudur.

Özbekler: XV. Yüzyıldan beri Türkistan'a hâkim olan, Buhara ve Hive hanlıklarını meydana getiren Türk topluluğu.

Panislamizm: İslam birliği. 19. yüzyılda İslam liderleri tarafından ortaya atılmış bu görüş, Müslüman nüfusun fazla ol-

duğu ülkelerin tek bir çatı altında birleştirilmesi düşüncesidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş döneminde Avrupa'ya karşı bir kurtuluş reçetesi olarak düşünülmüştür.

Panottomanizm: Osmanlı birliği.

Panturanizm: Turancılık. Ural-Altay kavimlerinin birliğini savunan görüş. Rusya'da 1905 devriminden önce Azerbaycan ve Tatar Türk aydınları tarafından ortaya atılmış, 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Türkiye'de de karşılık bulmuştur. İttihat ve Terakki yönetimi içinde özellikle Ziya Gökalp'ın başını çektiği Turancı görüşler egemen olmuştur.

Pantürkizm: Türkçülük. Türk topluluklarının özgürlüğünü ve birliğini savunan kültürel, ilmi, felsefi ve siyasi görüş. Tüm Rusya Müslümanlarının ortak bir kültürel ve siyasi hareket içinde bir araya gelmesi fikri, Çarlık Rusya'sında eğitim görmüş Tatar ve Azeri aydınları arasında 20. yüzyılın ilk yıllarından itibaren taraftar buldu. Tüm Slavların birliğini savunan Panslavizm hareketine benzetme yoluyla bu harekete Pan-Türkizm adı verildi.

Pederî Aile/Pederşahî Aile: Pederî aile ve pederşahî aile arasında önemli farklılıklar vardır. Çeşitli topluluklarda görülen pederşahî aile, babanın sultasına dayandığı halde; pederî aile, velayet esasında baba hukukunun hâkim olduğu bir aile tipidir. Pederî ailede baba söz sahibi olmakla birlikte, ananın da aile işlerinde fikri alınmaktadır. Pederî ailede miras ve akrabalık iki taraflıdır yani hem baba soyunu, hem ana soyunu takip eder. Ziya Gökalp, pederî ailede babanın eşi ve çocukları üzerinde sadece demokratik bir hakkı olduğunu; pederşahî ailede ise babanın eş ve çocukları üzerinde sultaya dayanan bir hakkı olduğunu belirtmektedir.

Pierre Janet: (1859-1947) Fransız psikolog ve nörolog. Hipnozdaki psikolojik etkenleri vurgulamış; bunaltı (anksiyete), fobi gibi zihinsel ve duygusal bozukluklar konusundaki çağdaş anlayışın gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Pierre Laffitte: (1823–1903) Fransız pozitivist. Aguste Comte'nin öğrencisi ve izleyicisidir.

Pierre Loti: (1850-1923) Fransız romancı. Osmanlı yaşam biçiminden etkilenmiş ve pek çok eserinde bu etkiyi ifade etmiştir. Türk dostu olarak tanınır. 1879'da ilk romanı olan ve o dönemin Osmanlı yaşantısından kesitler veren Aziyade adlı romanını yayınlamıştır.

Pisagor: Pisagor ya da Pythagoras, M.Ö. 570-M.Ö. 495 yılları arasında yaşamış olan filozof, matematikçi ve Pisagorculuk olarak bilinen akımın kurucusudur. En iyi bilinen önermesi, kendi adıyla anılan Pisagor önermesidir. "Sayıların babası" olarak bilinir. Pisagor ve öğrencileri her şeyin matematikle ilgili olduğuna, sayıların nihai gerçek olduğuna, matematik aracılığıyla her şeyin tahmin edilebileceğine ve ölçülebileceğine inanmışlardır.

Publius Vergilius Maro: Ünlü Romalı şair. Roma İmparatorluğu'nun destanı olarak kabul edilen Aeneis'in de yazarıdır. Dante'nin İlahi Komedya'sındaki ana karakterlerden biridir.

Rafael: (1483-1520) Ünlü İtalyan ressam ve mimar. Michelangelo ve Leonardo da Vinci gibi önemli isimlerle aynı dönemde yaşamıştır.

Reaya: Reaya ya da kelimenin çoğulu olan raiyyetin karşılığı sözlükte bir kimsenin emri altında bulunanlar, bir hükümdarın idaresi altında bulunan halk şeklinde açıklanmaktadır. Osmanlılarda reâyâ terimi en geniş anlamda seyfiye, kalemiye ve ilmiyeden oluşan askerî sınıf dışındaki bütün halkı kapsar.

Recaizade Mahmut Ekrem: (1847-1914) Şair ve yazar. 19. Yüzyıl Türk Edebiyatı'nın önde gelen isimlerinden birisidir. Tanzimat Edebiyatı'nın ikinci devresine mensuptur. Servet-i Fünun topluluğunun doğmasına zemin hazırlamıştır.

Refik Halit (Karay): (1888–1965), Yazar. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra gazetecilik ile uğraşmaya başladı. Yazıları yüzünden ilk önce Sinop'a daha sonra Çorum, Ankara ve Bilecik'e sürgün olarak gönderildi. İstiklal Savaşı aleyhine yazdığı yazılarından ötürü vatan hainliği suçuyla yüz ellilikler listesine girerek Beyrut ve Halep'te sürgün hayatı yaşadı. Af kanunu ile yurda döndü, daha önceden çıkardığı Aydede adlı mizah dergisini tek-

rar yayınladı. Türk Edebiyatı'nda ilk defa Anadolu'yu tanıtan eserleri ile ismini duyurmuş, yergi ve mizah türündeki yazıları ile de ün yapmıştır. Gözleme dayanan eserlerinde, tasvirler, portreler, benzetmeler kullanarak, sade, akıcı dili, güçlü tekniği ile 20. yüzyıl romancıları arasında seçkin bir yere sahip olmuştur. İstanbul'u bütün renk ve çizgileriyle yansıtarak Türkçeyi ustalıkla kullanan Refik Halit, Türk edebiyatına birçok eser kazandırmıştır.

Reform: 15. ve 17. yüzyıl boyunca tüm Avrupa'yı etkileyen Katolik Kilisesi'ne karşı yapılmış dinsel bir harekettir. Katolik Kilisesi'nin aşırı zenginleşmesi ve yozlaşması, siyasetle ve dünyasal etkinliklerle daha fazla ilgilenmeye başlaması birçok din adamının tepkisini çekmiş ve reform hareketlerine yol açmıştır. Reform hareketleri önce Almanya'da sonrasında ise Fransa, İngiltere ve Kuzey Avrupa ülkelerinde de etkili olur. Bu reform hareketi Hıristiyanlığın yeni ve büyük üç mezhebinden Protestanlığın oluşmasını sağlamıştır.

Reşat Nuri (Güntekin) Bey: (1889 İstanbul-1956 Londra) Cumhuriyet dönemi edebiyatında önemli bir yeri olan Çalıkuşu, Yeşil Gece, Anadolu Notları gibi eserlere imza atmış roman, öykü ve oyun yazarıdır. Müfettişlik görevi ile Anadolu'da gezdiği için Anadolu insanı yakinen tanımıştır. Eserlerinde Anadolu'daki yaşamı ve toplumsal sorunları ele almış insanı insan çevre ilişkisi içinde yansıtmıştır.

Revakiyyun: Helenistik dönemde ortaya çıkan felsefe okulu, Stoacılar. Sözlükte "revak" anlamında Yunanca bir kelime olan stoa, Epikürcülük'ten sonra Helenistik dönemin ikinci ve en önemli felsefe okulunun adıdır. Kıbrıslı Zenon tarafından milâttan önce 300 yılı civarında kurulup milâttan sonra 200 yılına kadar devam eden Stoa, Roma döneminde en yaygın felsefe akımı olmuştur. Zenon derslerini Atina'da edebiyat ve sanatçıların devam ettiği sütunlu (revak) binada verdiği için öğrencilerine Stoacılar denmiştir. Bu akımı benimseyen filozoflar İslâm kaynaklarında "Revâkıyye, Rûhâniyyûn, Ashâbü'r-revâk, Ashâbü'l-

üstuvâne, Ashâbü'l-mezâl, Ashâbü'l-mizalle" isimleriyle ifade edilmektedir.

Rızaeddin bin Fahreddin (Metinde Ziyaeddin Olarak geçmektedir): (1859-1936) Kazan Türklerinden ve onların fikri hayatındaki önemli isimlerinden birisidir. İsmail Gaspıralı'nın dilde, fikirde, işte birlik düşüncesini yaymaya çalıştı. Orenburg'da Şura dergisini çıkardı. 1922-1936 yılları arasında müftülük yaptı.

Rönesans: 15-16. yüzyıl İtalya'sında batı ile klasik antikite arasında sanat, bilim, felsefe ve mimarlıkta bağın tekrar kurulmasını sağlayan, Antik Yunan filozof ve bilim adamlarının çalışmalarının çeviri yoluyla alındığı, deneysel düşüncenin canlandığı, insan yaşamı (hümanizm) üzerine yoğunlaşıldığı, matbaanın bulunmasıyla bilginin geniş kitlelerle paylaşımının arttığı ve radikal değişimlerin yaşandığı dönemdir.

Rumi Takvim: Hicret'i (Miladi 622) başlangıç kabul eden güneş yılı esasına dayalı takvim.

Rumkale: Gaziantep İli, Yavuzeli İlçesi, Kasaba köyünün yakınında bulunan Rumkale; Merzimen Çayı'nın Fırat Nehri ile birleştiği yerde, dik kayalar üzerindedir. Rumkale Fırat ve Merzimen kıyılarından itibaren dimdik yükselen sarp kayalıklarla çevrili yüksek bir tepe üstüne kurulmuştur.

Salur Kazan: Dede Korkut Kitabı'nın önemli kahramanlarından biri. Bir çok hikayede kendisinden bahsedilir.

Samiler: Tevrat hikâyelerine dayanan eski kitaplarda, ikinci Âdem diye de anılan Nuh Peygamberin oğlu Sam soyundan üredikleri bildirilen fakat genel olarak konuştukları dilin temellerinin hepsinde bir olmasından veya birbirine çok benzemesinden dolayı Sami ulusları adı verilen topluluklar.

Sarf: Dil bilgisi, yapı bilgisi.

Sarf-ı Türkî: Tam adı İlm-i Sarf-ı Türkî olan bu eser, Cemiyet-i Tedrisiye için hazırlanarak 1876 yılında yayınlanmıştır. Türkçenin yapı bilgisini ele alır.

Sarılar: Büyük Türkmen boylarından biri olan ve Lebap böl. gesinde yaşayan halkın büyük çoğunluğunu teşkil eden "Ersa. rılar", Türkmenistan'ın çeşitli bölgelerinde, Özbekistan'da Af. ganistan'ın kuzey sahalarında, ayrıca bazı bölümleri İran'da ve Türkiye'de yaşıyorlar. Mevcut bütün kaynaklar, Ersarı boyuna "Ersarı" adlı tarihi bir şahsın adının verildiğini haber veriyorlar. Gerçekten de Balkan dolaylarında yaşayan ve "Salır ili" olarak bilinen boylar birleşiğinin önderi Ersarı Bay tarihi bir şahıstır. Gerçek adı "Gulmuhammet"olan Ersarı Bay, XIII. ncü asrın ilk yarısında Moğollar tarafından darmadağın edilen Türkmenlerin geriye kalanlarını başına topluyor. Böylece bu topluluğa "Ersarı ili" adı veriliyor. Bu topluluğun sadece bir boydan yani Salırlar. dan teşkil olmayıp Orta Asırlarda bilinen Türkmen boylarının pek çoğunu da bünyesinde topladığını tahmin edilmektedir. Ancak yine de bu birleşmenin çekirdeğini "Salurlar" veya "Salır" denilen boylar topluluğuna giren Türkmenler meydana getirmişlerdir. Bu devirde bu topluluğa "Sarılar" da denilmiştir. Çünkü bu boyun önderi olan Gulmuhammet'e, "Ersarı" eri veya "Sarıların serkerdesi" unvanları verilmiş idi. *Türkçülün Esasları*'nda Ziya Gökalp, Sarılar'ın Türkiye'de Rumkale'de oturduklarından bahsetmektedir. Rumkale, Gaziantep'in Yavuzeli ilçesi yakınlarında bulunan bir yerleşim birimidir. Sarılar köyü de Rumkale civarındadır.

Sartlar: Göçebe Türkler, ziraat ve ticaretle uğraşan kavimlere Sart adını verir ve onları hakir görürlerdi.

Sasani (Sasaniyan): İran'da II. yüzyılda Sasan tarafından kurulan sülale ve devletin adı.

Savtiyat=phonetique: Sesbilimi, fonetik.

Sefih İbrahim Paşa: (1660-1730) Damat Nevşehirli İbrahim Paşa. III. Ahmet'in saltanatında sadrazamlık yapmış Osmanlı devlet adamıdır. Sefih İbrahim Paşa unvanıyla da tanınmıştır.

Selçuk Türkleri: XI. Yüzyılda Oğuzların Kınık oymağından Selçuk ve oğullarının kurduğu devlete bağlı olan Batı Türkleri.

Semiye (Klan): Hayvan, bitki veya herhangi bir nesneden var olduklarına inanan, kendini akraba sayan göçebe topluluklardır. Aynı totemden geldiklerine inanırlar. Toplumsal düzen tabularla sağlanır. Birbirlerini akraba görürler. Akraba oldukları için aynı klandan olanlar evlenmezler. Anaerkil toplumudur. Topluluğa kadının erkek kardeşi hâkimdir. Ortak mülkiyet vardır bu nedenle devlet yoktur.

Servet-i Fünun Mektebi: 1896-1901 arasında, Servet-i Fünun adlı bir dergi etrafında toplanan gençlerin oluşturduğu edebiyat topluluğunun adı. Edebiyat tarihimizde Batılı anlamda bir ekol, bir mektep karakteri gösteren yegâne topluluktur. En önemli temsilcileri şiirde; Tevfik Fikret, Cenab Şehabettin, roman ve hikâyede; Halit Ziya Uşaklıgil ve Mehmet Rauf'tur.

Seyit Osman Sururi: (1712-1814) Kadılık görevinde bulundu. Tarih düşürücülüğü ve alaycı kıtalarıyla tanınmıştır.

Shakespeare: (1564–1616), İngilizcenin en büyük yazarı ve dünyanın seçkin drama yazarı kabul edilen İngiliz şair ve oyun yazarı. Hamlet, Kral Lear, Othello ve Macbeth, önemli eserlerindendir.

Sir Davids Lumley: 1811-1832 yılları arasında yaşamış İngiliz bilim adamı. İlk modern Türk dili gramerini yazmıştır.

Solidarizm: İnsanların birbirlerine yardım etmelerini ahlaki ve toplumsal bir fikir olarak ileri süren görüş.

Sultan Abdülaziz: (1830–1876) Osmanlı İmparatorluğu'nun 32. padişahı.

Sultan Mahmut: (1808–1839) Osmanlı İmparatorluğu'nun 30. padişahı. Sultan II. Mahmut dönemi, Osmanlı tarihinde batılılaşma süreci içerisinde büyük öneme sahiptir.

Sultan Selim-i Sâlis: (1761-1808) Osmanlı İmparatorluğu'nun 28. padişahı.

Süleyman Hüsnü Paşa: (1838-1892) Osmanlı müşiri, eğitmen ve yazar. Eserlerinde devlet adı olarak Osmanlı, millet adı olarak ise Türk adını kullanmış Türkçü bir yazardır. Şıpka Geçidi

Muharebeleri'nde, savunmada gösterdiği cesaretten dolayı halk tarafından Şıpka Geçidi kahramanı olarak adlandırıldı.

Sümerler: MÖ. IV. bin yılın ortalarına doğru Mezopotamya'da görülen ve yüksek bir medeniyet kuran kavim. Çivi yazısını icat etmişlerdir.

Sünük: Bu kelime için Ziya Gökalp, "Türk Töresi" adlı kitabında, Oğuzların Şölen adı verilen ziyafetlerinde yirmi dört Oğuz boyunun hazır bulunduğunu ve bu ziyafette kesilen kurbanın etinin gelişigüzel yenmediğini, Altı Ok'tan her birine mensup olan beylerin yiyeceği söyüş(sünük)ün yani yiyebileceği et kısmının ayrı olduğunu ifade ediyor.

Şah İsmail: (1486-1523) İran'da Safevi hanedanını kuran Türk hükümdarı. Türkçe yazdığı şiirlerde Hatayi mahlasını kullanır. Safeviyye tarikatına dayanarak İran'da güçlü bir devlet kurmuştur.

Şaman/Şamanlık/Şamanizm: Sibirya ve Ural-Altay kavimlerine has dini inanç ve bu inancın uygulaması.

Şark Türkçesi: Harezm-Kıpçak Türkçesi'nin devamı olarak 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar gelişmesini sürdüren Doğu Türklüğünün yazı dili. Çağatayca olarak da adlandıran bu yazı dili, Sekkaki, Ali Şir Nevai, Babür, Ebulgazi Bahadır Han gibi şair ve yazarlar tarafından temsil edilir.

Şecere-i Türkî: Ebulgazi Bahadır Han'ın Doğu Türkçesiyle yazdığı eser.

Şehname: İran şairi Firdevsi'nin yazdığı manzum destan. İran tarihi, mitolojisi ve geleneklerinden bahseder.

Şeyh Cemalettin-i Afganî: (1838 Esadabad-9 Mart 1897 İstanbul) Müslüman siyaset adamı, aktivist ve gazeteci. 19. yüzyıl İslam modernizminin en önemli sözcülerinden biridir. Avrupa egemenliğine karşı, güçlü bir İslam uygarlığının yeniden canlandırılabileceğine olan inancıyla, 19. yüzyılda İslam coğrafyasını dolaşarak İslami düşüncenin gelişimini etkilemiş, birçok modern İslami harekete öncülük etmiş bir eylemcidir. Panislamizm akımının önde gelenlerinden biridir.

Şeyh Cüneyt (Cüneyt-i Safevi): (ö. 1460) Safeviyye tarikatını devlete dönüştürmek için çaba göstermiştir. Şeyh Cüneyt Şiliği benimseyerek tarikatı siyasal niteliğe büründürmüştür.

Şeyh Muhammet Abduh: (1849-1905) İslam'ın çağdaş yorumu yaptı. İslam'ın temel kaynaklarının yeniden ele alınması ve öze dönüş fikrini savundu. Düşünceleriyle Türkiye'deki İslamcılık akımını etkiledi.

Şimali Amerika Hintlileri: Kuzey Amerika kızılderilileri (Amerika yerlileri).

Tahkik ve Tevfik: Koca Ragıp Paşa'nın, I. Mahmut ile Nadir Şah arasındaki yazışmaları ve elçiler arasındaki görüşmeleri içeren eserinin ismi.

Talim-i Edebiyat-ı Osmaniye: Recaizade Mahmut Ekrem'in kitabı. 19 yüzyılın son çeyreğinde Türk edebiyatına yön vermiş önemli bir kuramsal çalışmadır. Recaizade Mahmut Ekrem'in Mekteb-i Mülkiye'de verdiği derslerin notlarından oluşan kitap, 1882'deki basımının ardından, bir yandan modern edebiyat yanlısı edebiyatçılar üzerinde etkili olurken öte yandan muhafazakâr edebiyat taraftarlarının da tepkisini çekmiş, bu bağlamda tartışmalara yol açmıştır. Talim-i Edebiyat, modern edebiyat kuramı ile geleneksel belâgati harmanlayan bir anlayışla yazılmıştır.

Tandırname: Bugün "Batıl itikat" olarak değerlendirilen "Tandırname"yi Ziya Gökalp, halk arasında tahsilsiz kadınların ve bilgisiz kişilerin inandığı bayağı itikatlar ve bunlara bağlı bulunan ve içine büyücülüğün de karıştığı dini ayinler olarak nitelemektedir. Tandırnameye "Keçe Kitap" da denilmektedir. Gökalp'a göre tandırname hükümleri, Uzak Doğu medeniyetinde esas olan inançlarla tatbikatın devamından ibarettir.

Tarih-i Âlem: Askeri Okullar Nazırı olduğu sırada yazdığı ders kitaplarıyla Türkçülüğü öğretime sokan Süleyman Hüsnü Paşa, Tarih-i Âlem'de Türk tarihine geniş yer vererek, Hunlara, bu eseriyle dikkat çekmiştir. Türk tarihçiliğinde, Avrupalı yazarlara dayanarak İslam öncesi Türklere ait bir bölümü ilk kez ele alan Süleyman Paşa'dır. Umumi tarih olarak yazılan eserde; Türk

tarihinin sadece ilkçağ bölümü yazılmış ve dağıtılmıştır. Ortaçağ ve Yeniçağ bölümleri Süleyman Paşa'nın ölümü nedeniyle yazılamamıştır.

Tarihi Maddecilik: Marksist felsefede, iktisadî olguların toplumsal ve siyasî üstyapıyı belirlemesiyle ilgili bakış açısı. Tarihsel maddecilik, maddenin tek gerçeklik olduğunu ve şeylerin diyalektik olarak geliştiğini ya da dönüştüğünü bildiren diyalektik maddeciliğin bir yorumudur. Tarihsel maddecilik Marx ile Engels'in 1848'de yayımladıkları Komünist Parti Manifestosu'nda ilk anlatımını buldu, daha sonra Marx'ın "Kapital" adlı yapıtında ayrıntılı bir biçimde açıklığa kavuştu.

Tasfiyecilik: Dilimize Arap ve Acem köklerinden gelmiş bütün sözcükleri çıkararak, bunların yerine Türkçe köklerden türemiş eski sözcükleri ya da Türkçe kökten yeni edatlarla yapılacak yeni Türkçe sözcükleri yerleştirmek. İkdam Gazetesi çevresinde toplanan Türkçülerden özellikle Fuat Raif Bey'in Türkçeyi sadeleştirmek konusunda yanlış bir görüşü izlemesi, Gökalp'a göre Türkçülük akımının değerden düşmesine sebep oldu. Bu yanlış düşünce, tasfiyecilik düşüncesiydi.

Taşkışla: İstanbul'un Şişli ilçesinde, Elmadağ semtinde, Taşkışla Caddesi üzerinde yer alan, günümüzde İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi olarak kullanılan yeni üslubunda Osmanlı kışlasıdır. Taşkışla Osmanlı döneminde 1846-1852 yılları arasında İngiliz mimar Williams James Smith ve yardımcısı Osmanlı kalfa İstefan tarafından yapılmıştır. Yapı Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane (Askeri Tıbbiye) için hastane olarak tasarlanmıştır. 1853-1856 Kırım Savaşı'nda Fransız askerlerinin tedavisi için hastane olarak kullanılan Taşkışla, savaştan sonra uzunca bir süre kullanılmadığı için 1860 yılında onarılarak Dolmabahçe Sarayı'nı korumak amaçlı askeri kışla olarak kullanılmaya başlanmıştır. 31 Mart olayları sırasında Taşkışla'nın içinde kalan Avcı Taburu ile Hareket Ordusu birlikleri arasındaki çarpışmalara sahne olmuştur.

Tavunk Han: Türklerin ilk atası Türk Han'ın oğlu.

Tehzib: İşlenmiş kültür. Gökalp, tezhibin aristokratik nitelikli olduğunu savunur. Tehzib deyince, en seçkin düzeylere kadar yükselebilen genel kültürü ve her millete mensup bireylerin, yüksek eğitim yoluyla ya da ufuk genişlemesi sayesinde kazandığı evrensel kültür ürünlerini kastetmektedir.

Tekeler: Harezm'de yaşayan büyük Türkmen oymağı. 24 obaya ayrılıyordu.

Telif ve Tercüme Encümeni: Yeni Türkiye'nin kuruluşuna paralel olarak, 1921'de çeviri faaliyetlerinin yürütülmesi için kurulmuştur.

Teokrasi: Dine dayalı yönetim biçimini tanımlamak için kullanılan terim. Dini otorite organlarının siyasi otorite organları yerine devlet idaresini elde tuttuğu devlet biçimidir.

Tercüman Gazetesi: 1883 yılında İsmail Gaspıralı tarafından yayınlanan ve Türk birliği düşüncesinin önemli ocaklarından biri olan gazete.

Théodule-Armand Ribot: (1839-1916) Fransız psikolog. İlk Fransız deneysel psikoloji kuramcısıdır. Çalışmaları kişiliğin psiko-fizyolojik öğretisi doğrultusundadır. Araştırmaları sonucu belleğin çözülme yasalarını ortaya koymuştur. En az durağan anılar, en son, en karmaşık ve en az duygusal anlama sahip anılar olup kolayca kaybolmakta, heyecanla yüklü en eski anılar ise çok büyük bir dayanıklılığa sahip bulunmaktadır.

Timurlenk (Aksak Timur): 1402'de Ankara Savaşı'nda Yıldırım Beyazıt'ı mağlup etmiştir. İlme ve âlimlere gösterdiği saygıyla ün kazanmıştır.

Tolunoğulları: Mısır ve Suriye'de hüküm süren bir Türk-İslâm hanedanı (868-905).

Toska: Arnavutluk'ta Şkumpi ırmağının güneyinde bulunanlara verilen ad. Kuzeyde kalanlara "Gega" denir.

Toyonizm: Tüklerin eski dinidir. Ziya Gökalp'ın Türkçülüğün Esasları kitabında Türklerin eski dinlerinin Şamanizm değil Toyonizm olduğunu yazmaktadır.

Trablusgarp Harbi: Diğer kullanımıyla 1911-1912 Türk-İtalyan Savaşı. 1911-1912 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu ve İtalyan Krallığı arasında geçen savaştır.

Tunguzlar: Dilleri Altay dil ailesine mensup olup, Türkler ve Moğollarla yakından ilgili, ortak geçmişe sahip bir etnik grup. Dilleri Moğolca'ya ve Sibirya'da konuşulan Türk dillerine yakındır.

Turan Manzumesi: Ziya Gökalp'ın Turancı düşüncesinin özeti sayılan manzumesi.

Turfan: Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesindeki Turfan vilayeti, çöl tanımına uygun kurak bir iklime sahip olsa da, binlerce kilometreden taşınan Tanrı Dağları'nın sularıyla bir bereket havzası. İçinde Han, Uygur, Hui, Moğol gibi birçok etnik unsuru barındıran Turfan kenti, başkent Urumçi'ye iki saat uzaklıkta 600 binlik nüfusuyla canlı bir tarım merkezidir.

Turquerie: 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar Avrupa'da Türk sanat ve kültür eserlerine duyulan hayranlık ve bu sanat ve kültürün taklit edildiği moda akımıdır.

Türk Derneği Mecmuası: 1911 yılından itibaren çıkmaya başlayan mecmuanın toplam yedi sayı çıkmıştır.

Türk Derneği: II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'da kurulmuş bir dernektir. İlk milliyetçi kuruluş olarak kabul edilir. 25 Aralık 1908'de kurulan derneğin kurucuları arasında Necip Asım Bey (Yazıksız), Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Bursalı Mehmet Tahir Bey, Veled Çelebi (İzbudak), Yusuf Akçura, Fuat Raif Bey, Emrullah Efendi yer alır. Dernek, kurs ve konferanslar düzenlemiş, kendi adı ile bir dergi çıkarmıştır.

Türk Han: Ziya Gökalp'a göre Türklerin ilk atasıdır.

Türk Ocağı: 1912 yılında İstanbul'da bir kültür derneği olarak kurulmuş ve Cumhuriyet döneminde Türkiye'de millî devletin oluşumuna katkıda bulunmuş milliyetçi örgüttür. 1931'de 260'ı geçen şubesi, 30. 000'i aşkın üyesiyle ülkenin en güçlü sivil kuruluşu durumuna gelen dernek, cumhurbaşkanı Mustafa Ke-

mal Paşa'nın emri doğrultusunda Cumhuriyet Halk Partisi ile birleştirilmiş; 1949 yılında yeniden canlandırılmıştır. Faaliyetlerini günümüzde de sürdürmektedir.

Türkiyat (Türkoloji): Türk dili, edebiyatı, sanat ve medeniyeti üzerinde yapılan çalışmaları içine alır.

Türkmenler: Türkmenistan, Özbekistan, Kafkasya ve İran'da yaşayan Oğuz boyuna bağlı Türk kavimleri.

Ulahlar: Osmanlıların Eflak, Boğdan ve Erdel'de yaşayan Hıristiyan halklara verdiği ad.

Ultramonten: Bu kelime Fransa'ya göre Alplerin ötesi anlamına gelir. Din alanında Fransa'nın kendisine has inançlarına karşın, Vatikan Kilisesi'nin hâkimiyetine taraftar olanlara denilir. Ziya Gökalp'ın Osmanlıcılara karşı İslam birliği taraftarlarını böyle göstermesi, onların da Fransız ultramontenler gibi Türkiye'yi kendi milli sınırları dışında, dini bir âleme bağlamak istediklerinden dolayıdır.

Unsurlar Siyaseti: Osmanlı İmparatorluğu döneminde Osmanlı toplumunu oluşturan farklı ulusların bağımsızlık isteklerini engellemek için Türk unsurunu önemsememe ve küçümseme siyaseti.

Ural-Altay Dilleri: Aralarında bazı benzerlikler bulunan bu iki dil grubunun birincisi Fin-Ugor ve Samoyed dillerini içine alan Ural grubu, ikincisi ise Türkçe, Moğolca ve Tunguzca'nın dâhil olduğu Altay grubudur.

Ümmet: Hz. Muhammed'e inanarak, onun yaptıklarını ve söylediklerini uygulayarak çevresinde toplanan Müslümanların tümü; Müslüman dinine bağlı olanların tümüne verilen ad.

Vâlâ Nurettin Bey: (1901 Beyrut-1967 İstanbul) Ahmed Vâlâ Nurettin, bilinen kısa adıyla Vâ-Nû Türk gazeteci ve yazardır. Gençlik yıllarında ünlü şair Nazım Hikmet'in yakın dostu olan yazar, Kurtuluş Savaşı yıllarında onunla birlikte Millî Mücadele'ye katılmak için İstanbul'dan Anadolu'ya geçen; öğrenim görmek için birlikte Moskova'ya giden kişidir. Nazım Hikmet ile ilgili anıları ve yazışmaları yayımlanmıştır. Fıkra yazarlığı, ro-

man, hikâye yazarlığı ve çevirmenlik yapan Vâlâ Nurettin, ilk Türk polisiye yazarları arasında yer alır.

Veled Çelebi (İzbudak): (1869-1950) Türk dil ve edebiyat bilgini, şair, milletvekili. Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinin bilimsel ve edebi çalışmalarına katılan Veled Çelebi, ömrünü Türk dili araştırmalarına vermiş; Türk Dil Kurumu'nda çalışmalarını ölümüne kadar sürdürmüş bir araştırmacıdır. Türk Derneği'nin kurucuları arasında yer almış, Konya Mevlana Dergâhı'nın postnişinliğini yapmıştır.

Venüs: Roma mitolojisinde aşk ve güzellik tanrıçasıdır. Yunan mitolojisindeki adı Afrodit'tir.

William James: (1842-1910) Pragmatizmin kurucusu ABD'li filozof ve tıp bilginidir.

Wilson Prensipleri: Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson, henüz I. Dünya Savaşı sona ermeden, savaşın bir an önce bitmesini sağlamak için 14 maddelik bir bildiri yayınladı (8 Ocak 1918). Bildiride savaşın sonunda yapılacak antlaşmaların temel ilkelerini açıklamış, dünyanın yeni düzeninin adil ve haklı barış üzerine kurulması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca dünya barışını korumak amacıyla Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına da yer vermiştir.

Yahya Kemal (Beyatlı): (1884-1958) Şair, yazar, siyasetçi, diplomat. Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin en büyük temsilcilerinden biridir. Şiirleri Divan edebiyatı ile modern şiir arasında köprü görevi üstlenmiştir.

Yakup Kadri (Karaosmanoğlu): (1889 Kahire–1974 Ankara) Romancı, gazeteci, şair ve diplomat. Roman, öykü ve makaleleri ile Türk toplumunun Tanzimat'tan bu yana geçirdiği değişiklikleri anlatmış bir yazardır. Asıl ününü romanları ile sağlayan yazarın en ünlü romanları Nur Baba, Kiralık Konak ve Yaban'dır. Edebiyat yaşamının başında Fecr-i Ati edebiyat topluluğunun kurucu üyeleri arasında yer almış; daha sonra bireyci düşüncelerden uzaklaşarak toplumculuğu kabul etmiş bir yazar olarak değerlendirilir.

Yakutlar: Sibirya'nın doğusunda yaşayan Türk kökenli bir boy. Türklerin en eski boylarından biri olup kendilerine Saha adını vermektedirler. XVII. yüzyıldan beri Rus ve Avrupa literatüründe Yakutlar diye anılmakta, dolayısıyla onların yaşadığı bölgeye Yakutistan (Yakutya) denilmektedir.

Yeni Mecmua: 1917-1923 yılları arasında Türk Ocağı'nın haftalık çıkardığı dergi. "En Eski Türk Devleti" başlığı altında çıkan yazılar 1918 yılında derginin 33-35 ve 39. sayılarında yayınlandı.

Yeni Turan: Halide Edip Adıvar'ın 1912 yılında yayımlanan romanıdır. Türk edebiyatının ilk siyasal/ideolojik romanı kabul edilir. II. Meşrutiyet döneminde geçen ütopik bir romandır. "Yeni Turan" adlı idealist bir partinin program ve çalışmaları anlatılır. Yazar, eserinde Türkiye'nin 1930'lu yıllarını tasarlamış ve "adem-i merkeziyet (federasyon)" biçimini savunmuştur. Romanda Türkçülük bilinci vurgulanmış; Türk olmak, kültürel birlik anlayışı ile açıklanmıştır. Romanı yazdığı yıllarda Türk Ocağı'nın çalışmalarına katılan ve Ziya Gökalp'le tanışma fırsatı bulan Halide Edip'in Türkçülük akımı etkisinde yazdığı tek eseridir. Eserde, Ziya Gökalp'ın etkisi belirgin biçimde görülür.

Yorgi Anderya Boşo: (1876-1929) Osmanlı idaresi aleyhinde Yunan Makedonya İhtilal Teşkilatı üyesi olarak çalışmaktan mahkûm oldu. Daha sonra Meclis-i Mebusan'a Serfice mebusu olarak katıldı. "Ben ancak Osmanlı Bankası kadar Osmanlıyım." sözüyle meşhur oldu.

Yunan Harbi: 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı.

Yunus Emre: (ö. 720/1320) Mutasavvıf Türk şairi.

Yusuf Ziya (Ortaç): (1895-1967) Şair, yazar. Beş Hececiler grubunun üyesi ve öncülerinden. Orhan Seyfi Orhon'la birlikte çıkardığı Akbaba mizah dergisini ölümüne değin yayınladı. Şiire aruzla başladı. Ziya Gökalp'ın etkisiyle hece ölçüsünü benimsedi, bu türün başarılı örneklerini verdi. Beş hececilere katılıp bu akımın şemsiyesi altında ün kazandı. Şiirleri Türk Yurdu, Servet-i Fünun ve Büyük Mecmua'da yayınlandı. Akbaba dergisi

akıcı bir dille, rahat okunur bir tarzda yazdığı fıkralarında siyasal mizahın özgün örneklerini verdi. Şiir ve gülmece yazılarının yanı sıra roman, öykü ve oyunlar da yazdı.

Zenon: Elealı Zenon veya Zeno; Parmenides'in izleyicisi olan Antik Yunan filozofu. Elea Okulu'nun en önemli filozofları arasında yer alır. Paradokslarıyla felsefe tarihinde ün kazanmıştır. MÖ. 490-MÖ. 430 yılları arasında yaşadığı rivayet edilse de doğum ve ölüm tarihi kesin değildir. Zenon'un paradoksları, Parmenides'in felsefi doktrinini, çoğulluk ve değişimin, algılarımızın tersine, var olmadığını ve özellikle de hareketin sadece bir yanılsamadan ibaret olduğu desteklemek amacıyla ortaya atılmıştır.

ZİYA GÖKALP

TÜRKÇÜLÜĞÜN ESASLARI

Türk düşünce, kültür ve siyaset tarihinin önemli simalarından olan Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* adlı eseriyle "Türk milletindenim" demenin ne demek olduğunu, Türk milletinin kim olduğunu, nereden geldiğini ve nereye gitmesi gerektiğini öğreten bir ilk öğretmendir. Bu çabalarıyla Türk milliyetçiliğinin zeminini de hazırlayan Gökalp, kendisine kadar dağınık bir halde gelen düşünceleri bir araya getirerek, gerçek anlamını bulan bu düşünceye Türkçülük adını vermiş ve milletin bundan sonra gideceği yolu tayin etmiştir. İmparatorluktan Millî-Devlete geçiş döneminde yaşayan Gökalp'ın, insanların kafalarının karışık olduğu bir dönemde, bu karışıklığa çözüm bulmak amacıyla Türk toplumu ve kültürü üzerine yaptığı sosyolojik, kültürel ve siyasî değerlendirmeler geçerliliğini bugün de muhafaza etmektedir.

ISBN: 978-605155192O
9 786051 551920